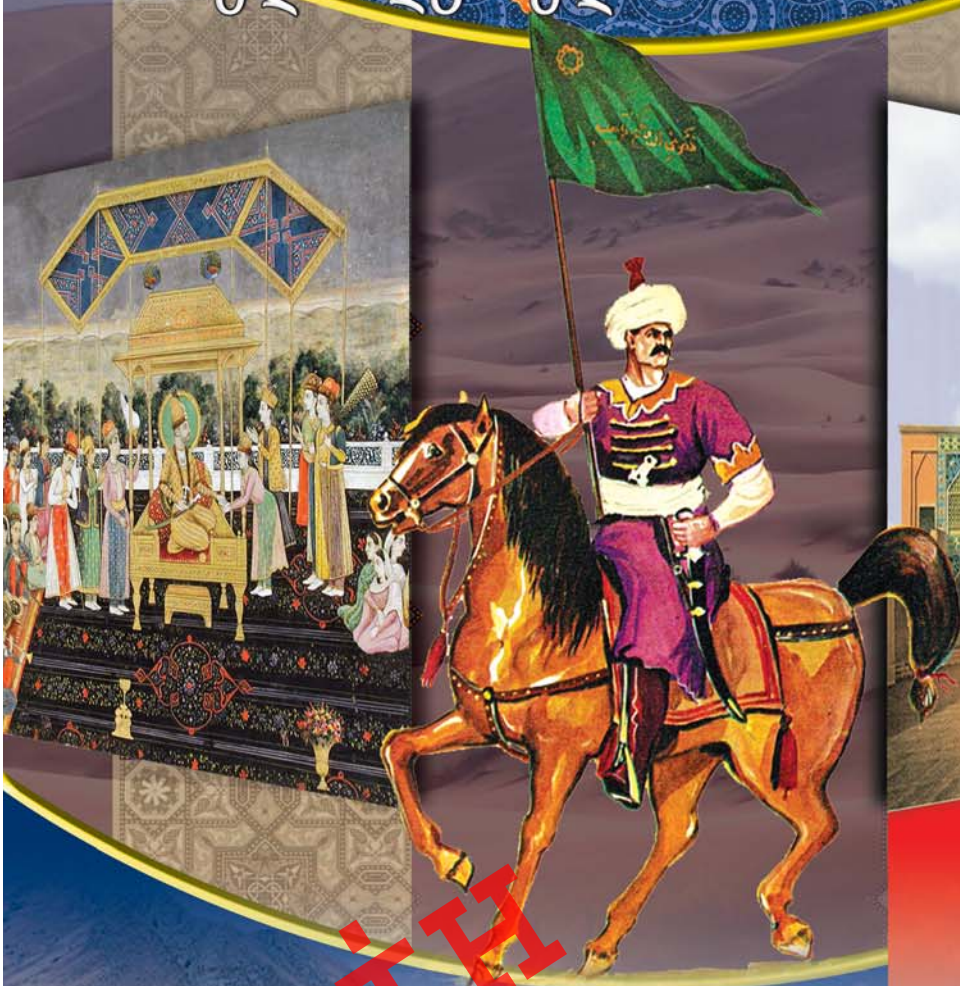

აზერბაიჯანის ისტორია

სახელმძღვანელო

8

ТАВИЛ

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin,*
sözləri *Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

LAYIHƏ

ილჰამ ალიევი

აზერბაიჯანელი ხალხის სამართო პროვინული ლიდერი

LAVIIE

LAYIH

იაგუბ მაჰმუდლუ, ხაჯარ ალიშოვი,
ლეილა ჰუსეინოვა, ხაფიზ ჯაბაროვი,
ესმირა მუსაევა, სევილ ბახრამოვი

აზერბაიჯანის ისტორია 8

სახელმძღვანელო

საერთო- საგანმანათლებლო სკოლების
მე- 8 კლასისათვის

ამ გამოცემასთან დაკავშირებული გამოხმაურებები, შენიშვნები და
წინადადებები გთხოვთ გამოაგზავნოთ შემდეგ ელექტრონულ
მისამართზე: tahsil_az@yahoo.com და derslik@edu.gov.az
წინასწარ გიხდით მადლობას თანამშრომლობისათვის!

LAYIH

ბაქო–2017 წ.

სახელმძღვანელოში გამოყენებული
პირობითი აღნიშვნები

– მიმანიშნებელი კითხვები

– წყაროები

– ეს საინტერესოა

– მონაცემები

LAYI.H

ჩვენი ეროვნულ-სულუერი ფასეულობები , ჩვენი იეტორიული ფესვები, ჩვენი ენა და რელიგია – ყველაფერი ეს შეადგენს დიდ ნაწილს, ჩვენი ეროვნული იდეოლოგიის დიდ შტოს.

**აზერბაიჯანელი ხალხის ეროვნული ლიდერი
ჰეიდარ ალიევი**

თავამედროვება დაკავშირებულია ინოვაციებთან და იმვედროულად ეროვნულ ფასეულობებთანაც, ეროვნულ ფესვებთან. ეს იდეა, რომელიც თანამედროვე აზერბაიჯანს გააჩნია ყველასათვის ცნობილია. აზერბაიჯანელი ხალხი ყოველთვის მიბმული იყო თავის ფესვებს, ყოველი ჩვენი მომავალი წარმატება დაკავშირებულია ამ ფაქტორებთან. ჩვენი მდიდარი ისტორიული მემკვიდრეობის საფუძველზე, ჩვენ ვაშენებთ თანამედროვე და ძლიერ აზერბაიჯანს.

**ილჰამ ალიევი
აზერბაიჯანის რესპუბლიკის პრეზიდენტი**

LAYIH

შინაარსი

I. აზერბაიჯანი XVI საუკუნის მეორე ნახევარში – XVII საუკუნეში

1. აზერბაიჯანული სეფიანთა სახელმწიფო XVI საუკუნის ბოლო მეოთხედში.....	10
2. გზა, რომელიც დაცემიდან ძლიერებისაკენ მიდის	15
3. აზერბაიჯანული მიწების განთავისუფლება.....	20
4. XVI საუკუნის მეორე ნახევრის - XVII საუკუნის საზოგადოებრივი ცხოვრება.....	26
5. აზერბაიჯანის საერთაშორისო კავშირები.....	31
6. აზერბაიჯანის XVII საუკუნის კულტურა	36

II. აზერბაიჯანი XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში

7. XVIII საუკუნეში პოლიტიკური სიტუაცია სეფიანთა სახელმწიფოში	41
8. რუსეთი ემზადება კასპის ზღვის ბასეინის დასალაშქრად	47
9. აზერბაიჯანის მიწების განაწილება ორ სახელმწიფოს შორის	52
10. აზერბაიჯანი რუსეთისა და ოსმალეთის მმართველობაში	58
11. ნადირ ხან აფშარმა აღადგინა სეფიანთა სახელმწიფოს საზღვრები .	64
12. აფშართა აზერბაიჯანული სახელმწიფო	69
I. იმპერია ერთი ცხოვრების ხანგრძლივობით.....	69
II. მარცხისაკენ მიმავალი გზა.....	75
III. აფშართა აზერბაიჯანული სახელმწიფოს დაცემა.....	80

III. აფშართა იმპერიიდან სახანოებამდე – აზერბაიჯანი XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში

13. აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანობის მცდელობა	86
I. პირველი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანული სახელმწიფო.....	86
II. აზერბაიჯანის სამხრეთ სახანოები	91
III. გუბის სახანი ჩრდილო – აღმოსავლეთის აზერბაიჯანული სახელმწიფო	95
IV. გაერთიანების პოლიტიკის მეორე ეტაპი	99
V. ბეილერბეგობიდან სახანომდე	105
14. დასავლეთ-აზერბაიჯანული სახანოები.....	111

15. ორმმართველობითი სახანო	117
16. ბაქოს, დერბენტის და ლენქორანის სახანო	122
17. საჯამათოები, სასულთანოები და სამელიქეებოები.....	126
18. აზერბაიჯანული სახელმწიფოს გაერთიანების ბოლო მცდელობა.	130
I. ალა- მაჰმად -ხან ყაჯარის პირველი ლაშქრობა ჩრდილოეთში	130
II. ბოლო მცდელობა	134
19. XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის საზოგადოებრივი ცხოვრება.....	138
20. ეკონომიკური მდგომარეობა, ხელობა, ვაჭრობა	144
21. აზერბაიჯანის კულტურა XVIII საუკუნეში.....	150

**IV. სახანოებიდან კოლონიალურ დამოკიდებულებმდე
– აზერბაიჯანი XIX საუკუნეში**

22. მეფის რუსეთი იწყებს სამხრეთ აზერბაიჯანის დაპყრობას	156
23. მეფის რუსეთის შემოსვლა აზერბაიჯანში	161
24. ყაჯართა სახელმწიფო ითხოვს რუსეთისგან ჯარის გაყვანა	166
25. დაპყრობა გრძელდება.....	170
26. გიულისტანის ხელშეკრულება	174
27. რუსეთის კოლონიალური რეჟიმი ჩრდილოეთ აზერბაიჯანში	180
28. რუსული ჯარი შედის თავრიზში	184
29. თურქმენჩაის ხელშეკრულება	191
ხელშეკრულება, რომელმაც დაყო აზერბაიჯანი და გადააქცია კოლონიად	196

LAYIH

ძვირფასო სკოლელებო!

თქვენ უკვე ისწავლეთ აზერბაიჯანის შუა საუკუნეების ისტორია. ამ სახელმძღვანელოს დახმარებით, თქვენ შეისწავლით აზერბაიჯანის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას XVI საუკუნის ბოლოდან XIX საუკუნის დასაწყისამდე. ახალ ხანაში აზერბაიჯანი შევიდა თავისთვის რთულ ვითარებაში. ისტორიული პიროვნებებისა და ჩვენი თავისუბლების მოყვარული ხალხის წყალობით აზერბაიჯანულმა სახელმწიფოებრიობამ XIX საუკუნის დასაწყისამდე შეინარჩუნა თავისი დამოუკიდებლობა. ეს იყო ჩვენი სამშობლოსათვის რთული პერიოდი.

თქვენთვის უკვე ცნობილია მოვლენები, რომლებსაც ადგილი ჰქონდათ აზერბაიჯანულ სეფევიდურ სახელმწიფოში. როგორც ყველა იმპერია, ასევე სეფიანთა სახელმწიფომაც მიაღწია თავისი დაცემის ხანას. ოსმალეთ – სეფიანთა ომებმა, შიდა დაპირისპირებებმა ბოლო მოუღეს აღმოსავლეთის ერთ-ერთ უძლიერეს სახელმწიფოს – სეფიანთა იმპერიას. ამ დროს ისტორიულ არრენაზე გამოვიდა აზერბაიჯანელი მხედართმთავარი ნადირ ხან აფშარი. მან გაამთლიანა სახელმწიფო და აღადგინა სახელმწიფოს საზღვრები.

კიდევ ერთი ეტაპი აზერბაიჯანის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სიტუაციაში არის სახანოების ხანა. XIX საუკუნის დასაწყისში პოლიტიკურმა დაქუცმაცებამ აზერბაიჯანის ტერიტორიების რუსეთსა და გაჯართა სახელმწიფოს მიერ დაყოფით დასრულდა. ამ სახელმძღვანელოში მოცემულია აზერბაიჯანის გაყოფის ისტორიული ანალიზი სახელმწიფოს შიდა და საგარეო პოლიტიკა, დაპყრობის შემდგომი ვითარება.

აზერბაიჯანის ისტორიის კიდევ ერთ ხანას წარმოადგენს სახანოების დრო. XIX საუკუნის პოლიტიკური დანაწევრება დამთავრდა აზერბაიჯანის მიწების რუსეთისა და გაჯართა სახელმწიფოს შორის დაყოფით. გიულისტანისა და თურქმენჩაის ხელშეკრულებები მიეკუთვნება ისტორიის ყველაზე უსამართლო პოლიტიკურ დოკუმენტთა რიცხვს. ამ სახელმძღვანელოში ისტორიული ანალიზი უკეთდება აზერბაიჯანის ორ ნაწილად დაყოფას, სახელმწიფოს მძიმე ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციას, დაპყრობის შედეგებს.

სახელმძღვანელოს მასალების შესწავლის საფუძველზე თქვენ გაარკვევთ თანამედროვე გენოციდისა და დაპყრობების ისტორიულ ფესვებს. თქვენ შეისწავლით სომხების ჩრდილო აზერბაიჯანში გადმოსახლების, მათ დასახლებას აზერბაიჯანის მიწებზე და გამოგონილი ეგრეთ წოდებული „სომხური სახელმწიფოს“ შექმნის საფუძვლებსა და მიზეზებს. ამ სახელმძღვანელოს საშუალებით თქვენ გაიცნობთ ისეთ ისტორიულ პირებს, როგორებიც არიან ნადირ შაჰ აფშარი, ალა მაჰმად ხან ყაჯარი, ჰაჯი ჩელები ყურბან-ოღლუ, პანაზ ალი ხანი, ფათალი ხან გუბელი და სხვა. თვალს ადევნებთ ისტორიულ მოვლენებს, რომლებსაც მისცემტ საკუთარ შეფასებებს.

ეს სახელმძღვანელო განდება სრულყოფილი და საიმედო დამხმარე ჩვენი ისტორიის შესწავლა გამოკვლევაში. ღრმად შეისწავლეთ ჩვენი სამშობლოს ისტორია!

აზერბაიჯანი XVI საუკუნის მეორე ნახევარში – XVII საუკუნეში

აზერბაიჯანი XVIII საუკუნეში

LAYIT

1. აზერბაიჯანული სეფიანთთა სახელმწიფო XVI საუკუნის ბოლო მეოთხედში

შაჰ ისმაილ I მიერ დაწყებული აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანების პოლიტიკა მისი სიკვდილის შემდეგაც გაგრძელდა. 1538 წელს შაჰ თახმასიბ I დაამხო შირვანშაჰთა სახელმწიფო, 1551 წელს დაასრულა თავისი არსებობა შექის მმართველობამ. ამით დამთავრდა აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პროცესი ერთიან სახელმწიფოში.

ორ ერთი რელიგიის მიმდევარ და ერთიანი ფესვების მქონე სახელმწიფოთა შორის - ოსმალეთსა და სეფევიანთთა სახელმწიფოებს შორის ომების პირველი ეტაპი XVI საუკუნის ბოლოს დასრულდა. 1555 წლის ამასიის ხელშეკრულების საფუძველზე საქართველოს დასავლეთი ოსმალეებს გადაეცათ, ხოლო აღმოსავლეთი კი სეფიანთთა სახელმწიფოს შემადგენლობაში შევიდა. შემდგომში ოსმალეებმა დაარღვიეს ამასიის ხელშეკრულება.

როგორი იყო სეფიანთთა იმპერიის პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება XVI საუკუნის მეორე ნახევარში?

რა გახდა მიზეზი და რა შედეგები გამოიღო ოსმალეთ-სეფიანთთა ომის მეორე ეტაპმა?

შაჰ თახმასიბ I

სეფიანთთა ტახტისათვის ბრძოლა. 1576 წელს შაჰ თახმასიბ I სიკვდილის შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიბა ისმაილ II (1576–1577), მაგრამ შეთქმულების შედეგად იგი მოკლული იქნა.

ტახტისათვის ბრძოლის შედეგად შაჰად აირჩიეს მუჰამედ ხუდაბენდე (1578–1587).

მუჰამედ ხუდაბენდეს მმართველობის დროს ცენტრალური ხელისუფლება დასუსტდა. სახელმწიფო ხაზინა დაცარიელდა. ყიზილბაშმა ამერებმა დაიწყეს სახელმწიფოს მმართვეა თავისი შეხედულებისამებრ.

ამან კიდევ უფრო დაასუსტა სახელმწიფო. ყიზილბაშელ ტომებს სორის განხეთქილება სუფევდა.

ოსმალეთის სულთანმა მურად III (1574–1595) გადაწყვიტა ესარგებლა ამ სიტუაციით.

1578 წელს ოსმალეთის ჯარმა დაარღვია ამასიის ხელშეკრულება და სეფიანთა სახელმწიფოს საზღვრები გადმოკვეთა. ამით 1578–1590 დაიწყო ოსმალეთ-სეფიანთთა ომის მეორე ეტაპი. პირველ ბრძოლებში სეფიანთთა ჯარმა გამარჯვებებს მიაღწია, მაგრამ შემდგომ ოსმალეთის ჯარმა დახმარება მიიღო. 1578 წელს ჩილდირის მახლობლად ოსმალებმა დაამარცხეს სეფიანელები. სეფიანთა დამარცხების ძირითადი მიზეზები იყო ოსმალების რიცხვობრივი უპირატესობა და სეფიანთა რიგებში ერთობის არარსებობა. ამ გამარჯვებამ შესაძლებლობა მისცა ოსმალებს საქართველოს დასაპყრობად. შემდეგ ოსმალებმა შირვანიც დაიპყრეს.

სეფიანთა წინააღმდეგ ასევე ყირიმის სახანოც ომოზდა, ვინაიდან ყირიმი ოსმალეთზე დამოკიდებული იყო. ყიზილბაშების ძირითადმა ძალებმა დაიწყეს შირვანის განთავისუფლება. 1578 წლის ნოემბერში მდინარე აღსუსთან მოლაგანის მახლობლად ყიზილბაშებმა გაანადგურეს ყირიმელი ხანის ჯარი. თვითონ ხანი ტყვედ იქნა აყვანილი. ყიზილბაშებმა შირვანი განთავისუფლეს, მაგრამ დერბენტის აღება ვერ შესძლეს. მაგრამ ყიზილბაშებს შორის ურთიერთშუღლის გაძლიერებამ

შაჰ ისმაილ II

რა გავდა მიზეზი სეფიანთთა სახელმწიფოს დასუსტებისა?

შაჰ მუჰამედ ხუდაბენდეს მმართველობის მონეტა

LAYI

1583 წელს ნიაზაბადთან ყიზილბასებმა კვლავ გაიმარჯვეს.

თავრიზის დაცვა. 1583 წელს ოსმალები გაძლიერებული ჯარით დაესხნენ ცუხურსაადს. ყიზილბაშური ტომების სულლის გამო ისინი ვერ ერთიანდებოდნენ და ამან ხელი შეუწყო ოსმალების გამარჯვებას. 1585 წელს სუფიის ბრძოლაში ოსმალების რიცხვობრივი უპირატესობის გამო ყიზილბასებს უკან დახევა მოუწიათ.

ამის შემდეგ ოსმალეთის ჯარი თავრიზს მიადგა. ოსმალეთის ჯარის რამოდენიმე შეტევა უშედეგოდ დამთავრდა. არტილერიის გამოყენებით, მათ მაინც მიაღწიეს სასურველ შედეგს. სისხლისმღვრელი ომი ყოველი სახლისათვის მიმდინარეობდა. ოსმან ფაშა გამრისხდა და ქალაქი იანიჩარებს გასაძარცვად მისცა. უძვირფასესი სასახლეები და მეჩეთები გაძარცული იყო. თავრიზის ბაზარი გეისარაიე გააპარტახეს და გადაწვეს. მაგრამ თავრიზელთა მამაცობამ თურქები დააღონა.

რა გავლენა მოახდინა თავრიზის დაცვამ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სიტუაციაზე სახელმწიფოში?

ერთი თვის შემდეგ ოსმალებმა დატოვეს თავრიზი. ყიზილბაშებმა ორჯერ სძლიეს ოსმალებს თავრიზის მახლობლად.

ომის შედეგად ორივე მხარემ უდიდესი დანაკარგები განიცადეს. ამიტომაც დაიწყო მოლაპარაკებები. ოსმალეთის სულთანმა შესთავაზა ზავი იმ პირობით, რომ ოსმალეთს დარჩებოდა ყველა ის მიწები, რომელნიც მათ უკვე დაიკავეს. სეფიანთთა მხედართმთავარს შაჰის შვილს ხამზა მირზას არ სურდა თავრიზის ოსმალებისათვის დატოვება.

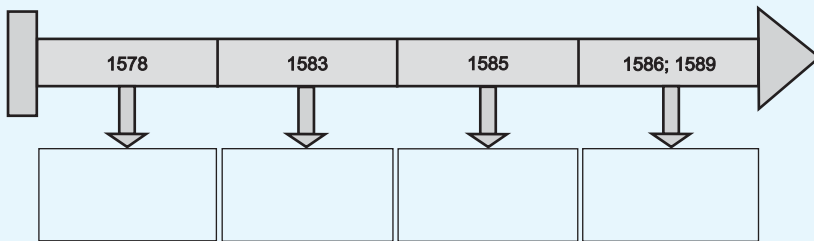
ხამზა მირზა მოკლული იყო შეთქმულების შედეგად. მოლაპარაკებები ჩაიშალა. 1586–1589 წელს ოსმალებმა დაიპყრეს აზერბაიჯანის ნახევარზე მეტი. დასავლეთ საზღვრებზეც დაიძაბა ვითარება. შეიბანიდებმა ისარგებლეს რა სეფიანთთა ომით ოსმალებთან დაიპყრეს ხორასანი. სეფიანთთა სახელმწიფო იძულებული გახდა ორ ფრონტზე ეომა.

LAYIH

კითხვები და დავალებები

1. რა მოვლენებს ჰქონდა ადგილი სეფიანთთა სახელმწიფოში XVI საუკუნის 70- იან წლებში?
2. ახსენით ყიზილბაშთა დამარცხების მიზეზები ჩილდირის ბრძოლაში
3. რომელი ტერიტორიები დაკარგეს სეფიანთთა სახელმწიფომ სეფიანთ ოსმალების ომის მეორე ეტაპის დროს?
4. აღნიშნეთ რუკაზე ჩუქურსაადის ოლქის განლაგების ადგილი?
5. გაანალიზეთ სეფიანთთა სახელმწიფოს შიდა მდგომარეობა XVI საუკუნის 70-იან წლებში.
6. მოამზადეთ პრეზენტაცია სეფიანთ -ოსმალეთის ომების ეტაპების შესახებ.
7. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

2. გზა, რომელიც დაცემიდან ძლიერებისაკენ მიდის

სეფიანთა სახელმწიფოში პოლიტიკრი ვითარება დღითი-დღე უარესდებოდა, ამიტომაც სახელმწიფოს სჩირდებოდა სათავეში ისეთი ძლიერი პიროვნება, რომელიც შესძლებდა პოლიტიკური ვითარების გამოსწორებას. ესეთი პიროვნება გახდა შაჰ აბას I. შაჰ აბას I (1587–1629), 42 წელი მართავდა სეფიანთა სახელმწიფოს, და იყო ერთ-ერთი გამორჩეული პიროვნება აზერბაიჯანის ისტორიაში, ყველაზე ცნობილი შაჰ ისმაელ I შემდეგ სეფიანთა დინასტიიდან. ევროპაში მას „აბას დიდს“ უწოდებდნენ.

როგორ შესძლო შაჰ აბას I-მა სეფიანთა სახელმწიფოს კრიზისიდან გამოყვანა?

როგორ შესძლო შაჰ აბას I ხელისუფლებაში მოსვლა. XVI საუკუნის 80-იან წლებში ოსმალეთთა ომმა გააუარესა სახელმწიფოს პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობა ქვეყანაში. ქვეყნის უდიდესი ნაწილი დაბყრობილი იყო. ესეთ პირობებში 1587 წელს მოხდა გადატრიალება. მუჰამედ ხუდაბენდე ჩამოგდებული იქნა ტახტიდან. მისი შვილი- აბასი გამოცხადდა შაჰად.

შაჰ აბას I-მა ხელისუფლებაში მოსვლისას, საელმწიფოს გადარჩენის მიზნით, პირველ რიგში, დაიწყო სამშვიდობო მოლაპარაკებები ოსმალეთის სახელმწიფოსთან. მოლაპარაკებების შედეგად 1590 წელს სტამბულში ორ სახელმწიფოს შორის დაიდო მშვიდობიანი ხელშეკრულება. ხელშეკრულების მიხედვით მთელი აზერბაიჯანის მიწები არდებილის, ხალხალასი, გარაჯადაგასი, ზენჯანის და ლენქორანისა გადავიდა ოსმალეთის მმართველობაში. ოსმალეთის სახელმწიფოს მმართველობაში ასევე გადავიდა აღმოსავლეთ საქართველო და ირანის დასავლეთი ოლქები.

1590 წლის სტამბულის მშვიდობიანი ხელშეკრულება იყო პირველი რომელზეც

შაჰ აბას I

რითი განსხვავდებოდა სტამბულის 1590 წლის ხელშეკრულება, იმისგან განსხვავებით რომლის ხელმოწერაც ხამზა მირზას სურდა?

ცხენოსანი მედროშე

რატომ დაიწყო შაჰ აბას I-მა თავისი რეფორმები ამ წომების მიღებით?

სამხედრო რეფორმა. შაჰ აბას I რეფორმებამდე სეფიანთთა სახელმწიფოში არ არსებობდა რეგულარული ჯარი. ჯარი შედგებოდა აზერბაიჯანურ (ციხილბაშურ) ტომების არარეგულარული სამხედრო დანაყოფებისგან. ტომების წარმომადგენლები ხშირად არ ემორჩილებოდნენ მხედართმთავარს და მოქმედებდნენ თავის შეხედულებისამებრ. სუსტი დისციპლინა და ტომებს შორის ურთიერთ შუღლი ამცირებდა სეფიანთთა ჯარის ბრძოლისუნარიანობას. ჯარში მცირედ იყენებდნენ ცეცხლსასროლ იარაღს.

სეფიანთთა სახელმწიფომ მოაწერა ხელი მძიმე პირობებს. აზერბაიჯანის სეფიანთთა სახელმწიფომ დაკარგა თავისი მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ამის შემდეგ შაჰ აბას I-მა დაიწყო სახელმწიფოში პოლიტიკური სტაბილურობის დამყარება.

1593 წელს შაჰ აბას I-მა გააერთიანა არდებილის, ზენჯანის, ხალხალის, გარაჯადაგის და ლენქორანის ოლქები, უდიდესი ტერიტორიები რომლებიც განლაგებულნი იყვნენ მდინარეებს ყიზილუზენსა და მტკვარს შორის, ერთიან აზერბაიჯანულ ბეილარბეგოვაში. ბეილარბეგობას გააჩნდა სპეციალური სამხედრო ქვედანაყოფები სახელწოდებით „აზერბაიჯანული ჯარი“. ასე შეინარჩუნა აზერბაიჯანის ტრადიციები შაჰ აბას I-მა.

ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება. შაჰ აბას I მიერ ოსმალებთან ზავის დადების შემდეგ, სახელმწიფოში სიწყნარე დამყარდა. დაკარგული სეფიანთთა მიწებისა და სახელმწიფოს შერყეული სიძლიერის აღსადგენად მან დაიწყო რეფორმები. რეფორმები ძირითადად სამხედრო და ადმინისტრაციულ სფეროში ჩატარდა. შაჰ აბას I-მა დასაჯა რამოდენიმე ციხილბაშუი თავადი, რომლებიც ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ. გაუქმდა მემკვიდრეობის პრინციპი ციხილბაშური ტომების მმართველობაში. ამ ღონისძიებებმა დაამყარეს სიწყნარე ქვეყანაში და გააძლიერეს ცენტრალური ხელისუფლება.

LAY

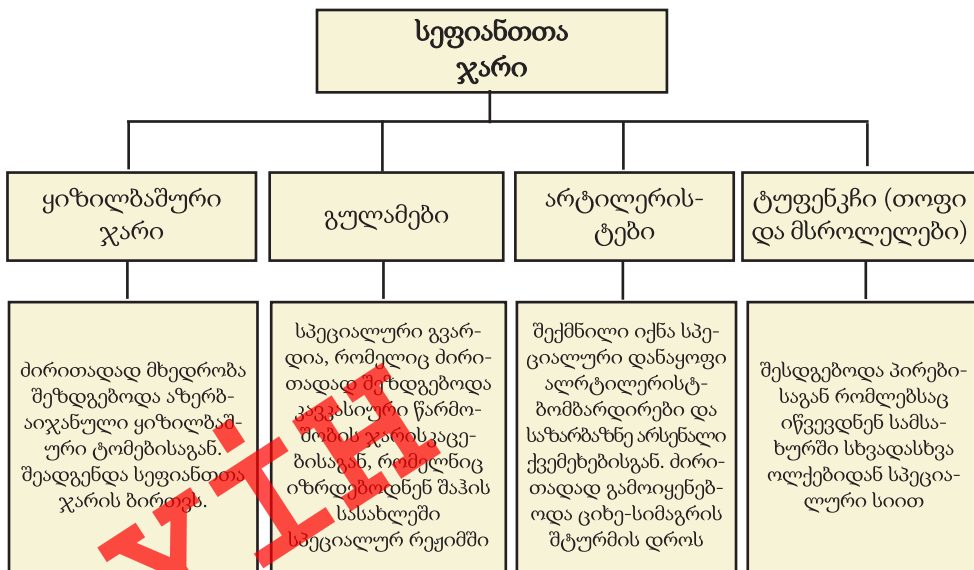
სეფიანთთა ჯარის ძველებური დიდების აღსადგენად საჭირო იყო, ჯარში საფუძვლიანი რეფორმების ჩატარება. შაჰ აბას I-მა რეორგანიზაცია მოახდინა სეფიანთთა ჯარში. ოსმალეთის სახელმწიფოს წინააღმდეგ წარმატებული ომის საწარმოებლად მან შექმნა რეგულარული ჯარი, რომელიც შეიარაღებული იყო ცეცხლსასროლი იარაღებით. ესეთი ჯარი ასევე ეფექტური იყო ცენტრალური ხელისუფლების გასამდიერებლადაც. სამხედრო რეფორმის შედეგად შეიქმნა სახვადასხვა ტომებისაგან შემდგარი ჯარი; შექმნა ჯარების სახეობა სხვადასხვა დანაყოფებში.

ტუფენკჩი

რიგი ცვლილებებისა ჩატარდა ასევე ადმინისტრაციულ დარგშიც. რეფორმების შედეგად, რომლებიც დაიწყო აზერბაიჯანულ საბელიარბეგოს შექმნით. დამთავრდა 1598 წელს სახელმწიფოს დედაქალაქის გადატანით ქალაქ ისფაჰანში. თავისი მდგომარეობის გასამყარებლად შაჰ აბას I-მა გადმოასახლა მოსახლეობა აზერბაიჯანის სხვადასხვა ოლქებიდან. ამ პერიოდში შაჰის სასახლეში უპირატესობით სარგებლობდა აზერბაიჯანული ენა, დიპლომატიურ დოკუმენტებში კი მხოლოდ აზერბაიჯანული.

შაჰ აბას I საგარეო პოლიტიკა. შაჰ აბას I მიერ ჩატარებულმა რეფორმებმა, მნიშვნელოვნად გააძლიერა ცენტრალური ხელისუფლება და აღადგინა სეფიანთთა სახელმწიფოს ძველი დიდება. დიპლომატიური

სეფიანთთა ქვემეხები- ზარბაზნები

რომელი მსხვილი ბრძოლა წააგო სეფიანთთა ჯარმა ცეცხლსასროლი იარაღის უქონლობის გამო?

ურთიერთობის გაფართოვების მიზნით შაჰ აბას I აწარმოებდა მოლაპარაკებებს ძლიერ ევროპულ ქვეყნებთან- წმინდა რომის იმპერიასთან,

ინგლისთან, საფრანგეთთან, ესპანეთთან და რუსეთთან. დიპლომატიური ურთიერთობების არსში იდო ორივე მხარის პოლიტიკური და ეკონომიკურ ინტერესები. ეს ახდენდა სეფიანთთა სახელმწიფოს საერთაშორისო პრესტიჟის ამაღლებას.

XVI საუკუნის ბოლოს სეფიანთთა სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის წინაშე იდგა მნიშვნელოვანი ამოცანები რომლებიც უნდა გადაწყვეტილიყო. მთავარ პოლიტიკურ ამოცანას წარმოადგენდა სახელმწიფო ტერიტორიალური მთლიანობის აღდგენა. ამისათვის აუცილებელი იყო ხორასანის განთავისუფლება შეიზანიდებისგან, ოსმალეთის მიერ წართმეული მიწების დაბრუნება და სპარსეთის ყურის უმნიშვნელოვანესი პორტის –

შაჰ აბას I მეჩეთი ისპაჰანში

ომრუზის* პორტუგალიელებისგან განთავისუფლება, მათი გეგმონიის ბოლოს მოღება. ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად პირველი ნაბიჯები აღმოსავლეთ საზღვრებისკენ გადაიდგა. 1599 წელს შეიზანი-დეები დამარცხებულნი იყვნენ და ხორასანი უკან იქნა დაბრუნებული.

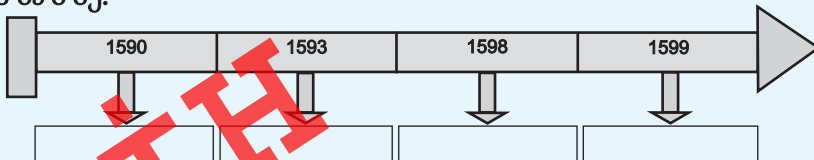

აზერბაიჯანელი ისტორიკოსი, პოეტი და საზოგადო მოღვაწე აბასგულუ, ალა, ბაკიხანოვი თავის ცნობილ ნაწარმოებში „გიულისტანი ირან“ წერდა: „შაჰ აბას I განთქმული იყო, როგორც ბრძენი სახელმწიფო მმართველი და შემოქმედი, რომელმაც დატოვა ისეთი სამოქალაქო და სამხედრო წყობილება, რომლითაც დღემდე სარგებლობენ...შაჰ აბას I-მა ააშენა იმდენი საზოგადო შენობა რომ ვერცერთი აღმოსავლეთის მმართველი ვერ შეეჯიბრებოდა, მეჩეთები და მექტებები, რომელიც აშენდა სპარსეთისა და სამხრეთ კავკასიის ქალაქებში, ქარავან სარაიები და წყალგაყვანილობები, რომელიც გაყვანილი იქნა მდელოებში, კიდევ დიდი ხანი იქნებოდა მოწმეები მისი ღირსეული საქმეებისა. შაჰ აბას I მეგობრობდა თავისი დროის პოეტებთან და მეცნიერებთან, თვითონ წერდა ლექსებს, რომელნიც დღესაც ფასობენ.“

კითხვები და დავალებები

1. რომელი აზერბაიჯანული მიწები გადაეცა ოსმალებს 1590 წლის სტამბულის ხელშეკრულების მიხედვით?
 2. რა მიზნები ამოძრავებდა შაჰ აბას I 1593 წელს აზერბაიჯანის სახელმწიფოს შექმნისას?
 3. რა ზომები მიიღო შაჰ აბას I -მა ცენტრალური ხელისუფლების გასაძლიერებლად?
 4. შაჰ აბას I მიერ ჩატარებული რეფორმების შდეგად რა სახის ჯარი იქნა შექმნილი?
 5. რა საგარეო ამოცანის წინაშე იდგა სეფიანთა სახელმწიფო XVI საუკუნეში?
 6. რომელ ევროპულ ქვეყნებთან დაამყარა სეფიანთა სახელმწიფომ ურთიერთობა ოსმალების წინააღმდეგ?
 7. წყაროების საფუძველზე დაახასიათეთ შაჰ აბას I პოლიტიკა როგორც სახელმწიფოს მმართველის. ჩაწერეთ ცხრილში მისი დამსახურებები პოლიტიკის, ეკონომიკისა და კულტურის სფეროში. გადახაზეთ ცხრილი რვეულში
პოლიტიკა	ეკონომიკა	კულტურა
8. შეადგინეთ ცხრილი შაჰ აბას I სამხედრო რეფორმების ცხრილი.
 9. განსაზღვრეთ მნიშვნელოვანი მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

* ომრუზი – სრუტე, რომელიც აერთიანებს სპარსეთის და ომანის ყურეს. ამ სრუტით სეფიანელები ინდოეთის ოკეანეში გადიოდნენ

3. აზერბაიჯანული მიწების განთავისუფლება

სეფიანთა სახელმწიფოს ძირითად მიზანს წარმოადგენდა ოსმალეთის მიერ მათი დაპყრობილი მიწების დაბრუნება. ევროპული სახელმწიფოები დაინტერესებული იყვნენ ოსმალეთისა და სეფიანთა სახელმწიფოს დაპირისპირებაში. ზოგიერთი ევროპული სახელმწიფო სთავაზობდა კავშირის შექმნას ოსმალების წინააღმდეგ. ესპანეთის მეფე ასევე აქეზებდა სეფიანთა სახელმწიფოს ოსმალეთის იმპერიასთან ომისათვის და პირდებოდა დახმარებას სპარსეთის ყურეში. ოსმალეთის განდევნა წინა კავკასიიდან ასევე რუსეთსაც აწყობდა. ოსმალეთის ბატონობა კასპიის ჩრდილო ოლქებში ასევე ხელს უშლიდა ვოლგა-კასპიის ვაჭრობას. ყველაფერმა ამან მისცა – მესამე ოსმალეთ-სეფიანთა ომს ახალი ბიძგი.

რითი დამთავრდა ოსმალეთ - სეფიანთა ომები, რომელიც ასე წელი მიმდინარეობდა? მიაღწიეს თუ არა ევროპელმა სახელმწიფოებმა სასურველ შედეგს?

გამარჯვებითი ომების ხანა. XVII დასაწყისში აზერბაიჯანის მიწებზე, რომელნიც ოსმალების ბატონობის ქვეშ იყვნენ დაიწყო აჯანყებები. ამით ისარგებლა შაჰ აბას I და დაიწყო საომარი მოქმედებები ოსმალეთის წინააღმდეგ. ამის შედეგად 1603 წელს დაიწყო ოსმალეთ-სეფიანთა ომების ახალი ეტაპი. შაჰ აბას I მიერ რეორგანიზებულმა ჯარმა თავისი სიძლიერე აჩვენა. აჯანყებულ ხალხის დასახმარებლად ახალი ჯარი თავრიზისკენ დაიძრა. მოსახლეობის დახმარებით, ოსმალეთის იმპერიის ჯარი განდევნილი იყო ქალაქიდან და ახლომდებარე მიწებიდან. ასე დაბრუნდა სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწები სეფიანთა სახელმწიფოს შემადგენლობაში.

ჩრდილოეთით ლაშქრობის დროს ყიზილბაშურმა ჯარმა წინააღმდეგობის გარეშე ჯულფა და ნახიჩევანი გაანთავისუფლა. ამის შემხედვარე ორდუბადის მოსახლეობაც აჯანყდა. ორდუბადელები შეხვდნენ სეფიანთა ჯარს დიდი სისხარულით. მხარდაჭერისათვის, შაჰ აბას I გაანთავისუფლა ორდუბადის მოსახლეობა ყველანაირი გადასახადებისაგან.

„დიდი გადასახადება“ ჯულფის, ნახიჩევანისა და ორდუბადის განთავისუფლების შემდეგ ყიზილბაშური ჯარი ირევანს მიადგა. ირევანის გასანთავისუფლებლად პირველად იქნა გამოყენებული არტილერია - აზერბაიჯანელი ხელოსნების მიერ შექმნილი ზარბაზნები. 1604 წელს

LAYLA

ქალაქი განთავისუფლდა. სეფიანთა ჯარმა გააგრძელა ლაშქრობა და განთავისუფლა მიწები ყარსამდე. ამ დროს გავრცელდა ცნობა ოსმალეთის ჯარის აზერბაიჯანში შემოჭრის თაობაზე. შაჰ აბას I შეატრიალა ჯარი თავრიზისაკენ. ოსმალების წინააღმდეგ გამოყენებული იქნა „გადამწვარი მიწის“ ტრადიციული ტაქტიკა. უკან დახევის დროს ქალაქებსა და სოფლებში ყველაფერი ნადგურდებოდა, რაც კი შეიძლებოდა ოსმალებს გამოდგომოდათ. ეს მოვლენა ისტორიასი დარჩა, როგორც მოსახლეობის „დიდი გადასახლება“. მოსახლეობა, რომელიც ცხოვრობდა არაქსის მარცხენა მხარეს: ნახიჩევანის, ორდუბადის, ჯულფის, ირევანის და სხვა დასახლებული პუნქტების მკვიდრნი გადასახლებულნი იყვნენ ისფაჰანს, მარაზდანსა და სხვა ირანის ოლქებში. შაჰ აბას I „დიდი გადასახლების“ პოლიტიკა მიზნად ისახავდა ოსმალეთის ჯარის წინსვლის შეჩერებას. ასევე შაჰ აბას I ითვალისწინებდა ეკონომიკურ მიზნებსაც, როგორც ცნობილია სავაჭრო გზები ოსმალეთის ტერიტორიაზე გადიოდა. ამიტომაც შაჰ აბას I სურდა სავაჭრო გზების სამხრეთით სპარსეთის ყურის პორტებისკენ გადამისამართება.

რა მნიშვნელობა ჰქონდა ორდუბადის მოსახლეობისათვის გადასახლების განთავისუფლებას?

სამხედრო ოპერაციები გრძელდებოდა. 1605 წელს გადამწყვეტ ბრძოლაში სუფიანთან სეფიანთა ჯარმა მტერი დაამარცხა. ამ ბრძოლამ ომის შემდეგ ბედზე დიდი გავლენა მოახდინა. 1605–697 წლებში განთავისუფლებული იქნა ყარაბაღი, განჯა და შირვანი. ასე, რომ ყველა აზერბაიჯანული მიწები ოსმალებისაგან განთავისუფლდა.

ჯალაირიდთა მოძრაობა. ჯალაირიდთა მოძრაობის დასახელება დაკავშირებულია აჯანყების პირველი მეთაურის სახელთან - შეიხ ჯალალთან. აჯანყება დაიწყო ჯერ კიდევ XVI საუკუნის დასაწყისში ოსმალეთის წინააღმდეგ აღმოსავლეთ ანატოლიაში, როდესაც ჯერ კიდევ აზერბაიჯანთან დაკავშირებული რა მოვლურნები არის აღწერილი დასტან „ქოროღლიში“?

რა გავლენა მოახდინა სეფიანთა სახელმწიფოზე „დიდიმა გადასახლებამ“?

აზერბაიჯანის ტერიტორიები იყო. XVI საუკუნის 90-ან წლებში კვლავ გააქტიურდა და XVII საუკუნის დასაწყისში ჯალაირიდთა მოძრაობა აზერბაიჯანის სხვა ოლქებშიც გავრცელდა. ოსმალების მიერ დაპყრობილ აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე დაიწყო ჯალაირიდთა მოძრაობა დამპყრობლების წინააღმდეგ.

ომში ოსმალების წინააღმდეგ შაჰ აბას I გამოიყენა ჯალაირიდთა რაზმები. ერთ-ერთ ესეთ რაზმს ხელმძღვანელობდა განთქმული სახალხო გმირი ქოროღლი. მაგრამ ჯალაირიდთა რაზმების შეუთანხმებლობის გამო მათ დატოვეს სეფიანთა ტერიტორია და კვლავ ანატოლიაში

LAYIPI

- შაჰ აბას I ლაშქრობები 1599-1607 წწ
- ოსმალეთის ჯარის ლაშქრობები 1605-1626წწ
- სეფიანთა ჯარის ლაშქრობები ერყის ტერიტორიაზე 1622-1623 წწ
- პორტუგალიელებისაგან უკან დაბრუნებული მიწები 1620 წელი
- უოსმალეებისაგან უკან წართმეული ტერიტორიები 1603-1612წწ.
- შვიბანიდებისაგან განთავისუფლებული ტერიტორიები 1599 წელი
- ურგენის მმართველის ლაშქრობები ხორასანზე 1629წელი
- ბაღის მმართველის ლაშქრობები ხორასანზე 1631 წელი

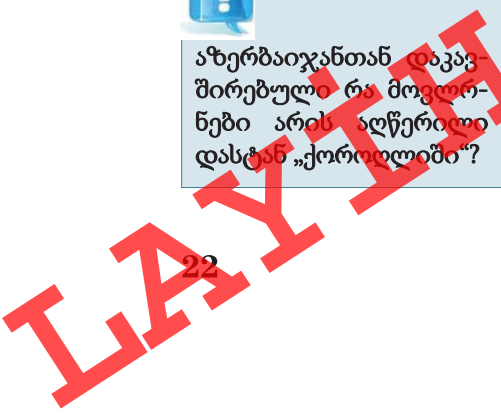
აზერბაიჯანული სეფიანთა სახელმწიფო შაჰ აბას I და მისი შთამომავლების მმართველობის ხანაში

აზერბაიჯანთან დაკავშირებული რა მოვლენები არის აღწერილი დასტან „ქორიღლიში“?

გადავიდნენ. ზოგი მათგანი აგრძელებდა ბრძოლას შაჰ აბას I ჯარში.

მეორე სტამბულისა და მარანდის ხელშეკრულება. სტამბულის 1612 წლის ხელშეკრულებით აღდგენილ იქნა ამასიის ხელშეკრულების პირობები. ოსმალეთის იმპერიამ ოფიციალურად სცნო აზერბაიჯანის მიწები და

დასავლეთ საქართველო სეფიანთა სახელმწიფოს ტერიტორიებად. მაგრამ ეს მშვიდობა დიდი ხანი არ გაგრძელებულა.

ოსმალეთის სულთანმა – სულთან აჰმედ I დაიწყო საომარი მოქმედებები სეფიანთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ. მისი ბრძანებით დაილაშქრა თავრიზი. მაგრამ, მოსახლეობის წინააღმდეგობამ, ცივმა ზამთარმა და სურსათის ნაკლებობამ შეაფერხა ოსმალეთის ჯარის წინსვლა. 1618 წელს სარაბის ოლქში, სინიგ ქიორფუსთან (გატეხილ ხიდთან) ოსმალებსა და სეფიანთა შორის მოხდა გადამწყვეტი ბრძოლა. ოსმალეთისა და ყირიმის ჯარმა წაგება იწვნია. ამის შემდეგ ოსმალები იძულებულნი გახდნენ დაედოთ ახალი მარანდის ზავი. ამ ხელშეკრულებით დადასტურდა ამასიის ხელშეკრულების პირობები.

ქოროღლუ

XVII საუკუნის 20-ან წლებში ოსმალეთის შიდა არეულობებმა დაასუსტეს პოლიტიკურ - ეკონომიკური მდგომარეობა იმპერიაში.

ამით ისარგებლა შაჰ აბას I და უკან დაიბრუნა ქალაქები - ბაღდადი, ქერბალა, მოსული, ნაჯაფი.

ორმუზის განთავისუფლება. როგორც ცნობილია XVI საუკუნეში პორტუგალიამ ისარგებლა რა სეფიანთა ომიტ ოსმალებთან და დაიპყრო ორმუზის პპორტი სპარსეთის ყურეში. შაჰ აბას I მიიღო სამხედრო - დიპლომატიური ზომები ორმუზის დასაბრუნებლად. ამით მან ისარგებლა ინგლისისა და პორტუგალიის სამხედრო დაპირისპირება. 1621 წელს ინგლისსა და სეფიანთა სახელმწიფოებს შორის დაიდო ხელშეკრულება „მუდმივ მეგობრობაზე“. 1622 წელს სეფიანთა სახელმწიფომ ინგლისის ფლოტის დახმარებით დაიბრუნა ორმუზი.

გასრი - შირიის ხელშეკრულება. 1629 წელს სეფიანთა ტახტზე შაჰ აბას I სიკვდილის შემდეგ ავიდა მისი შვილიშვილი – სეფი I. იმავე წელს ოსმალები დაესხნენ სეფიანთა სახელმწიფოს. ოსმალეთის სულთანმა მურად IV დაიწყო საომარი მოქმედებები სეფიანთა წინააღმდეგ და დაიპყრო ქალაქი ირევანი. ოსმალეთის ჯარმა 1635 წელს დაიპყრო ქალაქი თავრიზი. მოსახლეობის ძლიერმა წინააღმდეგობამ, შიმშილმა, ავადმყოფ-

რატომ დაიწყო შაჰ აბას I XVII სუკუნის 20 წლებში ომი ოსმალების წინააღმდეგ? ოსმალეთის რომელი სულთანის მოღვაწეობას გავს ეს ნაბიჯი?

ობებმა და ზამთრის მოახლოებამ ოსმალები კვლავ აიძულა დაეტოვებინა აზერბაიჯანი. 1637–1638 წლებში ხანგრძლივი ბრძოლების შემდგომ, ოსმალებმა დაიბერეს ბაღდადი.

1639 წელს სეფიანთთა და ოსმალეთის იმპერიებმა ხელი მოაწერეს გასრიშირილის მშვიდობიან ხელშეკრულებას. ხელშეკრულების მიხედვით არაბული

ერაყი გადადიოდა ოსმალეთის სახელმწიფოს მმართველობაში. ტერიტორიები ზენჯირის ციხიდან აღმოსავლეთით-სეფიანთთა მმართველობაში. სეფიანთთა მიერ აღებული იქნა არ დასხმის ვალდებულება ციხეებზე, ვანზე ყარსზე და ახალციხეზე. ამის შედეგად ოსმალეთ-სეფიანთთა ომი, რომელიც მიმდინარეობდა XVII საუკუნეში, დასრულდა. ეს დამანგრეველი ომი გრძელდებოდა ას წელზე მეტ ხანს (1514-1639 წწ). ამ ომმა მოუტანა ორივე თურქ-მუსულმანურ სახელმწიფოებს ნგრევა და დასუსტება. „გამარჯვებული“ კი ამ ომში გახდა ევროპული დიპლომატია, რომელსაც სურდა ორივე სახელმწიფოს დასუსტება. ამით იქმნებოდა ყველა პირობა ევროპული სახელმწიფოებისათვის აღმოსავლეთში თავიანთი კოლონიალური პოლიტიკის გასატარებლად.

სეფი I შაჰად გამოცხადება

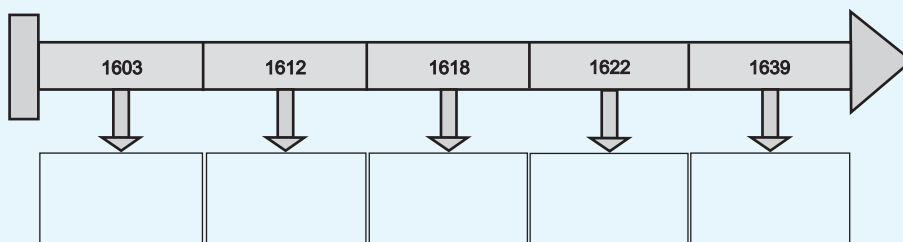

კითხვები და დავალებები

1. რომელი წლები მოიცავენ ოსმალეთ სეფიანთა ომების მესამე ეტაპს?
2. რომელი გადამწყვეტი ბრძოლა მოხდა 1603 წელს?
3. რა იყო სამხედრო და ეკონომიკური მიზანი „დიდი გადასახლების“ პოლიტიკისა?
4. აღწერეთ სტამბულის 1612 წლის ხელშეკრულების პირობები
5. დახაზეთ რვეულში ცხრილი და აღნიშნეთ მასში ხელშეკრულებები, რომელიც დაიდო ოსმალურ-სეფევიტთა ომების დროს?

ხელშეკრულების დასახელება	რიცხვი	პირობები

6. აღნიშნეთ მსგავსი მოვლენების შედეგები 1639 წლის აზერბაიჯანის ისტორიისა და 1453 წლის ევროპისა
7. მოამზადეთ პრეზენტაცია თემაზე ჯალაირიდთა მოძრაობა
8. განსაზღვრეთ მნიშვნელოვანი მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე

LAYIH

4. XVI საუკუნის მეორე ნახევრის - XVII საუკუნის საზოგადოებრივი ცხოვრება

ნგრევისა და სილატაკის მიუხედავად, რომელიც ოსმალურ სეფია-ნთთა ომებმა მოიტანეს, ცხოვრება მაინც გრძელდებოდა. ომებს შორის შესვენებების დროს სოფლის მეურნეობა ცოცხლდებოდა, მოსახლეობის კეთილდღეობა ნაწილობრივ ლაგდებოდა. მართალია ხანის სიძნელები მაინც ახდენდნენ უარყოფით გავლენას ხელობისა და ვაჭრობის განვითარებაში, მაგრამ მთლიანად ხელის შეშლას ვერ ახეხრებდნენ. იზრდებოდნენ ქალაქები იზრდებოდა მოსახლეობის რაოდენობა, იცვლებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრება.

რა კერძო საკუთრების ფორმები და სოციალური წყობა არსებობდა ამ ხანის აზერბაიჯანში?
როგორი იყო ადმინისტრაციული მმართველობის სისტემა?

სოფლის მეურნეობა. XVI საუკუნის მეორე ნახევარში – XVII საუკუნეში აზერბაიჯანელი მოსახლეობის ძირითად საქმიანობას წარმოადგენდა მიწათმფლობელობა და მესაქონლეობა. ხორბლის კულტურა ითესებოდა თითქმის მთელი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე. უცხოელი ვაჭრები და მოგზაურები, რომლებიც ჩამოდიოდნენ აზერბაიჯანში, წერდნენ ხორბლის სიუხვეზე. მეზა-

ევლია ჩელები

ლეობა და მეზაღჩეობა ითვლებოდა ტრადიციულ საქმიანობად და განვითარებული იყო უმაღლეს დონეზე. მოგზაურები აღნიშნავდნენ, რომ ნაყოფები, რომელნიც აზერბაიჯანის მიწებზე მოდიოდა თავისი გემოთი და ხარისხით რამოდენიმეჯერ უკეთესი იყო ვიდრე მსოფლიოს სხვა კუთხეებში.

LAY III

1

2

აზერბაიჯანული ხალიჩები: 1) XVI საუკუნე; 2) XVII საუკუნე

XVIII საუკუნის შუაში ევლია ჩელები, რომელიც იყო ოსმალეთის იმპერიის დიპლომატიური ელჩობის წევრი, გვამღევს ცნობებს ბრინჯის, ბამბის, ყურძნისა და სხვა უამრავ ნაყოფებზე შირვანში .

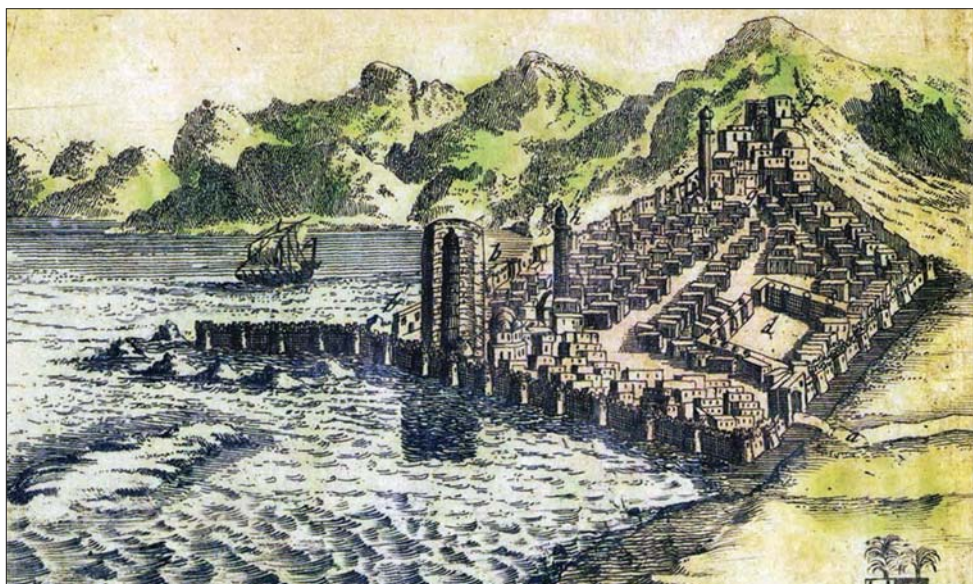
ქალაქები. 1565 წელს შახ თახმასიბ I-მა გამოსცა ბრძანება გადასახად თამგას გაუქმებაზე. ამ ბრძანებამ დადებითი გავლენა მოახდინა ხელობასა და ვაჭრობაზე სეფიანთთა სახელმწიფოში.

აზერბაიჯანის ქალაქების განვითარება დაკავშირებული იყო რიგ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მოვლენებთან. ხელობის განვითარება, ქალაქების განლაგება შიდა და საგარეო სავაჭრო გზებზე იყო ძირითადი ეკონომიკური ფაქტორი. მაგრამ ისეთი პოლიტიკური ფაქტორები როგორცაა ოსმალურ-სეფევიტთა ომები შიდა არეულობები ადგილობრივ ფეოდალებისა უშლიდა ხელს ქალაქების განვითარებას და მათ დასუსტებას იწვევდა. **თავრიზი**, რომელიც ითვლებოდა ყველაზე დიდ და მნიშვნელოვან ქალაქად აზერბაიჯანში თამაშობდა განსაკუთრებულ როლს სეფიანთთა სახელმწიფოს ეკონომიკაში და ყოფით ცხოვრებაში. თავრიზელი ხელოსნების მიერ დამზადებული ნივთები განთქმულნი იყვნენ მთელს მსოფლიოში. 1539 წელს შახ თახმასიბ I ბრძანებით თავრიზელი მეხალიჩეების მიერ მოქსოვილი იქნა ხალიჩა შეიხ სეფი, რომელიც მთელს მსოფლოში აღიარებულია, როგორც ხალიჩის ქსოვის უმაღლესი მწვერვალი.

1555 წელს დედაქალაქის გადატანამ კაზვინში უარქოფითი გავლენა მოახდინა თავრიზის პოლიტიკურ მნიშვნელობაზე და ეკონომიკურ განვითარებაზე.

რატომ გადაიტანეს სეფიანელებმა დედაქალაქი თავრიზიდან კაზვინში?

LAYI

ბაქო XVII საუკუნის პირველ ნახევარში

ქალაქი **შამახა**, იყო შირვანის საბეილარბეგოს დედაქალაქი და აგრძელებდა ყოფნას როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სავაჭრო ცენტრი.

შირვანის სეფიანთთა სახელმწიფოსთან შეერთების შემდეგ ბაქო გადაიქცა ამ სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანეს და მთავარ სავაჭრო ქალაქად სახელმწიფოში. ხუთასი ჭიდან რომლებიც განლაგებულნი იყვნენ ბაქოს გარშემო, მოიპოვებოდა ნავთობი, რომელიც საზღვაო და საქარავნო გზებით მიჰქონდათ სხვადასხვა ქვეყნებში.

არდებილი ითვლებოდა სეფიანთთა ერთ-ერთ წმინდა ქალაქად.

სეფიანთთა დიპლომატი ორუჯ ბეგ ბაიათი, რომელიც გაემგზავრა და ცხოვრობდა ესპანეთში გვამცნობს ქალაქ განჯაზე – ყარაბაღის საბეილარბეგოს ცენტრად, აღნიშნავდა, რომ ამ ქალაქში ცხოვრობდა ორმოცდაათი ათასი ოჯახი.

ამ ხანაში ირევანი, ნახიჩევანი, დერბენტი, შექი და განჯა ასევე იყვნენ აზერბაიჯანის ხელოსნობის, ვაჭრობისა და კულტურის ცენტრები.

ადმინისტრაციული მმართველობა. XVII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის ტერიტორია დაყოფილი იქნა შემდეგ ადმინისტრაციულ ერთეულებად: შირვანის, ყარაბაღის, თავრიზის და ჩუხურსაადის საბეილარბეგობად. საბეილარბეგოს გააჩნდა თავისი ჯარი და თვითო კრეფდა გადასახადებს მოსახლეობისაგან. სასამართლო ორგანოები მოქმედებდა.

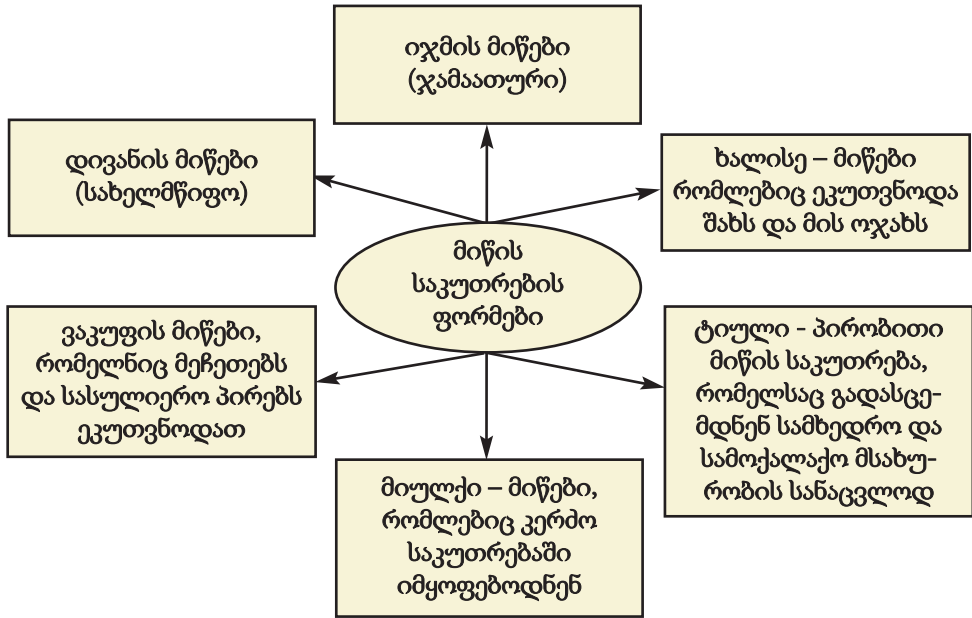

რა გავლენას ახდენდა პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებაზე მემკვიდრეობითი მმართველობის პრინციპი?

LAY

ბდნენ შარიათის პრინციპებზე დაყრდნობით. საბეილარბეგოში ვაზირი განაგებდა ფინანსურ საქმეებს. სეფიანთთა სახელმწიფოში მმართველობა ხორციელდებოდა მემკვიდრეობის პრინციპით.

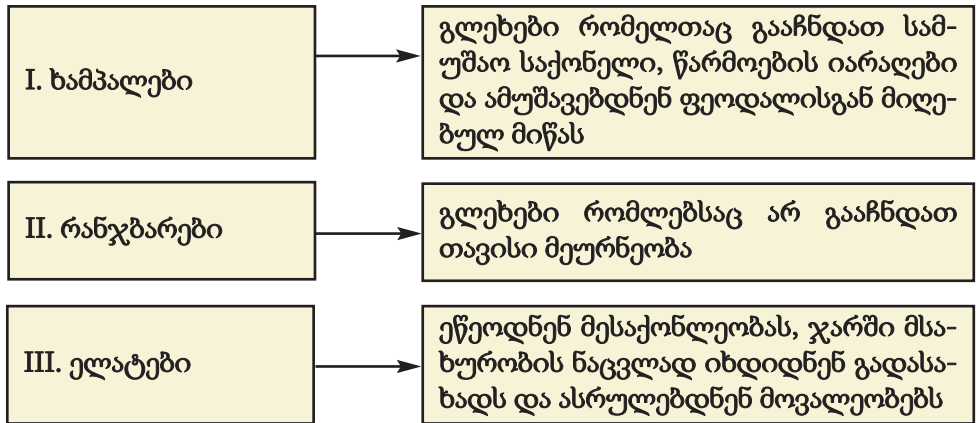
მიწის საკუთრების ფორმები. XVII საუკუნეში აზერბაიჯანში მიწის საკუთრების ფორმებში სერიოზული ცვლილებები არ მომხდარა:

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში დივანისა და ხალისეს მიწები ძირითად საკუთრების ფორმებად მოგვევლინებოდნენ. შემოსავალი დივანის (სახელმწიფოს) მიწებიდან იხარჯებოდა სახელმწიფო ხარჯების ასანაზღაურებლად.

სოციალური ფენები. ამ ხანაში ფეოდალები რომელნიც შეადგენდნენ მმართველ ფენას იყოფოდა სამ ჯგუფად, პირველ ჯგუფში შედიოდა სამხედრო თავადები, რომელიც ძირითადად შედგებოდა აზერბაიჯანული-ყიზილბაშური ტომებისაგან. ისინი ჯერ კიდევ იკავებდნენ მნიშვნელოვან ადგილს სეფიანთთა სახელმწიფოს მმართველობაში და სოციალურ სისტემაში. მეორე ჯგუფს შეადგენდა უმაღლესი შიიტური სასულიერო პრები. მათ ხელმძღვანელობდა თავმჯდომარე. იგი ითვლებოდა მეორე პირად შაჰის მერე. მსახურები, რომელნიც მუშაობდნენ ცენტრალურ და ადგილობრივ მმართველობაში მიეკუთვნებოდნენ სამოქალაქო ფენას. სამოქალაქო ფენის სათავეში იდგა ვაზირი.

XVII საუკუნეში აზერბაიჯანის საზოგადოებაში გლეხები წარმოადგენდნენ ძირითადი სწარმოთ ჯგუფს, რომლებიც იყოფოდნენ რამოდენიმე შტოდ.

სოფლის მოსახლეობის მიერ გადახდილ გადასახადებს - მოსაკრებლებს ეწოდებოდათ საერთო სახელი- **რიატი**. მოსავლის 1/10 ნაწილის გადასახადს ეწოდებოდა **მალჯახათი** რომელსაც უხდიდა ფეოდალს, ხოლო 1/5 ნაწილს სახელმწიფოს. წყლის გადასახადს-**ბახრა**. ეს ორი ითვლებოდა ძირითად გადასახადად. არამუსულმანური მოსახლეობა იხდიდა გადასახადს – **ჯიზიას**. უფასო სავალდებულო გლეხის მუშაობა სახელმწიფოსა და ფეოდალის სასარგებლოდ – **ბიარი**.

ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ხელოსნები და ვაჭრები.

კითხვები და დავალებები

1. ვინ იხდიდა თამგას გადასახადს სეფინთთა სახელმწიფოში?
2. რომელ ევროპულ ქვეყნებთან ჰქონდა დამყარებული ეკონომიკური კავშირები აზერბაიჯანს?
3. რასთან იყო დაკავშირებულ თავრიზის განსაკუთრებული მდგომარეობა სხვა აზერბაიჯანულ ქალაქებს შორის?
4. შეადგინეთ სქემა-ცხრილი რომელშიც გამოისახება აზერბაიჯანის გადასახადები XVI საუკუნის მეორე ნახევარი – XVII საუკუნის დასაწყისში.
5. შეადგინეთ მითხრობა რომელიც დაკავშირებულია ქალაქ თავრიზთან და მის ისტორიასთან

5. აზერბაიჯანის საერთაშორისო კავშირები

დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების შმდეგ ევროპულ ქვეყნებში შეიმჩნეოდა განსაკუთრებული გამოცოცხლება. გაიზარდა ინტერესი აღმოსავლეთის ქვეყნებისადმი. ევროპაში აღმოსავლეთის უმდიდრესი რესურსების გადატანის მიზნით იქმნებოდა მსხვილი სავაჭრო კომპანიები. სავაჭრო კომპანიებმა რომლებიც დაფუძნებული იყვნენ ლონდონში, უკვე გააგზავნეს თავისი წარმომადგენლები აღმოსავლეთ ქვეყნებში. ოსტ-ინდური კომპანიის წარმომადგენლებთან ერთად აზერბაიჯანში ასევე ხშირად ჩამოდიოდნენ მოსკოვის კომპანიის ვაჭრებიც.

რატომ ჩამოდიოდნენ ევროპელი ვაჭრები აზერბაიჯანში?
რა არის აზერბაიჯანის ეკონომიკური დაცემის მიზეზები XVII საუკუნის ბოლოს?

გზები, რომელსაც მივყავართ აღმოსავლეთში გადიან აზერბაიჯანით. XVI საუკუნეში ინგლისელი ვაჭრები აღწერდნენ არემს, როგორც მსხვილ აბრეშუმის ცენტრი სამხრეთ კავკასიაში. ვენეციელი მოგზაური ნინა დოი გვამცნობს არემში თეტრი აბრეშუმის წარმოების შესახებ რომელსაც „მაჰმუდაბადს“ უწოდებდნენ.

XVI საუკუნის მეორე ნახევარში – XVII საუკუნის პირველ ნახევარში საერთაშორისო სავაჭრო გზა გადიოდა ჯულფაზე. ჯულფის ვაჭრებს გამოჰქონდათ აბრეშუმის ნედლეული აზერბაიჯანიდან ევროპაში, ამსტერდამში, მარსელში, ვენეციაში, ასევე თურქეთში, სირიაში და ინდოეთში. ამ ხანაში ორდუბადი, ნახიჩევანი, აილისი თამაშობდნენ მნიშვნელოვან როლს აზერბაიჯანის სავაჭრო ურთიერთობებში უცხოურ სახელმწიფოებთან და გადაიქცნენ მნიშვნელოვან სავაჭრო და სახელოსნო ცენტრებად. აზერბაიჯანის სავაჭრო ბრუნვაში და სახელოსნო პროდუქციაში განსაკუთრებით გამოირჩეოდა თავარიზი. აქ იყო განლაგებული ყველაზე მსხვილი აზიური ბაზარი

ანტონი ჯენკინსონი

LAYI

ქარავანსარაის ნანგრევები ყარაბაღში

ურთიერთობები ევროპულ ქვეყნებთან, ინდოეთთან და ჩინეთთან.

XVI საუკუნის შუაში ინგლისის მოსკოვის სავაჭრო კომპანიის წარმომადგენლებმა, რომლებმაც მიიღეს რუსეთის მთავრობისგან უფლება სავაჭრო გზების შესწავლისა რომლებიც გადიოდნენ სამხრეთ კავკასიაში, ირანსა და ინდოეთში კასპიის ზღვით, ჩამოვიდნენ აზერბაიჯანში.

მოსკოვის კომპანიის ვაჭარი და მზვერავი ანტონი ჯენკინსონი, რომელიც გაგზავნილი იყო სეფიანთა სახელმწიფოში, შეხვდა შამახაში შირვანის ბეილარბეგს აბდულა ხან უსტადჯლის. ჯენკინსონმა მიიღო შირვანის ბეილარბეგისგან შეღავათის ბრძანება დაუბრკოლებრივ და განბაჟების გარეშე ვაჭრობაზე. მაგრამ ინგლისელი ვაჭრების მცდელობა აზერბაიჯანის ბაზარზე დამკვიდრებისა ჩაიშალა. ამის მიზეზი მდგომარეობდა იმაში, რომ რუსეთის სახელმწიფომ ბრძოლების შედეგად XVII საუკუნეში დაიბყრო პოვოლჟიე და კასპიის ზღვის ბასეინი, და არასდროს არ იქნებოდა ამასთან თანახმა.

აბასი. ფულის ერთეული XVII საუკუნეში

გეისარიე. შიდა ვაჭრობაში თამაშობდნენ ქალაქები ნახიჩევანი, არდებილი, ორდუბადი და ბაქო. აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე სადაც სუსტად იყო განვითარებული ფულადსა-საქონლო ურთიერთობები კვირაში ერთხელ იხსნებოდა ბაზრები-ხაპთა ბაზარი. ქარავანსარაიები ითვლებო-დნენ საგარეო ვაჭრობის ცენტრებად აზერბაიჯანში. აზერბაიჯანელმა ვაჭრებმა დაამყარეს ფართო სავაჭრო

ინგლისელი ვაჭრების მცდელობა აზერბაიჯანის ბაზარზე დამკვიდრებისა ჩაიშალა. ამის მიზეზი მდგომარეობდა იმაში, რომ რუსეთის სახელმწიფომ ბრძოლების შედეგად XVII საუკუნეში დაიბყრო პოვოლჟიე და კასპიის ზღვის ბასეინი, და არასდროს არ იქნებოდა ამასთან თანახმა. ამის გარდა იმავდროულად რუსი ვაჭრები თვითონ ცდილობდნენ შუამავლობის გაწევას ევროპასა და აღმოსავლეთ შორის. ამიტომაც რუსეთის მთავრობა იცავდა რუსი ვაჭრების ინტერესებს და ბოლო მოუღო ინგლისელების პარპაშს ვოლგა-კასპიის სავაჭრო გზაზე და გააუქმა მათი პრი-

LAYTHE

ვილგეები. მაგით **მონოპოლია*** ვაჭრობისა აღმოსავლეთ ქვეყნებთან რუს ვაჭრებს გადაეცა.

XVII საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისიდან სავაჭრო კავშირები აზერბაიჯანსა და რუსეთს შორის გაძლიერდა. რუსეთიდან აზერბაიჯანში შემოდის ქურქი, ტყავი, სპილენძი, კალა, ქალაღი და სხვადასხვა საქონელი. აზერბაიჯანიდან რუსეთში გადიოდა აბრეშუმის ქსოვილები, შალისა და აბრეშუმის ხალიჩები. რუსები უყურებდნენ აზერბაიჯანს, როგორც სასარგებლო გასაღების ბაზარს, ძირითად მნიშვნელობას კი შირვანს ანიჭებდნენ.

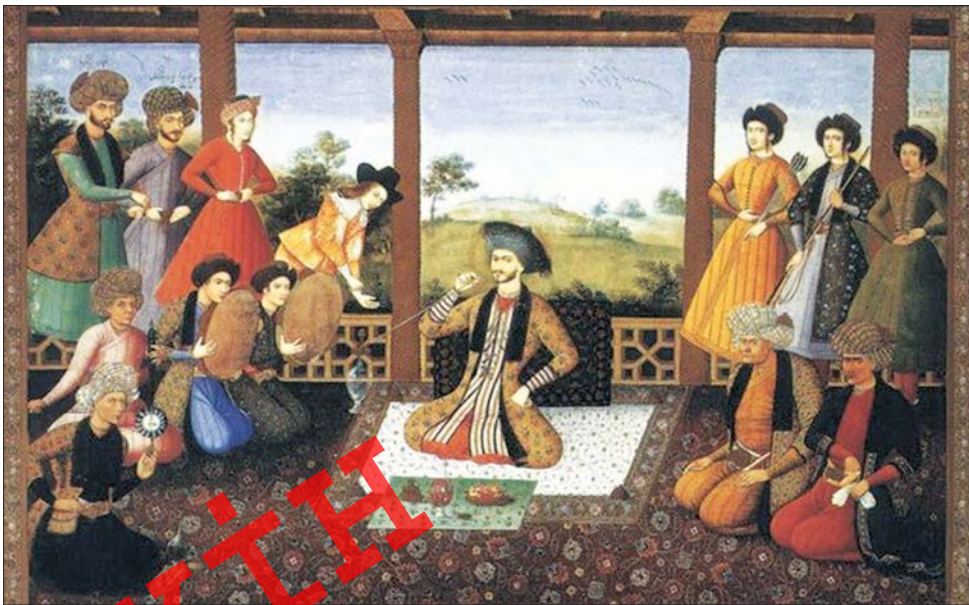
1767 წელს რუსეთსა და სეფიანთა სახელმწიფოს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე რუსმა ვაჭრები განთავისუფლდნენ ყოველგვარი გადასახადისაგან სეფიანთა მართველობის ბოლომდე. მათ ასევე მიენიჭათ პრივილეგიები ქარავანსარაიებში და ბაზრებზე. ამით რუსეთმა მონოპოლიის უფლება აიღო აზერბაიჯანის აბრეშუმზე ვოლგა-კასპიის სავაჭრო გზებზე დასავლეთ-ევროპის ქვეყნებში.

რა გავლენა მოახდინა სავაჭრო ვაჭრობაზე შაჰ სულეიმანის ბრძანებამ?

* **მონოპოლია** – განსაკუთრებული უფლება წარმოებაზე ან რაიმეს გასაყიდათ, ასევე რაიმეს განსაკუთრებული მოხმარებისა

შაჰ სულეიმანი იღებს ელჩებს

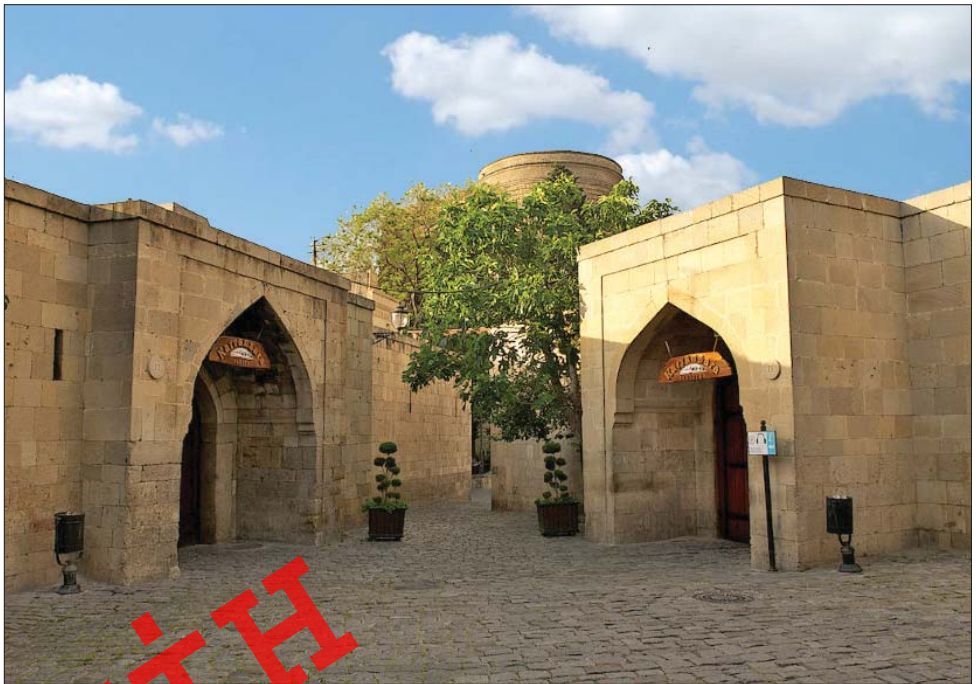
LAYITH

შაჰ სულეიმანის (1667–1694) ბრძანებით დაევაღათ რუს ვაჭრებისადმი პატივისცემა.

მაგრამ სავაჭრო ქარავნები ხშირად იძარცვებოდნენ რუსი კაზაკების მიერ. 1668 წლის ზაფხულში აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე სტეპან რაზინის ხელმძღვანელობით კაზაკთა ყაჩაღური თავდასხმის დროს მათ მიაღწიეს დერბენტს. მათ გამარცხეს აზერბაიჯანის კასპიის დასახლებული პუნქტები. რუსეთის მთავრობამ, რომელიც დაინტერესებულ იყო ვოლგა-კასპიის ბასეინში ვაჭრობის განვითარებით, ბოლო მოუღო ამ ყაჩაღურ თავდასხმებს.

ამ ხანაში აზერბაიჯანსა და ინდოეთს შორის გრძელდებოდა ფართო სავაჭრო ურთიერთობები. ინდოელებს აზერბაიჯანში გააჩნდათ თავისი სავაჭრო დასახლებები. აზერბაიჯანიდან ინდოეთში გადიოდა უამრავი აბრეშუმის ნედლეული, აბრეშუმის ქსოვილები, შავი და თეთრი ნავთობი (ნავთი), ზაფრანა. ინდოეთიდან აზერბაიჯანში შემოდოდა სხვადასხვა სახის ტკბილეულობა.

ეკონომიკური დაცემა. XVII საუკუნის ბოლოში აზერბაიჯანის ყოველი ეკონომიკური დარგი, კრიზისს განიცდიდა. ეს კრიზისი გამოწვეული იყო შიდა და საგარეო რიგი ფაქტორებისგან. შიდა მიზეზებს განეკუთვნებოდა შემდეგი:

ქარავანსარაი მულთანი იჩერიშეჰერში,
რომელიც ინდოელ ვაჭრებს ეკუთვნოდათ

1. სათესი მიწების შემცირება და მცირე წყალმომარაგება. ამის მიზეზი იყო მიწისქვეშა ქსელების კანალ-კაგრიზების ნგრევა სამხრეთ აზერბაიჯანში.

2. ფულადი კრიზისი. ამ პერიოდში სეფიანთთა სახელმწიფოში მეტალი ნაწილობრივ შემოდიოდა საზღვარგარეთიდან. ძვირფასი მეტალის სიმცირის გამო, იბეჭდებოდა ყალბი ფული. საბოლოოდ ამან შეამცირა სასაქონლო ფულადი ურთიერთობები და მოიტანა ფინანსური გაუგებრობა.

3. ქალაქის ეკონომიკის ვარდა. ამის მიზეზი იყო ქალაქის მოსახლეობის, რომელნიც ხელოსნობასა და ვაჭრობას მისდევდნენ, ქალაქების დატოვება. სახელმწიფომ და ფეოდალებმა ამის შემხედვარე სამჯერ გაზარდეს გადასახადები.

4. კრიზისი სახელმწიფო მმართველობაში. ამის მიზეზი გახდა თანამდებობის პირების მექრთამეობა, რომლებიც სახელმწიფო აპარატში მსახურობდნენ.

სეფიანთთა სახელმწიფოს კრიზისის საგარეო მიზეზები:

1. XVII საუკუნეში საზღვაო გზის გახსნის გამო ინდოეთიდან ევროპაში აზერბაიჯანის მნიშვნელობა აბრეშუმის გზასთან მიმართებაში შემცირდა.

2. ევროპაში გაიზარდა მაღალხარისხიანი და იაფიანი მანუფაქტურის წარმოება, რამაც შეამცირა მოთხოვნილება აზერბაიჯანულ პროდუქციაზე.

კითხვები და დავალებები

1. რატომ არ სურდათ რუს ვაჭრებს ინგლისელი ვაჭრების გაძლიერება აზერბაიჯანში?

2. რას შეგიძლიათ შეადაროთ სტეფან რაზინის ყაჩაღური თავდასხმები?

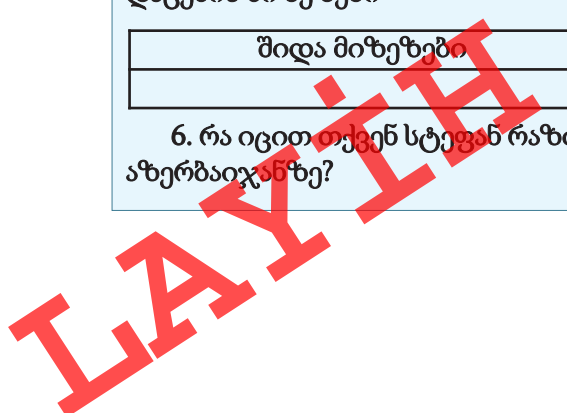
3. შაჰ სულეიმანის ბრძანებით რომელი ქვეყნის ვაჭრებს ენიჭებოდათ უპირატესობა?

4. იპოვნეთ რუკაზე აზერბაიჯანული ქალაქები, რომლებიც აღნიშნულნი არიან ტექსტში

5. გადაწერეთ რვეულში ცხრილი „სეფიანთთა სახელმწიფოს დაცემის მიზეზები“

შიდა მიზეზები	საგარეო მიზეზები

6. რა იცით თქვენ სტეფან რაზინის ყაჩაღური თავდასხმების შესახებ აზერბაიჯანზე?

6. აზერბაიჯანის XVII საუკუნის კულტურა

ოსმალურ-სეფიანთა ომებში, რომელნიც მიმდინარეობდა აზერბაიჯანის მიწებზე მძიმე დარტყმა მიაყენეს კულტურულ ცხოვრებას. ბევრი ცნობილი აზერბაიჯანელი მეცნიერი აყვანილი იქნა ტყვედ და წაყვანილი სტამბულში, ზოგი კი გადასახლებული კაზვინში და ისფაჰანში. სამხედრო-პოლიტიკურმა დაძაბულობამ გამოიწვია მეცნიერებისა და განათლების განვითარების შეფერხება.

როგორ ვითარდებოდა სახელმწიფოში მეცნიერება და კულტურა XVII საუკუნეში?

განათლება. ამ ხანის მეცნიერება და განათლება ისწავლებოდა მექტე-ბეებში და მედრესეებში, რომელნიც მოქმედებდნენ მეჩეთებში. მცირეწლოვანი ბავშვები სწავლობდნენ ყურანს, ხოლო სწავლის გაგრძელება დაკავშირებული იყო მოსწავლეთა მატერიალურ მდგომარეობასთან. განათლების გასაგრძელებლად უნდა ესწავლათ მედრესეში. მედრესეში რელიგიურ ცოდნასთან ერთად ასევე ისწავლებოდა საზოგადოებრივი მეცნიერებებიც. იმ დროის მეცნიერები ასწავლიდნენ მედრესეებში და ცდილობდნენ ესწავლებინათ მოსწავლეებისათვის მეცნიერების საიდუმლოებები. მოსწავლეებს რომლებიც ამთავრებდნენ მედრესეებს ეძლეოდათ დამადასტურებელი დოკუმენტები. სასწავლო დაწესებულებები მდიდრებისათვის და ღარიბებისათვის განსხვავდებოდნენ. განათლების საკითხებს ახუნდები, მოლები და მათი დამხმარეები- ხალიფეები განაგებდნენ. ხალიფეები ირჩეოდნენ მოსწავლეებს შორის დისციპლინის დასამყარებლად. ისინი ინიშნებოდნენ უფროს კლასელებისგან. მასწავლებლებს შორის, რომელნიც მედრესეებში ასწავლიდნენ იყვნენ იმ დროის გამოჩენილი მეცნიერები. ზოგიერთმა მასწავლებელმა ისეთი სახელი მოიხვეჭა, რომ მასთან სასწავლებლად ჩამოდოდნენ შორეული ქვეყნის სტუდენტებიც. მაგ დროს განათლება ძირითადად ქალაქებში იყო. სოფლის მოსახლეობის

რაში გამოიხატებოდა იმ დროის რელიგიური მსახურობის წამყვანი ძალა განათლებაში? გამოთქვი შენი აზრი.

უმრავლესობა გაუნათლებელი რჩებოდა. სოფლად ძირითადად ერთი სკოლა რამოდენიმე სოფელს ემსახურებოდა.

მოსახლეობის რაოდენობიდან გამომდინარე თითოეულ სოფელში იყო რამოდენიმე მოლა ან ახუნდი.

მეცნიერება. ამ ხანაში ასევე ვითარდებოდა საზოგადოებრივი მეცნიერებაც. მირზა მუჰამედ შირვანი, რომელმაც დაწერა მნიშვნელოვანი შრომები ასტრონომიასა და მათემატიკაში, შეიტანა დიდი წვლილი XVII საუკუნის აზერბაიჯანის მეცნიერების განვითარებაში. სხვა მეცნიერის იუსიფ ყარაბალის მოღვაწეობა იყო განათლების მნიშვნელოვანი წყარო. მისი ნაწარმოებები შეიცავდნენ საინტერესო ცნობებს ლოდიკაზე, სამართალზე და ასტრონომიაზე.

მუჰამედ ტაირ ვაჰიდის, რომელიც იყო შაჰ აბას II ჟამთააღმწერი, და რომელიც ამაღლდა ვაზირის თანამდებობამდე, ნაშრომებში გადმოცემულია უამრავი საინტერესო ისტორიული მასალა იმ დროის აზერბაიჯანზე. მისი ნაწარმოები „თარიხი-ვახიდ“ („აბასნამე“) ასევე უმნიშვნელოვანესი ისტორიული წყაროა.

XVII საუკუნეში წიგნები მრავლდებოდა მათი ხელით გადაწერის გზით. ამიტომაც დიდი მოთხოვნილება იყო კალიგრაფებში. შაჰ აბას II დროს დიდი ყურადღებით ექცეოდნენ ბიბლიოთეკებს. შაჰ აბას II მმართველობის დროს ევროპიდან ჩამოტანილი იქნა ტიპოგრაფიული საბეჭდი საშუალება წიგნების დასაბეჭდათ. მაგრამ შაჰ აბას II სიკვდილის გამო და შაჰ სულეიმანის გულგრილობის გამო ეს ინიციატივა არ დამთავრდა.

გამოჩენილ მეცნიერთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია მუჰამედჰუსეინ თავრიზის. მან დატოვა სამშობლო ოსმალების მიერ დაპყრობის გამო და ინდოეთში დასახლდა.

მან თავისი ნაშრომი -ლექსიკონი „ბურჰანი-გათე“ დაწერა. ეს ლექსიკონი არაერთხელ გადაიბეჭდა ინდოეთსა, ირანსა და სხვა მუსულ-

ჩ ა ა ტ ა რ ე თ
გამოკვლევები
და მოამზადეთ
პრეზენტაცია იმ
დროის გამოჩენილ
ინტელიგენციაზე-
მირზა მუჰამედ
შირვანი და მუჰამედ
ტაირ ვაჰიდზე

კალიგრაფის მიერ გადაწერილი წიგნიიქ

ლმანურ ქვეყანაში. აზერბაიჯანელი ფილოსოფოსი იუსიფ მუჰამედჯან ოღლუ ყარაბალი გადასახლდა ცენტრალურ აზიაში და ცხოვრობდა ჯერ სამარყანდში, შემდეგ კი ბუხარაში. იგი არის არაერთი ნასრომის ავტორი ფილოსოფიასა და სამართალში არაბულ და სპარსულ ენებზე. ყარაბალის ნასრომებს დიდი ხნის განმავლობაში იყენებდნენ მედრესეებში, როგორც სასწავლო სახელმძღვანელოებს.

რა ისტორიულ მოვლენებს უკავშირდება დასტან „ქოროღლის“ სექმნა?

ლიტერატურა და სახალხო ზეპირსიტყვიერება. გმირული და სასიყვარულო დასტანების პროცესი მთავრდება XVI საუკუნის ბოლოს – XVII საუკუნის დასაწყისში. დიდი მოცულობისა და მნიშვნელობის მქონე დასტანი „ქოროღლი“ – არის სახალხო ზეპირსიტყვიერების უდიდესი ნაშრომი.

XVII საუკუნეში ბოლომდე ჩამოყალიბდნენ ისეთი დასტანები, როგორც არიან: „შაჰ ისმაილი“, „აშილ გარიბი“, „აბასი და გიულგეზი“, „ასლი და ქაერიმი“, „ნოვრუზი“. დასტანი „აშილ გარიბი“ მიეკუთვნება ისეთ დასტანთა რიცხვს, რომელთაც გააჩნია სხვადასხვა ვარიაციები (თურქმენული, თურქული და სხვა).

XVII საუკუნე არის აშუღთა აპოგეის ხანა. სახალხო პოეზიის გამორჩეული წარმომადგენლის – გურბანის შემდეგ XVII საუკუნეში პოპულარული იყვნენ აშუღ აბას ტუფარგანლი, სარი აშუღ აბდულა. ისინი თვითონ იყვნენ თავისი ნაწარმოებების შემსრულებლები. დასტანი „აბასი და გიულგეზი“ შეიქმნა აშუღ აბას ტუფარგანლის ლირიულ – სასიყვარულო ლექსების საფუძველზე. განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობდნენ მისი გოშმა - ლექსები. სარი ასულიც ლამაზ სასიყვარულო ლექსებს ქმნიდა.

XVII საუკუნის გამორჩენილი აზერბაიჯანული ლიტერატურის წარმომადგენელი იყო საიბ თავრიზი. შაჰ აბას I მმართველობის დროს საიბ თავრიზი გადასახლებული იყო ისფაჰანში. მან იმოგზაურა ავღანეთში, არაბულ ქვეყნებში და მცირე აზიაში. რამოდენიმე ხანი საიბ თავრიზი ცხოვრობდა ინდოეთში. შაჰ აბას II მიერ თავის სასახლეში მიპატივებულ საიბ თავრიზის მიენიჭა წოდება „მელიქ უშ-შუარა“ („მგოსანთა მეფე“). მისი ნაწარმოებების მთავარი თემები იყო ბუნების სილამაზე და საჩივარი დროზე, რომელშიც ცხოვრობდა.

საიბ თავრიზი

ხელოვნება და არქიტექტურა. XVII საუკუნის ხელოსნების მიერ შექმნილ მხატვრულ ნაქარგ-ნაქსოვებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ეკავათ ნაქსოვებს, რომელთაც

მოგვაწოდეთ ცნობები შპს აბას I მმართველობის დროზე. აქვს თუ არა რაიმე კავშირი საიბ თავრის გადასახლებას ისტორიულ მოვლენებთან?

„უმადლესი“ და „ოქროს ნაქსოვები“ ეწოდებოდათ. ეს ნაქსოვები მოქსოვილი იყვნენ ოქროსა და ვერცხლის ძაფებით. ამ ნაქსოვების ფასი ძალიან ძვირი იყო, ხშირად ნამდვილ ოქროს ფასსაც კი ეწეოდა (მათ შემადგენლობაში 15 % ოქრო შედიოდა). ძაფებს ესეთი ნაქსოვებისათვის ამზადებდა იუველიერი. პრნამენტულ ხალიჩებთან ერთად ასევე სიუჟეტურ ხალიჩებსაც ქსოვდნენ. მათ რიცხვს მიეკუთვნება ნადირობისა და სხვა საყოფაცხოვრებო სიუჟეტები.

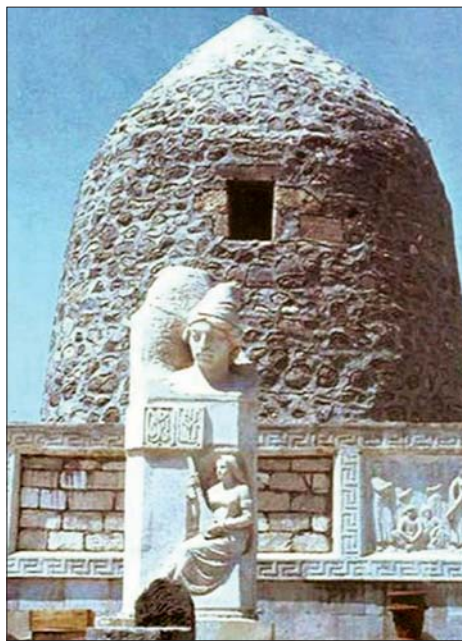
ამ ხანის შესწავლის დროს აღმოჩენილია უამრავი სამარხის ქვა მორთული ლამაზი ორნამენტებით, აღმოჩენილები აბშერონში, შამახაში, ირევანში, დერბენტში, ნახჩივანში, შექიში, ლენქორანში, განჯაში, გაბალაში, ასევე აღმოჩენილი იყო ცხოველებისა და მფრინველების გამოსახულებები.

მაგის გარდა უამრავი აბანო, ქარავანსარაიები, მეჩეტეები ასევე იძლევიან უამრავ ინფორმაციას ამ დროზე. ერთ-ერთ ასეთ ნაგებობას წარმოადგენს ცეცხლთაყვანისმცემლობის ტაძარი სურახანაში. ტაძარს დაერქვა „ატემგიახი“ – ანუ

ცეცხლთაყვანისმცემლების ტაძარი სურახანაში

ცეცხლთაყვანისმცემლების ტაძარი სურახანაში

სარი აშულის მავზოლეუმი ლაჩინში (1993 წელს სომეხმა ვანდალებმა გაანადგურეს)

LAYI

შაჰ აბასის მეჩეთი განჯაში

„ადგილი ცეცხლის თაყვანისა“. შაჰ აბასის მეჩეთი განჯაში- ფასიანი ძეგლი XVII საუკუნის აზერბაიჯანის არქიტექტურისათვის დამახასიათებელ სტილში.

თიხით ნაშენები მეჩეთი ნარდარანში – არის აზშერონის კულტურის არქიტექტურის ერთ-ერთი მარგალიტი. მეჩეთის წარწერებზე იკითხება, რომ მეჩეთი აშენებულია 1663 წელს.

კითხვები და დავალებები

1. განმარტეთ მედრესეს სწავლების თავისებურებანი.
2. XVII საუკუნეში ყველა წიგნი ძვირად იყიდებოდა. რასთან იყო ეს დაკავშირებული? ახსენით თქვენი აზრები.
3. რასთან იყო დაკავშირებული კალიგრაფიის განვითარება ამ პერიოდში?
4. რა იყო აზერბაიჯანში ტიპოგრაფიული მოწყობილობის ჩამოტანის მიზეზი XVII საუკუნეში?
5. მოამზადეთ პრეზენტაცია იმ საუკუნის არქიტექტურულ ძეგლებზე.
6. აშუღურმა ხელოვნებამ XVII საუკუნეში მიაღწია თავის მწვერვალს. დაამტკიცეთ ეს აზრი ფაქტებით.
7. გადაწერეთ რვეუმი ცხრილი „აზერბაიჯანის კულტურა XVII საუკუნეში“ და ჩაწერეთ მასში ყველაზე მნიშვნელოვანი თავისებურებანი დარგების მიხედვით.

განათლება და მეცნიერება	ლიტერატურა	ხელოვნება და არქიტექტურა

LAYI.H

II

XVIII საუკუნეში პოლიტიკური სიტუაცია სეფიანთა სახელმწიფოში

XVII საუკუნის ბოლოს სეფიანთა სახელმწიფოში კრიზისი გრძელდებოდა. XVIII საუკუნის დასაწყისში მომხდარმა გვალვებმა მოსპო მთელი მოსავალი და მოიტანა შიმშილი მთელს აზერბაიჯანში, განსაკუთრებით კი შირვანში. ამან გამოიწვია საქონლის გაძვირება. ამის მიუხედავად გადასახადები სამჯერ გაიზარდა.

რა გავლენა მოახდინა სეფიანთა სახელმწიფოს შიდა კრიზისმა მის საგარეო მდგომარეობაზე?

რა სახის ზომები მიიღო სეფიანთა შაჰმა ამ კრიზისიდან გამოსასვლელად?

შაჰ სულთან ჰუსეინი (1694–1722), სასახლის თავადები და სახელმწიფო მოხელეები ხედავდნენ ერთადერთ გზად ხაზინის გასავსებად გადასახადების გაზრდაში. ამ მიზნით ისინი „იგონებდნენ“ ახალი სახის გადასახადებს და ამკაცრებდნენ მათ ამოღებას. ხელისუფლებას ჩამომორებული მა სუსტი ხასიათის მქონე შაჰ სულთან ჰუსეინმა, საგადასახადო სისტემის „მოწესრიგების“ მიზნით დააწესა ყველა 15 წლის მოსახლის აღრიცხვაზე აყვანა.

ყველა მოსახლის ქონების აღრიცხვა ხდებოდა. პირებს, რომელსაც აღრიცხვაზე

შაჰ სულთან ჰუსეინი

LAYTHE

იყვანდნენ ახალ გადასახადს ახდევინებდნენ – აღრიცხვაზე დაყენების საფასურს.

შაჰ სულთან ჰუსეინმა, დაცარიელებული ხაზინის გასაგვებად ბრძანა თავისი წინაპრების აკლდამებზე ძვირფასი ლითონებისგან დამზადებული ნივთების მოხსნა, გადადნობა და ახალი მონეტების მოჭრა.

როგორ შეაფასებთ შაჰ სულთან ჰუსეინს ამ ფაქტის გაფუძველზე?

გლეხებს ახდევინებდნენ გადასახადებს წამების გამოყენებით. შაჰის ხელისუფლების შესუსტებით გაძლიერდა ფეოდალებისა და ბეგების დაუმორჩილებლობა.

იმ დროში მცხოვრები ი.გ.გებერი წერდა, რომ შირვანის მმართველები აგზავნიდნენ ხაზინაში იმდენს, რამდენიც საჭირო იყო.

ზოგ შემთხვევაში ბეილარბეგები ზრდიდნენ გადასახადს ცენტრის დაუკითხავად.

ამ ფაქტის გაფუძველზე დაასკვნით სეფიანთა სახელმწიფოს ცენტრალიზებული ხელისუფლების სიძლიერეზე.

რა თავისებურებები ახასიათებს სტიქიურ მოძრაობას?

აჯანყებები აზერბაიჯანში XVIII საუკუნის დასაწყისში. გაუსაძლისმა ფეოდალურმა წნეხმა, ისევე როგორც სეფიანთა სახელმწიფოს სხვა მხარეებში, ასევე აზერბაიჯანშიც გახდა აჯანყების მიზეზი შაჰის მმართველობისა და ადგილობრივი ფეოდალების წინააღმდეგ. პირ-

ველი აჯანყება აზერბაიჯანში მოხდა 1707 წელს ჯარა -ბალაქენის ოლქში. მალე აჯანყებულებს შეუერთდა სხვა დასახლებების მოსახლეობა. ეს იყო სტიქიური გლეხთა აჯანყება.

სადამსჯელო რაზმებმა, რომელიც გამოგზავნილი იყო სახელმწიფოს მმართველი ორგანოებიდან, ჩაახშეს აჯანყება, გაძარცვეს და გადაწვეს ჯარის დასახლება.

LAYIPI

1709 წელს ჩრდილო აზერბაიჯანში-შირვანში მოხდა კიდევ ერთი შეიარაღებული აჯანყება. 1711 წელს ჯარას მოსახლეობამ კვლავ აიღო იარაღი ხელში. აჯანყებულები დაესხნენ ქალაქ შამახას და გადაწვეს შირვანის ბეილარბეგის საკარმიდან.

ამ პერიოდში შირვანის უდიდეს ნაწილში დაიწყო შეიარაღებული აჯანყება შაჰისა და ფეოდალების წინააღმდეგ.

შირვანის აჯანყება. 1707–1711 წლებში აჯანყებამ შირვანში დიდი არეულობა გამოიწვია ისფაჰანში-სეფიანთთა სასახლეში. შირვანის ბეილარბეგი დაიღუპა ბრძოლის ველზე. შაჰ სულთან ჰუსეინმა გააგზავნა ახალი ბეილარბეგი.

1709 წელს ავღანურმა ტომებმა დაიბყრეს განდახარი, რითიც არ მიცეს ცენტრალურ ხელისუფლებას შესაძლებლობა აზერბაიჯანში აჯანყების ჩასახშობად. XVIII საუკუნის დასაწყისში სეფიანთთა სახელმწიფოში შემავალი ყველა რეგიონი ჩაბმული იყო ცენტრალურ ხელისუფლებასთან ბრძოლაში. აჯანყება ცენტრალურ ხელისუფლების წინააღმდეგ, ასევე მიმართული იყო ადგილობრივი ფეოდალების წინააღმდეგ.

ადგილობრივმა ფეოდალებმა შესძლეს არამხოლოდ დარტყმის არიდება, არამედ რიგ შემთხვევებში პირიქითაც კი. გამოიყენეს სახალხო მოძრაობა თავისი მიზნების მისაღწევად და ხელისუფლებაში მოსასვლელად. ასევე მოხდა შირვანშიც. შირვანის აჯანყებას ხელმძღვანელობდა სასულიერო პირი ჰაჯი დაუდი. თავისი ტალანტის დამსახურებით ჰაჯი დაუდმა მოიხვეჭა ავტორიტეტი ჩრდილო- აღმოსავლეთ აზერბაიჯანში.

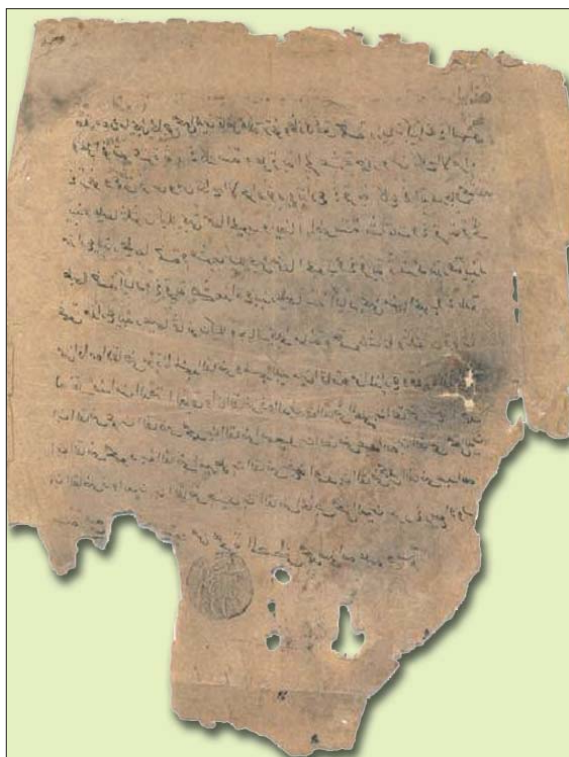
1719 წლის ბოლოს სეფიანთთა ჯარებმა შესძლეს აჯანყების ჩახშობა შირვანში. ჰაჯი დაუდი ჩასვეს დერბენტის ციხეში. ჰაჯი დაუდის

ჰაჯი დაუდი

ახსენით შირვანის აჯანყებულების ცენტრალად გადაქცევის მიზეზები.

ფიტვა* ჰაჯი დავუდისა.
დოკუმენტი

უახლოვესი თანამოაზრე სურხაი ხან კაზიკუმუხელი გაიქცა დაღესტანში და ასე გადარჩა. მოგვიანებით, იგი შეპირდა შაჰს ერთგულებას, მიიღო წოდება იუსბაში (ასე-ულის უფროსი) და გახდა შაჰის ერთ-ერთი ერთგული პიროვნება დაღესტანში.

XVIII საუკუნის 20-იან წლებში სეფიანთთა სახელმწიფოში დაიწყო ყველაზე რთული კრიზისი. აჯანყებული ავღანელები ნელ-ნელა იბყრობდნენ თითო-თითო ოლქს და უახლოვდებოდნენ დედაქალაქს-ისფაჰანს. ისფაჰანის ალქის დროს ერთ-ერთი პრინცი თავის ტანამზრახველებთან ერთად გაიქცა ჩრდილოეთ ილქში, სადაც თავი შაჰ თაჰმასიბ

რა გავლენა შეეძლო მოეხდინა აჯანყებულების ხელმძღვანელებზე ადგილობრივ ფეოდალებსა და მთავარ სასულიერო პირებს

II გამოაცხადა. ქვეყნის ყველა ნაწილში დაიყო აჯანყებები. განმანთავისუფლებელი ბრძოლა აზერბაიჯანში, განსაკუთრებით კი შირვანში, ახალი ძალით გაღვივდა. ცენტრალური ხელისუფლების დასუსტებით ისარგებლა ჰაჯი დავუდმა, გაიქცა ციხიდან და კვლავ სათავეში ჩაუდგა შირვანის აჯანყებულებს. მან შესძლო თავის მხარეზე გადაეყვანა სურხაი ხან კაზიკუმუხელი თავისი დაქირავებული ჯარით.

* ფიტვა – ნებართვა, რომელსაც იძლევა უფროსი სასულიერო პირი ან მმართველი რაიმე მოქმედების შესასრულებლად.

ამჯერად ჰაჯი დაუდმა დაისახა უფრო კონკრეტული მიზანი: ხელისუფლების ხელში ცაგდება შირვანში და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა. ამ მიზნით ჰაჯი დაუდმა მიმართა რუსეთის სახელმწიფოს და მოითხოვა დახმარება. მაგრამ ჰაჯი დაუდის გეგმები არ ემთხვეოდა რუსეთისას.

ჰაჯი დაუდმა სურხაი ხან კაზიკუმუხელის ჯართან და აჯანყებულებთან ერთად ალყა შემოარტყა სეფიანთა სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ ცენტრს შირვანში- ქალაქ შამახას. 1721 წელს აჯანყებულებმა დაიბყრეს და გაზარცვეს ქალაქი.

XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში აზერბაიჯანის აჯანყებას, როგორც ბევრი საზოგადოებრივი მოძრაობა, რომელიც ფეოდალიზმის ხანაში ხდებოდა გააჩნდა თავისი წინააღმდეგობები.

სტიქიური სახალხო აჯანყებები ხშირად ყაჩაღობით, ფეოდალების საკარმიდამოების გამარცვითა და გადაწვით მთავრდებოდა. ამით იხსნება ის ფაქტი, რომ შამახის ალების დროს გამარცვული იყო უმდიდრესი ბაზარი, ქარავან სარაი, უცხოელი ვაჭრების საქონელი, მათ შორის რუსი ვაჭრებისა, რამოდენიმე რუბლის ღირებულების.

ჰაჯი დაუდმა შამახის ალების შემდეგ მიიღო გადაწყვეტილება გაგრძელებინა თავისი ლაშქრობა. მაგრამ, დერბენტისა და ბაქოს ციხეების ალების მცდელობამ ფუჭად ჩაიარა. ჰაჯი დაუდის ჯარმა ალყა დაარტყა განჯას, მაგ ოსმალეთის სახელმწიფოს, დამორჩილებას.

ოსმალეთის სულთანის მიერ დადებითი პასუხის მიღების შემდეგ ჰაჯი დაუდი შამახაში დაბრუნებისთანავე გახდა შირვანის მმართველი.

გამოხატეთ თქვენი დამოკიდებულება სურჰაი ხანის მიერ თავისი პოზიციების შეცვლისადმი

როგორ აფასებთ ჰაჯი დაუდის სურვილს შირვანში დამოუკიდებელ სახელმწიფოს შექმნასთან დაკავშირებით

რა გავლენას იქონიებდა ჰაჯი დაუდის მიერ ქალაქ შამახას ალება აჯანყების მსვლელობაზე?

რატომ უპასუხა ოსმალეთის სულთანმა დადებითად ჰაჯი დაუდის მიმართვას?

LAYI

კითხვები და დავალებები

1. გაანალიზე კრიზისის მიზეზები, რომელიც სეფიანთა სახელმწიფოში იყო XVIII საუკუნის დასაწყისში, გადახატე ცხრილი რვეულში და შეავსე

პოლიტიკური მიზეზები	ეკონომიკური მიზეზები	სოციალური მიზეზები

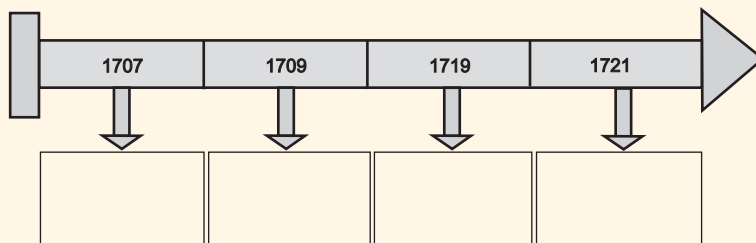
2. ჩამოთვალე ფაქტორები, რომელმაც გააუარესა მდგომარეობა სეფიანთა სახელმწიფოში XVIII საუკუნის დასაწყისში

3. აზერბაიჯანის რომელ ოლქებში მოხდა სახალხო აჯანყება სეფიანთა წინააღმდეგ XVIII საუკუნის დასაწყისში?

4. აღნიშნეთ ჰაჯი დაუდის მახასიათებელი ნიშნები, როგორც აჯანყების უფროსისა

5. რა ნაბიჯები მიიღო ჰაჯი დაუდმა დახმარების მისაღებად მეზობელი ქვეყნებისაგან? თქვენ როგორ აფასებთ ამ მოქმედებებს?

6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

8. რუსეთი ემზადება კასპიის ზღვის ბასეინის დასალამქრად

აზერბაიჯანი თავისი ბუნებრივი სიმდიდრეებით, ნედლეულის რესურსებით, ასევე ხელსაყრელი სტრატეგიული გეოგრაფიული მდგომარეობით რამოდენიმე საუკუნის განმავლობაში იპყრობდა რუსეთის იმპერიის ყურადღებას. XVIII საუკუნის დასაწყისში რუსეთის სახელმწიფო, რომელიც გადაიქცა ძლიერ იმპერიად, ახორციელებდა წარუმატებელ ომს ოსმალეთის იმპერიასთან და 1711 წელს პრუტის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ უარი განაცხადა აუსრულებელ ოცნებაზე, მიეღო გასასვლელი შავ ზღვაზე, ყველა თავისი ოცნებები და იმედები დაამყარა კასპიის ზღვის ბასეინზე.

რა გეგმებს ისახავდა რუსეთის სახელმწიფო, კასპიის ზღვასთან დაკავშირებით?
რა მოიმოქმედა რუსმა მეფემ ამ გეგმების შესასრულებლად?

სეფიანთა სახელმწიფოსთვის რთულ დღეებში, შაჰ სულთან ჰუსეინმა გადაწყვიტა დაახლოვება რუსეთის სახელმწიფოსთან. ამ მიზნით 1713 წელს მან გააგზავნა პეტერბურგში დელეგაცია „მეგობრულ და სავაჭრო“ ხელშეკრულების დასადებად. სეფიანთა სახელმწიფოს მიმართვა რუსეთისადმი დაემთხვა პეტრე I დამპყრობელ პოლიტიკას აღმოსავლეთში. ამ წლებში რუსეთის სახელმწიფო ომობდა შვედეთთან. ამ პირობებში მეფე, რომელსაც არ ჰქონდა შესაძლებლობა დაეღაშქრა სამხრეთი, ატარებდა დაზვერვითი ხასიათის ზომებს.

კასპიის ზღვის დასავლეთი ნაპირების დასაზვერვით და შესასწავლად პეტრე I-მა სეფიანთა სახელმწიფოში გააგზავნა თავისი მეგობარი-არტემი ვოლინსკი.

არტემი ვოლინსკის, რომელიც გაგზავნილი იქნა ისფაჰანში ელჩის სახით, იმავ დროულად პეტრე I-მა საიდუმლო დავალებაც მისცა. ამ

რა შესაძლებლობას მისცემდა რუსეთს შვედებზე ომში გამარჯვება?

რატომ უნდოდა პეტრე I, რომ რუსეთის სახელმწიფოს ჰქონოდა გასასვლელი, როგორც ჩრდილოეთ, ასევე სამხრეთ ზღვებზე?

LAYTHE

არტემი ვოლინსკი

დავალების მიხედვით რუსეთის სახელმწიფო ელჩს უნდა შეესწავლა საქარავნო გზები, მასზე არსებული საძოვრები (ეს საჭირო იყო ცხენოსანთა ჯარისათვის), თავდაცვითი მოწყობილობების და ჯარების რაოდენობა, დაემყარებინა ურთიერთობა იქაურ ქრისტიანებთან. არტემი ვოლინსკის ასევე დაევალა მდგომარეობის შესწავლა რუსი ვაჭრების სასარგებლოდ. არტემი ვოლინსკი ასრულებდა პეტრე I დავალებას, აგროვებდა იმფორმაციას რუსეთის სახელმწიფოს სასარგებლოდ. მან ასევე დაარეგულირა სავაჭრო ურთიერთობები რუსი ვაჭრებისათვის, რომელნიც უკვე შამახაში დამკვიდრდნენ.

რატომ სახლდებოდნენ რუსი ვაჭრები ძირითადათ შირვანში?

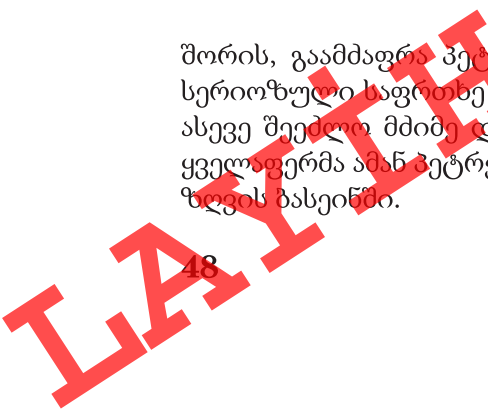
ერთ-ერთი ღონისძიება, რომელიც მიიღო პეტრე I-მა, მდგომარეობდა დეტალურ შესწავლაში, ტოპოგრაფიული თვალსაზრისით, კასპის ზღვის დასავლეთ ნაპირებისა. ამ მიზნით მან გააგზავნა კასპის ზღვაზე ექსპედიცია. ექსპედიციამ დეტალურად შეისწავლა კასპის ზღვა, მისი დასავლეთ სანაპირო, შეისწავლა ჩაღრმავებები, წყლის დინების მიმართულებები, პორტები, წყლისქვეშა კლდეები და დეტალურად გადაიტანა რუკაზე.

რასთან იყო დაკავშირებული პეტრე I -ის დავალება კასპის ზღვის ტოპოგრაფიული რუკის შექმნა? რა დადებითი და უარყოფითი მხარეები ჰქონდა ამ ჩანაფიქრს აზერბაიჯანისათვის?

კიდევ ერთ ნაბიჯად, რაც მოიმოქმედა პეტრე I -მა, სამხედრო ლაშქრობის დაწყებამდე, იყო ინიციატივა რუსული საელჩოს გახსნისა შირვანში. მაგრამ შაჰის მთავრობამ კატეგორიული უარი განაცხადა. დიდი კამათისა და ფიქრის შემდეგ, რუსი ვაჭრების უმრავლესობის ინტერესებისა და მოთხოვნების გათვალისწინებით მაინც გადაწყდა შამახაში რუსული საკონსულოს გახსნა „შამახის ექსპედიცია“. მოლაპარაკებები, რომელიც სტამბულში მიმდინარეობდა ჰაჯი დაუდსა და ოსმალეთის სულთან ახმედ III

შორის, გაამძაფრა პეტრე I ყურადღება. ოსმალეთის ჯარის შეყვანით სერიოზული საფრთხე აღგებოდა რუსეთის სამხრეთის საზღვრებს. ამას ასევე შეეძლო მძიმე დარტყმა მიეყენებინა აღმოსავლურ ვაჭრობაზეც. ყველაფერმა ამან პეტრე I დააჩქარებინა ლაშქრობის ორგანიზება კასპის ზღვის ბასეინში.

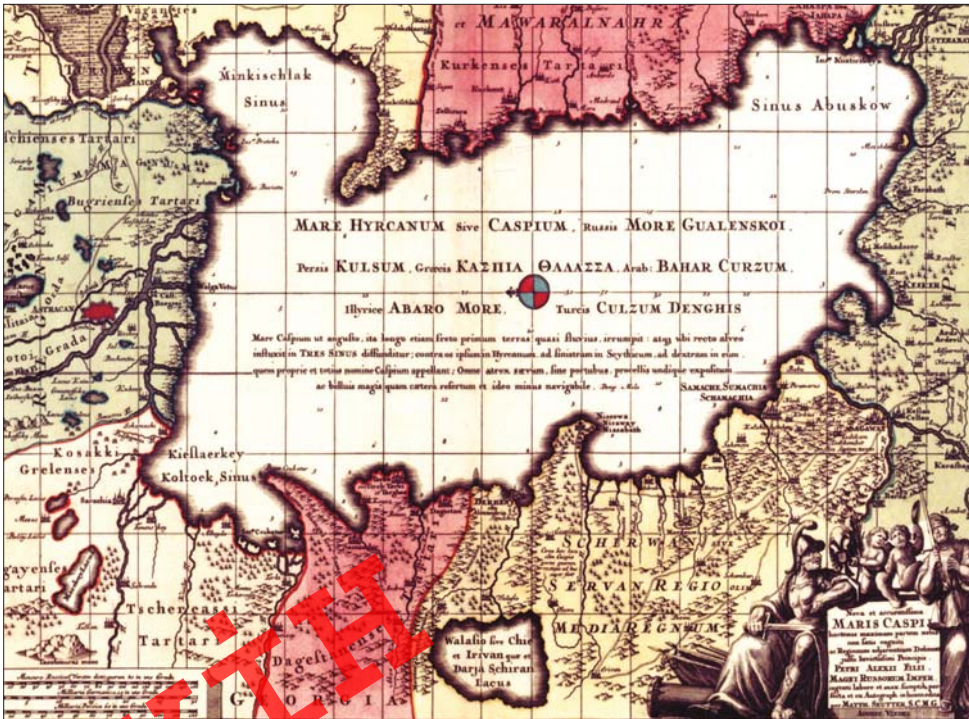

ბაქოს ყურეში ექსპედიციის წევრებმა გამოიკვლიეს სამი კუნძული. ორი კუნძული თავისი ფორმებით მიემსგავსებოდა ბალტიის ზღვაში განლაგებულ, რეველის მახლობლად, ორ კუნძულს- ნარგინს და ვულფს. ამიტომაც ექსპედიციამ რუკაზე დაიტანა ეს კუნძულები სახელწოდებებით „ნარგინი“ და „ვულფი“. მესამე კუნძულს მათ დაარქვეს „პესჩანი“. კასპის ზღვის ნაპირების შესწავლის შემდეგ ექსპედიცია გაემართა სამხრეთის მიმართულებით და დამატებით დაიტანა რუკაზე ზღვის ნაპირები ასტრახადის ყურემდე.

ამიტომაც პეტრე I-მა განმანთავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ შირვანში, შაჰის დასახმარებლად, რომელთანაც იგი მეგობრულ ურთიერთობებში იმყოფებოდა, გადაწყვიტა რუსული ჯარის შეყვანა შირვანში.

რუსეთის იმპერატორის აღმოსავლურ პოლიტიკაში ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზერბაიჯანს მნიშვნელოვანი და საგანგებო ადგილი ეკავა. ჯერ კიდევ შირვანის აჯანყებამდე პეტერბურგში, დოკუმენტებში, რომელიც შედგენილი იყო შემდგომ ლაშქრობასთან დაკავშირებით, ამ ლაშქრობას

კასპის ზღვის რუკა, პეტრე I დავალებით შედგენილი

LAYERS

დაახასიათედ ფაქტორები, რომელიც ხელს უწყობდა და ხელს უშლიდა რუსეთს თავისი გეგმების განსახორციელებლად სამხრეთ კავკასიაში

ეწოდებოდა ”შამახას ექსპედიცია“. შირვანის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ პეტრე I იძულებული გახდა შეცვალა, როგორც ლაშქრობის დასახელება, ასევე მისი მიმართულება. პეტრე I ეშინოდა, რომ ოსმალეთის იმპერია, გამოიყენებდა რა სეფიანთთა სახელმწიფოს ცენტრალური ხელისუფლების დასუსტებას, შემოიყვანდა ჯარს სამხრეთ კავკასიაში და დაიბყრობდა ადგილებს, რითიც ხელს შეუშლიდა რუსეთის კავკასიური პოლიტიკის განხორციელებას, ამიტომაც მას აღარ შეეძლო ლაშქრობის გადადება.

ამ დროს სეფიანთთა დედაქალაქი სფაჰანი ალყა შემორტყმული იყო ავღანური ტომებით.

პეტერბურგში ეშინოდათ, რომ ოსმალეთის სახელმწიფო გამოიყენებდა ამ ვითარებას და დაიბყრობდა კასპიისპირეთის ოლქების რუსეთზე ადრე. იქამდე სანამ პეტრე I გადადგამდა გადაწყვეტ ნაბიჯს, იმისათვის რომ

გაემართლებინა თავისი ლაშქრობის მიზეზი კასპიის პროვინციების მაცხოვრებლებთან,

1722 წელს გამოაქვეყნა „მანიფესტი“, რომელიც გააგზავნა ქალაქებში და სოფლებში რუსული ჯარის სვლის მიმართულებით. „მანიფესტი“ იმალეზოდა ლაშქრობის ძირითადი მიზეზი და აღნიშნული იყო, რომ რუსული ჯარის ლაშქრობა არის შურისძიების აქცია რუსი ვაჭრების მოკვლისათვის, რომელიც მოკლულნი და გამარცვულნი იყვნენ სახალხო აჯანყების დროს შამახაში, განსაკუთრებით კი ჰაჯი დაუდისა და სურხაი ხანის, რომლებმაც სეფიანთთა შაჰის საწინააღმდეგოდ – რუსეთის სახელმწიფოს მეგობრის წინააღმდეგ ატეხეს ამბოხი. „მანიფესტი“ პეტრე

პეტრე I „მანიფესტი“

LAYLA

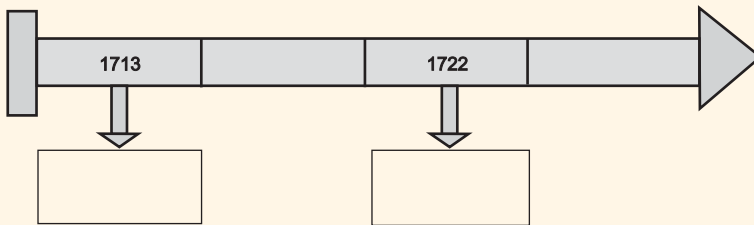
I შეპირდა ადგილობრივ მოსახლეობას კეთილდღეობასა და სიწყნარეს. „მანიფესტი“ დაბეჭდილი იყო ასევე აზერბაიჯანულ ენაზეც. ზოგიერთი ფეოდალი, რომლებსაც ეშინოდათ თავისი ქონებისა და მდგომარეობის დაკარგვისა, მიეხერო პეტრე I მანიფესტს დადებითად.

პეტრე I პოლიტიკის ყველაზე საშიში მხარე ჩვენი სამშობლოსადმი იყო ის, რომ მან მისცა მითითება სომხების გადმოსახლებისა ოსმალეთის სახელმწიფოდან და აზერბაიჯანულ მიწებზე მათი დასახლებისა. გენოციდის აქტების საფუძველი და არსი, რომელიც სომხებმა მოაწყეს ჩვენი ხალხის წინააღმდეგ, სინამდვილეში ჩაიყარა ჯერ კიდევ იმ დროს

კითხვები და დავალებები

1. რასთან იყო დაკავშირებული რუსეთის გეგმები აზერბაიჯანის მიმართ XVIII საუკუნის დასაწყისში?
2. რა გახდა საფუძველი პეტრე I მიერ კასპისპირეთის ოლქების დაბეჭობისა?
3. რა იყო პეტრე I მიერ აზერბაიჯანულ ენაზე მანიფესტის გამოცემის მიზანი?
4. დააკონვენტირეთ დიპლომატიური ურთიერთობები, რომელსაც პეტრე I ანხორციელებდა კასპისპირეთის ოლქებზე ლაშქრობის წინ.
5. რაში მდგომარეობდა მთავარი საშიშროება პეტრე I მიერ განხორციელებული პოლიტიკისა აზერბაიჯანისათვის?
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

9. აზერბაიჯანის მიწების განაწილება ორ სახელმწიფოს შორის

1722 წლის 18 ივნისს პეტრე I დაიწყო თავისი ლაშქრობა. ასტრის ორი მიმართულებით გამოემგზავრა: საზღვაო და სახმელეთო გზებით. დასუსტებულმა სეფიანთთა ჯარმა ვერ შესძლო სერიოზული წინააღმდეგობის გაწევა რუსული ჯარისადმი, რომელიც აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე შემოიჭრა. მოსახლეობამ, რომელმაც დაუჯერა პეტრე I მანიფესტს წინააღმდეგობა არ გაუწია რუსულ ჯარს. მაგრამ ერთი ძალა მაინც იყო რომელსაც შეეძლო რუსეთის გეგმების ჩაშლა-ოსმალების სახელმწიფო.

რომელი ქალაქების დაბყრობით იყო დაინტერესებული პეტრე I?
როგორ შეუშალა ოსმალეთის სახელმწიფომ რუსული გეგმების განხორციელებას?

რუსული დამპყრობლური ლაშქრობა კასპიისპირეთის ოლქებში . 1722 წლის 23 აგვისტოს რუსული ჯარი შევიდა ქალაქ დერბენტში. გზათ მათ არ შეხვედრიათ არანაირი წინააღმდეგობა. ქალაქის ნაიბი იმამგულუმ თავისი თანადებობის შენარჩუნების მიზნით გადასცა პეტრე I ქალაქ დერბენტის ვერცხლის გასაღები. ქალაქში ასევე რუსეთის მოწინააღმდეგეებიც იყვნენ. მათ გამოიმუშავეს პეტრე I მკვლელობის გეგმა, მაგრამ შეთქმულება გახსნილი იყო- უფროსები დაპატიმრებულები.

დერბენტის აღების შემდეგ პეტრე I -მა მისცა განკარგულება თავის მხედართმთავარს ბაქოზე მოძრაობის გაგრძელებისა. ლაშქრობამდე იმპერატორმა გააგზავნა ბაქოში თავისი წარმომადგენელი და მოსთხოვა ბაქოს მმართველს მუჰამედჰუსეინ ხანს დამორჩილება. ბაქოს მმართველმა შატყობინა პეტრე I რომ არ შეუშვებდა რუსულ ჯარს ბაქოს ციხეში. 30 აგვისტოს რუსეთის ჯარი დაიდრა დერბენტიდან ბაქოს მიმართულებით. შუა გზაში პეტრე I მოუწია ლაშქრობის შეჩერება და უკან დაბრუნება. ეს იყო დაკავშირებული რამოდენიმე მიზეზთან.

რასთან იყო დაკავშირებული პორირუსული განწყობილებები კასპიისპირეთის ოლქებში პირველ ხანებში.

LAYERS

პეტრე I ლაშქრობა
კასპისპირეთის
ოლქებში

- ციხეები, რომლებიც ოსმალებმა დაიბყრეს
- ციხეები, რომლებიც რუსებმა დაიბყრეს
- ოსმალეთის ჯარის ლაშქრობები
- რუსეთის ჯარის ლაშქრობები

გვაჩვენეთ რუკაზე
ქალაქები, რომე-
ლიც რუსულმა
ჯარმა დაიბყრო

შტორმის დროს კასპის ზღვაზე რუსეთის გემების უმრავლესობა რუს ჯარისკაცებთან და ტყვია-წამალთან ერთად ჩაიძირნენ. ამის გარდა პეტრე I მოახსენეს, რომ შვედეთი ვვლავ ემზადება რუსეთთან ომისათვის. ოსმალეთის პროტესტმაც დიდი როლი ითამაშა პეტრე I რუსეთში დაბრუნებაზე.

LAYMAN

პეტრე I დერბენტში

პეტრე I რუსეთში დაბრუნების შემდგომ, ოსმალეთის სულთანმა ჰაჯი დაუდს ხანის ტიტული უბოძა და აღიარა იგი შირვანისა და დაღესტანის მმართველად.

1722 წელს იმის მიუხედავად, რომ რუსეთის ჯარმა ვერ დაიბერო ბაქო და შამახა, პეტრე I მაინც კმაყოფილი იყო ლაშქრობის შედეგებით. რუსეთის იმპერატორს აკმაყოფილებდა ერთი გოჯი მიცაც კი ამ ადგილებში.

ბაქოს აღების გეგმა, რუსების მიერ შედგენილი

LAYIH

ბაქოს დაბეჭობა. პეტრე I- მა რუსეთში დაბრუნებისას არ მიატოვა თავისი დამპყრობლური იდეები აზერბაიჯანის მიმართ. ამ აზრებში მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა ბაქოს ციხის აღება, რომელსაც გააჩნდა დიდი სამხედრო – სტრატეგიული და ეკონომიკური მნიშვნელობა. იმპერატორმა თვითონ შეიმუშავა ბაქოს აღების გეგმა.

იმ დროს, სანამ მზადდებოდა ბაქოს საზღვაო გზით აღების გეგმა, ავღანელებმა დაიწყეს სეფიანთა სახელმწიფოს ქალაქებზე თავდასხმები. გილანის პროვინცია ასევე იმყოფებოდა საშიშროების ქვეშ. პეტრე I სურდა გილანის დაბეჭობა. მან გასცა ბრძანება, რომ რუსულ გემებს დაუყოვნებლივ გაეცურათ გილანის მიმართულებით.

1722 წლის დეკემბერში, რუსულმა ფლოტმა დაიბეჭო ქალაქი რეშტი.

ოსმალეთის იმპერიამ ისარგებლა სეფიანთა დასუსტებით და ასევე შემოიყვანა ჯარები სამხრეთ კავკასიაში. ოსმალეთის ამ ნაბიჯის გადადგმაში დიდი წვლილი მიუძღვით დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს, ძირითადად ინგლისს.

ოსმალების მიერ სამხრეთ კავკასიის დაბეჭობის საშიშროებამ, დააჩქარებინა პეტრე I ბაქოს აღება.

1723 წელს რუსული ფლოტი შევიდა ბაქოს პორტში. სერიოზული წინააღმდეგობის მიუხედავად, ბაქოს გარნიზონმა ვერ შესძლო მტრის შეჩერება, რომელსაც გააჩნდა მრავალრიცხოვანი ჯარი და სამხედრო ტექნიკა.

ბაქოს ციხის აღების შემდეგ შექმნილი იქნა ადმინისტრაციული ხელისუფლება-**კომენდანტური** * მმართველობა. ბაქოს შმდეგ რუსებმა ადვილად დაიბყრეს სალიანი

იმის შემდეგ რაც რუსეთმა დაიბეჭო კასპიის პროვინციის ნაწილი, პეტრე I შესთავაზა სეფიანთა სახელმწიფოს დაედო ხელშეკრულება რუსეთისათვის დერბენტიდან გილანამდე მიწების გადაცემაზე. 1723 წლის

12 სექტემბერს პეტერბურგში დადებული იქნა ხელშეკრულება სეფიანთა სახელმწიფოსა და რუსეთს შორის. სანაცვლოდ რუსეთმა აიღო ვალდებულება გაეწია სამხედრო დახმარება სეფიანთა შახისათვის მისი ხელისუფლების დასაცავად. მაგრამ ეს ხელშეკრულება არ იყო დამტკიცებული შაჰ თახმასიბ II მიერ. ასე რომ 1722–1723 წლებში რუსეთმა დაიბეჭო აზერბაიჯანის მიწები.

როგორ ფიქრობთ, შეასრულა თუ არა რუსეთმა პეტრე I „მანიფესტი“ – ს პირობები?

* **კომენდანტურა** – რუს ოკუპანთა მმართველობის ორგანო, რომელსაც გააჩნდა ფართო უფლებამოსილება.

მონეტა, რომელიც დაიბეჭდა რუსეთის ლაშქრობის აღსანიშნავად აზერბაიჯანის მიწებზე

1724 წლის სტამბულის ხელშეკრულება. ამ დროს ოსმალეთის ჯარი შევიდა აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე და იძროდა აღმოსავლეთის მიმართულებით. კასპიის პროვინციებში განლაგებული იყო, რუსული ჯარი. ეს ქმნიდა შჯახების საშიშროებას. მაგრამ რუსეთმა, რომელსაც არ სურდა თურქებთან ომი, შესთავაზა ოსმალეთის იმპერიას ხელშეკრულება, აზერბაიჯანის მიწების გაყოფაზე. ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შედეგად 1724 წლის ივნისს სტამბულში ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას რუსეთთან. ამ ხელშეკრულებით ოსმალეთის მხარემ დაამტკიცა რუსეთის მმართველობა დაბყრობილ ტერიტორიებზე.

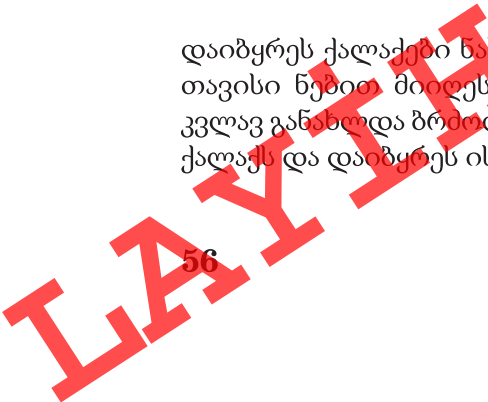
რუსეთის მხარე დაეთანხმა ოსმალეთის იმპერიის მიერ დასავლეთ კავკასიისა და სამხრეთ აზერბაიჯანის მითვისებაზე. სტამბული ხელშეკრულების მიხედვით, ოსმალეთს არ ჰქონდათ უფლება შირვანში ჯარის ყოლისა. შირვანი ცხადდებოდა ნახევრად დამოუკიდებელ სახანოდ ოსმალეთის მფარველობის ქვეშ. ხელშეკრულების დადების გამო აცილებული იქნა რუსულ-ოსმალური ომი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე.

როგორ ფიქრობთ, რასთან იყო დაკავშირებული აზერბაიჯანული ქლაქების, ოსმალეებზე გადაცემა წინააღმდეგობის გაწევის გარეშე?

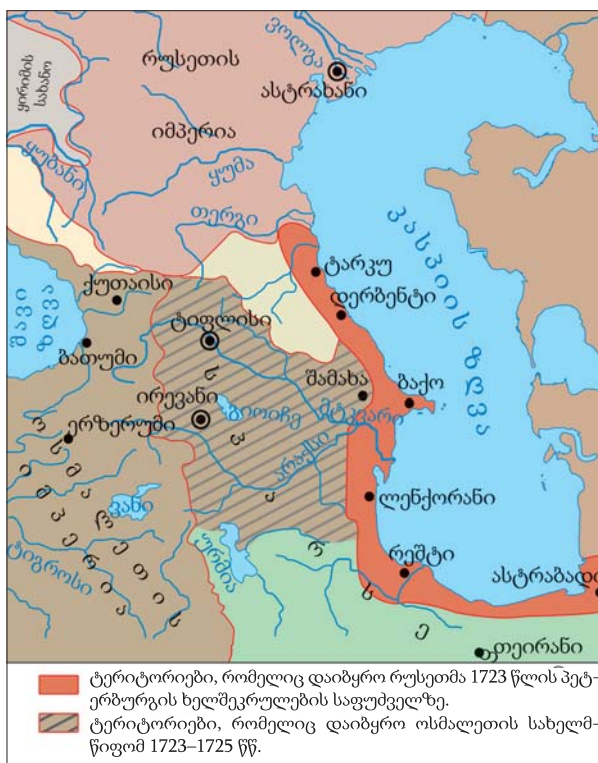
სტამბულის ხელშეკრულების შემდეგ, ოსმალეთის სახელმწიფომ შემოიყვანა თავისი ჯარი სამხრეთ კავკასიაში. 1724 წელს ოსმალეთის ჯარმა დაიბყრო ქლაქი ირევანი, გააგრძელა მოძრაობა სამხრეთ აზერბაიჯანისკე. დაიბყრო ქლაქები ჰოი და მარანდი, ჯარი თავრიზს მიუახლოვდა, მაგრამ თავრიზელებისგან დახვდათ სერიოზული წინააღმდეგობა და იძულებულნი გახდნენ უკან დაეხიათ. ამის შემდეგ ოსმალეებმა დაიბყრეს ქლაქები ნახიჩევანი და ორდუბადი. ბორჩალომ და ყაზახმა თავისი ნებით მიიღეს ოსმალეთის მმართველობა. 1725 წლის მაისში კვლავ განახლდა ბრძოლები თავრიზისათვის. ოსმალეები მიუახლოვდნენ ქლაქს და დაიბყრეს ის.

დაიბყრეს ქლაქები ნახიჩევანი და ორდუბადი. ბორჩალომ და ყაზახმა თავისი ნებით მიიღეს ოსმალეთის მმართველობა. 1725 წლის მაისში კვლავ განახლდა ბრძოლები თავრიზისათვის. ოსმალეები მიუახლოვდნენ ქლაქს და დაიბყრეს ის.

1725 წლის ბოლოდან ოსმალეთის ჯარიკაცებმა შესძლეს აზერბაიჯანის ბოლო ქალაქის -არდებილის აღება. არდებილის აღება სტამბულში აღნიშნეს ფეიერვერკებით.

სტამბულის ხელშეკრულების საფუძველზე, აზერბაიჯანის უდუდესი ნაწილი გადავიდა ოსმალეთის მმართველობის ქვეშ. აზერბაიჯანის კასპიისპირეთის ოლქები კი დარჩა რუსეთის სახელმწიფოს მმართველობის ქვეშ.

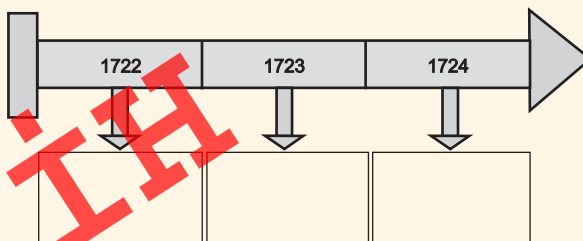

აზერბაიჯანული მიწები, რომლებიც რუსეთისა და ოსმალეთის სახელმწიფოების მმართველობის ქვეშ იყო

კითხვები და დავალებები

1. რატომ გახდა იძულებული პეტრე I შეეწყვიტა თავისი ლაშქრობა ?
2. როგორ აფასებთ ოსმალეთის მიერ აზერბაიჯანის მიწების მითვისებას?
3. შეადარეთ პეტერბურგისა და სტამბულის ხელშეკრულება.
4. რა მნიშვნელობა გააჩნდა პეტერბურგისა და სტამბულის ხელშეკრულებებს აზერბაიჯანისათვის?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYER

10. აზერბაიჯანი რუსეთისა და ოსმალეთის მმართველობაში

1722–1724 რუსეთის იმპერიამ განახორციელა რიგი სამხედრო მოქმედება. ამის შედეგად მან მოიპოვა შესაძლებლობა დერბენტის გასავლელი და რიგი კასპიის პორტებისა. აზერბაიჯანის სხვა მიწები კი ოსმალეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ.

აზერბაიჯანის კიდევ რა სიმდიდრეები აინტერესებდა პეტრე I?
რითი განსხვავდებოდა ოსმალეთის პოლიტიკა რუსების პოლიტიკისაგან?

რუსეთის ეკონომიკური პოლიტიკა კასპიისპირეთში. რუსეთის იმპერიამ აზერბაიჯანის მიწების როგორც ეკონომიკური, ასევე სამხედრო – სტრატეგიულ და პოლიტიკურ გამოსაყენებლად კასპიაზე, მიიღო გარკვეული ზომები. რუსეთს ძირითადად აინტერესებდა აზერბაიჯანის ნავთობი, პირველ რიგში კი „თეთრი ნავთობი“ – ნავთი. ბაქოს ალბიდან ორი თვის შემდეგ უფროსობის მიერ შედგენილი იქნა სპეციალური დოკუმენტი – „რეესტრი“*. ამ დოკუმენტში შეტანილი იყო ნავთობის ჭაბურღილებიდან მოპოვების რაოდენობა, როგორც თეთრი ასევე შავი ნავთობისა, მისი ფასები, ტრანსპორტირების მარშრუტები და შესაძლებლობები.

რუსეთის განვითარებადი მრეწველობისათვის ნავთობის გარდა, ასევე სხვა სახის ნედლეულებიც საჭირო იყო. რუსეთის მმართველ წრეებს ძირითადად აინტერესებდათ აზერბაიჯანის ნედლეული, მატყლი, ბუნებრივი საღებავები, სამშენებლო მასალები, მეტალები და სხვა.

როგორ არის დაკავშირებული ზომები, რომელიც გაყავდა პეტრე პირველს რუსეთში, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პოლიტიკასთან აზერბაიჯანში?

* რეესტრი – აღწერა, აღრიცხვაზე აყვანა, რაიმე დოკუმენტაციის სისტემატიზაცია

ამასთან დაკავშირებით მზადდებოდა სპეციალური ზომები აზერბაიჯანის ბუნებრივი რესურსების რუსეთში გასატანად. პეტრე I გამოსცა ბრძანება, რამოდენიმე კულტურის გადმორებაზე აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობიდან და მათი რუსეთის დამკვიდრების თაობაზე.

პეტრე I ხელი მოაწერა აბრეშუმის წარმოების გახსნაზე უკრაინასა და ასტრახანში. ეს დარგი ისეთი მნიშვნელოვანი იყო პეტრე I, რომ მან გამოსცა ბრძანება ყველა იმის სიკვდილით დასჯაზე, ვინც კი თუთის ხეს მოჭრიდა. სამწუხაროდ ჩრდილოეთის ცივი კლიმატი ხელს არ უწყობდა აბრეშუმის განვითარებას. ამის შემდეგ რუსმა ვაჭრებმა დაიწყეს აბრეშუმის წარმოების განვითარება აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე.

რატომ ანიჭებდა პეტრე I აბრეშუმის საქმეს ასეთ დიდ მნიშვნელობას?

პეტრე I აპირებდა შირვანის აბრეშუმის ექსპორტს ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში ჰოლანდიაში, ინგლისში, საფრანგეთსა და პოლონეთში.

თავისი მდგომარეობის გასაძლიერებლად, რუსეთმა გადაწყვიტა აქ ციხე-სიმაგრეების აგება. რუსმა სპეციალისტებმა ჩაატარეს ღონისძიებები მეთევზეობის გასანვითარებლად მტკვარზე და კასპიის ზღვაზე. ეკონომიკური ურთიერთობების გასაღრმავებლად სხვა სამხრეთის ქვეყნებთან რუსეთმა გადაწყვიტა კასპიის ზღვაზე ასეთივე ქალაქის აშენება, როგორც პეტერბურგი იყო. რუსეთი ცდილობდა გამოეყენებინა ნებისმიერი საშუალებები ეკონომიკური განვითარებისათვის და აზერბაიჯანში დამკვიდრებისათვის.

როგორ აფასებთ რუსეთის მიერ გატარებულ პოლიტიკას კასპიისპირეთში?

ბაქოს აღების შემდეგ აქ შეიქმნა კომენდანტური მმართველობა. რუსეთის მთავრობის მიერ დანიშნულმა ბაქოს კომენდანტმა ბურიატინმა ექსპროპრიაცია (ამოღება) მოახდინა ნავთობის ჭაბურღილებისა. ამას მოყოლილი აჯანყება ცახშული იყო.

რუსული კომენდანტურის შექმნა იყო სომხებისათვის დიდი მიღწევა, ვინაიდანაც მათ სურდათ ბაქოში ჩასახლება. პეტრე I იღებდა სომხებისაგან წერილებს თხოვნით ჩაესახლებინათ ისინი „ახლად

LAYTHE

შეძენილ მიწებზე“. პეტრე I გეგმები ემთხვეოდა სომხების პოლიტიკას აზერბაიჯანის მიმართ. სომხებისათვის ნებართვის მიცემა ჩასახლებაზე ორმაგ სასურველშედეგს აძლევდა პეტრე I: პირველი მდგომარეობა იმაში, რომ აქ გაჩნდებოდა ქრისტიანული „სანდო“ მოსახლეობა, მეორე კი იმაში მდგომარეობდა, რომ სომხები მოეხმარებოდნენ რუსებს ვაჭრობაში.

1724 წლის 14 ნოემბერს პეტრე I მისცა ბრძანება გენერალ-მაიორ კროპოტოვს. ამ ბრძანებაში ნათქვამი იყო, რომ: „სომეხი ხალხი ითხოვს ჩვენს დახმარებას, გამოუყავით სომხებს, ის მიწები, რომელნიც მათ მოეწონებათ, მოუარეთ და დაიცავით სომეხი ხალხი, იმიტომ, რომ ცვენ მათ მივეცი იმპერატორული მფარველობა“.

როგორი შედეგები ექნებოდა პეტრე I ესეთ პოლიტიკას აზერბაიჯანისათვის?

რუსების მიერ დაპყრობილ კასპისპირეთში შეინიშნებოდა მეურნეობის განვითარება. ეს იყო განპირობებული იმით, რომ რუსეთის მთავრობა იყო დაინტერესებული აზერბაიჯანის ბუნებრივი რესურსებით. მაგრამ რუსეთის გეგმები სწრაფ გამდიდრებაზე ვერ გამართლდა, ჯარის შენახვა კი აქ ძვირი ჯდებოდა. ამიტომაც რუსი თავადები ითხოვდნენ კასპისპირეთის მიწებზე უარის თქმას. რუსეთის მთავრობას მაინც ესინოდა ამ ტერიტორიების უცებ დატოვება, ვინაიდან ოსმალეთს შეეძლო უცებ შემოსვლა და ამ მიწების მითვისება.

1727 წელს ქალაქ შამახასთან ნაბურის დასახლებასთან რუსებმა და ოსმალეებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას, სადაც ზუსტად დაადგინეს ერთმანეთს შორის საზღვრები.

ამ ხელშეკრულების საფუძველზე რუსმა ჯარმა დაიკავა ნიაზაბადი, ჯავადი, სალიანი, ლენქორანი, ასტარა, ყიზილდაღი და თალიშის მთების ნაწილი. 1728 წელს მათ ასევე დაიპყრეს გუბა და ტენგე. კომენდატური მმართველობა, რომელიც იქმნებოდა დაპყრობილ ქვალაქებში 1726 წელს გაუქმდა და შეიცვალა ერთიანი საოკუპაციო მთავრობით. თავადი დოლოგორუკი დაინიშნა ამ მთავრობის მეთაურად.

ახერბაიჯანის მიწები ოსმალეთის მმართველობის ხანაში. 1728 წელს ოსმალებმა შირვანის სათავეში მოიყვანეს არა ჰაჯი დაუდი, არამედ მისი თანამოაზრე, რომელიც მისი მოწინააღმდეგე გახდა სურხაი ხან კაზიკუმუხელი.

ოლქებში, რომელნიც ოსმალეთის მმართველობის ქვეშ იყვნენ შენარჩუნდა ძველი ადმინისტრაციულ – ტერიტორიული დაყოფა. ახერბაიჯანის მიწები დაყოფილი იყო ოლქებად (პროვინციებად), რომელნიც იყოფოდნენ სანჯაკებად. სანჯაკები იყოფოდნენ მალაგებად და მხარეებად (ნახიეებად). პროვინციებში უმაღლესი სამხედრო-ადმინისტრაციული ხელისუფლება ეკუთვნოდათ ოსმალეთის მხედართმთავრებს, ომიანობის დროს –სარასკერებს, მშშვიდობიან პერიოდში კი – მუხაფიზუებს. სანჯაკებები, მაგალებისა და ნახიეების ნაიბები ძირითადად ადგილობრივი მოსახლეობისაგან შესდგებოდა.

ახერბაიჯანის მიწები მტკვრის პირას განსაკუთრებული სტატუსით სარგებლობდნენ. ამ მიწებს ვასალური მმართველები ფლობდნენ. ოსმალეთის მმართველობის დროს წარმოიშვა სერიოზული აგრარული ცვლილებები. დივანისა და ხასის მიწები გაერთიანდნენ საერთო სახელმწიფო მიწების სახელწოდებით. ფეოდალების მიწები, რომელნიც მხარს უჭერდნენ ოსმალეთს- ხელშეუხლებელნი იყვნენ.

ოსმალეთის ორგანოები იყვანდნენ აღრიცხვაზე მოსახლეობას და თვითოეული სანჯაკისათვის აწესებდნენ თავის საგადასახადო პოლიტიკას. სპეციალურ რვეულებში იწერებოდა მოსახლეობის რაოდენობა და აგადასახადის ოდენობა. ზოგიერთ შემთხვევაში მოსახლეობის ინტერესებიდან გამომდინარე და მათი კეტილდლეობისათვის ზრუნვით ზოგიერთ გადასახადს დროებით არ ახდევინებდნენ. „ნახიჩევანის რვეულია“ სჩანს, რომ ოსმალებმა კანთაგისუფლეს გადასახადებისაგან ქალები, ბავშვები, მოხუცები და ინვალიდები, ასევე ავადმყოფები და პირები, რომელნიც გონებრივ საქმიანობას ეწეოდნენ.

სურხაი ხანი

როგორი იყო ოსმალეთის მართვის მეთოდის ძირითადი მიზანი ახერბაიჯანის მიწებზე?

LAYTHE

რითი განსხვავებებოდა ოსმალების საგადასახადო პოლიტიკა სეფიანთა საგადასახადო პოლიტიკისაგან, რომელსაც ატარებდნენ სეფიანელები XVIII საუკუნის დასაწყისში?

ძირეული ცვლილებები აგრარულ სფეროში ოსმალებს არ ჩაუტარებიათ. სახელმწიფო მიწები გადასცეს პირობით სარგებლობაში იმ ფეოდალებს, რომელნიც ოსმალებს ემსახურებოდნენ. ასეთ მიწებს ბეილიკი და ალალიკი (თავადურები) ეწოდებოდათ.

ვაჭრობაში და ხელოსნობაში გადასახადები უცვლელი დარჩა. რიგ შემთხვევებში ოსმალები ანიჭებდნენ გადასახადების აკრების უფლებას კერძო პირებს, ამას **გამოსყიდვა*** ეწოდებოდა. ოსმალებმა დაარეგულირეს თავრიზის სამონეტო

სახლის პრობლემები. მიიღეს გარკვეული ზომები ვაჭრობის აღსადგენად.

ზოგიერთი იანიჩარი არღვევდა კანონს და ძარცვავდა მოსახლეობას. ხელისუფლების მიერ მიღებული ზომები მაინც ვერ კვეთავდნენ ასეთ ფაქტებს.

ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი ბრძოლა. აზერბაიჯანელმა ხალხმა, რომლის ტერიტორიაც დაყოფილი იყო ორი სახელმწიფოს მიერ სერიოზულ წინააღმდეგობას უწევდა დამპყრობლებს. პასიური ფორმით მოსახლეობამ უარი განაცხადა გადასახადების გადახდაზე.

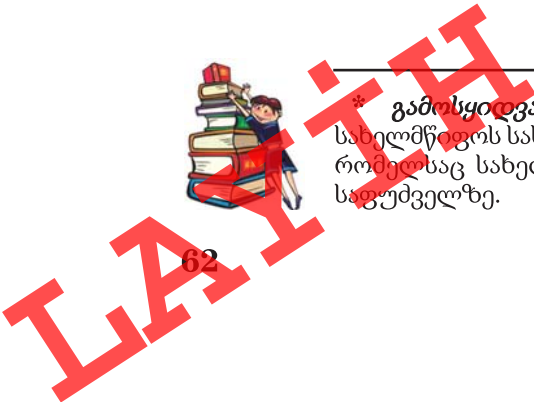
თქვენის აზრით, როგორ ისახებოდა მოსახლეობაზე გადასახადების აკრეფვის უფლების გადაცემა მოსახლეობაზე?

აზერბაიჯანის ფეოდალთა უმრავლესობამ დაიჯერა რუსეთის დანაპირები იმის შესახებ, რომ არ გააჩნია დამპყრობლური განძრახვები მალე დაინახა ნამდვილი განძრახვა და დაიწყეს პროტესტების გამოთქმა. 1724 წლის ზაფხულში სალიანში მოხდა რუსეთის წინააღმდეგ გამოსვლა.

1727 წლის ბზოლოს ნახიჩევანში დაიწყო ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი ბრძოლა ოსმალეთის წინააღმდეგ.

* **გამოსყიდვა** – მონოპოლიური, განსაკუთრებული უფლება სახელმწიფოს სახელით ნებისმიერი სახის გადასახადების აგროვება, რომელსაც სახელმწიფო აძლევდა გარკვეული თანხის გადახდის საფუძველზე.

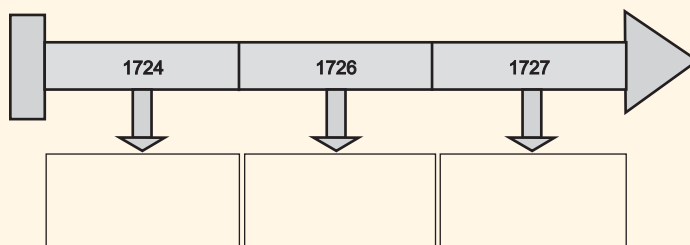

კითხვები და დავალებები

1. რა ფაქტორებმა განაპირობა რუსეთის გავლენის შეჩერებასი სამხრეთ კავკასიაში და კასპის ბასეინში?
2. დაამტკიცეთ, რომ პოლიტიკა, რომელსაც რუსეთი ანხორციელებდა კასპისპირეთის რეგიონში იყო კოლონიალური ხასიათის.
3. რა ნაბიჯები გადადგა რუსეთმა თავისი სოციალური დასაყრდენის შესაქმნელად კასპისპირეთის მიწებზე?
4. შეადგინეთ სქემა „ოსმალეთის ადმინისტრაციული მმართველობა აზერბაიჯანში“.
5. გადაწერეთ რვეულში ცხრილი ამ დროის აზერბაიჯანში განხორციელებული პოლიტიკის შესახებ და შეავსეთ იგი.

სახელმწიფოები	დაპყრობილი მიწები	განხორციელებული ზომები	რეზულტატი
რუსეთის იმპერია			
ოსმალეთის იმპერია			

6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

11. ნადირ ხან აფშარმა აღადგინა სეფიანთა სახელმწიფოს საზღვრები

XVIII საუკუნის 30-ან წლებში სიტუაცია აზერბაიჯანში შეიცვალა. სახელმწიფოს ტერიტორია იქცა ოსმალეთ-სეფიანთთა ომების არენად. იმის შემდეგ, რაც სეფიანთთა სახელმწიფოს აღმოსავლეთ ნაწილი ავღანელებმა დაიპყრეს, ხოლო დასავლეთი - ოსმალებმა სახელმწიფო სერიოზული საფრთხის წინასე აღმოჩნდა. საჭირო გახდა შიდა ძალების გაერთიანება.

ვინ იკისრა თავის თავზე ეს საპასუხისგებო მისია?

რა გააკეთა მან სეფიანთთა სახელმწიფოს გასანთავისუფლებლად?

სეფიანთთა სახელმწიფოს საზღვრების აღდგენა. ნადირ ხან აფშარი. XVIII საუკუნის მსოფლიოს გამორჩენილი მხედართმთავარი იყო ნადირ ხან აფშარი. ნადირი წარმოშობით თურქული აფშართა ტომიდან იყო წარმოშობით. აფშარები გამოირჩეოდნენ თავიანთი სიმამაცითა და ბრძოლისუნარიანობით, მათ მნიშვნელოვანი როლი ეკავათ სეფიანთთა ჯარში. ჯერ კიდევ შაჰ აბას I თავისი საზღვრების დასაცავად უზბეკებისაგან ხორასანში აფშართა ტომი გააგზავნა.

1726 წლიდან ნადირ ხან აფშარმა დაიწყო მსახურობა თაჰმასიბ II ჯარში. თაჰმასიბ II სიმამაცისათვის და ნიჭის გამო იგი მხედართმთავრად დანიშნა.

სასახლის თავადებს შემურდათ ნადირ ხანისა და სეეცადნენ შუღლი ჩამოეგდოტ მასსა და **თაჰმასიბ II** შორის. საბოლოოდ ასეც მოხდა და **თაჰმასიბ II** და ნადირ ხანს შორის სამხედრო დაპირისპირებაც კი მოხდა. მართალია ნადირ შაჰმა გაიმარჯვა, მაგრამ **თაჰმასიბ II** მაინც დატოვა შაჰად. ამის შემდეგ ნადირ შახმა დაიპყრო ისფაჰანი და გააგრძელა ავღანელებთან ბრძოლა, რის შედეგადაც გაანთავისუფლა უამრავი სეფიანთთა მიწები. ხორასანისა და მთელი ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთი ირანის განთავისუფლების შემდეგ ნადირ ხანი გაემართა გერათისაკენ.

მას კიდევ ერთი ბრძოლა ელოდა ამჯერად უკვე ოსმალებთან, რომელმაც დასავლეთ სეფიანთა მიწები დაიპყრეს. მან სეფიანთა სახელით მიმართა ოსმალებს მოთხოვნით დებრუნებინათ ყველა ის ტერიტორია, რომლებიც მათ 1723 წელს მიითვისეს. პასუხად უარი მიიღო. ამიტომაც 1730 წელს ნადირ ხანმა დაიწყო საომარი მოქმედებები ოსმალეთის წინააღმდეგ. მალე მან ხამადანი და კირმანშაჰი გაანთავისუფლა. მარაგასთან მან სძლია ოსმალებს და თავრზს მიუახლოვდა. ამ გამარჯვების შემდეგ აზერბაიჯანის გარკვეულ ოლქებში დაიწყო სახალხო აჯანყებები ოსმალეთის წინააღმდეგ. ამ დროს ოსმალეთის შიგნით არსებული მდგომარეობის გამო ოსმალები ვერ ახერხებდნენ ნადირ ხანის წინააღმდეგ ჯარის მობილიზაციას. სამწუხაროდ, ვერც ნადირ ხანმა ვერ გამოიყენა ხელსაყრელი მომენტი. ავღანელების გააქტიურებამ გერათში აიძულა იგი უკან გაბრუნებულიყო.

რა საერთო ხაზები აქვთ XVIII საუკუნის 30 წლების სეფიანთა პოლიტიკას შაჰ აბას I პოლიტიკასთან?

მშვიდობიანი ხელშეკრულება სეფიანთა და ოსმალეთის სახელმწიფოს შორის. სანამ ნადირ ხანი ხორასანში ომობდა, შაჰ თახმასიბ II, ხალხში ავტორიტეტის ამალეების მიზნით, შეკრიბა ჯარი და ოსმალებს თავს დაესხა. ოსმალებმა იგი ირევეანის მახლობლად დაამარცხეს. მათ კვლავ დიპყრეს კირმანშახი, ხამადანი, ურმია და თავრიზი. მძიმე მდგომარეობაში არმოჩენილი შაჰ თახმასიბ II იძულებული გახდა ოსმალეთთან ზავი დაედო. ნადირ ხანის პროტესტის მიუხედავად, რომელიც მაშინ ხორასანში იმყოფებოდა, შაჰ თახმასიბ II მაინც დადო ოსმალეთთან

როგორ ახასიათებენ ეს ზომები ნადირ ხანს, როგორც მხედართმთავარს?

1732 წლის 16 იანვარს კირმანშახის მშვიდობიანი ხელშეკრულება. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე შაჰ თახმასიბ II გადასცა ოსმალებს სამხრეთ კავკასიის მიწები მდინარე არაქსის ჩრდილოეთით. მდინარე არაქსი სასაზღვრო მდინარედ იქცა.

რა პოლიტიკური გავლენა მოახდინა ქვეყანაზე შაჰ თახმასიბ II მხედართმთავრულმა უნიათობამ?

LAYIH

ნადირ შაჰის ხანჯალი

ნადირ ხანი ისფაჰანში დაბრუნდა ხორასანიდან და 1732 წლის აგვისტოში მან მოაწყო ყველა გავლენიანი ტომების ყურულთაი (ყრილობა). მან გადააყენა შაჰ თახმასიბ II ტახტიდან და მის ადგილას დანიშნა მისი რვათვიანი შვილი აბას მირზა შაჰად, შაჰ აბას III სახელით.

ამის შემდეგ ნადირ ხანმა კვლავ შეუთვალა ოსმალეთს თავისი მოთხოვნა მიწების დაბრუნებაზე. კვლავ უარი მიიღო. 1732 წლის ბოლოს ნადირ ხანმა დაიწყო სამხედრო მოქმედებები. მან დაიპყრო ხამადანი და კიმაწშახი, დაამარცხა ოსმალეები ბაღდადთან. 1733 წლის ტებერვალში მან ზავი დადო ოსმალეთის მხედართმთავართან ბარდადში. ამ ხელშეკრულების მიერ ოსმალეთმა დააბრუნა ყველა ათი წლის განმავლობაში დაპყრობილი ტერიტორია.

რას მიაღწია ნადირ ხანმა მცირეწლოვანი აბასის შაჰად გამოცხადებით?

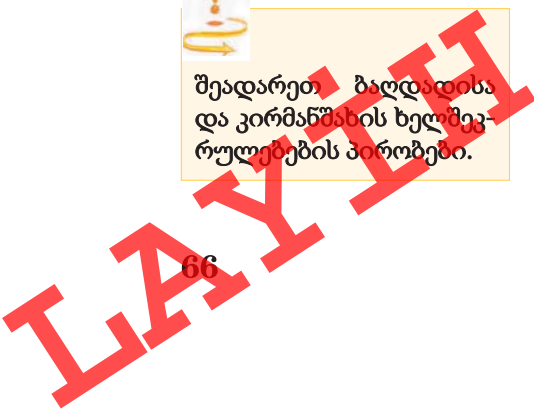
კასპიისპირეთის უკან დაბრუნება. შემდგომ მიზანს წარმოადგენდა რუსეთის იმპერიის მიერ წარტყეული მიწების დაბრუნება. ჯერ კიდევ 1732 წლის 21 იანვარს სეფიანთთა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას რუსეთთან ქალაქ რეშთში. რეშთის ხელშეკრულება შესდგებოდა 8 პუნქტისაგან.

ამ ხელშეკრულების მიხედვით რუსეთი უარს აცხადებდა ყველა მტკვრის სამხრეთ სანაპიროს მიწებზე სეფიანთთა სასარგებლოდ და არ დაუშვებდა ოსმალეთის მიერ ამ მიწების დაპყრობას. ამის სანაცვლოდ სეფიანთთა სახელმწიფო დაპირდა რუსეთს მეგობრობას. რუსეთის მთავრობა ასევე იღებდა ვალდებულებას ყველანაირი გადასახადების გარეშე დაეშვა სეფიანთთა ვაჭრები თავის ტერიტორიაზე და ასევე იღებდა ვალდებულებას საქონლის გაშვებაზე ყველანაირი გადასახადის გარეშე.

შეადარეთ ბაღდადისა და კიმაწშახის ხელშეკრულებების პირობები.

თავისმხრივ სეფიანთთა სახელმწიფო ასევე აძლევდა ნებართვას რუს ვაჭრებს ყველანაირი გადასახადების გარეშე ევაჭრათ, გაეტარებინათ რუსი ვაჭრები ინდოეთში

ყველანაირი გადასახადების გარეშე. რეშთის ხელშეკრულების საფუძველზე სახელმწიფოში დამყარდა სიმშვიდე. მტკვრის სამხრეთით მდებარე კასპიისპირეთის მიწები კვლავ სეფიანთთა სახელმწიფოს გადაეცათ.

1734 წელს ნადირ ხანმა შამახა და განჯა გაანთავისუფლა, დაიწყო მოლაპარაკებები რუსეთთან მათი ჯარის გაყვანაზე კასპიისპირეთის მიწებიდან.

1735 წლის 21 მარტს ნადირ ხანმა ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას რუსეთთან, რომელსაც შემდგომ „განჯის ხელშეკრულება“ ეწოდა. ამ ხელშეკრულების მიხედვით რუსული ჯარი მთლიანად გადიოდა კასპიისპირეთის მიწებიდან, რის შემდეგაც აღდგებოდა წინა მმართველობა. განჯის ხელშეკრულებამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა რუსი ვაჭრების უფლება გადასახადების გარეშე ვაჭრობაზე სეფიანთთა სახელმწიფოში.

ნადირ ხანს სურდა ბოლომდე დაეღაგებინა ურთიერთობები ოსმალეთთან. ამ მიზნით მან დაიწყო გადამწყვეტი ომი ოსმალეთთან. 1735 წელს სისხლისმღვრელი ომი მოხდა **უჩკილსეს*** ჩრდილო-აღმოსავლეთით ნადირ ხანისა და ოსმალეთის ჯარებს შორის. 1735 წლის ბოლოს ოსმალეთის ჯარი იძულებული გახდა დაეტოვებინათ სეფიანთთა ტერიტორიები სამხრეთ კავკასიაში.

რა საერთო აქვთ რეშთისა და XVII საუკუნეში სეფიანთ-რუსეთის ხელშეკრულებას?

როგორ ფიქრობთ, შესძლებდა თუ არა აზერბაიჯანი გამხდარიყო დამოუკიდებელი სახელმწიფო რუსული და ოსმალური ჯარების გაყვანის შემდეგ?

* **უჩკილსე** – სომხები ამ ძირძველ აზერბაიჯანულ მიწას „ეჩმიადინს“ უწოდებენ

კითხვები და დავალებები

1. გადაწერეთ რვეულში XVIII საუკუნის 20–30-ან წლებში დადებული სეფიანთთა ხელშეკრულებების ცხრილი და შეავსეთ იგი.

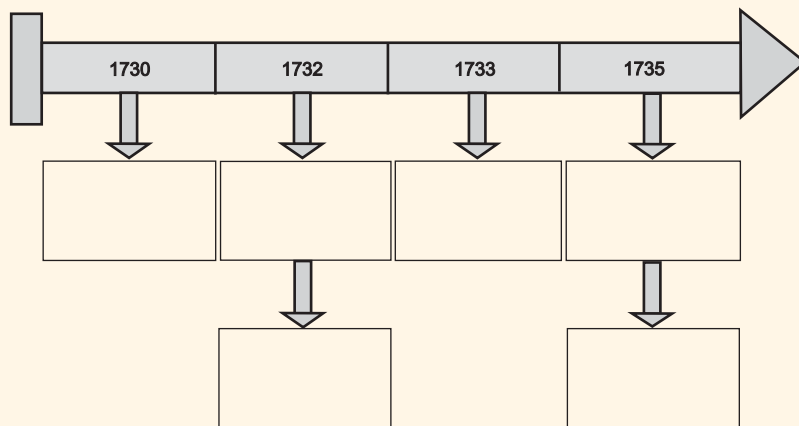
ხელშეკრულების დასახელება	თარიღი	რომელ სახელმწიფოებს შორის	პირობები

2. მიეცით ნადირ ხანს შეფასება აზერბაიჯანული მიწების განთავისუფლებაში.

3. მოგვიყევით ნადირ ხანის სამხედრო ოპერაციების შესახებ კავკასიაში.

4. რა საერთო აქვთ ამ მმართველებს შაჰ ისმაილ I, შაჰ თაჰმასიბ I, საჰ აბას I და ნადირ ხანს?

5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

12. აფშართა აზერბაიჯანული სახელმწიფო

1. იმპერია ერთი ცხოვრების ხანგრძლივობით

ავღანელების გაუნებელყოფის, რუსეთის და ოსმალების მიერ დპყრობილი მიწების დაბრუნების შედეგად სეფიანთთა სახელმწიფოში დამყარდა სტაბილურობა. ნადირ ხან აფშარმა დაიწყო ხელისუფლების გამყარება. მიუხედავად იმისა, რომ იგი ატარებდა ნაიბუსულთანეს (სამეფოს რწმუნებული) წოდებას, სინამდვილეში მთელი ხელისუფლება მას ეკუთვნოდა. სახელმწიფოს საზღვრების აღდგენის დამსახურება მას ეკუთვნოდა. ხელისუფლების ძალით ხელსი ჩაგდება არ შეეძლო, იმიტომ რომ, ამ შემთხვევაში უმრავლესობა არ სცნობდა მის ხელისუფლებას.

როგორ შექმნა ნადირ ხანმა თავისი ახალი სახელმწიფო?

როგორი იყო სახელმწიფოს შიდა პოლიტილა?

იმისათვის, რომ ოფიციალურად მიეღო ხელისუფლება, ნადირ ხან აფშარმა მოიწვია ყურულთაი (რილობა) სახელმწიფოს ყველა წარმომადგენლით და გამოაცხადა თავი შაჰად. ამით მან კანონიერი ძალა მისცა ამ გადაწყვეტილებას. ამისათვის მან ყურულთაი მულანში მოიწვია.

ყურულთაი 1736 წლის მარტში იქნა მოწვეული სიგოვუმთან. აქ მონაწილეებმა აღნიშნეს რამაზანი და გამოიტანეს საკითხი ნადირ ხანის შაჰად არჩევის შესახებ. თათბირის შემდეგ ყურულთაის მონაწილეებმა მისცეს თანხმობა ნადირ ხანის შაჰად გამოცხადებაზე.

ამით დასრულდა სეფიანთთა სახელმწიფოს ისტორია და დაიწყო აზერბაიჯანული აფშართა დინასტიის მმართველობა.

ნადირ შაჰ აფშარი

LAYBY

ნადირ შაჰი ბრძოლის დროს

რუკის საფუძველზე შეადარეთ სეფიანთა სახელმწიფოსა (ფ.9) და აფშარების იმპერიის ტერიტორიები (77 ფ.)

რა გავლენას ახდენდა ნადირ შაჰის მიერ ჩატარებული ღონისძიებები სახელმწიფოს ცენტრალური ხელისუფლების გასამლიერებლად?

ყურულთაიში მონაწილე ყარაბაღულმა ტომებმა ზიადოღლუმ, ოტუზიკმა, კებირლიმ და ჯავანშირმა მხარი არ დაუჭირეს ნადირ ხანს. ამითომაც ნადირ ხანმა შემდგომში გადასახლა ტომების უფროსები მათი ოჯახებით ხორასანში. განჯის ბეილარბეგის დასჯის მიზნით ბორჩალი და ყაზახი, რომელიც ადრე განჯის საბეილარბეგოში შედიოდა გადაეცა ქართლის მმართველს, რომელიც ადრე აზერბაიჯანის დაქვემდებარებაში იმყოფებოდა.

ყარაბაღის სამელიქოები გამოყვანილ იქნა საბეილარბეგოდან და შაჰის პირდაპირ დაქვემდებარებაში იყო გადაყვანილი. ყველა ეს ნაბიჯი წარუმატებელი გახდა შემდგომი აზერბაიჯანის ისტორიისათვის.

ნადირ შაჰი ტახტზე

ნადირ შაჰის შიდა პოლიტიკა. ნადირ შაჰის მიერ მიღებული იქნა ზომები სახელმწიფოს ცენტრალიზებისათვის. მან ჩაატარა რეფორმები სასახლისა და სახელმწიფოს მმართველობით სისტემასი. გაუქმებული იყო ვაზირისა და სადრ – აზამას თანამდებობები.

სახელმწიფო დაყოფილი იყო ოთხ დიდ პროვინციად: **აზერბაიჯანი, აჯემური ერაყი, ხორასანი და ფარსი.** ნადირ შაჰმა ასევე გააუქმა სეფიანთთა სახელმწიფოდან შემორჩენილი შირვანის, ყარაბაღის, ჩუხარსაადისა და თავრიზის საბეილარბეგოები.

მან გააერთიანა აზერბაიჯანი ერთიანი მმართველობით თავრიზში. აქ მმართველად თავისი ძმა იბრაჰიმი დანიშნა. მმართველებმა, რომელმაც ნადირ შაჰი აღიარეს მან დაუნიშნა თავისი ნაიბები.

ნადირ შაჰის სახელით დაბეჭდილი მონეტა

LAYTHE

წყაროების მიხედვით ნადირ შაჰ აფშარმა შეკრიბა უფროსი მოღობი და ჰკითხა თუ როგორ ხარჯავდნენ ისინი თანხებს. მან მოუსმინა მათ და ბრძანა სახელმწიფოს სასარგებლოდ ჩამოერთვათ მათთვის მათი ქონებები. ნადირ შაჰი ასევე წინააღმდეგი იყო მუსულმანების სუნიტებად და შიიტებად დაყოფაზე.

ნადირ შაჰმა ბრძანა ყურანთან ერთად ასევე ბიბლია და ტალმუდი ეთარგმნათ. ამ მიზნებისათვის შეიქმნა სპეციალური თარჯიმანთა ჯგუფი.

როგორ ახასიათებს ეს ისტორია ნადირ შაჰს, როგორც მმართველს?

ნადირ შაჰმა ასევე ჩაატარა საგადასახადო რეფორმა. პირველ რიგში მან მოაწესრიგა გადასახადების გადახდა. სახელმწიფოში ზუსტი კონტროლი წყალობით სახელმწიფო ეკონომიკა მალე გამოსწორდა. ნადირ შაჰის შიდა პოლიტიკამ გააძლიერა ცენტრალური ხელისუფლება და დაასუსტა

რითი განსხვავებობა-დანადირ შაჰის სამხედრო რეფორმა შაჰ აბას I რეფორმისაგან?

ცალკეული მმართველებისა და თომების უფროსების ხელისუფლება. იმავდროულად ის ებრძოდა სასულიერო პირებს, რომელნიც ბოროტად იყენებდნენ თავის ძალაუფლებას.

ძლიერი ჯარი – ძლიერი სახელმწიფო. ნადირ შაჰის სამხედრო წარმატების ერთ – ერთი მიზეზი იყო მის მიერ ძლიერი ჯარის შექმნა.

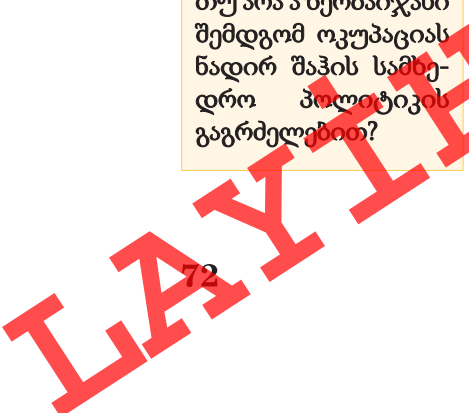
ნადირ შაჰი ჯარში ძირითადად სეფიანთა პოლიტიკას ინარჩუნებდა, მაგრამ თავისი სიახლეებიც შეიტანა. წამყვან ძალას ჯარში ისევ მხედრები წარმოადგენდნენ. იმიტომ, რომ იმ დროის ომებში სწრაფი და მოულოდნელი შეტევები იყო გამრჯვების საწინდარი.

მაგის გარდა ნადირ შაჰ აფშარის დროს გახშირდა მჩატე არტილერიის (ზანბურაკების) გამოყენება.

გადაურჩებოდა თუ არა აზერბაიჯანი შემდგომ ოკუპაციას ნადირ შაჰის სამხედრო პოლიტიკის გაგრძელებით?

ნადირ შაჰი იყო შორსმჭვრეტელი მმართველი. იგი ხვდებოდა სამხედრო – საზღვაო ფლოტის არსებობის საჭიროებას საზღვაო სახელმწიფოსათვის. საჭირო იყო სახელმწიფოს უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, როგორც ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან, ასევე ზღვიდანაც. ამიტომაც, ნადირ შაჰმა მიიღო გადაწყვეტილება სპარსეთის ყურეში და კასპიის ზღვაზე სამხედრო ფლოტის შექმნის თაობაზე. ამ მიზნით მან მოლაპარაკებები ჩაატარა ინგლისთან, ჰოლანდიასთან და რუსეთთან.

მაგრამ ევროპული სახელმწიფოები, რომელნიც სამომავლოდ ფიქრობდნენ ამ რეგიონის დაპყრობას, ყველანაირად უშლიდნენ ხელს ნადირ შაჰის ამ ჩანაფიქრს. ოსმალეთთან ახალმა ომმა უარი ატკმევინა ნადირ შაჰს სპარსეთის ყურეში ფლოტის შექმნაზე. მაგრამ, ამის მიუხედავად ნადირ შაჰმა მოგვიანებით მაინც წამოიწია ეს საკითხი. მან მიიღო ზომები სამხედრო გემების ასაშენებლად და სპეციალისტების მოსამზადებლად. ამისათვის კასპიის ზღვაზე აშენდა გემმშენებელი ქარხანა. მისი ძალი-სხმევით აშენდა ზარბაზნების ქარხნები.

არტილერიისტი – ზანზურაკი

რატომ შეეცადა რუსეთის სახელმწიფო, ნადირ შაჰის მცდელობის ხელის შეშლას კასპიის ზღვის ფლოტის მშენებლობაში?

მკვლევარები და ისტორიკოსები ადრიან ნადირ შაჰს ნაპოლეონს. თვითონ ნაპოლეონიც იყო მაღალი წარმოდგენის მქონე ნადირ შაჰზე. იგი გამოთქვამდა საინტერესო აზრებს ნადირ შაჰის სამხედრო ტალანტზე. ნაპოლეონი ამბობდა, რომ ნადირ შაჰი იყო უდიდესი მებრძოლი, მას გააჩნდა ისეთი ძლიერი ძალა, რომ აშინებდა იმათ ვინც მის წინააღმდეგ რაიმე ცუდის ჩადენას აპირებდა, შიშის ზარს სცემდა მტრის ჯარს. იგი იყო სამშობლოს მტრების რისხვა და სიამაყით მართავდა თავის სახელმწიფოს.

ნადირ შაჰის სიკვდილის შემდეგ სამხედრო-საზღვაო ფლოტის მშენებლობა შეჩერდა.

ყველა ეს ნაბიჯები გადადგმული იყო სახელმწიფოს გასაძლიერებლად და თავისი ნაყოფები გამოიღო. მაოგრამ, გადასახადების გაზრდამ მოსახლეობის გადატაკება დაიწყო. შაჰის ბრძანებით მოსახლეობას ჯარში იწვევდნენ. ვაჭრებისა და ხელოსნების გადასახლებამ ხორასანში

LAYTHE

II. მარცხისაკენ მიმავალი გზა

XVII საუკუნის 30 წლებში გადასახადების გაზრდა და ფეოდალური წნეხი გახდა აზერბაიჯანის მოსახლეობის მდგომარეობის გაუარესების მიზეზი. ის ვინც ვერ უწევდა წინააღმდეგობას ტოვებდნენ თავის საცხოვრებელ ადგილებს. ზოგიერთ შემთხვევებში ელატებიც კი სახლებოდნენ მეზობელ ოლქებში. აღარ რჩებოდა ხალხი ჯარიში გასწვევად და მიწის დასამუშავებლად. ნადირ შაჰმა ბრძანა გაქცეული მოსახლეობის უკან დაბრუნება და მათი დასჯა.

რა გახდა ნადირ შაჰის წინააღმდეგ აჯანყებების მიზეზი?
სად მოხდა პირველი აჯანყება?

პირველი აჯანყებები. ნადირ შაჰის გადასახლების და საგადასახადო პოლიტიკა ხალხმა უარყოფით მიიღო. ნადირ შაჰის წინააღმდეგ გამოსვლები კი მისი მეზობელ ქვეყნებში სამხედრო ლაშქრობების დროს ხდებოდა.

1734 წელს სეფიანთთა წინააღმდეგ აჯანყდა ასტარის მოსახლეობა, შემდეგ კი - შექის ოლქის ბილენჯიკ გეინიუკის მაგალის მოსახლეობა. აჯანყებულებს მიუერთდა ასევე მეზობელი სოფლებიც და ასევე თალას სოფელიც. გლეხთა რაზმები ესხმოდნენ გადასახადების ამკებებს და ადგილობრივ თანამდებობის პირებს. 1735 წელს ნადირ შაჰმა გააგზავნა სადამსჯელო რაზმი. მათ 160 მძევალი აიყვანეს სოფლებ თალაში და ჯარაში. მთელი ტერიტორია დერბენტამდე გასუფთავებული იყო აჯანყებულებისაგან და მათი მომხრეებისაგან.

შექმნილი ვითარების გამოსასწორებლად ნადირ შაჰი გეგმავდა სამხედრო წარმატებებით გამოსწორებას. სამხედრო ტროფეები და სიმდიდრე უნდა გამოეყენებულაიყო ხალხის საკეთილდღეოდ.

განმარტეთ მსგავსი და განსხვავებული სიტუაცია XVII საუკუნის დასაწყისისა და 30-ან წლებს შორის.

LAYERS

ვარაუდობენ, რომ ეს ციხე ჯინგიოზი იყო თავდაცვითი საშუალება ჯარასა და თალას მოსახლეობისათვის ნადირ შაჰის ლაშქრობის დროს აზერბაიჯანზე

მეორეს მხრივ სამხედრო ლაშქრობის განსახორციელებლად საჭირო იყო ასევე უამრავი ხარჯები. იმის მიუხედავად, რომ ნადირ შაჰმა შეცვალა გადასახადები, რომელსაც იღებდა მოსახლეობისაგან ფულით, ამან მაინც არ უშველა. ამ ზომამ პირიქით უფრო უარყოფითი შედეგი მოიტანა და გააძლიერა ნადირ შაჰის პოლიტიკის ზიზღი.

1737 წელს ნადირ შაჰმა უდიდესი ჯარით მოახდინა ლაშქრობა აზიასა და ინდოეთში. 1738 წელს ჩრდილოდასავლეთის მოსახლეობამ ისარგებლა რა ნადირ შაჰის არ ყოფნით და აჯანყდა. ყველაზე დიდი აჯანყება მოხდა ჯარაში (დრევანდელ ზაქათალას რაიონში). აჯანყებულთა დასამოძმინებლად გამოგზავნილი იქნა რაზმი, რომელსაც

ხელმძღვანელობდა ნადირ შაჰის ძმა იბრაჰიმი. აჯანყებულებთან ბრძოლასი ხანი სასიკვდილოთ იქნა დაჭრილი. სამხრეთ კავკასიის დაკარგვის საშისროების გამო თვითონ ნადირ შაჰი ჩაუდგა ჯარს სათავეში და 1741

თქვენის აზრით უბრალო გლეხებისათვის როგორი იყო სასურველი მმართველი? იყო თუ არა ნადირ შაჰი მათთვის სასურველი მმართველი?

წლის გაზაფხულზე, თავისი ლაშქრობის დამთავრების თანავე ცენტრალურ აზიაში, იგი გაემურა ჯარის ოლქში და სამხრეთ დაღესტანში. აჯანყება დიდი სიძნელით იქნა ჩახშობილი.

მოსახლეობის მდგომარეობის გაუარესება იწვევდა სეფიანთა სახელმწიფოს აღდგენის მოთხოვნებს. მოსახლეობას ეჯერა, რომ სეფიანთა დინასტიის დაბრუნებით მათ ეშველებოდა.

სახალხო მოძრაობა შირვანში. ერთ-ერთი აჯანყება ნადირ შაჰის წინააღმდეგ შირვანში მოხდა. ეს აჯანყება მიმდინარეობდა დევიზით „ნამდვილი

LAYBY

მმართველი“. აჯანყებულები მხარს უჭერდნენ თვითმარქვიას, რომელიც თავს ასალებდა სეფიანთ პრინცად.

1743 წელს თვითმარქვია პრინცებმა სამ მირზა I და სამ მირზა II დაიწყეს აჯანყება აფშართა წინააღმდეგ. სამ მირზა I სეაგროვა დიდი ჯარი, მატ სეუერთდნენ ადგილობრივი ფეოდალებიც. სურჰაი ხან კაზიკუმუხელიც შეუერთდა სამ მირზა I. მათ დაიპყრეს იენი შამახა (ახალი შამახა) – აღსუ.

როდესაც 1734 წელს ნადირ შაჰი მიუახლოვდა შამახას მოსახლეობამ გაუწია წინააღმდეგობა. გამრისხებულმა მმართველმა გადაწვა ქალაქი და ბრძანა გადაეტანათ ქალაქი ახალ ადგილას. ამის შედეგად 1735 წელს დაარსდა ქალაქი აღსუ(იენი შამახა). ამ წლიდან აღსუ ითვლებოდა შირვანის მმართველების რეზიდენციად.

თქვენის აზრით რა მიზნის მიღწევა სურდა ნადირ შაჰს აღსუში იძულებითი წესით მოსახლეობის გადასახლებით?

სამ მირზა I დაპირებებმა გადასახადების გაუქმებასთან დაკავშირებით გაზარდა მისი ავტორიტეტი მოსახლეობაში. ნადირ შაჰმა სამ მირზა I წინააღმდეგ გაგზავნა. შამახასთან ახლოს ნადირ შაჰის ჯარმა, რომელსაც მისი ვაჟი ნასრულახ მირზა ხელმძღვანელობდა, დაამარცხა სამ მირზა I ჯარი. ამის მიუხედავად შირვანში ნადირ შაჰის წინააღმდეგ ბრძოლა არ შესუსტებულა. მთელი ტერიტორია არსუდან დერბენტამდე აჯანყებუ-

„ნამსხვრევთა ქალაქი“ ნარჩენები („ხაზარა შეხერი“) ქალაქ აღსუში

ლების ხელში იყო. შირვანელმა აჯანყებულებმა დაიპყრეს აღსუ, გამოყარეს გადასახადების ამგროვებლები და სამართავად მოიწვიეს სამ მირზა II, რომელიც თავს „სეფიანთა პრინცად“ ასალებდა.

აღსუში (იენი შამახაში) მოსვლისას, სამ მირზა II, იმისათვის, რომ მოეგო მოსახლეობის გული, გააუქმა რამოდენიმე მძიმე გადასახადი და სხვები დატოვა განახევრებულად.

ამ გადაწყვეტილებამ კიდევ უფრო გაზრდა აჯანღებულთა რიცხვი. შირვანის აჯანყება, გავრცელდა კასპიის ზღვიდან ქალაქ განჯამდე. ნადირ შაჰი, რომელიც იმ დროს ოსმალეთთან ომით იყო დაკავებული ძლიერ შეწუხებული იყო აჯანყებით შირვანში. ნადირ შაჰმა კვლავ გამოაგზავნა თავისი ვაჟი ნასრულახ მირზა დიდი ჯარით აჯანყების ჩასახშობად. ამჯერად შაჰის ჯარი დამარცხდა შირვანელებთან ბრძოლაში. ამ დამარცხებამ აიძულა ნადირ შაჰი მიეღო სასწრაფო ზომები. მან მიატოვა ოსმალეთის ფრონტი და მთავარი ძალები გააგზავნა შირვანში. ნასრულახ მირზამ აღსუსთან გაანადგურა აჯანყებულების ჯარი. რამოდენიმე დღის ალყისა და ზარბაზნების ცეცხლის მეშვეობით ნასრულახ მირზამ აღსუს ციხე აიღო. შირვანის აჯანყება ჩახშული იქნა.

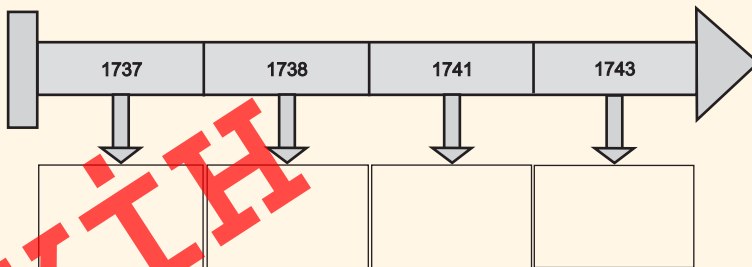

რა აქვთ საერთო და რითი განსხვავდება სამ მირზა I და სამ მირზა II აჯანყებები?

კითხვები და დავალებები

1. დაადგინეთ შირვანის XVIII საუკუნის 30–40 წლების აჯანყების მიზეზები ნადირ შაჰის წინააღმდეგ.
2. გვაჩვენებ რუკაზე ადგილები, სადაც მიმდინარეობდა აჯანყებები ნადირ შაჰის წინააღმდეგ.
3. რა იყო შირვანის მოსახლეობის მიერ თვითმარქვია პრინციების დაცვის მიზეზები?
4. რა ფაქტორები უშლიდა ხელს ნადირ შაჰს აჯანყების ჩასახშობად?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYI.H

III. აფშართა აზერბაიჯანული სახელმწიფოს დაცემა

შირვანის აჯანყების ჩახშობის მიუხედავად სახალხო მოძრაობა აზერბაიჯანში არ შეჩერებულა. ნადირ შაჰი იბულებული გახდა ოსმალეთთან ზავი დაედო და ჯარები აზერბაიჯანში გადაესროლა.

რა მოვლენები მოხდა აზერბაიჯანში შაჰის ჯარების შემოყვანით? დაიხია თუ არა ხალხმა შაჰის შიშით?

სამ მირზა II საქართველოში გაიქცა, მაგრამ კახეტის მეფე თეიმურაზმა იგი დაატყვევა და ნადირ შაჰს გადასცა.

შექის აჯანყება. შექიში დაიწყო ნადირ შაჰის საწინააღმდეგო მოძრაობა. აჯანყების მთავარი მიზეზი ადგილობრივი მმართველის მელიქ ნაჯაფით უკმაყოფილება იყო დიდი გადასახადების დაწესების გამო. 1741 წელს შექელებმა მისწერეს წერილი ნადირ შაჰს, რომელშიც უჩიოდნენ მელიქ ნაჯაფის დიდ გადასახადებს. ნადირ შაჰმა ჰაჯი ჩელები, რომელიც სარგებლობდა ავტორიტეტით შექელებში, დანიშნა ვეჟილად (რწმუნებულად) შექის მაგალში.

„ჩელესენ-გიორესენ“ ციხის ნარჩენები

ჰაჯი ჩელებიმ სცადა მელიქ ნაჯაფის მოქმედებების აღკვეთა. ამჯერად მელიქ ნაჯაფმა იჩივლა შაჰთან.

გამრისხებულმა ნადირ შაჰმა ორივეს უხმო თავისთან ბანაკში, რომელიც დერბენტთან იყო განლაგებული, და ბრძანა ჰაჯი ჩელების ჩამოხრობა. მაგრამ, ჰაჯი ჩელებიმ უშიშრად შეხედა თვლებში ნადირ შაჰს და მოუყვა იმის შესახებ,

რომ მელიქ ნაჯაფმა თვითნებურად გაზარდა გადასახადები, რითიც გამოიწვია ხალხის უკმაყოფილება.

ნადირ შაჰმა დაუჯერა მას და შეიწყალა, პირიქით გაუზარდა ჰაჯი ჩელების ვეჯილის უფლებამოსილება.

ჰაჯი ჩელები თოკით კისერზე ესე პასუხობდა ნადირ შაჰის ბრალდებებს: “რა სახის დავალებაც არ უნდა მიიღოს მელიქმა შაჰისაგან ის თავისას მაინც უმატებს“. ნადირ შაჰმა დაიჯერა მისი სიტყვები და დაუყვირა თავის ამირებს: “იმ დროს, როდესაც თქვენ ჩუმიად დგახართ, იმის მიუხედავად, რომ ყველაფერი იცით, ეს შექელი ჩელები თოკით კისერზე, გამოთქვამს თავის აზრს ჩემდამი შისის გარეშე, ნახავტ ეს კიდევ რამეს დააშავებს, და მე ამასი არ ვცდები.“

როგორ შეაფასებთ ჰაჯი ჩელების ამ საქციელს? ნადირ შაჰის რომელი სიტყვები ახასიათებენ მას?

შაჰისაგან დაბრუნებულმა ჰაჯი ჩელები უფრო მკაცრად დაიწყო მელიქ ნაჯაფის კონტროლი. მელიქ ნაჯაფმა კვლავ იჩივლა შაჰთან. ნადირ შაჰმა დააკისრა ჰაჯი ჩელების ჯარიმა 100 თუმენის ოდენობით და გამოიძახა თავისთან. ჰაჯი ჩელები კარგად ხვდებოდა, რომ ამჯერად იგი ვეღარ გადარჩებოდა. მან შეკრიბა თავისი მომხრეები, მოკლა მელიქ ნაჯაფი და გამოაცხადა შექი დამოუკიდებელ სახანოდ, თავისი თავი კი ხანად. ეს 1743 წელს მოხდა, ამით ჩაეყარა საფუძველი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანული სახანოების ხანას.

ჰაჯი ჩელების მიერ გადადგმულმა ამ ნაბიჯმა, დაიწყო ახალი ბრძოლის ეტაპი აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობისათვის და აფშართა დინასტიის წინააღმდეგ. შექმნილმა შიდა და გარე პოლიტიკურმა ვითარებამ ხელი შეუშალა ნადირ შაჰს ჯარის შექიში გაგზავნაში. ამ დროს დერბენტში, ჯარაში, ყარაბაღში, ირევანში და სამხრეთ რეგიონებში კიდევ გრძელდებოდა გამოსვლები შაჰის წინააღმდეგ.

ჰაჯი ჩელები ხვდებოდა რა, რომ შაჰი მალე გამოაგზავნიდა ჯარს შექიში აჯანყებულთა დასასჯელად, მან გადაასახლა შექელები ციხესიმაგრე „ველესენ-გიორერსენ“-ში. აქ მოიმარაგა

აზერბაიჯანში მომხდარმა რა მოვლენებმა გააძლიერა შექელების მოძრაობა?

თქვენის აზრით, რაში მდგომარეობდა ჰაჯი ჩელების შორსმჭვრეტელობა?

LAYIHI

საკმარისი პროდუქტები და შეიარაღება. ნადირ შაჰმა 1744 წელს დალაშქრა შექი, მაგრამ წარმატებას ვერ მიაღწია.

ნადირ შაჰის ჯარი შესვენებებით ალყაში ამყოფებდნენ ციხეს. მიუხედავად იმისა, რომ სექელებს უჭირდათ ციხეში ამდენიხნის განმავლობაში ცხოვრება, ისინი მაინც გამირულად იბძოდნენ. ციხე-სიმაგრე „გელესენ-გიორერსენ“ (მოხვალ და ნახავ) სახელწოდებაც, ასევე ამ მოვლენებთან არის დაკავშირებული. არის ასეთი თქმულება, რომ პირისპირ მდგომი ჯარები ერთმანეთს ელაპარაკებოდნენ. ერთხელ თვითონ ნადირ შაჰმა ჰკითხა აჯანყებულებს: „რა ციხეა ასეთი, რომ ვერ ავიღებ?“, მას უპასუხეს: „მოხვალ და ნახავ“ („გელესენ-გიორერსენ“). ამის შემდეგ ხალხში ამ ციხეს „გელესენ-გიორერსენ“-ს უწოდებენ.

რომელი ისტორიულ აზერბაიჯანული ციხის ალყასთან შეიძლება შევადაროთ „გელესენ-გიორერსენ“ ციხის ალყა?

1745 წლის დასაწყისში ნადირ შაჰმა კვლავ დალაშქრა ციხე „გელესენ-გიორერსენ“. მან კვლავ ვერ მიაღწია სასურველ შედეგს. გამრისხებულმა ბრძანა შექის გადაწვა. ხუთთვიანი ალყის შემდეგ ნადირ შაჰი დაბრუნდა სასახლეში, მაგრამ სამი ათასი კაცი მაინც დატოვა ციხესთან.

რატომ დანიშნა ნადირ შაჰმა ჰაჯი ჩელები შექის ვეჟილად?

მხოლოდ 1746 წელს ჰაჯი ჩელების მოუწია შაჰის ხელისუფლების ცნობა, პროდუქტებისა და ტყვია-წამლის დამთავრების გამო.

ნადირ შაჰი დატმობებზე წავიდა და კვლავ დანიშნა ჰაჯი ჩელები ვეჟილა შექიში. ამით სახალხო-განმანთავისუფლებელი მოძრაობა აზერბაიჯანში არ დასრულებულა.

ახალი გამოსვლები. ნადირ შაჰის მკვლელობა. შექისა და შირვანის გამოსვლების შემდეგ მდგომარეობა აზერბაიჯანში უფრო გაუსაძლისი გახდა. ყველგან შიმშილი და სიღატაკე სუფევდა.

ხალხის გაუსაძლისი მდგომარეობს მიუხედავად ნადირ შაჰი მაინც გამოსცემდა ახალ ბრძანებებს გადასახადების გაზრდაზე. ამ ღონისძიებებმა ახალი ბიძგი მისცეს სახალხო აჯანყებებს.

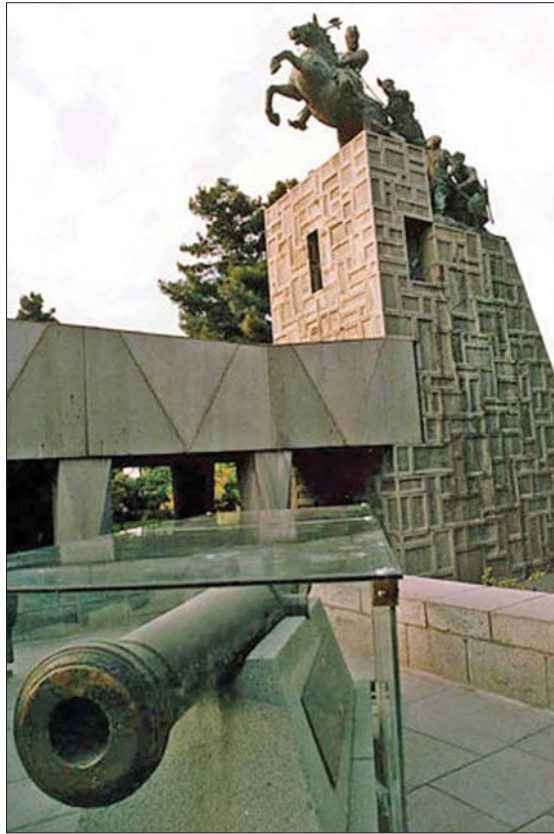
XVIII საუკუნის 40 წლებში აზერბაიჯანის სამხრეთ ოლქებში მოხდა აჯანყებები. ამ აჯანყებებს სათავეში ჩაუდგა თვითმარქვია სამ მირზა III, რომელიც თავის თავს პრინცად ასალებდა. სამ მირზა III გადაწყვიტა აფშართა წინააღმდეგ დაეწყო გამოსვლები ნოვრუზის პირველ დღეს. სამ მირზა III გამოიყენა ხალხის სიძულვილი ცენტრალური ხელისუფლებისადმი შეაიარაღა ქალაქის მკვიდრნი, შექმნა მათგან ჯარი და აიღო ხელისუფლება თავის ხელში.

ამ ხანაში აფშართა სახელმწიფო განიცდიდა სრულ დაცემას. ნადირ შაჰი ძალიან შემფოტებული იყო აჯანყებებით და ვერ პოულობდა საშუალებას და ძალას, რომ ჩაეხშო ისინი. იმ დროის აჯანყების დამახასიათებელი იყო მათი ერთდროულობა.

ამას მოჰქონდა შაჰის ჯარების დაშლა და მატერიალური რესურსების ამოწურვა.

მაგრამ აჯანყებები სტიქიურად ხდებოდნენ. ისინი არ იყვნენ ორგანიზებულნი. სწორად დასახული მიზნებისა და იდეების არქონის გამო ისინი მალე მთავრდებოდნენ. იმავდროულად ამ აჯანყებებს გააჩნდათ ისტორიული მნიშვნელობა. გაუთავებელმა ომებმა, მძიმე ეკონომიკურმა მდგომარეობამ, მოსახლეობის გააღატაკება, სოციალური წინააღმდეგობები – ყველაფერმა ამან აფშართა სახელმწიფოს ნგრევა გამოიწვია.

1747 წლის 19 ივნისს ნადირ შაჰი მოკლული იქნა. ნადირ შაჰის სიკვდილით მისი ძლიერი იმპერია დაიშალა.

ნადირ შაჰის საფლავის ქვა.
ქალაქი მეშჰედი. ირანი

რატომ ვერ გასძლია უძლიერესმა იმპერიამ, რომელიც შექმნა ნადირ შაჰმა დიდი ხნის განმავლობაში?

LAYLH

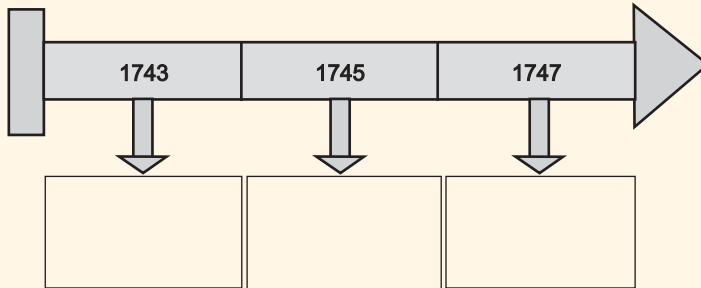
რა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და საერთაშორისო ფაქტორებმა განაპირობეს აზერბაიჯანის სახანოებად დაშლა?

ავღანეთში შეიქმნა დამოუკიდებელი სახელმწიფო. აზერბაიჯანში, ირანში, ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში შეიქმნენ დამოუკიდებელი და ნახევრადდამოუკიდებელი სახელმწიფოები. გაზლიერდა ბრძოლა ცენტრალური ხელისუფლებისათვის. აზერბაიჯანი გამოეყო აფშარებს არა როგორც ერთიანი სახელმწიფო, არამედ, როგორც რამოდენიმე დამოუკიდებელი და ნახევრადდამოუკიდებელი სახანოები, სამელიქო და სასულთნო.

კითხვები და დავალებები

1. აღნიშნეთ საერთო და განსხვავება შექისა და შირვანის აჯანყებებს შორის.
2. აღნიშნეთ საერთო ფაქტორები ნადირ შაჰის საწინააღმდეგო აჯანყებებისა.
3. რასი მდგომარეობდა ისტორიული მნიშვნელობა ნადირ შაჰის საწინააღმდეგო აჯანყებებში?
4. რა შედეგი გამოიღო აზერბაიჯანისათვის ნადირ შაჰის სახელმწიფოს დაშლამ?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

აფშართა იმპერიიდან სახანოებამდე –
აზერბაიჯანი XVIII საუკუნის მეორე
ნახევარში

III

აზერბაიჯანი XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში

LAYLA

13. აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანობის მცდელობა

I. პირველი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანული სახელმწიფო

ჯერ კიდევ ნადირ შაჰის მმართველობის დროს მმართველებს არ სურდათ ცენტრალურ ხელისუფლებას დამორჩილებოდნენ. ნადირ შაჰის მკაცრი პოლიტიკა აიძულებდა მათ დამორჩილებას ცენტრალურ ხელისუფლებას. ნადირ შაჰის სიკვდილის შემდეგ მმართველებმა სულ აიშვეს. სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეიქმნა უამრავი დამოუკიდებელი სახანო. ერთ-ერთი ასეთი სახანო ნადირ შაჰის დროს შეიქმნა - შექის სახანო.

როგორ შეინარჩუნა შექის სახანომ აზერბაიჯანის სახელმწიფო დამოუკიდებლობის ტრადიციები?

XVIII საუკუნის 40 წლებში აზერბაიჯანის პოლიტიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობა კრიზისში იყო ჩაფლული. გაუთავებელი ომების შედეგად სახელმწიფოს ეკონომიკა დაეცა. ადგილობრივი მმართველები უკანონოდ ზრდიდნენ გადასახადებს. ყველაფერი ეს იწვევდა მოსახლეობის უკმაყოფილებას. ჰაჯი ცელები ხანმა გააძლიერა სახანოს ეკონომიკა და დაიწყო აზერბაიჯანის გაერთიანება. ამ მიზნით იგი პირველ რიგში თავრიზს დაესხა. ეს უბრალოდ არ მომხდარა. თავრიზი ისტორიულად აზერბაიჯანის ცენტრად ითვლებოდა. თავრიზიც ფლობა იყო აზერბაიჯანის ფლობის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი. მაგრამ ეს მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. ამის შემდეგ 1748 წელს ჰაჯი ჩელები ხანი გაერთიანდა შამახის ხანთან და ერთობლივად დაესხნენ თავს ყარაბაღს. მოკავშირეებმა ალყა შემოარტყეს ციხე ზაიატს, რომელიც ყარაბაღის ადმინისტრაციული ცენტრი იყო.

ჰაჯი ჩელები ხანი

ამ მოვლენას ისტორიკოსებმა „ზაიათის ბრძოლა“ უწოდეს. შექელებმა აქაც ვერ მიაღწიეს სასურველ შედეგს.

LAYLAH

ცენტრალიზებული ხელისუფლების არქონამ შესაძლებლობა მისცა მეზობელ ქვეყნებს თავდასხმისათვის. ქართველ მეფე ერეკლე II სურდა აზერბაიჯანის დასავლეთი მიწების დაპყრობა. ამ მიზნით იგი ხშირად ახდენდა თავდასხმებს. მაგრამ შექის სახანო ამ მიზნების მისაღწევად იყო მთავარი დაბრკოლება.

რატომ სთვლიდა ქართველი მეფე ერეკლე II შექის სახანოს მთავარ დაბრკოლებად?

„1751 წელს მეფე თეიმურაზმა და ერეკლემ დალაშქრეს ჯარა, ჰაჯი ჩელების დამარცხების და აზერბაიჯანის დასავლეთი მიწების დაბეზრობის მიზნით, მაგრამ მათ ეს ვერ შესძლეს. მიუხედავად მრავალრიცხოვანი ჯარისა მათ მწარე დამარცხება იგემეს.“

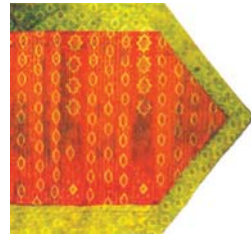
„დალატი ყიზილგაიაში“. ერეკლე II ხვდებოდა რა, რომ მარტო ვერ გაიმარჯვებდა შექელებზე მიმართა ეშმაკობას. ამ მიზნით მან ყარაბაღის მმართველთან პანახალი ხანთან დადო კავშირი. პანახალის შემდეგ კავშირს შეუერთდა განჯის, ყარადაღის, ირევანის და ნახიჩევანის სახანოები.

1752 წელს მოკავშირეები შეიკრიბნენ ყიზილგაიასთან განჯის მახლობლად. მაგრამ ქართველმა მეფემ ჩაიდინა საშინელი დალატი თავისი მოკავშირეების წინააღმდეგ. მან დაატყვევა აზერბაიჯანელი ხანები, რომელნიც მოვიდნენ მოსალაპარაკებლად.

როდესაც ჰაჯი ჩელები ხანმა შეიტყო ეს ამბავი, ის დაესხა ქართველებს, აზერბაიჯანელი ხანების განთავისუფლების მიზნით. ჰაჯი ჩელები ხანი თვითონ ჩაუდგა სატავეში მხედრებს და დაამარცხა ქართული ჯარი. აზერბაიჯანელი ხანები განთავისუფლებულნი იყვნენ.

ამ გამარჯვების შემდეგ ჰაჯი ცელებიმ დაიპყრო ყაზახისა და ბორჩალოს მაგალები და დაუბრუნა აზერბაიჯანს.

ჰაჯი ჩელები ხანი აგრძელებდა აზერბაიჯანის გაერთიანებას და 1755 წელს დალაშქრა შირვანი. ამ დალაშქრობის დროს გუბელი ხანი ჰუსეინალი დაეხმარა შამახის ხანს და ჰაჯი ჩელები ხანის გეგმები ჩაიშალა. აზერბაიჯანელი სახანოების ურთიერთ შუღლი, ეკონომიკური დაცემა, უცხოელი

შექის სახანოს დროშა

შექის სახანოს ჰერბი

LAYLA

შექის სახანოს
მონეტა

მედრესეები და სხვა საზოგადოებრივი შენობები. მან მოაწესრიგა საგადასახადო სისტემა.

დამპყრობლები – ყველაფერმა ამან არ მისცა ქვეყანას გაერთიანების შესაძლებლობა.

ჰაჯი ჩელების მმართველობის დროს შექის სახანო იყო აზერბაიჯანის ძლიერი ერთეული. ამ სახანომ არ მისცა ქართველ დამპყრობლებს აზერბაიჯანის მიწების დაპყრობის საშუალება. ჰაჯი ჩელები იყო პირველი აზერბაიჯანული სახანოს მმართველი, რომელმაც დაამყარა ურთიერთობა ოსმალეთთან. ჰაჯი ჩელებიმ ააშენა მეჩეთები,

რუსი ისტორიკოსი კ.ბრუტკოვი ახასიათებს ჰაჯი ჩელები ხანს, როგორც პიროვნებას, რომელიც ხალხიდან გამოვიდა, და, ხალხის დახმარებით გახდა მმართველი.

წყაროზე დაყრდნობით შეაფასეთ ჰაჯი ჩელების სახელმწიფო მოღვაწეობა.

როგორ ფიქრობთ, რატომ გადაარჩინა ჰაჯი ჩელები ხანმა აზერბაიჯანელი ხანები, რომლებმაც კავშირი შეკრეს მის წინააღმდეგ?

რა მოვლენის შემდეგ გადაეცათ ბორჩალო და ყაზახი საქართველოს?

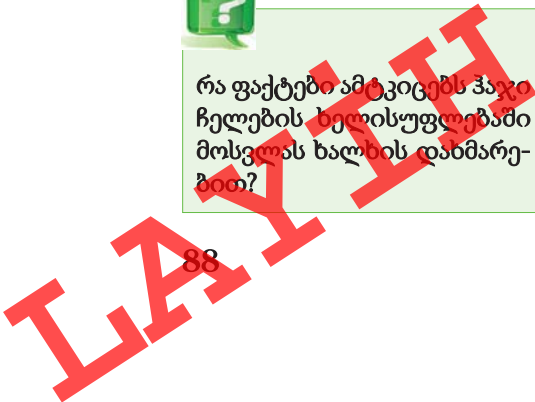

რა ფაქტები ამტკიცებს ჰაჯი ჩელების ხელისუფლებაში მოსვლას ხალხის დახმარებით?

შექის სახანოს დასუსტება. ჰაჯი ჩელების შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მისი შვილი ალაქიში ბეგი. სამწუხაროდ, თავდასხმის შედეგად იგი მალე იქნა მოკლული. ალაქიში ბეგის სიკვდილის შემდეგ სახანოში დაიწყო ბრძოლა ხელისუფლებისათვის.

სათავეში ჯერ ჰაჯი ჩელების შვილისშვილი ჰუსეინ ხანი მოვიდა. მას ხელისუფლებასი მოსვლასი დაეხმარა ფათალი ხან გუბელი და ადგილობრივი მოსახლეობა. ამიტომაც ჰუსეინ ხანი ატარებდა მოკავშირეულ ურთიერთობებს გუბელ ფათალი ხანთან. 1767 წელს ჰუსეინმა და ფათალიმ გაიყეს შამახის სახანო. მაგრამ ერთი წლის შემდეგ ფათალი ხანმა დაამარცხა ჰუსეინ ხანის ჯარრი და მიიერთა იმ მიწების ნაწილი, რომელიც შექის სახანოს შეხვდა.

ჰუსეინ ხანის მმართველობა ხასიათდებოდა ხელისუფლებისათვის ბრძოლით. ჰუსეინ ხანის შემდეგ ხელისუფლებაში

შექის ხანის მხედართთა რაზმი ბრძოლის დროს
შექელი ხანების კედლის ნახატებიდან

რატომ ვერ შესძლეს
ჰაჯი ჩელები ხანის
შთამომავლებმა შექის
სახანოს შენარჩუნება
და გაძლიერება?

მოვიდა მისი ვაჟი მუჰამედჰასან ხანი. მუჰამედჰასან ხანმა მიიღო სპეციალური კანონთა კრებული – „განუნამე“. ამ განუნამეში რეგულირდებოდა საგადასახადო სისტემა, ფეოდალური

შექის ხანის შვილები შექელი ხანების
კედლის ნახატებიდან

LAYBY

რა შედეგები გამოიღო კნონთა კრებულმა – „განუნნამემ“?

ურთიერთობები, სოციალური ფენების უფლებები და მოვალეობები.

XVIII საუკუნის ბოლოს შექმნილ ხელისუფლების სათავეში მოვიდა სელიმ ხანი (1795–1806).

სხვა სახანოებთან და შიდა ხელისუფლებისათვის ბრძოლებში შექმნილ სახანო დასუსტდა.

კითხვები და დავალებები

1. რა არის მიზეზები აზერბაიჯანის სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებისა XVIII საუკუნის 40-ან წლებში?

2. შეადგინეთ შექმნილი მმართველების შედარებითი ცხრილი.

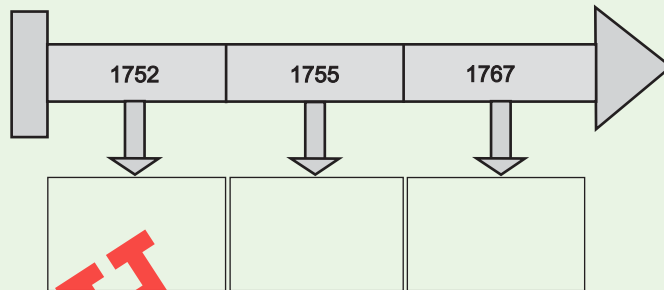
ჰაჯი ჩელები ხანი		ჰუსეინ ხანი
განსხვავებები	საერთო	განსხვავებები

3. რა ზემოქმედება შეეძლო მოეხდინა ქვეყნის ეკონომიკაზე სხვა სახანოებთან ბრძოლებს? დაამტკიცეთ თქვენი მსჯელობა.

4. რა განაპირობებდა მეზობელი ქვეყნების დამპყრობლურ პოლიტიკას XVIII საუკუნის ბოლოს?

5. გამოხატეთ თქვენი აზრი „ყიზილგაიას დალატის“ შესახებ და იმსჯელეთ ამის შესახებ.

6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

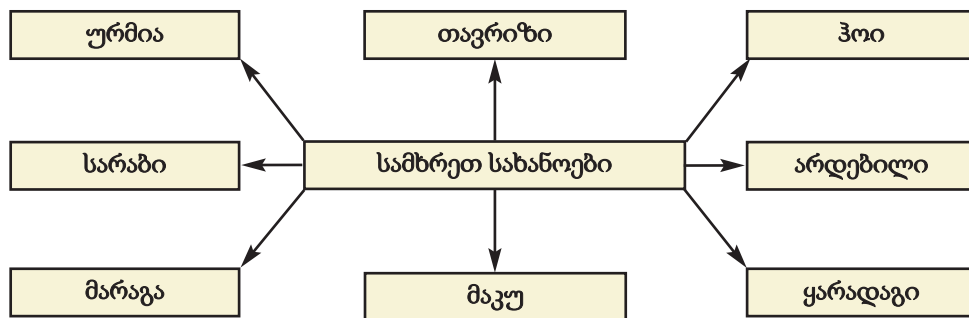
II. აზერბაიჯანის სამხრეთ სახანოები

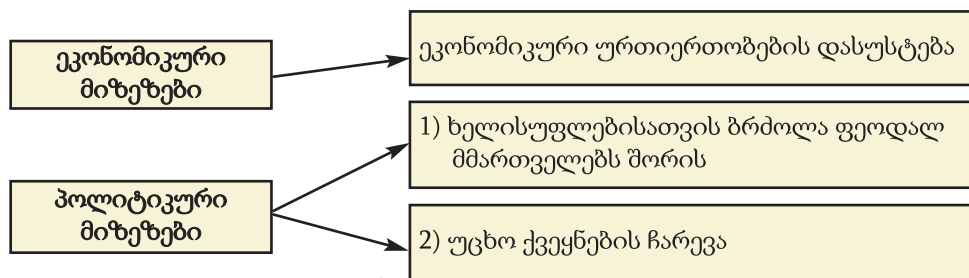
რომელი სახანოები წარმოიშვა სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებზე?

რომელმა სამხრეთის ხანმა სცადა აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანება?

XVIII საუკუნის შუაში ნადირ შაჰ აფშარის სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ სამხრეთ აზერბაიჯანში დაიწყო ახალი ხანა. სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებიც დაიყვნენ ცალკეულ დამოუკიდებელ და ნახევრადდამოუკიდებელ სახანოებად.

სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებზე დაიწყო ფეოდალური დანაწილების ხანა. ერთიანი სახელმწიფოს აღდგენა შეუძლებელი იყო ეკონომიკური და პოლიტიკური სიტუაციის გამო.

ურმიის სახანო. ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ სახანოდ, რომელიც სამხრეთ აზერბაიჯანში შეიქმნა იყო ურმიის სახანო. სახანოს საფუძველი ჩაყრილი იყო ფათალი ხან აფშარის მიერ იყო. იგი ნადირ შაჰის ბიძაშვილი იყო. ფათალი ხან აფშარმა, რომელიც ახორციელებდა აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანების პოლიტიკას, შესძლო აზერბაიჯანის მიწების დიდი

LAYOUT

ნაწილის გაერთიანება. მან შესძლო ურმიის სახანოსათვის დაემორჩილებინა თავრიზის, ჰოის, ყარადაღის, მარაგის, და სარაბის სახანოები.

რა მიზანს ემსახურებოდა ურმიის მმართველის ფათალი ხან აფშარის გაერთიანების პოლიტიკა?

ფათალი ხან აფშარი

ყარაბაღის ფანახალი ხანთან და ჰოის შაჰბაზ ხანთან. გაერთიანებულმა ჯარებმა ალყა შემოარტყეს ქალაქ ურმიას. ურმიის მოსახლეობა ფათალი ხანის მეთაურობით გმირულად იცავდა თავს. ქალაქი ურმია ზუსტად ცხრა თვის განმავლობაში იმყოფებოდა ალყაში. ბოლოსდაბოლოს 1763 წელს ქალაქი დაეცა. ფათალი ხან აფშარის დამარცხების შემდეგ ურმიის სახანო დასუსტდა. ყველა სახანოები, რომელნიც ურმიის სახანოსთან იყვნენ დამოკიდებულნი განთავისუფლდნენ და აღიდგინეს დამოუკიდებლობა. ასე რომ, აზერბაიჯანის ერთიანი დამოუკიდებელი სახელმწიფო ვერ შეიქმნა ერთიანობის უქონლობის გამო, და აზერბაიჯანელი სახანოების გარე ძალებთან კავშირის შედეგად.

თავრიზის სახანო. XVIII საუკუნის შუაში, თავრიზის სახანო დააფუძნა ამირასლან ხანმა აფშართა ტომიდან. იგი ატარებდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს პოლიტიკას დედაქალაქით თავრიზში. მან უმოკლეს ვადაში დაიმთხილა არღეზილისა და ყარადაღის სახანოები. იგი ასევე გეგმავდა აზერბაიჯანის ჩრდილო სახანოების შეერთებას. მაგრამ მისი პოლიტიკა

ფათალი ხან აფშარი ასევე ეცადა ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანებასაც. ამ მიზნით, მან მიმართა რამოდენიმე ხანს კავშირისათვის. ჯერ მას სურდა ირევანის სახანოს შემოერთება. მაგრამ მისი მცდელობები დაემორჩილებინა ირევანის სახანო ფუჰი აღმოჩნდა. 1759 წელს ფათალი ხან აფშარმა დალაშქრა ყარაბაღი. შუშის რამდენიმე თვიანი ალყის შედეგად ყარაბაღის მმართველმა ფანახალი ხანმა სცნო ფათალი ხან აფშარის ძალაუფლება. ყარაბაღის შემდეგ ირევანის და შექის სახანოც დაემორჩილა ურმიის სახანოს მმართველს.

ფათალი ხან აფშარი. აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანებასთან ერთად, ასევე აპირებდა ირანის დამორჩილებასაც. ამ გეგმებში ფათალი ხან აფშარის მოწინააღმდეგე იყო შირაზა ქერიმ ხან ზენდი. რამოდენიმე ბრძოლაში ხან აფშარმა დაამარცხა ქერიმ ხან ზენდი. მაგრამ ქერიმ ხანმა ფათალი ხანთან ბრძოლაში, მიმართა სიეშმაკეს. მან გამოიყენა წინააღმდეგობები, რომელიც აზერბაიჯანელ ხანებს შორის არსებობდა. ამ მიზნით მან დაამყარა კავშირი სხვა აზერბაიჯანელ ხანებთან-

ვერ გამართლდა . თავრიზის სახანო ურმიის სახანომ დაიმორჩილა. 1763 წელს, ფათალი ხან აბშარის დამარცხებამ ქერიმ ხან ზენდისგან და მისი მოკავშირეებისაგან, თავრიზის სახანო კვლავ დამოუკიდებელი გახადა.

ჰოის სახანო. სამხრეთ აზერბაიჯანის ერთ-ერთი ძლიერი სახანო ჰოის სახანო იყო. სახანო დაარსა შაჰბაზ ხანმა. ურმიის სახანოს დასუსტების შემდეგ ჰოის სახანო გახდა ყველაზე ძლიერი სამხრეთში. აჰმედ ხანის (1763–1786) მმართველობის წლებში ჰოის სახანო გაძლიერდა. გარკვეული დროის განმავლობაში ირევანის, ნახიჩევანის, ყარადაღისა და თავრიზის სახანოები ექვემდებარებოდნენ მას. მაგრამ მან ვერშესძლო დამკვიდრება და უკან დაიხია. XVIII საუკუნის ბოლოს ჰოის სახანოში გაძლიერდა ბრძოლა ხელისუფლებისათვის. შიდა არეულობებმა დაასუსტეს სახანო. შემდგომში ჰოის სახანო ყაჯართა დამოკიდებულების ქვეშ აღმოჩნდა და დაკარგა თავისი დამოუკიდებლობა.

არდებილის სახანო. XVIII საუკუნის შუაში ამ სახანოს საფუძველი ჩაეყარა ბედირ ხანის მიერ, რომელიც შაჰ სევენის ტომიდან იყო. ელტი პერიოდი სახანო იმყოფებოდა ყარაბაღის სახანოს დამოკიდებულებაში. 1784 წელს ფათალი ხან გუბერმა დალაშქრა სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწები, დაიპყრო არდებილი და მიმდებარე ტერიტორიები მაგრამ მაინც ვერ დაფუძნდა და უკან დაიხია. XVIII საუკუნის ბოლოს სახანო ყაჯართა დამოკიდებულების ქვეშ აღმოჩნდა და დაკარგა თავისი დამოუკიდებლობა.

ყარადაღის სახანო. XVIII საუკუნის შუაში სახანო დააფუძნა ქიაზიმ ხანმა. ქალაქი ახარი, იყო სახანოს ცენტრი.

სხვადასხვა დროს, სახანო ხან ურმიის, ხან ყარაბაღის სახანოების დამოკიდებულებაში იყო. 1782 წელს იგი გაიყო ყარაბაღისა და ჰოის სახანოს შორის და დაკარგა დამოუკიდებლობა.

მაკუს სახანო. სეფიანთა ხელისუფლების დროს მაკუ შედიოდა ჩუხურსაადის საბეილარბეგოში. XVIII საუკუნის შუაში მაკუს სახანოს მმართვედა ბაიათის ტომი. XVIII საუკუნის ბოლოს სახანო ყაჯართა გავლენის ქვეშ მოექცა.

სარაბის სახანო. სახანო დაარსებული იქნა თურქული ტომის შაგაგის მმართველის -ალი ხანის (1747-1786) მიერ. მის შემდეგ ხელისუფლებაში მოსული სადის ხან შაგაგის მმართველობის დროს სახანო გაძლიერდა. XVIII საუკუნის ბოლოს სარაბის სახანო ყაჯართა გავლენის ქვეშ მოექცა.

თქვენის აზრით რატომ შევიდა კავშირში ფანახალი ხანი ფათალი ხან აბშარის საწინააღმდეგოდ?

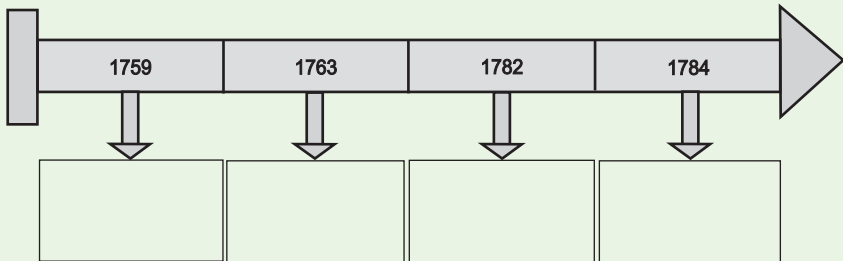
რომელი სამხრეთ სახანოს შემადგენლობაში იმყოფებოდა არდებილის სახანო?

LAYBY

კითხვები და დავალებები

1. რა გახდა აზერბაიჯანის ფეოდალური დანაწილების მიზეზი XVIII საუკუნის შუაში?
2. რა შედეგებით დამთავრდა ურმიის ფათალი ხანის მიერ ცენტრალიზებული პოლიტიკის ჩატარება?
3. როგორი პოლიტიკას ახორციელებდა ქერიმ ხან ზენდი ფათალი ხანის წინააღმდეგ ბრძოლაში?
4. რა გავლენა შეეძლო მოახდინა ფეოდალურ დანაწევრებას აზერბაიჯანში სახელმწიფოს მომავალ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე? დაწერეთ თქვენი მოსაზრება
5. რა საერთო მახასიათებელი აქვთ სამხრეთ აზერბაიჯანულ სახანოებს?
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

მუშაობა რუკით

გვაჩვენეთ რუკაზე (გვ.85) აზერბაიჯანის სამხრეთ სახანოები. გამოხატეთ თქვენი მსჯელობა გეოგრაფიული მდგომარეობის გავლენის შესახებ პოლიტიკურ სიტუაციაზე.

III. გუბის სახანო ჩრდილო – აღმოსავლეთის აზერბაიჯანული სახელმწიფო

რითი დამთავრდა ფათალი ხან გუბელი აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანების პოლიტიკა?

სახანოს შექმნა. ნადირ შაჰის იმპერიის დაცემის შემდეგ შეიქმნა გუბის სახანო. სახანო დაარსა ჰუსეინალი ხანმა (1726–1758). გუბის სახანოს გააჩნდა კარგი გეოგრაფიული და სტრატეგიული მდგომარეობა. მთიან ტერიტორიაზე განლაგება და უამრავი თავდაცვითი ციხეები აადვილებდნენ სახანოს დაცვას, ფარე თავდასხმებისაგან. სავაჭრო გზებს განლაგება კი დადებითად ისახებოდა მის ეკონომიკურ განვითარებაზე. ყველა ამ ფაქტორმა დადებითად ითამაში გუბის სახანოს გაძლიერებაში თავისი როლი.

მეზობელი ტერიტორიების მოსახლეობა, რომელიც იტანჯებოდა მტრების თავდასხმებისა და შიდა ფეოდალური არეულობებისგან, სახლდებოდა გუბის სახანოს ტერიტორიაზე. ამან იმოქმედა გუბის სახანოს სამხედრო და ეკონომიკურ გაძლიერებაზე.

სამხედრო და ეკონომიკურმა სიძლიერემ გუბის სახანოს მისცა შესაძლებლობა აქტიურად ეწარმოებინა საგარეო პოლიტიკა, ამ პოლიტიკის მიზანი იყო, აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანება სახანოს ქვეშ. პირველ რიგში გუბის სახანოს შუერთდა სალიანის ტერიტორია, რომელსაც მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სტრატეგიული მდგომარეობა გააჩნდა.

ეს მოვლენები მოხდა 1757 წელს და შექმნა ხელსაყრელი სამომავლო პირობები გუბის

ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზერბაიჯანული სახანოები

LAYERS

რუკის მიხედვით ახსენით, რითი შუაყო ხელი სალიანის დამორჩ ილებამ ბაქოსა და შამახის სახანოს მიერთებაში.

სახანოს მიერ ბაქოსა და შამახის სახანოების შეერთებისა.

ფათალი ხანის ხელისუფლებაში მოსვლა.

ჰუსეიალი ხანის შემდეგ ხელისუფლებაში ფათალი ხანი(1758–1789) მოვიდა.პირველივე დღიდან მან თავი გამოიჩინა, როგორც ბრძენმა სახელმწიფო მოღვაწემ და ნიჭიერმა მხედართმთავარმა. მან ხალხში პატივისცემა დაიმსახურა, არა მარტო გუბის, არამედ სხვა სახანოებშიც.

ფათალი ხანი, წარმატებით ახორციელებდა აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პოლიტიკას. დერბენტის სახანოს გააჩნდა დიდი ტერიტორიები, მაგრამ ცოტა მოსახლეობა გააჩნდა, ამიტომაც სამხედრო თვალსაზრისით არ იყო ძლიერი. დერბენტის მოსახლეობა უკმაყოფილო იყო თავისი მმართველით, მაღალი გადასახადების გამო და დახმარების თხოვნით მიმართა ფათალი ხანს.

ფათალი ხან გუბელი

ფათალი ხანი იყო გამოჩენილი სახელმწიფო მორ-

ვაწე და ბრწყინვალე დიპლომატი. იგი სრულყოფილად ფლობდა რუსულ, სპარსულ და თურქულ ენებს. რუსი გენერალი ალექსანდრე სუვოროვი ახასიათებდა ფათალი ხანს, როგორც ძალიან ჭკვიან, მამაც, დაუღლელ, ინიციატორულ და ძლიერ პიროვნებას. რუსი ისტორიკოსი ბ. ბუტკოვი წერდა: “ფათალი ხანს გააჩნდა მახვილი გონება, იგი კარგად ერკვეოდა პოლიტიკასი, იყო უშიშარი, ინიციატივის მქონე და დაუღლელი ადამიანი. აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანება შეადგენდა მისი პოლიტიკის ძირითად მიზანს“. რუსი მეცნიერი ს. გმელინი წერდა: “ფათალი ხანი არ უშვებდა არანაირ რელიგიურ დისკრიმინაციას.“

LAYTH

როგორ აფასებთ დერბენტის მომიმართვას ფათალი ხან გუბელისადმი დახმარების გაწევაზე? გამოთქვით თქვენი აზრი და დაიცავით.

1759 წელს დერბენტი შემოერთებული იყო გუბის სახანოში. ამ მოვლენამ კიდევ უფრო გააძლიერა გუბის სახანოს სტრატეგიული მდგომარეობა.

დერბენტის ხანი ჩაგრავდა თავის ქვეშემდგომებს, ითხოვდა გაზრდილ გადასახადებს, სჯიდა უკმაყოფილებებს. ხანის ესეთი უსამართლობა იწვევდა ხალხის უკმაყოფილებას. ასეთი უსამართლო მმართველისაგან გასანთავისუფლებლად მოსახლეობამ თხოვნით მიმართა ფათალი ხან გუბელს დახმარების თხოვნით.

XVIII საუკუნის რუსი ისტორიკოსი მიხეილ ჩულკოვი.

ამის შემდეგ ფათალი ხან გუბელი გეგმავდა ბაქოს შემოერთებას. ეკონომიკური თვალსაზრისით მდიდარი ბაქო იყო საგარეო ვაჭრობის ერთ-ერთი ცენტრი. ეკონომიკური სიძლიერის მიუხედავად ბაქოს სახანო სამხედრო თვალსაზრისით სუსტი იყო. ეს ქმნიდა პირობებს მეზობელი სახანოების თავდასხმისათვის. ამიტომაც მოსახლეობა თვლიდა, რომ გუბის სახანოსთან გაერთიანებით ქალაქი უფრო დაცული იქნებოდა. მოსახლეობისათვის ასევე ცნობილი იყო ის ფაქტიც, რომ ფათალი ხან გუბელი მფარველობდა ვაჭრობისა და ხელოსნობის განვითარებას. ამიტომაც მოსახლეობა მხარს უჭერდა ბაქოს მიერთებას გუბის სახანოსთან.

ბაქოს მიერთებაში ფათალი ხან გუბელმა გამოიყენა „ქორწინების დიპლომატია“. ბაქოსა და გუბის ხანებს შორის ნატესავური კავშირი გაჩნდა. 1767 წელს ბაქო მეურთადა გუბის სახანოს. ოფიციალურ დოკუმენტებში ფათალი ხან გუბელი უკვე მოიხსენიებოდა, როგორც - “გუბის, დერბენტის, ბაქოსა და სალიანის მმართველი”.

მიღებული ცოდნიდან გამომდინარე, რომელიც წინა კლასებში გაქვთ მიღებული განმარტეთ დერბენტის სტრატეგიული მნიშვნელობა.

რისი მაჩვენებელი იყო სახანოების მშვიდობიანი გზით მიერთება?

LAYERS

ბაქომ სერიოზული როლი ითამაშა გუბის სახანოს ეკონომიკის განვითარებაში, იმიტომ, რომ ბაქოს გააჩნდა დიდი შემოსავლები საზღვაო ვაჭრობიდან, ნავთობის მოპოვებიდან და მარილის წარმოებიდან.

სალიანის, დერბენტის, ბაქოს და გუბის გაერთიანება იყო ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პირველი ეტაპი.

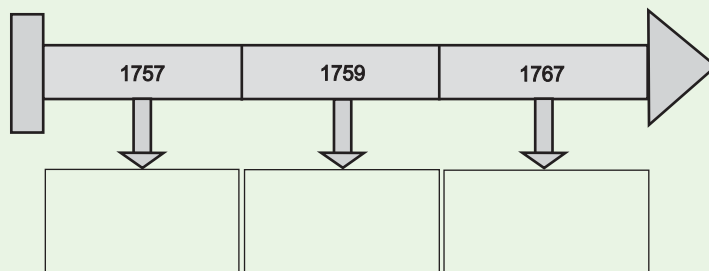

კითხვები და დავალებები

1. რითი განსხვავდებოდა ბაქო სხვა სახანოებისაგან?
2. რა ფაქტორები უწყობდნენ ხელს გუბის სახანოს გაძლიერებასი?
3. რა საერთო ჰქონდათ ბაქოსა და დერბენტის სახანოების შემოერთებას?
4. გადახაზეთ რვეულში „გუბის სახანოსადმი ტერიტორიების მირტება“ ცხრილი და შეავსეთ იგი.

ტერიტორია	თარიღი	შედეგი
სალიანი		
დერბენტი		
ბაქო		

5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

IV. გაერთიანების პოლიტიკის მეორე ეტაპი

მოხერხდა თუ არა ყველა აზერბაიჯანული მიწების მიერთება მშვიდობიანი გზით? რომელმა სახანოებმა განაცხადეს უარი გუბის სახანოსადმი დამორჩილებაზე?

შირვანისა და ჯავადის სახანოების შემოერთება. დერბენტისა და ბაქოს სახანოების შემოერთების შემდეგ ფათალი ხან გუბელი აპირებდა შამახას სახანოს შემოერთებას. იმის გამო, რომ შამახას გამოსადეგი გეოგრაფიული მდგომარეობა გააჩნდა ფათალი ხან გუბელს სურდა დედაქალაქის გადატანა შამახაში. შამახის სახანო მდებარეობდა აზერბაიჯანის ჩრდილო მიწების ზუსტად შუაში. ამ სახანოს შემოერთება გუბის სახანოსათვის ასევე პოლიტიკურ მნიშვნელობას წარმოსდგენდა. შამახის შემოერთება ასევე სტრატეგიული თვალსაზრისითაც მნიშვნელოვანი იყო იმით, რომ იგი კარგ პლაცდარმს წარმოადგენდა შემდგომ შექისა და ყარაბაღის სახანოების შემოსაერთებლად და ასევე სხვა დანარჩენი ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწებისაც.

ფათალი ხან გუბელს შამახის შემოერთება ასევე მშვიდობიანი გზით სურდა. ამიტომაც, მან დაიწყო მოლაპარაკებები შამახის ხანთან. მათ მიაღწიეს მოლაპარაკებას, რომლის მიხედვითაც გუბის სახანო დაიცავდა შამახის სახანოს გარეშე მტრებისაგან, ხოლო შამახის სახანო ყოველწლიურად გადაუხდიდა გუბის სახანოს ხარკს. შეთანხმება მალე დაირღვა შამახის ხანის მიერ, იმის გამო, რომ მან შექის სახანოსთან დაიწყო მოლაპარაკებები. ფათალი ხან გუბელმა და შექის სახანომ შამახის სახანო ორ ნაწილად გაიყვეს.

ასეთი გზით 1767 წელს შამახის სახანო განაწილებული იქნა შექისა და გუბის სახანოებს შორის. ერთი წლის შემდეგ ფათალი ხან გუბელმა მიიერთა მთლიანად შამახის სახანოს ტერიტორია.

1768 წელს შამახის სახანოს შემდეგ გუბის სახანომ მიიერთა, მუღანის ტერიტორიაზე განლაგებული ჯავადის სახანოც.

თქვენის აზრით, რა ეკონომიკური სარგებელი ექნებოდა გუბის სახანოს შამახას სახანოს შეერთებით?

რატომ სურდა ფათალი ხან გუბელს შამახის სახანოსთან მოლაპარაკების მიღწევა?

LAW

ჯავადის სახანომ თავისი ნებით მიიღო გუბის სახანოს მფარველობა. მუღანის ტერიტორიების მიერთებამ გახსნა გზა სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებისაკენ.

იპოვეთ აზერბაიჯანის პოლიტიკურ რუკაზე ჯავადის სახანოს ტერიტორია.

გამოხატეთ თქვენი მსჯელობა აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანების პოლიტიკურ – ეკონომიკურ მნიშვნელობაზე.

რატომ სთვლიდნენ მსხვილი ფეოდალები ფათალი ხან გუბელის მიერ განხორციელებულ პოლიტიკას თავისთვის საშიშად?

ასე რომ, ფათალი ხან გუბელმა გააერთიანა თავისი ხელსუფლების ქვეშ აზერბაიჯანის ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიწების უმრავლესობა. XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის გაერთიანების მცდელობებში, ყველაზე წარმატებული აღმოჩნდა ეს ინიციატივა.

აზერბაიჯანის მიწების ერთიან სახელმწიფოთ გაერთიანებას გააჩნდა მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა. ამის გამო შწყდა შიდა ომები და უცხოელი დამპყრობლების თავდასხმები. ეს თავის მხრივ ხელს უწყობდა ეკონომიკის განვითარებას. ამიტომაც მეზობელი სახანოების მოსახლეობა-გლეხები, ხელოსნები, ვაჭრები და ფეოდალების ნაწილიც კი დადებითად უყურებდა გაერთიანების პოლიტიკას.

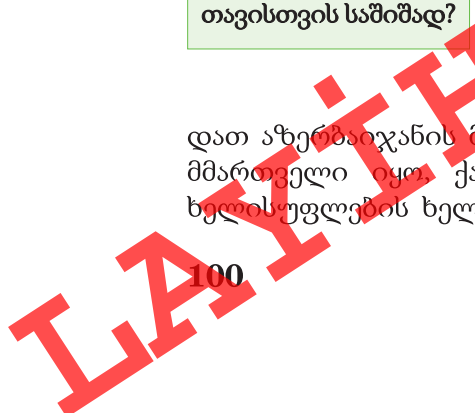
მაგრამ, მსხვილი ფეოდალები, რომლებსაც სურდათ თავისი ხელისუფლების

შენარჩუნება, გამოდიოდნენ ფათალი ხანის პოლიტიკის წინააღმდეგ.

ზრძოლა გაერთიანების პოლიტიკის მოწინააღმდეგეებთან. გუბის სახანოს გაერთიანების პოლიტიკა ასევე ეწინააღმდეგებოდა უცხო ქვეყნების ინტერესებს, რომელთაც სურდათ აზერბაიჯანული მიწების მითვისება. ფეოდალური დაპირისპირებები შევიდნენ ახალ ეტაპში. მალე სხვა სახანოებმა დაიწყეს ომი ფათალი ხანის წინააღმდეგ. ამ მიზნით ისინი ქმნიდნენ კავშირებს.

ერთ-ერთ ასეთ კავშირში შედიოდა ყარაბაღის, შექის სახანო და ყოფილი შამახის მმართველი, მეორე კავშირში- დაღესტანის მმართველები. ამან მოიტანა ახალი დამაბულობის პოლიტიკა ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწებზე. ესეთი ვითარება აწყობდა უცხო ძალებს, რომელთაც სურდათ აზერბაიჯანის მიწების მითვისება.

ერთ- ერთი ესეთი უცხოელი მმართველი იყო ქართველი მეფე ერეკლე II, რომელსაც სურდა ხელისუფლების ხელში ჩაგდება სამხრეთ კავკასიაში. ერეკლე II იყო,

გაერთიანების პოლიტიკის მოწინააღმდეგე, რომელსაც ფათალი ხანი ახორციელებდა. მაგრამ ის ღიათ ვერ ბედავდა ფათალი ხანის წინააღმდეგ გამოსვლას და ელოდებოდა შესაფერის მომენტს. ესეთი მომენტი დადგა. მან შექმნა კავშირი ყარაბაღისა და შექის სახანსთან, გუბის სახანოს საწინააღმდეგოდ.

1774 წელს გაერთიანებული ძალები კარაკაი ტაკის მმართველისა ამირა ხან-ზასი და სხვა დაღესტნის მმართველებისა დაესხნენ თავს გუბის სახანოს. ამირ ხამზა იყო ფათალი ხანის ნათესავი. ფათალი ხანი იყო დაქორწინებული ამირ ხანზას დაზე-ტუტი ბიკეზე. ხუდატთან სიახლოვეს ბროლაში-გავდუშანის მდებლობაზე ფათალი ხანი დამარცხდა. ამირ ხამზას მეთაურობით გაერთიანებული ძალები დაესხნენ დერბენტს. ამირ ხამზამ მიმართა სიეშმაკეს, მან შეატყობინა ტუტი ბიკეს, რომ მოუტანა ფათალი ხანის ცხედარი, რომელიც მოკვდა ბრძოლის ველზე. მაგრამ ტუტი ბიკემ, არ დაიჯერა ძმის ტყუილი და თვითონ ჩაუდგა დერბენტის თავდაცვას სათავეში და უბრძანა ციხის მცველებს რომ, გაეწიათ წინააღმდეგობა მტრისათვის. დერბენტი გმირულად იცავდა თავს ცხრა თვის განმავლობაში.

ფათალი ხანმა ისარგებლა დერბენტის გრძელვადიანი ალყით, და დაბრუნდა ციხეში საზღვაო გზით. ფათალი ხანი ხვდებოდა მარტო ბრძოლის სირთულეს გაერთიანებულ ძალებთან და მიმართა დახმარებისთვის რუსეთს. ფათალი ხანის ელჩები დიდი პატივით იქმნენ მიღებულნი რუსი დედოფლის ეკატერინე II მიერ. კავკასიაში მდგომი რუსული ჯარი შევიდა დერბენტში.

„ტუტი ბიკე გმირულად იცავდა ქალაქს, ციხის კედლებთან იგი იდგა როგორც, ძუ ლომი და თვითონ ხელმძღვანელობდა ყველაფეს. ზარბაზნებიდან გასროლებით იგი მიშის ზარს სცემდა მტრებს.“

ისტორიული წყაროს საფუძველზე, გააკეთეთ კომენტარი აზერბაიჯანელი ხალხის კეთილი განწყობისა, გაერთიანების პოლიტიკისადმი.

რატომ არ სურდა ქართველ მეფე ერეკლე II ფათალი ხანის მიერ აზერბაიჯანის გაერთიანება?

როდის იქნა დერბენტის სახანო მიერთებული, გუბის სახანოზე?

ისტორიკოსი ევგენი კოზუბსკი.

LAY III

ტუტი ბიკე

რომელ აზერბაიჯანელ მმართველს ქალს შეიძლება შვადართო ტუტი ბიკე?

გამოთქვით თქვენი დამოკიდებულება, ფათალი ხანის რუსეთისადმი მიმართვაზე.

რატომ მოთხოვა რუსეთმა ფათალი ხანს სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწების დატოვნა?

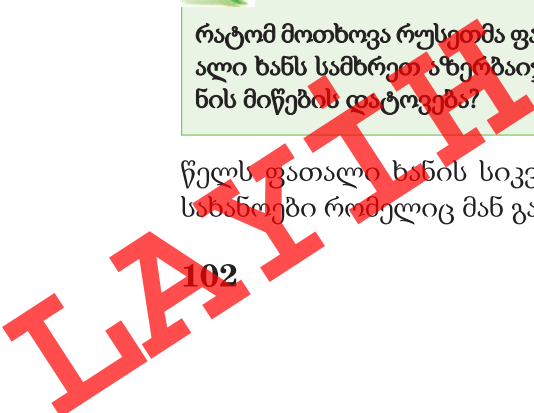
წელს ფათალი ხანის სიკვდილის შემდეგ, მისი სახანო დასუსტდა და სახანოები რომელიც მან გააერთიანა, კვლავ დამოუკიდებელი გახდნენ.

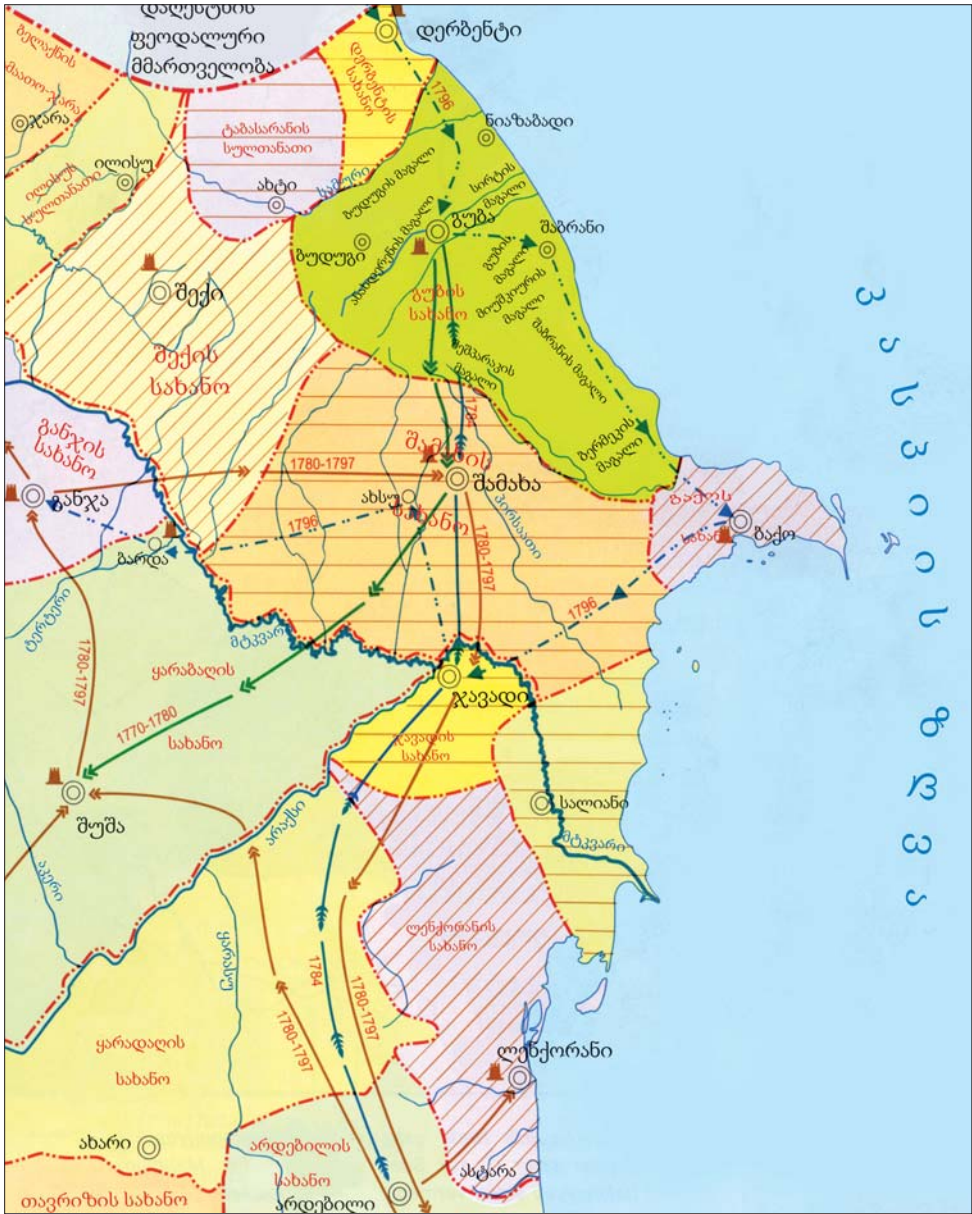
1775 წელს ამირ ხამზამ უარი თქვა დერბენტის ალყაზე და შეება ბრძოლაში რუსულ ჯარს, რომელმაც იგი დაამარცხა. რუსული ჯარი შვიდა დერბენტში. ამით უკმაყოფილო ოსმალეთის სახელმწიფომ გამოუთქვა პროტესტი რუსეთის მთავრობას. რუსეთმა, რომელსაც არ სურდა ოსმალეთთან ომი, გაიყვანა თავისი ჯარი დერბენტიდან.

ფათალი ხანი გეგმავდა დიპლომატიური ურთიერთობებით ყარაბაღის სახანოს შემოერთებას. მაგრამ ამ გეგმებს არ ეწერა განხორციელება. 1780-1781 წელს ფათალი ხანმა დალაშქრა ყარაბაღი, მაგრამ არც ამ ლაშქრობამ არ მოიტანა სასურველი შედეგი.

სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებზე ლაშქრობა. ფათალი ხანი გეგმავდა თავისი ხელსუფლების ქვეშ გააერთიანებინა არა მხოლოდ აზერბაიჯანის ჩრდილო სახანოები, არამედ სამხრეთის მიწებიც. მისი მიზანი იყო სეფიანთთა სახელმწიფოს აღდგენა. ამიტომაც მან სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწები დალაშქრა. 1784 წელს ფათალი ხანმა დაიპყრო არდებილი და მეშქინი. ფათალი ხანის ლაშქრობამ სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებზე გამოიწვია სამხრეთ კავკასიისა და დაღესტნის ფეოდალების უკმაყოფილობა.

რუსეთს გადაწყვეტილი ჰქონდა აზერბაიჯანის დაპყრობა სამომავლოდ ამიტომაც რუსეთმაც მოსთხოვა ფათალი ხანს შეეწყვიტა სამხრეთ აზერბაიჯანის მიწებზე ლაშქრობა და დაბრუნებულიყო უკან. ფათალი ხანს არ სურდა რუსეთთან ურთიერთობის გაფუჭება და დაბრუნდა უკან. 1789

- ვასალური ტერიტორიები
- ფათალი ხანის ლაშქრობა ყარაბაღში XVIII საუკუნის 70-80 წწ.
- ალა მაჰმად შახ აჯარის ლაშქრობები 1780-1797 წწ.
- ↔
- ↔
- ↔

ფათალი ხან გუბელი 1784 წლის ლაშქრობა არდებილში აზერბაიჯანის გაერთიანების მიზნით
 რუსი ჯარის ლაშქრობა ვ.ა. ზუბოვის ხელმძღვანელობით 1798 წელს.

გუბის სახანო

LAY III

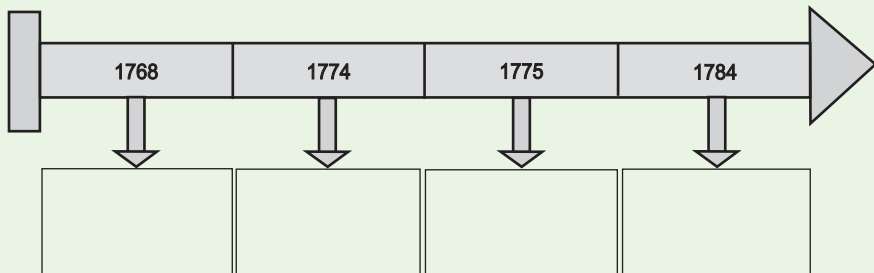

კითხვები და დავალებები

1. რომელის სახანოები იყვნენ დაქვემდებარებულნი ფათალი ხან გუბელის მიერ, თავისი გაერთიანების პოლიტიკის პირველ ეტაპზე?
2. რა პირობები იყო შეთანხმებაში გუბისა და შამახის სახანოებს შორის?
3. იმსჯელეთ ფათალი ხან გუბელის სახელმწიფო მოღვაწეობაზე, და შეადარეთ ის სხვა მმართველებს?
4. გადახაზეთ რვეულში ცხრილი, ფათალი ხანის გაერთიანების პოლიტიკის შესახებ, და შეავსეთ იგი.

ეტაპი	სახანო	მიერთების თარიღი	მნიშვნელობა
I ეტაპი			
II ეტაპი			

5. რატომ არ სურდათ გარეშე ძალებს, ერთიანი და ძლიერი აზერბაიჯანის სახელმწიფო? დაუკავშირეთ თანამედროვე პერიოდს
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

V. ბეილერბეგობიდან სახანომდე

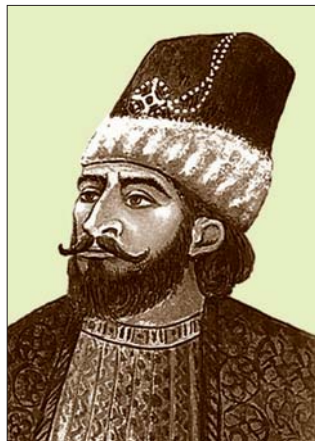
ყარაბაღის სახანო ასევე ატარებდა აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პოლიტიკას. რა უშლიდა ხელს ამ საქმეში ყარაბაღის სახანოს?

სახანოს ჩამოყალიბება. ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი სახანო, რომელიც შეიქმნა XVIII საუკუნის შუაში, იყო ყარაბაღის სახანო. სახანო დაარსებული იყო ჯავანშირის ტომის მმართველის ფანახალი ხანის (1748–1763) მიერ.

ფანახალი ხანი თავის დროზე იყო ნადირ შაჰის ერთ-ერთი მთავარ სარდალი. ნადირ შაჰის იმპერიის დაცემის შემდეგ, ფანახალი ხანმა დაარსა ყარაბაღის სახანო-ერთი დამოუკიდებელი აზერბაიჯანული სახელმწიფო.

სახანოს მოსახლეობა ძირითადად შედგებოდა თურქული ტომებისაგან ჯავანშირი, ირმიდორდლიარ (24), ოთუზიქილიარ (32), ქებირლი, ზახარლი და კოლანებისაგან. მაგათ გარდა სახანოს ტერიტორიაზე ასევე ცხოვრობდნენ მცირერიცხოვანი ქრისტიანები-ალბანელები.

ვერცხლის მონეტები ყარაბაღის ბეილერბეგები და ტომები, ჯერ კიდევ 1736 წელს

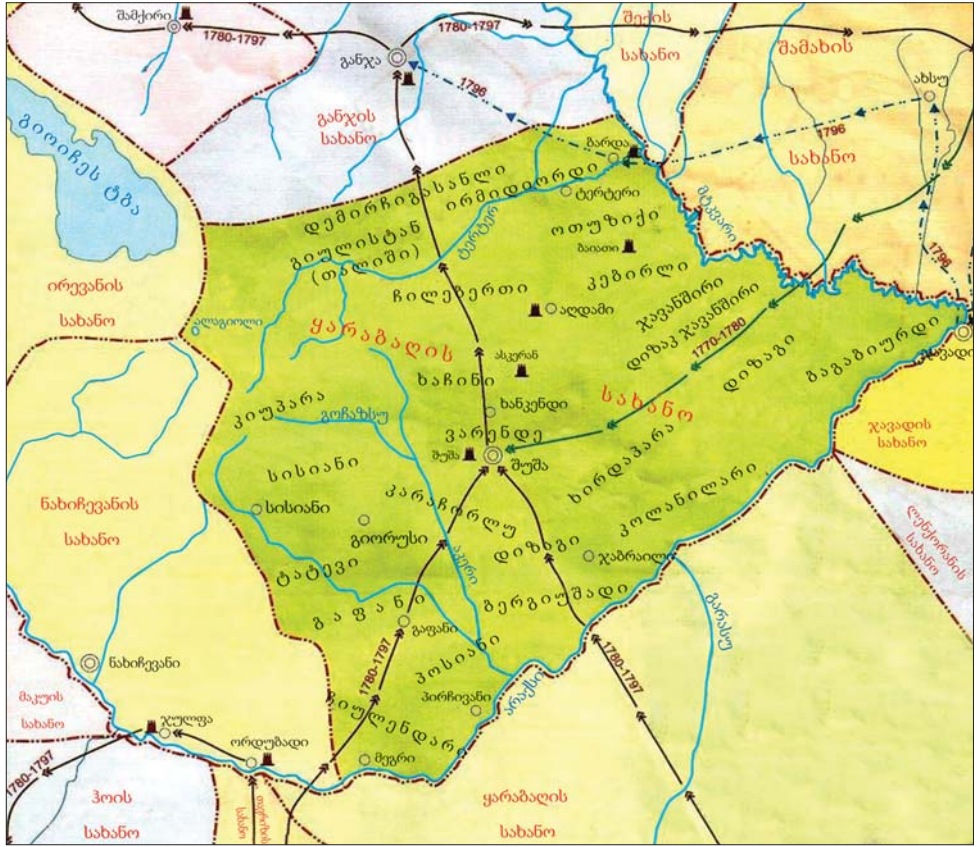
Панахали хан

ფანახალი ხანი

შუშის ციხის ვერცხლის გასაღებები

სახანოყარაბაღის სახანო

როგორ აფასებთ იმ გარემოებას, რომ მულანის ყურულთაიზე ყარაბაღის ტომებმა არ აირჩიეს ნადირ ხანი შაჰად?

წინა კლასების ცოდნიდან გამომდინარე ახსენით ვინ იყვნენ ალბანელები?

მულანის ყურულთაიზე (ყრილობაზე) გამოვიდნენ ნადირ ხანის შაჰად არჩევაზე წინააღმდეგნი, და ამტკიცებდნენ, რომ სეფიანთთა მმართველობა კანონიერი იყო. ამიტომაც ნადირ შაჰმა ისინი ხორასანსა და ავღანეთში გადაასახლა. ყარაბაღის სახანოს წარმოქმნის შემდეგ ეს ტომები კვლავ დაბრუნდნენ თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში – ყარაბაღში. ამან სამხედრო და პოლიტიკურ-ეკონომიკური გავლენა იქონია სახანოზე.

ყარაბაღის გარეთა მტრებისაგან დასაცავად ფანახალი ხანმა რამოდენიმე ზომა მიიღო. პირველ რიგში აშენდა თავდაცვითი ციხე-სიმაგრე.

LAYBY

შუმის ციხე-სიმაგრე

1748 წელს დაწყებული იქნა ციხე ბაიათის შენება კებირლის მარაგში. ციხის დასახელება დაკავშირებულია ძველთურქულ ტომ ბაიათთან.

მელიქი თავის წერილში ჰაჯი ჩელები ხანთან აუწყებდა, რომ ფანახალი ხანი ავიდა ტახტზე, დაიწყო ციხეების აგება და მიწის ნაგებობების – სანგრების გათხრა. თუ მის წინააღმდეგ არ იქნება მიღებული ზომები მერე ველარ შევსძლებთ ვერაფერს.“

მირზა ადიგოზალ ბეგი

„**ბაიათის ბრძოლა.** ყარაბაღის სახანოს გაძლიერება აღშპოტებას იწვევდა მეზობელ სახანოებში. მეორეს მხრივ, ალბანელ ქრისტიან მელიქებს ეშინოდათ თავიანთი მიწების დაკარგვა და გამოდიოდნენ ფანახალი ხანის წინააღმდეგ. ამის გამო ისინი ქმნიდნენ კავშირებს მეზობელ სახანოებთან და აქეზებდნენ მათ ლაშქრობებზე. ერთ-ერთი ასეთი ლაშქრობა ჰაჯი ჩელები ხანმა მოახდინა ყარაბაღის სახანოზე აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების მიზნით. ჰაჯი ჩელებიმ, მისმა მოკავშირემ შამახის ხანმა და ადგილობრივმა მელიქებმა ალყა შემოარტყეს ყარაბაღის ციხე-სიმაგრეს - ბაიათს, მაგრამ ვერ შესძლეს მისი აღება. ეს ბრძოლა ისტორიაში „ბაიათის ბრძოლის“ სახელწოდებით შევიდა, რამაც კიდევ უფრო გააძლიერა ყარაბაღის სახანო.

რა სარგებელი ჰქონდათ მელიქებს ფანახალი ხანის შეჯახებით ჰაჯი ჩელებიზე?

LAYIHI

რა არის შუშაში სახანოს დედაქალაქის გადატანის მიზეზი?

რა არის შუშის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცენტრად გადაქცევის მიზეზი?

ბრძოლის მოგების მიუხედავად ციხე-სიმაგრე განლაგებული იყო ცუდად, გეოგრაფიული მდებარეობით. ამიტომაც, აღდამის მახლობლად აშენდა ციხე შაჰბულაგი. შემდგომ დამთავრდა ციხე სიმაგრე ფანახაბადის მშენებლობა შუშაში, რომელიც არის ძველი აზერბაიჯანული დასახლება. ამის შემდეგ ციხე სიმაგრე ფანახაბადი -შუშა გახდა ყარაბაღის სახანოს დედაქალაქი. შუშა, რომელსაც ეწოდა ფანახაბადი, ფანახალი ხანის საპატივცემულოდ დაერქვა. შუშა ვითარდებოდა და გადაიქცა ერთ-ერთ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცენტრად აზერბაიჯანში.

ყარაბაღის სახანოს გაძლიერება. ბაიათის

ბრძოლის შემდეგ, ყარაბაღის სახანო გაძლიერდა. და მისცა საშუალება ფანახალი ხანს, თავის ტერიტორიების გასაზრდელად. განჯის, ირევანის, ნახიჩევანის და არდებილის სახანოები მოხვდნენ ყარაბაღის სახანოს გავლენის ქვეშ. ასევე ზანგეზურიც შმოუერთდა ყარაბაღს.

ყარაბაღის სახანოს ცენტრალიზაციის პოლიტიკის მოწინააღმდეგე ალბანელ ქრისტიანი მელიქები, დააშოშმინეს. პირველმა ფანახალი ხანის ძალაუფლება სცნო მელიქ ვარანდიმ. ხაჩინის მელიქი, რომელმაც ჯერ წინააღმდეგობა გაუწია ბალიგაიას ბრძოლაში და დამარცხდა მასში, მაინც დაემორჩილა ფანახალი ხანს. შემდეგ სხვა მელიქებიც -დიზაგა, ჩილებერტა, გულისტანა (თალიში), ასევე სცნეს ყარაბაღის სახანოს ხელისუფლება. ამის მიუხედავად მაინც აგრძელებდნენ თავის ვერაგულ პოლიტიკას და ჩუმად ამყარებდნენ კავშირს გარეშე მტრებთან, განსაკუთრებით მეფის რუსეთთან, აქეზებდნენ მას ყარაბაღზე ლაშქრობისათვის.

1757 წელს მუჰამედჰასან ხან ყაჯარმა დალაშქრა ყარაბადი. „ხატინ არიხთან“ ყარაბაღის სახანომ დაამარცხა იგი. მუჰამედჰასან ხანი იძულებული გახდა უკან დაეხია.

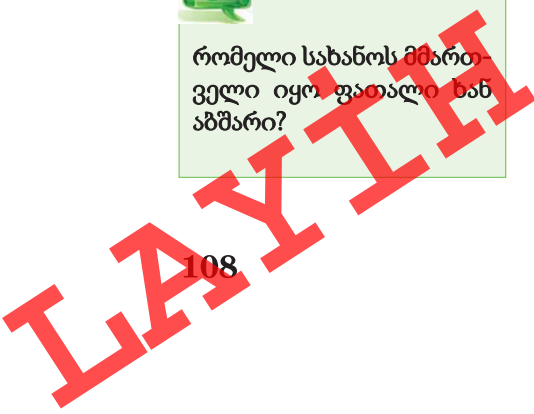
ფათალი ხან აბშარის ყარაბაღზე ლაშქრობა.

ურმიელმა ფათალი ხან აბშარმა, რომელმაც გააერთიანა თავისი ძალაუფლების ქვეშ მთლიანი სამხრეთ-აზერბაიჯანის სახანოები, ყარაბაღს მოადგა. მან გამოუგზავნა ფანახალი ხანს ელჩები,ყარაბაღის დამორჩილების მოთხოვნით.

ფანახალი ხანმა უარით უპასუხა. 1759 წელს ფათალი ხან აბშარმა დალაშქრა ყარა-

რომელი სახანოს მმართველი იყო ფათალი ხან აბშარი?

ბალი. მან ალყაში მოაქცია შუშა. გრძელვადიანი ალყის შემდეგ, ფანახალი ხანი იძულებული გახდა დამორჩილებოდა ფათალი ხან აზმარს. ეს დამოკიდებულება დიდხანს არ გაგრძელდებოდა. ფანახალი ხანმა მიიღო შირაზის მმართველის -ქერიმ ხან ზენდის წინადადება კავშირზე.

გამოხატეთ თქვენი დამოკიდებულება, ფანახალი ხანის და ქერიმ ხან ზენდის კავშირის შესახებ?

წყაროს საფუძველზე შეაფასეთ ფანახალი ხანის სახელმწიფო მოღვაწეობა.

„ფანახალი ხანის დიდება, მის მრავალრიცხოვან ჯარზე გავრცელდა ყველგან. შირვანის, შექის, თავრიზის, განჯის, ირევანის, ნახიჩევანის და ყარაბაღის ხანები გამოთქვამდნენ თავის სურვილს. მან დაიპყრო მაგალები ზანგეზური ნახიჩევანში, გაპანი თავრიზი და მეხრი ყარაბაღსი. აზერბაიჯანის დიდი ნაწილი დაექვემდებარა მას.“

მირზა ჯამალ ჯავანშირი. „ყარაბაღის ისტორია“.

1763 წელს მოკავშირეებმა დაამარცხეს ფატალი ხან აფშარი. ქერიმ ხან ზენდმა უღალატა ფანახალი ხანს და მან არ მისცა ქერიმ ხანს ყარაბაღში დაბრუნება და დატოვა შირაზში.

ყარაბაღის სახანო იბრაჰიმხალილის მმართველობის დროს. ფანახალი ხანის შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა იბრაჰიმხალილ ხანი (1763–1806). მან შესთავაზა ალბანელ ქრისტიან მელიქებს დამორჩილების ახალი პოლიტიკა.

1768–1774 წლებში რუსეთის გამარჯვებამ ოსმალეთზე გამოაცოცხლა ქრისტიანი მელიქები. მათ საიდუმლოდ მიმოითხოვეს ლაშქრობა ყარაბაღზე. მაშინ რუსეთს არ გააჩნდა საკმარისი ძალები სამხრეთ კავკასიის დასაპყრობად.

ასევე საერთაშორისო სიტუაცია არ უწყობდა ხელს რუსეთს. ამიტომაც, იბრაჰიმხალილ ხანმა დაიმორჩილა მელიქები.

იბრაჰიმხალილ ხანი

LAYBY

ახსენით წინააღმდეგობის მიზეზები ფათალი ხანსა და იბრაჰიმხალილ ხანს შორის.

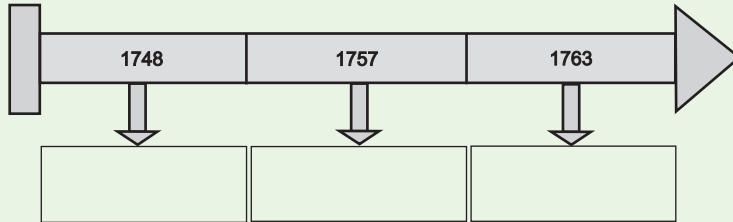
ფათალი ხან გუბელის მიერ განხორციელებული აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პოლიტიკამ მოიტანა კონფლიქტი ყარაბაღის სახანოსთან. იბრაჰიმხალილ ხანი ცდილობდა ყარაბაღის დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას. ამიტომაც მან არ მიიღო გუბელი ხანის წინადადება დამორჩილებაზე. ფათალი ხანის 1780–1781 წლის ლაშქრობები ფუჭად დამთავრდა.

იბრაჰიმხალილ ხანის მმართველობის დროს ყარაბაღის სახანო უფრო გაძლიერდა. სახანო გადაიქცა ერთ-ერთ ყველაზე ზლიერ ერტეულად არა მხოლოდ აზერბაიჯანში, არამედ მთელს სამხრეთ კავკასიაში.

კითხვები და დავალებები

1. რატომ გადაასახლა ნადირ შაჰმა ყარაბარის ტომები? როგორ აფასებთ მის ამ მოქმედებას? განმარტეთ თქვენი აზრები.
2. რა ღონისძიებებს მიმართა ფანაჰალი ხანამაყარაბაღის გარეშე მტრებისაგან დასაცავად?
3. რა იყო ჰაჯი ჩელები ხანის ლაშქრობის მიზეზი ყარაბაღში?
4. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

5. რა იყო მიზეზი ქრისტიანი ალბანელების გააქტიურებისა XVIII საუკუნის 60–70 წლებში?
6. გადაწერეთ რვეულში ცხრილი და შეავსეთ იგი.

ფანახალი ხანი		იბრაჰიმხალილ ხანი	
განსხვავება	მსგავსება	განსხვავება	

LAYI

14. დასავლეთ-აზერბაიჯანული სახანოები

დასავლეთ აზერბაიჯანის მიწებზე წარმოშობილი სახანოები განსხვავდებოდნენ თავისი განლაგებებით საერთაშორისო სავაჭრო გზებთან მიმართებაში და სტრატეგიულ მდგომარეობით. ამითომაც ისინი ხდებოდნენ მეზობელი სახანოებისა და უცხოური ქვეყნების სამიზნეები.

როგორი იყო პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა დასავლეთ აზერბაიჯანში – ირევანისა და ნახიჩევანის სახანოებში?

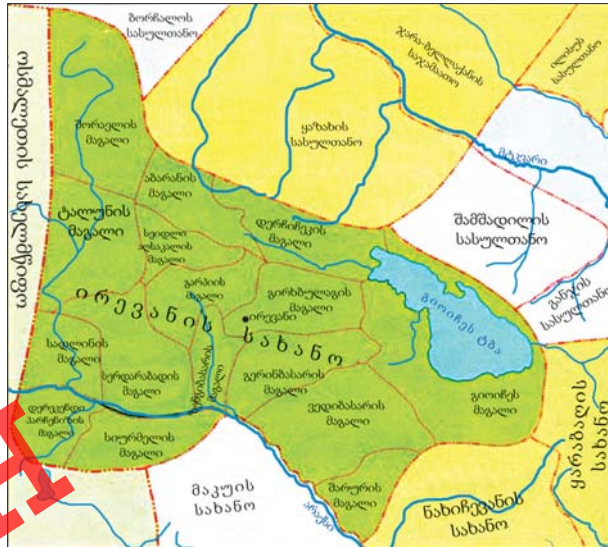

ირევანის სახანო. აზერბაიჯანული სახელმწიფო – ირევანის სახანო შეიქმნა XVIII საუკუნის შუაში. ამ სახანოს დამაარსებელი იყო მირ მეჰტი ხან აფშარი (1747–1752). სახანოს ტერიტორია სეფიანთა ჩუხურსაადის საბელარბეგოს ნაწილს მოიცავდა.

XVIII საუკუნის 50-ან წლებში ირევანის სახანოში ხშირად ხდებოდა გადატრიალებები. 1755 წელს ირევანში მოხდა აჯანყება, მას ხელმძღვანელობდა ჰასანალი ხან ყაჯარი, რომელიც დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა მოსახლეობაში. ამის შედეგად ირევანში სათავეში მოვიდა ადგილობრივი თურქული ტომის ყაჯართა წარმომადგენელი.

სახანოს მოსახლეობა. ირევანის მოსახლეობას შეადგენდნენ ადგილობრივი აზერბაიჯანელი თურქები – ძირძველი მოსახლენი.

ამაზე მოწმობენ ადგილობრივი დასახელებები, ევროპელი მოგზაურების მოწმობები, თვით სომხებისაც.

ირევანის სახანო

LAYI

„XVIII საუკუნის წყაროებიდან გამომდინარე, სომეხები შეადგენდნენ მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს, ხოლო აზერბაიჯანელები კი ირევანში უმრავლესობას წარმოადგენდნენ“.

სომეხი ისტორიკოსი ა. ოიანინსიანი

ქრისტიანები შეადგენდნენ მოსახლეობის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს. მათი პირველი გამოჩენა აქ დაკავშირებულია სომეხი კათალიკოსის **ვილიკიიდან*** გადმოსახლებასთან 1441 წელს აზერბაიჯანულ ყარაგოიუნლუს სახელმწიფოში – უჩვილსეში (ეჩმიადინში). სომეხი კათალიკოსის ჩასახლებამდე აქ არც ერთი დასახლება, არც ერთი მიწის ნაწილი არ ეკუთვნოდა სომეხებს. შემდეგ სომეხი კათალიკოსი სხვადასხვა თაღლითური გზებით ითვისებდნენ აზერბაიჯანულ მიწებს. ამაზე მოწმობენ ყიდვა-გაყიდვის დოკუმენტები, რომელნიც სასომხეთში - მატენადარანში ინახება.

„თურქების საკუთრებაში ასებულ მიწებს ჩვენ (ანუ სომეხებმა) ან ვყიდულობდით ან ვიტაცებდით, ან ვიღებდით ჩუქების საფუძველზე ან ძალლით ვართმევდით.“

1687 წლის დოკუმენტი, რომელიც მატერადარანში ინახება.

ირევანის სახანოს დროშა

მოსახლეობის საქმიანობა. ხელოსნობა და ვაჭრობა. როგორც სხვა აზერბაიჯანული სახანოების მოსახლეობა, ირევანის სახანოს მოსახლეობაც ძირითადად მიწადმოქმედებას და მესაქონლეობას მიზნდევდა. თვითონ ქალაქი ირევანი იყო აზერბაიჯანის ერთ-ერთი სავაჭრო ცენტრი.

ირევანის სახანო იმყოფებოდა სავაჭრო გზების გასაყარზე, რომელნიც სხვადასხვა სახელმწიფოში მიდიოდა. ამიტომაც აზერბაიჯანი მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა საერთაშორისო ვაჭრობაში. ამასთან დაკავშირებით ირევანის სახანოს ტერიტორიაზე არსებობდა უამრავი ხიდები, ქარავანსარაიები,

* ვილიკია – ისტორიული ოლქი მცირე აზიაში

ბაზრობები, სამონეტო ეზოები(ადგილები, სადაც იბეჭდებოდნენ უამრავი მონეტები). სახანოში იდებოდებოდა ადგილობრივი სპილენძის მონეტები, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა „ყარა ფულს“ უძახოდა. ამის გარდა ხმარებაში იყო სეფიანთა სახელმწიფოს და სხვა აზერბაიჯანული სახანოების, ასევე უცხოური მონეტებიც.

ირევანის სახანოზე თავდასხმა. ირევანის სახანო, რომელსაც გააჩნდა კარგი სტრატეგიულ-გეოგრაფული მდგომარეობა, ხშირად იყო, უცხო ქვეყნების დავდასხმების მიზანი. ამაში ყველაზე მეტად გამოირჩეოდა ქართველი მეფის, დამპყრობლური პოლიტიკა ირევანის სახანოს საწინააღმდეგოდ. 1779 წელს ქართველმა მეფე ერეკლე II, დალაშქრა ირევანის სახანო და დაიბყრო მისი ნაწილი-შორაელი.

”ოსმალეთის სულთანი ყოველთვის იდგება, აზერბაიჯანული სახანოების დასაცავად, და არასდროს არ დაეთანხმება აზერბაიჯანული ქალაქის ირევანის გადაცემას, საქართველოს დაქვემდებარებაში. ამის გარდა სულთანმა უბრძანა ელზურუმის ფაშას და სხვა სასაზღვრო მეფის ნაცვლებს გამოსულიყვნენ რუსეთის ჯარის წინააღმდეგ. იბრაჰიმ ჰალილ ხან ყარაბაღელმა და სხვა აზერბაიჯანის ხანებმა გადაწყვიტეს გაეერთიანებინათ თავისი ძალები, რომ მიეღწიათ ირევანის ქართველი მეფის გავლენის ქვეშიდან გამოყვანას.“

პოლკოვნიკ ს. გურნაშევის წერილი გენერალ პ. ს. პატიომკინს . ფ.52, დოკუმენტი 416.

ნახიევანის სახანო. ერთ-ერთი აზერბაიჯანული სახანო, რომელიც XVIII საუკუნის ნახევარში შეიქმნა, იყო ნახიევანის სახანო. სახანო დაარსდა ადგილობრივი ტომის მმართველმა კენგერლი ჰეიდარგულუ ხანმა. (1747–1763 წწ).

ტერიტორია და მეურნეობა. სახანოს ეკავა ტერიტორია ზანგეზურიდან მდინარე არაქსის ველამდე. ნახიევანის სახანოს ეკავა დასავლეთ აზერბაიჯანის უდიდესი ტერიტორია და ესაზღვრებოდა ირევანის, ყარაბაღის, ჰოის და მაკუს სახანოებს.

რა არის ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარების მიზეზი, ირევანის სახანოში?

სეფიანთა სახელმწიფოს რომელ საბეილარბეგოში შედიოდნენ დასავლეთ-აზერბაიჯანული მიწები?

რაზე მოწმობს სხვადასხვა ქულის გამოყენება?

რამ დაახლოვა ირევანის სახანო ოსმალეთის სახელმწიფოსთან?

LAYERS

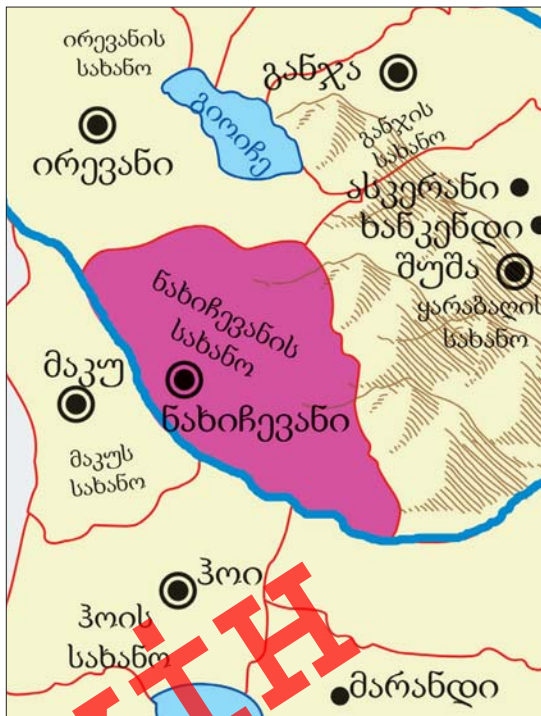
წყაროს საფუძველზე გაეცით პასუხი, რა გავლენა შეიძლება მოახდინა მეურნეობის განვითარებაზე, ნახიჩევანის ბუნებრივ-გეოგრაფიულ პირობებს?

ნახიჩევანის სახანო. ნახიჩევანის ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობები, დიდ გავლენას ახდენდნენ მის მეურნეობაზე და მისი მოსახლეობის საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. იმის გამო, რომ სახანოს გარკვეული ტერიტორია იყო მთაგორიანი, შესაქონლეობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა მეურნეობაში. წყლის სიმცირე ხელს უშლიდა მიწათმოქმედების განვითარებას. ამის მიუხედავად მიწათმოქმედება მაინც რურნეობის დარგად.

„უწყლო მდელოები, კლდოვანი მთები, გადაკვეთილი ადგილები, მშვენიერი საძოვრები, მდელოები, ველები, მთის მდინარეები, რომელიც ჩამოედინება უამრავ მდელოსა და ხეობაში და რომლებიც ბოლომდე შრებიან ზაფხულში, ასახვენ ნახიჩევანის ცხოვრებას“.

რუსი ისტორიკოსი ს. ზელინსკი

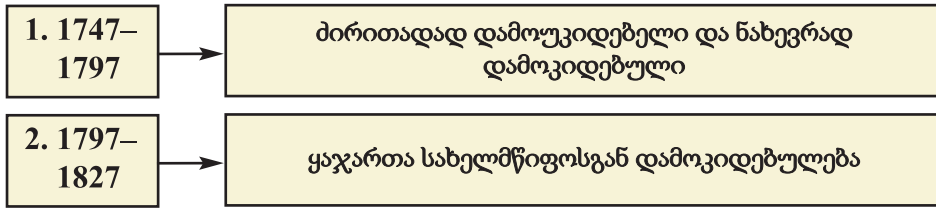
პოლიტიკური მდგომარეობა. ფეოდალური შიდა ბრძოლები ირევანის სახანო სხვადასხვა დროში იმყოფებოდა დამოკიდებულებაში ქართლის მეფისგან, ყარაბაღისა და ჰოის სახანოებისაგან. 1783 წელს ქართველმა მეფემ მიიღო რუსეთის ქვეშევრდომობა, ამის შემდეგ ქართველი მეფის დამპყრობლური პოლიტიკა ირევანისა და სხვა აზერბაიჯანული მიწებისა უფრო გააქტიურდა. ამ საფრთხემ დაახლოვა ირევანის სახანო ოსმალეთის სახელმწიფოსთან. 1795 წელს ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარის ლაშქრობის შედეგად, ირევანის სახანო დაემორჩილა მას.

შიდა შეუთანხმებლობები ასევე, დიდი გავლენას

Нахчыванское ханство

ახდენდნენ ნახიჩევანის სახანოს პოლიტიკურ ვითარებაზე. სახანოს პოლიტიკური ისტორია შეიძლება დაიყოს ორ პერიოდად.

ჰეიდარგულუ ხანი თავისი ძალაუფლებისა და გარეშე მტრების თავდასაცავად ატარებდა მოკავშირეულ პოლიტიკას, მეზობელ სახანოებთან. XVIII საუკუნის 50-იან წლებში ჰეიდარგულუ ხანმა მიიღო მფარველობა ფანახალი ხან ყარაბაღელისაგან.

ჰეიდარგულუ ხანის სიკვდილის შემდეგ, ნახიჩევანის სახანო დასუსტდა. გარკვეული დროის მანძილზე სახანო იმყოფებოდა, დამოკიდებულებაში შირაქის მმართველის ქერიმ ხან ზემდისგან. XVIII საუკუნის 80-იან წლები სახანოს პოლიტიკურ ისტორიაში ხასიათდება როგორც, პოლიტიკური ბრძოლის ხანა.

ომებმა და შიდა ფეოდალურმა შეუთანხმებლობებმა, გაართულეს აზერბაიჯანული მიწების დაცვა, გარეშე მტრებისაგან.

ქართველმა მეფე ერეკლე II, რომელიც ისწრაფებოდა დასავლეთ-აზერბაიჯანის მიწების დაბურობისაკენ, ირევანის სახანოს დამორჩილების შემდეგ გეგმავდა, ასევე ნახიჩევანის დაპყრობას. მან დაიწყო მზადება ნახიჩევანში ლაშქრობისათვის. მაგრამ ოსმალეთის სახელმწიფოს უკმაყოფილებამ, გადააფიქრებინა მას ეს ლაშქრობა.

რატომ გამოთქვა ოსმალეთის სახელმწიფომ უკმაყოფილება ერეკლე II ლაშქრობაზე, ნახიჩევანში.

„მე ვერე ვფიქრობ, რომ რუსეთისთვის სასარგებლოა აზერბაიჯანული მიწების მიერთება, შემდეგ კი თქვენ მე დამითმობთ ამ მიწების ნაწილს, დამიმორჩილებთ მე განჯას, ირევანს და ნახიჩევანს“

ქართველი მეფე ერეკლე II წერილი რუსეთის მმართველ წერებს.

წიგნი „ნახიჩევანის სახანო“
(შემდგენელი ალი გასანოვი)

LAY III

კელბერი ხანის (1787–1820) მმართველობის წლებში, ნახიჩევანის სახანოში ცოტახნით დამყარდა სიწყნარე. მაგრამ 1795 და 1797 წლებში, სახანოს თავს დაესხა აღა-მაჰმად-ხან ყაჯარი. ამ ლაშქრობების შედეგად 1797 წელს ნახიჩევანის სახანო დაექვემდებარა ყაჯართა სახელმწიფოს.

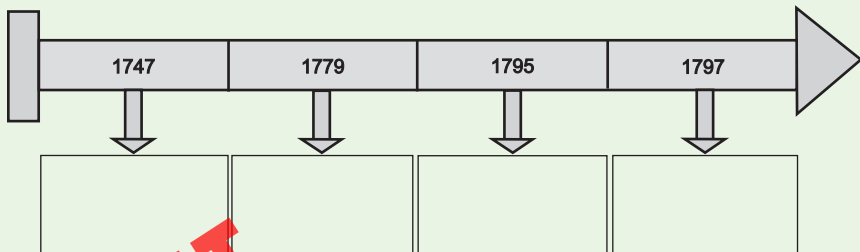

კითხვები და დავალებები

1. შეადარეთ ირევანის სახანოს მაშინდელი მოსახლეობა, დღევანდელ დღესთან. განმარტე დემოგრაფიული ცვლილებების მიზეზები.
2. რატომ ესხმოდნენ თავს ირევანის სახანოს გარეშე მტრები?
3. წყაროების მიხედვით დაამტკიცეთ, რომ ირევანი არის ძველი აზერბაიჯანული ქალაქი
4. რატომ ატარებდა ჰეიდარგულუ ხანი მოკავშირულ პოლიტიკას მეზობელ სახანოებთან?
5. შეადარეთ ირევანის და ნახიჩევანის სახანოები. გადახაზეთ ცხრილი რვეულში.

ირევანის სახანო		ნახიჩევანის სახანო	
განსხვავება	მსგავსება	განსხვავება	

6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

15. ორმმართველობითი სახანო

ამ ხანაში პოლიტიკური ბრძოლებისა და დაპყრობების შედეგად, ზოგიერთ აზერბაიჯანულ სახანოში შეიქმნა ორმაგი მმართველობა. ესენი იყვნენ შამახისა და განჯის სახანოები.

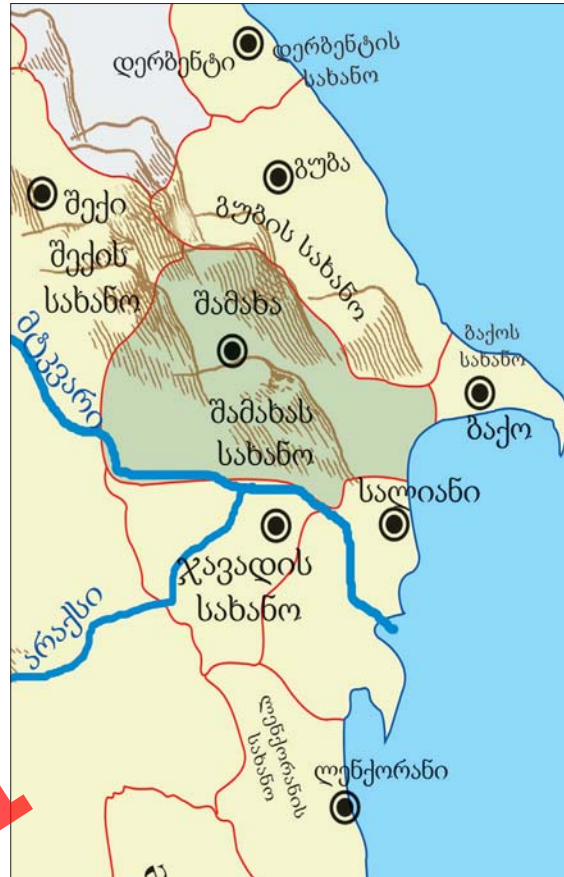

რასთან იყო დაკავშირებული ორმაგი ხელისუფლება, შამახას და განჯის სახანოები? რა არის მათ შორის მსგავსება და განსხვავება?

შამახის სახანო. შირვანი, გეოგრაფიული მნიშვნელობით მოიცავდა უდუდეს ტერიტორიას - ჩრდილო-აღმოსავლეთ მიწებისა მდინარე მტკვარისაგან. XVIII საუკუნის ნახევარში, ამ აზერბაიჯანულ რეგიონში შეიქმნა რამოდენიმე სახანო - გუბის, დერბენტის, ბაქოსი და შამახის სახანოები.

შამახის სახანო მოიცავდა შირვანის ტერიტორიის ნაწილს. სახანო ესაზღვრებოდა ჩრდილო-აღმოსავლეთით გუბის, აღმოსავლეთით - ბაქოს, ჩრდილო-დასავლეთით შექის, სამხრეთ-დასავლეთით ყარაბაღის სახანოს და მდინარე მტკვარს. ტერიტორიების სიდიდით ეს იყო, აზერბაიჯანის ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი სახანო. მაგრამ, ომების შედეგად შამახის სახანოს საზღვრები ასევე, ხშირად იცვლებოდნენ.

შამახის სახანო

იმ ხანის მოგზაურები, შამახას უძახოდნენ „ყველაზე მდიდარ სახანოს“. ეს იყო დაკავშირებული იმასთან, რომ შამახის სახოს გააჩნდა დიდი ბუნებრივი სიმდიდრეები. ამიტომაც მეზობელი სახანოები ხშირად ესხმოდნენ შამახას. ფეოდაკური ომები ხელს უშლიდნენ სახანოს ეკონომიკური მდგომარეობის განვითარებას. შამახა რჩებოდა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ცენტრად აზერბაიჯანში. მოსახლეობის ძირითად საქმიანობას წარმოადგენდა, მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა. ქალქები იყვნენ ხელოსნობისა და ვაჭრობის ცენტრები. ასევე ყვაოდა აბრეშუმით ვაჭრობა.

სახანოს შექმნა ორმაგი ხელისუფლება. 1734 წელს ნადირშაჰ აბშარმა დაანგრია ქალაქი შამახა, გადაასახლა მოსახლეობა აღსუში, ე.წ. „ახალ შამახაში“ („იენი შამახი“). XVIII საუკუნის შუაში ნადირშაჰის სახელმწიფოს დაცემის შმდეგ, ძველსა და ახალ შამახაში, შექმნა ორი დამოუკიდებელი სახანო. ძველ შამახას მმართველდნენ ძმები, მუჰამედსაიდ ხანი და აგასი ხანი, რომელნიც დინასტია სერკარლას მიეკუთვნებოდნენ, ხოლო ახალ შამახაში ხელისუფლებაში ჰაჯი მუჰამედალი. ასე შექმნა შამახას სახანოში ორმაგი ხელისუფლება.

რა გავლენას ახდენდა ორმაგი ხელისუფლება, შამახის სახანოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაზე?

ორმაგმა ხელისუფლებამ იარყოფითი გავლენა მოახდინა, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაზე, შამახას სახანოში. ძალთა დაყოფამ გააძნელა სახანოს დაცვა გარეშე მტრებისაგან. მეზობელი ხანების თავდასხმის მოგერიება შეუძლებელი ხდებოდა. ამის გარდა შამახის სახანოს ძველი და ახალი შამახის ხანები, ასევე ომობდნენ ერთმანეთთან.

ორმაგი ხელისუფლება შამახის სახანოში, გრძელდებოდა 1763 წლამდე. 1763 წელს მუჰამედსაიდ ხანმა დაამარცხა ჰაჯი მუჰამედალი ხანი და დაპყრო ახალი შამახა. ამის შდეგად შამახის სახელმწიფოში ორმაგ მმართველობას ბოლო მოეღო. შექმნა ერთიანი შამახის სახანო, რომელსაც მმართველად სალკარლარის დინასტია.

ფათალი ხან გუბელი, ანხორციელებდა აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების პოლიტიკას, აპირებდა შამახის სახანოს დაპყრობას და დედაქალაქის გადატანას შამახაში. მაგრამ, ორმაგი მმართველობის გაუქმება შამახას სახანოში, ართულებდა ამ მიზნის მიღწევას.

ამიტომაც ფათალი ხანმა დადო კავშირი ჰუსეინ ხან შექელთან და დაიმორჩილა შამახას სახანო. მიუხედავად შამახის ხანების გრძელვადიანი ბრძოლისა, გუბის სახანოს დაქვემდებარებიდან გამოსვლის მიზნით 1789 წლამდე ფათალი ხანის სიკვდილამდე სახანო მაინც, გუბის სახანოს გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა. 1789-1792 წლებში შამახის სახანოში, რომელიც ფათალი ხანის სიკვდილის შმდეგ დამოუკიდებელი გახდა,

მიმდინარეობდა ბრძოლა ხელისუფლებისათვის.

1792 წელს ხელისუფლებაში მოვიდა მუსტაფა ხანი. გარკვეული პერიოდი შამახის სახანოში სიწყნარე დამკვიდრდა. XVIII საუკუნის ბოლოს შამახა იყო ერთ-ერთი ძლიერი სახანო აზერბაიჯანში. შამახის სახანო, რომელიც ამ დრომდე იბრძოდა თავისი დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად, ეხლა პირიქით იბრძოდა მეზობელი სახანოების დასამონებლად.

განჯის სახანო. სახანოს შექმნა და მისი ტერიტორიები. XVIII საუკუნის შუაში შეიქმნა განჯის სახანო, რომელიც იმართებოდა ზიადოღლულუღარის გვარით ყაჯართა ტომიდან. სახანო დააფუძნა შახვერდი ხან ზიადოღლუმ. იგი იყო ყაჯართა ტომის წარმომადგენელი, რომელიც, ყარაბაღის საბეილარბეგოს მმართვედნენ სეფიანთა სახელმწიფოში. სტრატეგიულ მდებარეობასთან ერთად, განჯას ასევე პოლიტიკურ-ეკონომიკური მნიშვნელობა გააჩნდა. ჯერ კიდევ ძველ დროს განჯა იყო, ერთ-ერთი საერთაშორისო სავაჭრო წენტრი.

ამ საქმეში ძირითადად გამოირჩეოდა, ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II, რომელიც ატარებდა ჩრდილო-დასავლეთ აზერბაიჯანის მიწების დაპყრობით პოლიტიკას. იგი არაერთხელ ესხმოდა თავს განჯის სახანოს და გარკვეულ პერიოდებში, იმორჩილებდა კიდევაც მას. უცხოელ დამპყრობლებთან ბრძოლაში, განჯის სახანო სცდილობდა დაემყარებინა მეგობრული ურთიერთობები, ყარაბაღის სახანოსთან და ოსმალეთის სახელმწიფოსთან. ამ მიზნით შაჰვერდი ხანმა 1752 წელს გააგზავნა ელცები, ოსმალეთის სახელმწიფოში. XVIII საუკუნის 50-იან წლებში განჯის სახანო მოექცა ყარაბაღის სახანოს გავლენის ქვეშ.

1780 წელს, განჯის სახანო დაყოფილ იქნა, ყარაბაღის სახანოსა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის. სახანო იმართებოდა ორივე მხრიდან დანიშნული მეფის ნაცვლებისგან.

გაიხსენეთ რა მოხდა შემდეგ? როგორი იყო შამახის ბედი?

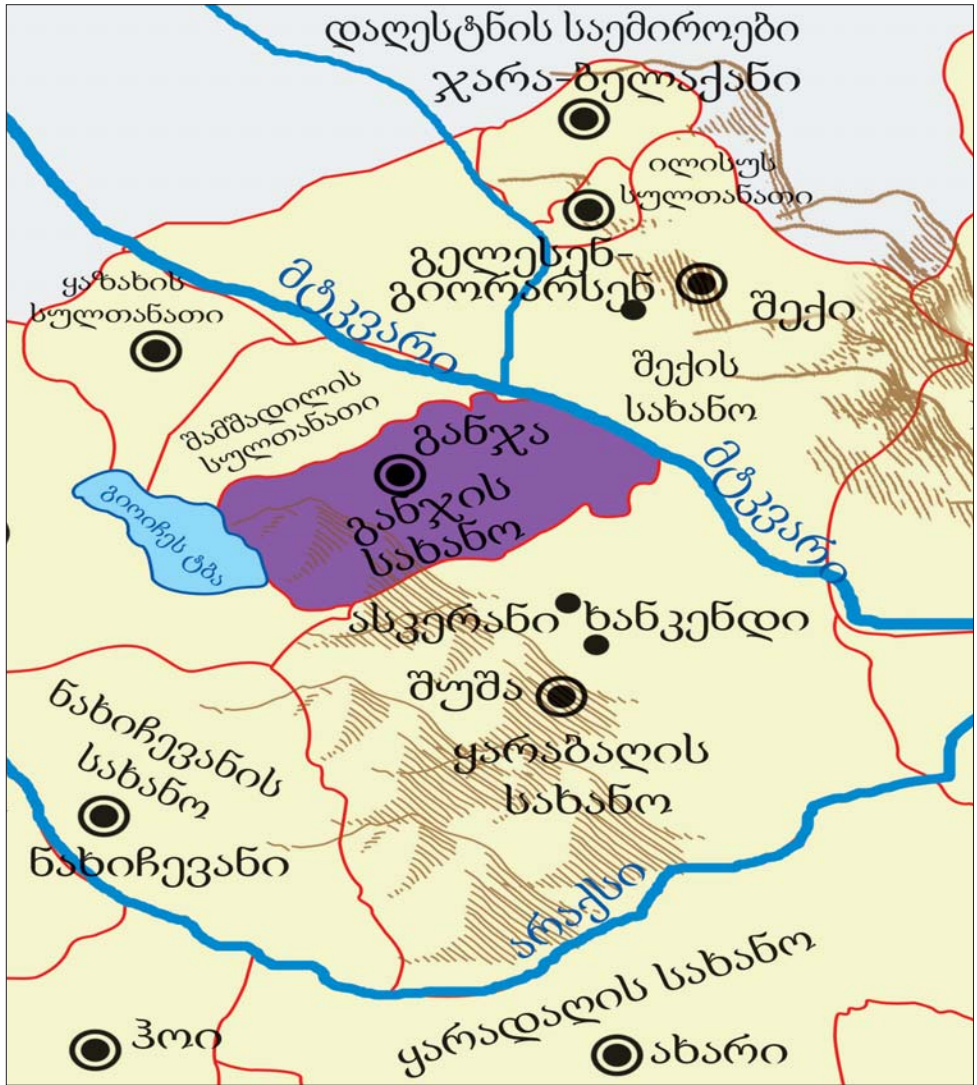
რითი შიძლება აიხსნას XVIII საუკუნის ბოლოს, შამახის სახანოს პოლიტიკური მდგომარეობის აღმავლობა?

განჯის სახანოს დროშა

გავჩვენეთ რუკაზე განჯის სახანოს ტერიტორია და მისი მეზობელი სახელმწიფოები

განჯის სახანო

რასთან იყო დაკავშირებული ქართველი მეფის დამპყრობლური პოლიტიკის აქტივიზაცია, რომელიც ადრე აზერბაიჯანის სახელმწიფოების დამოკიდებულების ქვეშ იმყოფებოდა?

რატომ გადასცა ნადირ შაჰმა ვაზახი და ბორჩალო ქართველ მმართველს?

LAYLA

ამის შედეგად განჯის სახანოში შეიქმნა, ორ მმართველობა . ეს მდგომარეობა გრძელდებოდა 1783 წლამდე. ორმაგმა მმართველობამ ხალხის უკმაყოფილება გამოიწვია . 1783 წელს განჯაში მოხდა აჯანყება, რომელმაც ბოლო მოუღო ორმაგ მმართველობას. 1786 წელს განჯის სახანოს სათავეში მოვიდა ჯავადან ხან ზიადოღლუ (1786-1804) . ბრძნულმა პოლიტიკამ, რომელსაც ატარებდა ჯავადან ხანი, გააძლიერა განჯის სახანოს დამოუკიდებლობა. იგი ატარებდა აზერბაიჯანული მიწების - ყაზახისა და ბორჩალოს, რომელიც ნადირ შაჰმა ქართველ მმართველს გადასცა, განთავისუფლების პოლიტიკას.

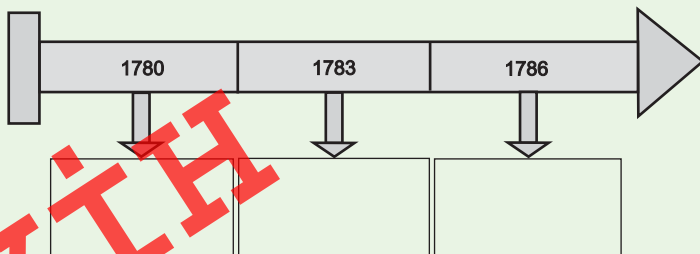

ჯავადან ხანი

კითხვები და დავალებები

1. რა მიზეზები იყო შამახის სახანოში ორმაგი ხელისუფლების წარმოშობისა?
2. რატომ სურდა ფათალი ხან გუბელს თავისი სახელმწიფოს დედაქალაქად, შამახის გადაქცევა?
3. განსაზღვრეთ შამახის სახანოს გაძლიერების მიზეზები XVIII საუკუნის ბოლოს.
4. რა განსხვავება იყო განჯისა და შამახის სახანოებში ორმაგ ხელისუფლებებში?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIJI

16. ბაქოს, დერბენტის და ლენქორანის სახანო

აზერბაიჯანის ჩრდილო მიწებზე- კასპიისპირა ოლქებში გუბის სახანოს გარდა ასევე, შეიქმნენ დერბენტის, ბაქოს და რენქორანის სახანოები. თავისი გეოგრაფიულ ფიზიკური მდგომარეობის გამო ეს სახანოები გახდნენ მიზნად როგორც სხვა აზერბაიჯანულ სახანოების-ათვის, ასევე უცხო სახელმწიფოებისათვის.

რა გავლენა მოახდინა სახანოების პოლიტიკურ და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე მათ განლაგებამ კასპიის ზღვაზე?

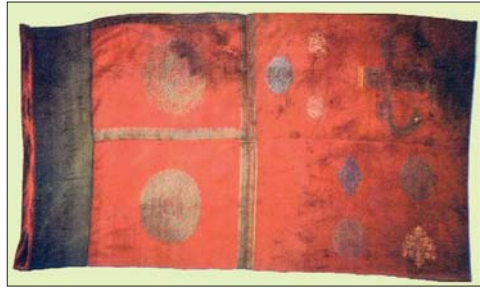

ბაქოს სახანო. 1747 წელს ნადირ შაჰის სიკვდილის შემდეგ ერთ-ერთმა, ადგილობრივმა ფეოდალმა- მირზა მუჰამედ ხანმა დაარსა დამოუკიდებელი ბაქოს სახანო. სახანოს ტერიტორია მოიცავდა აზერონის ნახევარკუნძულს და ქალაქ ბაქოს. მირზა მუჰამედ ხანი თავისი მმართველობის დროს ანხორციელებდა გარკვეულ ზომებს, ბაქოს მეურნეობისა და ბაქოს ციხის გამაგრებისათვის. მეურნეობის წამყვანი დარგები იყო, ნავთობისა და მარილის მოპოვება, ზაფრანას გამოყვანა.

ბაქო იყო ხელოსნობისა და ვაჭრობის ახლო და შუა

ბაქოს სახანო

აღმოსავლეთის მნიშვნელოვანი ცენტრი. როგორც საკორტო ქალაქი, ბაქომ ყველაზე მეტად გაითქვა სახელი საზღვაო ვაჭრობაში. საგარეო ვაჭრობა, განსაკუთრებით ნავთობის მარილის და შაფრანის ექსპორტი შეადგენდნენ სახანოს ძირითად შემოსვლების წყაროს.

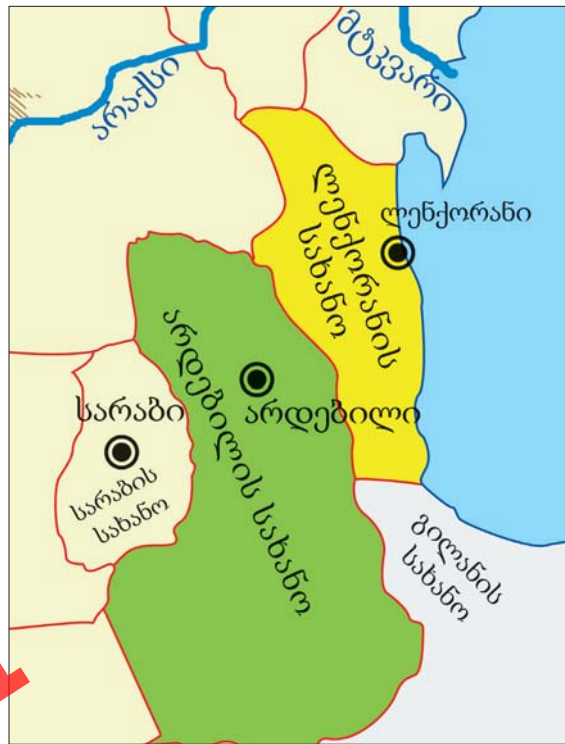
ბაქოს სახანოს დროშა

მირზა მუჰამედ ხანის შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მელიქ მუჰამედ ხანი. მისი მმართველობის დროს, 1767 წელს, ბაქოს სახანო გუბის სახანოს გავლენის ქვეშ მოექცა.

?
როგორ დაიქვემდებარა ფათალი ხან გუბელმა, ბაქოს სახანო?

ბაქოს სახანოში, რომელმაც აღიდგინა თავისი დამოუკიდებლობა ფათალი ხანის სიკვდილის შემდეგ, გარკვეული დრო ხელისუფლების ბრძოლაში გაატარა. ამ ბრძოლაში გაიმარჯვა ჰუსეინ-გულუ ხანმა. (1792–1806), რომელმაც ჯერ რუსეთის მფარველობა მიიღო, შემდეგ კი -ალა-მაჰმად- ხან ყაჯარის. 1796 წელს ბაქოს სახანო იქმნა დაბყრობილი რუსეთის მიერ, მაგრამ ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა. ხელისუფლებაში ცვლილების გამო, რუსულმა ჯარმა აზერბაიჯანის მიწები დატოვა.

ლენქორანის სახანო. ლენქორანის (თალიშის) სახანო ჯერ კიდევ ნადირ შაჰის დროს სარგებლობდა გარკვეული დამოუკიდებლობით. XVIII საუკუნის შუაში ჯამალედდინ მირზა ბეგმა, ცნობილი როგორც ყარა ხანი, გამოაცხადა ლენქორანი დამოუკიდებელ სახანოდ. იგი სეფიანთა გვარიდან იყო წარმოშობით, ქალაქი ლენქორანი, რომელიც გალავნით იქნა შემორტყმული, იყო

ლენქორანის სახანო

LAYLA

რასთან იყო დაკავშირებული ეკონომიკური განვითარება ყარა ხანის მმართველობის წლებში?

რა საქმიანობაში უწყობდა ხელს ლენქორანის მოსახლეობას, მისი გეოგრაფიული მდგომარეობა?

სახანოს ცენტრი. პოლიტიკური სტაბილურობა, რომელიც ყარა ხანის მმართველობის დროს იყო, ეხმარებოდა ლენქორანის სახანოს ეკონომიკის განვითარებას.

სახანოს ეკონომიკას შეადგენდა სოფლის მეურნეობა. მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა, მოსახლეობის ძირითადი საქმიანობა იყო. სახანოს გეოგრაფიული მდგომარეობამისი განლაგება კასპიის ზღვის სანაპიროზე ხელს უწყობდა ვაჭრობის განვითარებას. ქალაქი ლენქორანი იყო ხელოსნობისა და ვაჭრობის ძირითადი ცენტრი. ლენქორანის სახანოს დამყარებული ჰქონდა სავაჭრო კავშირები კავკასიის ყველა სახელმწიფოსთან, ახლო აღმოსავლეთთან და რუსეთთან. უცხოელი დამპყრობლების-

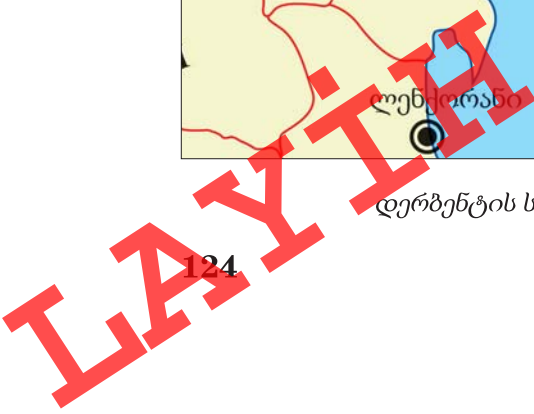
აგან თავის დასაცავად 1785 წელს ლენქორანის სახანომ მიიღო გუბის სახანოს მფარველობა. ყარა ხანის შმდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მირ მუსტაფა ხანი. (1786–1814). მისი მმართველობის დროს სახანო უფრო გაძლიერდა.

დერბენტის სახანო.

XVIII საუკუნის შუაში, შეიქმნა დერბენტის სახანო, რომლის დამაარსებელიც იყო მუჰამედ-ჰუსეინ ხანი. მან მოსახლეობას დააკისრა დიდი გადასახადები და აწამებდა მათ. დერბენტის ხანის მმართველობით, უკმაყოფილო მოსახლეობამ, თხოვნით მიმართეს ფათალი ხან გუბელს დახმარებისათვის. 1759 წელს ფათალი

დერბენტის სახანო

ხან გუბელმა ადგილობრივი მოსახლეობის თხოვნით, დალაშქრა დერბენტი და შემოუერთა იგი თავის სახანოს. ამის შემდეგ დერბენტი გახდა გუბის სახანოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სახელოსნო და ეკონომიკური ცენტრი.

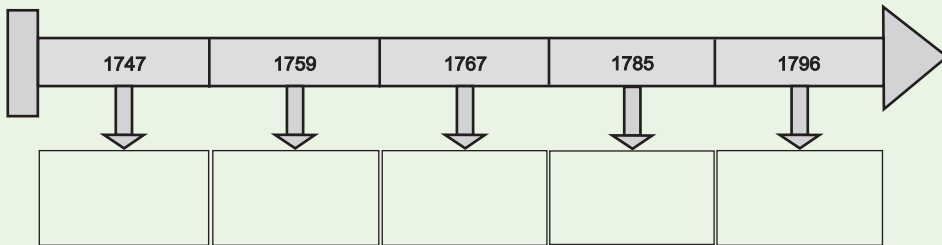

რა მოვლენები გახდა ფაქტორი ხან გუბელის მიერ დერბენტის სახანოს შმოერთებისა?

კითხვები და დავალებები

1. განსაზღვრეთ ბაქოს სახანოს საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების მიზეზები
2. როდის მოხდა ბაქოს სახანო, გუბის სახანოს დაქვემდებარებაში?
3. რა იყო ლენქორანის სახანოს ეკონომიკური განვითარების მიზეზები, ყარა ხანის მმართველობის წლებში?
4. განსაზღვრეთ ბაქოსა და დერბენტის სახანოს საერთო მახასიათებლები.
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

17. საჯამათოები, სასულთანოები და სამელიქეებოები

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანში არსებული სახანოების გარდა ასევე სხვა სახელმწიფო წარმონაქმნებიც არსებობდნენ. ეს წარმონაქმნები არ იყვნენ ისეთი ზლიერნი, როგორც სახანოები. ისინი იყვნენ რომელიმე სახანოს დაქვემდებარებაში.

როგორ იმართებოდა ეს სახელმწიფო წარმონაქმნები, რომელიც აზერბაიჯანში არსებობდნენ?

ჯარა-ბელაქანის საჯამათო. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ერთ-ერთი სახელმწიფო წარმონაქმნი, რომელიც არსებობდა აზერბაიჯანში, იყო ჯარა ბელაქანის **საჯამათო***. თავისი მმართველობის სისტემით. საჯამათო განლაგდებოდა აზერბაიჯანის მიწებზე, მდინარე განიხის (ალაზანი) ქვედა დინებაში. ჯალა ბელაქანის საჯამათო შიქმნა აზერბაიჯანის ჩრდილო-დასავლეთ აზერბაიჯანში, რომელშიც შდიოდა ჯარის, ბელაქანის, თალასი, კახეთის, მუხახის და ჯანიკის საჯამათოები. ამ საჯამათოების მოსახლეობას, ძირითადად შადგენდნენ ადგილობრივი მკვიდრნი- ყიმირიელები, ისკითები, საქსკური ტომები, ასევე სხვა აზერბაიჯანელი თურქები- ოლუხისა და ყიფჩალთა თურქები (მუგალები). საჯამათოში აზერბაიჯანელ თურქებთან ერთად, ასევე ცხოვრობდნენ აზერბაიჯანული ალბანეთის სხვა უმველესი ხალხებიც-ინგილოები, ავარები, ცახურები, ავარები, იყნენ ძველი ავარული თურქების შთამომავლები, მხოლოდ ცახურები- საკსკური თურქები. ავარელების და საკების ძირითადი ნაწილი XVI საუკუნის ბოლოში – XVII საუკუნის დასაწყისში გადმოსახლდნენ დიდი კავკასიის ტერიტორიებიდან- **დაღესტანში*** მათი გადმოსახლება დაკავშირებული იყო, ეკონომკურ მიზეზებთან- მიწების უქონლობის გამო. მდიდარი საძოვრების, სახნავ-სათესების და კარგი ბუნებრივი პირობების გამო, ეს მოსახლეობა დასახლდა აზერბაიჯანის მიწებზე, მდინარე განიხის ანაპიროზე. ისინი თავდაცვის მიზნით ერთიანდებოდნენ თემებში.

* **საჯამათო (არაბული)** – ცალკეული თემი

* **დაღესტანი** შედიოდა ძველ აზერბაიჯანის ალბანეთის სახელმწიფოში

ჩრდილო-დასავლეთ აზერბაიჯანის მიწებზე გარდა ჯარა ბელაქნის საჯამათოსი, ასევე არსებობდნენ წვრილი სახელმწიფო წარმონაქმნები-**ყაზახის, ბორჩალოს, შამშადილის, არეშის, გაბალისა და ილისუს** სასულთანოები.

სასულთანოები. ილისუს სასულთანო წარმოიშვა ჯერ კიდევ XVI საუკუნის ნახევარში სეფიანთა ხელისუფლების დროს. ილისუს სასულთანო შმოფარგლული იყო, ჩრდილო- აღმოსავლეთით კავკასიის მთებით. ჩრდილო- დასავლეთით – ჯარა ბელაქანის საჯამათოთი, დასავლეთით- მდინარე გალიხით, სამხრეთ-აღმოსავლეთით მას ესაზღვრებოდა შექის სახანო. ადრე სულთანს მოსახლეობა ირჩევდა. XVIII საუკუნის ბოლოდან სულთანის ხელისუფლება მემკვიდრეობით გადადიოდა.

ერთ-ერთი სასულთანო რომელიც XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში არსებობდა, იყო **ყაზახის სასულთანო**. აქ ცხოვრობდნენ **ყაზახის ტომები* შამშადილის** სასულთანოს დასახელება დაკავშირებულია შამშადილის გვართან, რომელიც არის ძველი აზერბაიჯანული ტომის ზულგადარის ერთ-ერთი შტო. მმართველები ატარებდნენ სულთანის ტიტულს. მათ მემკვიდრეობითი ხელისუფლება გააჩნდათ.

გაბალის სასულთანო, რომელსაც გააჩნდა გარკვეული შეღავათები, პირდაპირ დაქვემდებარებაში იყო შექის სახანოსთან. მოსახლეობა მიწათმოქმედებას ეწეოდა- მოჰყავდათ **ხორბალი, ქერი, ბრინჯი**. ერთ-ერთი ზირითადი საქმიანობა ასევე იყო **აბრეშუმის წარმოება**. სავაჭრო გზები რომელიც რამოდენიმე აზერბაიჯანული ქალაქებისკენ მიდიოდა, გადიოდა სასულთანოს ტერიტორიაზე.

არეშის სასულთანო ჩამოყალიბდა ჯერ კიდევ სეფიანთა სახელმწიფოს დროს. მოსახლეობის საქმიანობას წარმოადგენდა – **მიწათმოქმედება, მესაქონლეობა, მებაღეობა და აბრეშუმის წარმოება**. აქედან სხვადასხვა ქვეყნებში საექსპორტოდ გადიოდა აბრეშუმის ნედლეული. სასულთანო იმყოფებოდა, შექის სახანოს შემადგენლობაში. **1795 წელს** სასულთანო ლიკვიდირებული იქნა და შექის სახანოს შმადგენლობაში მაგალის სახით შვიდა.

სამელიქოები. სამელიქოები **ხაჩინი, ვარანდა, დიზაგი, გიულისტანი (თალიში), ჩილებერტი** იყვნენ განლაგებულნი ყარაბაღის სახანოს ტერიტორიაზე. მელიქები ექვემდებარებოდნენ ხანებს, მაგრამ თანახალი ხანის გამლიერებისა სეპარატისტული მოქმედება სამელიქოებში იზრდებოდა. საჭირო იყო ამის შეჩერება.

წყაროების მოწმობით, ასევე „ყარაბაღნამე“-ს ავტორის მოწმობით ამ სამელიქოების მკვიდრნი არ იყვნენ ადგილობრივი ყარაბაღის მკვიდრნი.

* **ყაზახური ტომი** – აზერბაიჯანულ-თურქული ტომი. განლაგდა ჩრდილო-დასავლეთ აზერბაიჯანის მიწებზე. XVIII საუკუნის დასაწყისში, მათი ნაწილი ყარაბაღში გადასახლდა.

ისინი გადმოსახლდნენ აქ აზერბაიჯანის სხვა ტერიტორიებიდან. ამ სამელიქოებს სახელწოდებები ყარაბაღის ხუთი **მაგალისგან** გამომდინარეობენ. მხოლოდ ხაჩინის მაგალის მოსახლეობა შესდგებოდა ადგილობრივი ქრისტიანებისაგან – ალბანელებისაგან. ყველა სხვა სამელიქოს მოსახლეობა ჩამოსახლებულები იყვნენ. მაგალითად დიზაგის მელიქი ყარაბაღში **ლორედან*** გამოიქცა. ნადირ შაჰმა იგი დიზაგის მელიქად დანიშნა. ვარანდის მელიქი შაჰნაზარი კი **გიოიციდან*** გამოიქცა. ჩილებერთის მელიქი ალაჰგულუ – **მაგავიზიდან***. თალიშის მელიქი კი – **შირვანიდან**. ყველამ თავშესაფარი ყარაბაღის იპოვნა ნადირ შაჰის ერთგულებისათვის. მათ ყარაბაღში ვერანაირი სახელმწიფო გაერთიანების შექმნა ვერ შესძლეს. ამიტომაც მათ საზოგადოებაში არანაირი სოციალური მხარდაჭერა არ გააჩნდათ. ისინი წარმოადგენდნენ მაგალების მმართველებს, რომელნიც ხშირად ერთმანეთთანაც კი ომობდნენ. მელიქებს მაგრად ეშინოდათ მათი ხელისუფლების შემცირებისა. ამიტომაც მათ არ სურდათ ყარაბაღში ცენტრალიზებული ხელისუფლების შექმნა და გარეშე მტრებთან იჭერდნენ კავშირს. მელიქების **სეპარატისტული*** განწყობები ხელს უშლიდნენ ყარაბაღში ერთიანი და ძლიერი სახანოს ჩამოყალიბებას და პირიქით ასუსტებდნენმას. ამიტომაც, ღონისძიებები, რომელნიც მიმართულნი იყვნენ მელიქების წინააღმდეგ, იმავდროულად **სახანოს გასაძლიერებლად შეიძლება ჩაითვალოს**.

დაადგინეთ კავშირი სახანოს გაძლიერებასთან და სამელიქოების სეპარატისტულ მოძრაობას შორის

რამოქმედებები იწვევს ყურადღებას სამელიქოების მოღვაწეობაში?

კითხვები და დავალებები

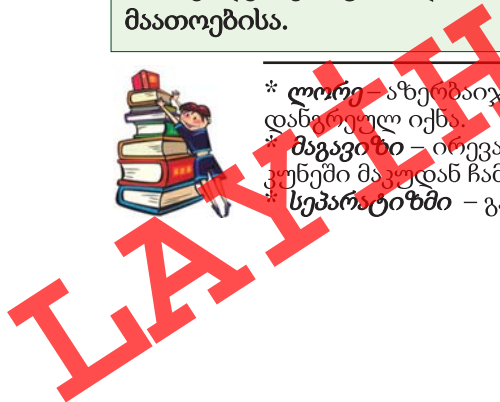
1. რაში მდებარეობდა ჯარა-ბელაქანის საჯამათოს მმართველობის თავისებურება?
2. რომელი სასულთანოები იქნა შექმნილი სეფიანთთა მმართველობის დროს?
3. რომელი სამილიქოს მოსახლეობა შედგებოდა ადგილობრივი ქრისტიანებისაგან - ალბანელებისაგან?
4. რატომ უშლიდნენ ადგილობრივი სამელიქოები ხელს სახანოს გაძლიერებას?
5. სეადგინეთ ცხრილი სამელიქოების, სასულთანოებისა და საჯამათოებისა.

* **ლორე** – აზერბაიჯანის ერთ-ერთი დასახლება. XIV საუკუნეში იგი დანგრეულ იქნა.

* **მაგავიზი** – ირევანის პროვინციის დასახლება, შეიქმნა XVII საუკუნეში მაკულდან ჩამოსახლებულების მიერ.

* **სეპარატიზმი** – გამოყოფისაკენ სწრაფვა, განცალკევება.

18. აზერბაიჯანული სახელმწიფოს გაერთიანების ბოლო მცდელობა

I. ალა- მაჰმად -ხან ყაჯარის პირველი ლაშქრობა ჩრდილოეთში.

იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის ბრძანებით მდინარე არქზე ასნე-
ბული ხუდაფიას ხიდი დანგრეული იყო. რასტან იყო დაკავშირებული
ამ ისტორიული ნაგებობის დანგრევა?

რამ აიძულა ყარაბაღის ხანი ამ ბრძან-
ების გასაცემად?

თქვენის აზრით რატომ
თავიდანვე არ მიმართა
იარაღის ძალას ალა -მაჰ-
მად-ხან ყაჯარმა?

ალა -მაჰმად-ხანი ძველი აზერბაიჯანული
თურქების ტომის ყაჯართა წარმომადგენელი
იყო. მან დაიწყო აზერბაიჯანული მიწების
გაერთიანების პოლიტიკა. მას სურდა სეფიან-
თა სახელმწიფოს საზღვრების აღდგენა და
რუსეთისათვის ხელის შეშლა სამხრეთ კავკა-
სიის დაპყრობაში. ამ სურვილის მიღწევა XVIII
საუკუნის ბოლოს ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა
დაიწყო დიპლომატიური გზებით. მან გააგზ-
ავნა ჩრდილოეთ და სამხრეთ აზერბაიჯანში, ქართლ-კახეთის სამეფოში
ბრძანებები დამორჩილების შესახებ. მაგრამ, როგორც აზერბაიჯანულმა
სახანოებმა, ასევე ქართლ- კახეთმა უარით უპასუხეს. ამის მიუხედავად
1795 წელს მან კიდევ ერთხელ მოსთხოვა აზერბაიჯანულ სახანოებს
დამორჩილება.

იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელმა და მირ მუსტაფა ხან ლენქორანელმა
გაწყვიტეს საერთო ძალებით დახვედროდნენ ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარს.
ძალე მათ კავშირს ასევე ქართლ -კახეთის მეფე ერეკლე II და მუჰამედ ხან
ირევნელი მიუერთდნენ. მაგრამ, ეს კავშირი არ აღმოჩნდა ძლიერი.

განჯისა და შექის სახანოებმა გაუგზავნეს ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარს
თავისი წარმომადგენლები და თანხმობა განაცხადეს დამორჩილებაზე.

ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა ისარგებლა შექმნილი ვითარებით და დაიწყო
ლაშქრობა. მართალია ჩრდილო სახანოებს არ შეუქმნიათ საერთო

ფრონტი, მაგრამ, ბაქოს, შამახის, ლენქორანის და ნახიჩევანის სახანოებმა დაიწყეს მზადება თავდ-ცვისათვის. გააძლიერეს ციხე-სიმაგრეები, შეავსეს სურსათ-სანოვაგე, მოიმარაგეს ტყვია-წამალი. ზოგიერთმა სახანომ დახმარება რუსეთის დედოფალ ეკატერინე II, სთხოვეს, რომელიც აზერბაიჯანის დაპყრობას აპირებდა.

ასეთ ვითარებაში ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა დაიწყო თავისი ლაშქრობა ჩრდილო აზერბაიჯანზე სამი მიმართულებით: მცირე ზომის ჯარმა გასწია დაღესტნისაკენ და მულანისაკენ, ძირითადი ჯარით იგი თვითონ ყარაბაღისაკენ დაიძრა, ხოლო მესამე ჯარმა კი, რომელსაც ალიგულუ ხან ყაჯარი მეთაურობდა, ირევანისაკენ გაილაშქრა.

ლაშქარი, რომელიც ირევანისაკენ გაიმართა ნახიჩევანში სერიოზულ წინააღმდეგობას წააწყდა. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარის ბრძანება დამორჩილებაზე არ იყო დაკმაყოფილებული. ალიგულუ ხან ყაჯარმა სძლია მოწინააღმდეგეს და ირევანის ციხეც აიღო.

1795 წელს ყარაბაღის სახანო ძირითად მიზნს წარმოადგენდა. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა თავისი ჯარით ალყა შემოარტყა შუშის ციხეს. შუშელები გმირულად იცავდნენ თავს. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა 33 დღე ამყოფა შუშა ალყაში, მაგრამ პროვიზიის უქონლობის გამო იძულებული გახდა უკან დაეხია.

მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენილი ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარი იძულებული გახდა შეეცვალა თავისი გეგმები. მან მოხსნა და ტიფლისისაკენ დაიძრა. ტიფლისის აღების შედეგად ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა უამრავი სამხედრო ნადავლი - ტროფეი, ტყვეები ჩაიგდო ხელში.

1795 წლის შემოდგომას ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარი განჯაში შევიდა. განჯიდან მან კვლავ მოსთხოვა შუშას დანებება. ყარაბაღის სახანომ კვლავ უარით უპასუხა. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა ისარგებლა სახანოების ურთიერთ შუღლით და დაიწყო სახანოების თავის მხარეზე გადმოზიდება. მაგალითად მან ისარგებლა ჭეჭელი და შამახის სახანოს ურთიერთ მტრობით და თავს დაესხა შამახას. მუსტაფა ხან შამახელმა უბრძანა მოსახლეობას ქალაქის დატოვება. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარს შამახა ცარილი დახვდა. 1795 წლის ნოემბერში მოვიდა

შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს აზერბაიჯანისათვის საშიშროებათ სახანოების ცალ-ცალკე ბრძოლა?

რა არის უარყოფითი მხარე სახანოების რუსეთისათვის დახმარების თხოვნასი?

გაიხსენეთ, ვის მიერ იქნა აშენებული შუშის ციხე? განმარტეთ ამ ციხის სტრატეგიული მნიშვნელობა.

LAYBY

ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარი შუსი ციხის ალყის დროს

შეტყობინება რუსი ჯარის კავკასიაში შემოსვლის შესახებ. ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარი იძულებული გახდა დაეტოვებინა კავკასია და უკან დაბრუნებულიყო.

კითხვები და დავალებები

1. რა მიზნის მიღწევა სურდა ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარს?
2. თქვენ როგორ აფასებთ ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარის სახელმწიფო მოღვაწეობას?
3. თქვენის აზრით, რატომ ანიჭებდა დიდ მნიშვნელობას ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარი ყარაბაღის სახანოს დაპყრობას?
4. როგორ აფასებთ ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარის ლაშქრობებს? როგორ პპოლიტიკას ატარებდა -გამაერთიანებელს თუ დამპყრობლურს?

აღა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა თვითონ დახატა თავისი გვირგვინის პროექტი. მან გამოიძახა ისფაჰანისა და კირმანშახის იუველიერები თეირანში. მისი პროექტის ნაზვისას ხელოსნებმა განაცხადეს, რომ მის შესაქმნელად ორმოცდახუთი კილო ოქრო იქნებოდა საჭირო, და რომ აღა -მაჰმად-ხან

ყაჯარი ვერ შესძლებდა ამ გვირგვინის ტარებას. გვირგვინი სამ სართულიანი იყო. აღა -მაჰმად-ხან ყაჯარი იძულებული გახდა სეეცვალა პროექტი. ამჯერად მან ერთსართულიანი გვირგვინი დახატა. გადაწყდა ნახევარი გვირგვინის მორთვა ძვირფასი ქვებით, მხოლოდ ნახევრად, ვინაიდან შეიქმნებოდა ილუზია იმისა, რომ გვირგვინი ორსართულიანი იყო. იგი მრგვალი ფორმისა იყო. ქვედა ნაწილი უფრო ფართე იყო ვიდრე ზედა. ოქროთი და ძვირფასი თვლებით გვირგვინი თერთმეტ ფუთზე მეტს შეადგენდა (ამ გვირგვინის წონამ 4,5 კილოგრამი შეადგინა). აღა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა იცოდა გვირგვინის წონის შესახებ და იმისათვის, რომ შეგუებოდა ამ წონას იგი ყოველდრე იცვამდა თავზე მძიმე ქუდს და ვარჯიშობდა, რომ ცერემონიის დროს მას თავი არ სტკენოდა. იმ დროს, სანამ იუველიერები გვირგვინზე მუშაობდნენ, მკერავებმა აღა -მაჰმად-ხან ყაჯარს შეუკერეს სამოსი - მოსასხამი. ტანსაცმლის ზედა ნაწილი იყო უკან გადაღუნული საყელოთი, რომელიც ძვირფასი ქვებით იყო მორთული. მხრებზე სმსვილი ზურმუხტები იყო დამაგრებული. ღილების მაგივრად მსხვილი ალმასები ჰქონდა. სამოსის სხვა ნაწილები მარგალიტებით იყო მორთული.

აღა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა ხიჯრის კალენდარით 1210 წელს ნოვრუზის დღესასწაულზე (1796 წელს ქრისტიანული კალენდრის მიხედვით) თავზე დაიდგა გვირგვინი და თავისი თავი ფადიშაჰად გამოაცხადა. იმ დროიდან მან თავის თავს აღა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი უწოდა.

ფრანგი მწერლის ჟან გევრის ისტორიული რომანი „საჭურისი შაჰი“

LAYIH

II. ბოლო მცდელობა

რუსული ჯარების მსვლელობის დროს რუსეთის დედოფალმა ეკატერინე II მოსთხოვა თავისი ჯარის გენერალს გუდოვიჩს, „დაეცვა ყაჯართა შემოსევისაგან“ მტელი სამხრეთ კავკასია და კასპისპირეთი. ამ დროისათვის, ანუ 1796 წლის გაზაფხულს, ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარმა უკვე თავისი თავი ფადიშაჰად გამოაცხადა.

რა სედევებით დამტავრდა ალა -მაჰმად-ხან ყაჯარის მიერ აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანება?

იმის გამო, რომ რუსეთის „დახმარება“ სინამდვილეში აღმოჩნდა დაპყრობის განძრავხვა აზერბაიჯანული სახანოები საშიშროების ქვეშ აღმოჩნდნენ.

1796 წლის გაზაფხულზე რუსეთის ჯარმა გენერალ ზუბოვის მეთაურობით დაიწყო აზერბაიჯანული მიწების დაპყრობა. მოკლე ხანში რუსეთის ჯარი აზერბაიჯანის სიღრმეში შეიჭრა და მთელი სამხრეთ კავკასია დაიპყრო. ცნობამ რუსეთის დედოფალმა ეკატერინე II სიკვდილის შესახებ იძულებული გახადა რუსები უკან დაბრუნებულიყვნენ.

ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა (1796–1797) გადაწყვიტა ესარგებლა ვითარებით და კვლავ დაიწყო აზერბაიჯანის მიწებს გაერთიანების პოლიტიკა. მან ჯარის ნაწილი გააგზავნა თავრიზის სახანოში, ხოლო თვითონ არდებილში შევიდა. ნახიჩევანში თავისი მხედრები გაგზავნა ბრძანებით

რატომ სთვლიდა იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელი ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარს თავისთვის საფრთხეთ?

მოეწესრიგებინად სახანო და დაემორჩილებინად მისთვის. ნახიჩევანის ხანი კელები ძვირფასი საჩუქრებით ეწვია ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარს და მიიღო მისი მმართველობა. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა საჩუქრების მიღების შემდეგ გაიგო რა მისი კავშირის შესახებ რუსებთან დააპატიმრა იგი. ყაჯართა ჯარმა ასევე ლენქორანი დაიმორჩილა. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარის გაერთიანების პოლიტიკაში ძირითად ადგილს ყარაბაღი იკავებდა. ყაჯართა ჯარი მოძრაობდა ყარაბაღისაკენ და მიაღწია მდინარე არაქსს, მაგრამ მან ვერ შესძლო ხუდაფიას ხიდზე გავლა, მაგრამ, ხიდი იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის ბრძანებით ჯერ კიდევ 1795 წელს

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი დანგრეულ ხუდაფიას ხიდთან

იქნა დანგრეული, საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით. ყაჯარტა ჯარმა გაშალა ბანაკი არაქსის ნაპირზე. იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის ბრძანებით ბანაკის ზევით, მდინარეში შეაგურეს ქვით დატვირთული ნაგები, რომლებმაც მდინარეს დინება შეუცვალეს და მდინარე ყაჯართა ჯარის მიმართულებით დაიდრა. უეცარმა დინებამ გაიტაცა ყაჯართა ჯარის მთელი სურსათ-სანოვაგე და შეიარაღება.

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა ხელახლა შეაგროვა ჯარი და შუშას მიადგა. 1797 წელს ლაშქრობა შუშაზე ისევ წარუმატებელი აღმოჩნდა. ციხეს იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის მეთაურობით მოსახლეობა გმირულად იცავდა. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა გამოიყენა ზარბაზნები და ქვემეხები. სისხლისმღვრელ ბრძოლასი, როდესაც იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელი ალყასი მოექცა, მან ტავის რაზმთან ერთად გაარღვია ალყა და გაიქცა შუშიდან. სუშის მოსახლეობა დარჩა მეთაურის გარეშე. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა შესთავაზა მათ დანებება. მოლაპარაკებაზე გამოსულმა შეატყობინა მას, რომ მოსახლეობას ეშინია მისი შეშვება.

მაშინ ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა ხელში აიღო ყურანი დაასვა თავისი ბეჭედი და დაიფიცა, რომ არასოდეს არ მიაყენებდა შუშას ზიანს. შუშის მოსახლეობა კი ვალდებული იყო კონტრიბუცია გადაეხადა.

მოთხოვნილი თანხა შეგროვდა ორ დღეში. თანხის შეგროვების სემდეგ მოსახლეობამ კარები გააღო და შემოუშვა ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი

გამოთქვით თქვენი აზრი იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის მიერ ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარისადმი დაუმორჩილებლობის შესახებ.

LAYI

ქალაქში. იგი იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელის სასახლეში დაბინავდა და გააგზავნა დამორჩილების მოთხოვნები სხვა სახანოებში.

ჰუსეინგულუ ხან ბაქოელმა უარი განაცხადა დამორჩილებაზე. ამიტომაც ყაჯარმა გააგზავნა ჯარი ბაქოში. ჰუსეინგულუ ხან ბაქოელი დაატყვევეს. შამახას, შექისა და განჯის სახანოები ასევე დაემორჩილენ ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარს. მაგრამ აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანების პოლიტიკა ვერ დასრულდა წარმატებით. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარის შუშაში მკვლელობამ შეთქმულების მიზნით 1797 წელს ვერ დაამთავრებინა მას ეს გეგმები. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარის სიკვდილის შემდეგ მისმა ჯარმა დატოვა ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწები. ასე, რომ აზერბაიჯანული მიწების გაერთიანების ბოლო მცდელობაც წარუმატებლად დამთავრდა, რამაც რუსეთს მისცა შესაძლებლობა სამხრეთ კავკასიის ადვილად დაპყრობისა.

კითხვები და დავალებები

1. რაში გამოიხატებოდა რუსეთის „დახმარების“ არსი?
2. შეადარეთ ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარის პირველი და მეორე ლაშქრობები შუშაზე.
3. ახსენით აზერბაიჯანელი მმართველი წრეების პოზიცია ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარის ბოლო ლაშქრობისას.
4. წაიკითხეთ და განიხილეთ ქვემოთ მოცემული წყარო ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარზე.

თავისი გამორჩეული თვისებებისა და მიზანდასახულობის გამო ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა შესძლო ტახტზე ასვლა. არც გარეგნულმა სიმახინჯემ, არც დაცინვებმა ხელი არ შეუშალეს მას ამ მიზნის მიღწევაში. მისი მემკვიდრეები მეფობდნენ კიდევ საუკუნენახევარი. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო სერიოზული პიროვნება, ჩაკეტილი, იგი არასოდეს არ უმხელდა თავის გეგმებს სხვას და არასოდეს არ უყვარდა საქმეების გადადება. იგი ცოტას ჭამდა და ცოტა ეძინა. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო ძალიან ეკონომიური, ეს თვისება მას დედისაგან გადმოჰყვა. იგი არ იყო ძუნწი, მაგრამ არ უყვარდა უაზროთ ხარჯვა. მას არასოდეს არ დაჭირებია სესხი, ვინაიდან კარგად ფლობდა თავის ხარჯებსა და შემოსავლებს. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარის სიძუნწეზე ბევრი ჭორი დადიოდა. ამ წიგნის ავტორი (ჟან გევრი) ვერ დაეთანხმება ვერც ერთ მათგანს. ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარი ძუნწი რომ ყოფილიყო იგი ხელფასებს შეუმცირებდა თავის მოხელეებს.

ალა-მაჰმად-შაჰ ყაჯარი ზუნწი რომ ყოფილიყო იგი თავისი ქვეშემდგომების ქონებას ჩაიგდებდა ხეკში, რაც მისი თვრამეტწლიანი მმართველობის დროს არც ერთხელ არ მომხდარა. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო მართალი მმართველი. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი არც ერთ დამნაშავეს არ პატიობდა, არც ერთ მოქმედებას არ ტოვებდა აუნაზღაურებელს, ვინც დამნაშავე იყო ყოველთვის ისჯებოდა. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო სამარტლიანი მმართველი ყველა დროის შესაბამისად.

თავისუფალ დროს ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარ მიდიოდა სანადიროთ. მას ირანში რამოდენიმე ნაკრძალი გააჩნდა. მას, რომ წიგნი დაეწერა თავის ნადირობებზე საინტერესო წიგნი გამოვიდოდა.

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო ერუდირებული და ნაკითხი პიროვნება, იგი ნებისმიერ მეჯლისს რთავდა თავისი ცოდნით. მეფობის დროს იგი ყველას აცვიფრებდა თავისი ლიტერატურული ცოდნით. იგი დიდი პატივით სარგებლობდა მეცნიერთა წრეებში.

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი ყოველთვის უნდობლობით უყურებდა ყველას, მაგრამ არასოდეს არ აწყენინებდა არავის. მის მაგივრად ნებისმიერი სხვა, რომელმაც ბავშვობაში ამდენი წყენა და დაცინვა გადაიტანა, სამაგიეროს გადაუხდიდა შეურაწმყოფის მომყენებლებს, მაგრამ ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარს არასოდეს არ უქნია ესეთი რამ. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარის სისასტიკე არ ცილდებოდა თავის დროს: თავის მოჭრა, თვალების ამოჩიჩქვნა, მუცლების გაფატვრა ითვლებოდა იმ დროის ჩვეულებრივ მოვლენად.

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარი იყო რელიგიური პიროვნება. იგი არასოდეს არ აგვიანებდა ნამაზს. ყოველთვის ლოიალურად ექცეოდა სხვა რელიგიის მიმდევრებს და უკრძალავდა ქვეშემდგომებს ქრისტიანებისა და იუდეველების დაჩაგვრას რელიგიურ ნიადაგზე. ვინც ამას არღვევდა იგი სასტიკად სჯიდა მას. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარამდე სხვა რელიგიის წარმომადგენლებს ეკრძალებოდატ წვიმიან ამინდში სახლიდან გამოსვლა და ტავიანთი საქმეები ეკეტებინათ, მაგრამ ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა აუხსნა მოსახლეობას, რომ ქრისტიანები და იუდეველები არ არიან უწმინდურები და, რომ ისინიც ალაჰს ეთაყვანებიან. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა ებრაელებს უფლება მისცა თეირანში სინაგოგის აშენებაზე და მაღალ ხმაზე თორას წაკითხვაზე.

ერთ-ერთი მათგანი, ვისაც სდევნიდნენ იყვნენ ზოროასტრები. ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარმა გამოსცა ბრძანება, რომლითაც აუკრძალა მოსახლეობას ზოროასტრელების ტანჯვა. ამის შემდეგ მათაც აღარ სდევნიდნენ.

ალა -მაჰმად-შაჰ ყაჯარს ახასიათებდა ადამიანური ხასიათები. მაგრამ, მტრები მას სახელს უფიჭებდნენ და ავრცელებდნენ ჭორებს მის სიძულწიეზე და დაუნდობლობაზე. ახასიათებდნენ მას, როგორც შურიან ადამიანს.

ფრანგი მწერლის ჟან გვერის
ისტორიული რომანი „საჭურისი შაჰი“

LAYI.H

19. XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის საზოგადოებრივი ცხოვრება

XVIII საუკუნეში დამოუკიდებელი სახანოების ჩამოყალიბების პროცესმა გავლენა მოახდინა აზერბაიჯანის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, ცოციალურ და საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე. ამ პირობებში დაიწყო აზერბაიჯანის მმართველი წრეების ჩამოყალიბება.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე ძველი ქალაქები დაცემის პირას იყვნენ. დაიწყო ახალი ქალაქების მშენებლობა. ახალი ქალაქები ჩნდებოდნენ ძირითადად, როგორც სახელმწიფოს დამცველები და გადამრჩენელები, ხოლო შემდგომში დაიწყეს სახელმწიფოში პოლიტიკური და ეკონომიკური როლის თამაში.

რითი ხასიათდება საზოგადოებრივი ცხოვრება სახანოებში?

რაში მდგომარეობდა ქალაქების როლი სახანოების ხანაში?

არსებული მიწის საკუთრების ფორმები ცვლელნი დარჩნენ XVIII საუკუნის ბოლოსაც. ანუ სახანოების დროს ასევე არსებობდნენ ისეთი მიწის საკუთრების ფორმები, როგორებიც არიან: მიულქი, ვაკუფი და ჯამათი (თემების მიწები). ერთი დამახასიათებელი ცვლილება მოხდა - სახელმწიფოსა და მმართველთა ოჯახის მიწები გაიგივდნენ.

XVIII საუკუნის ბოლოს ფართოდ გამოიყენებოდა მიწის საკუთრების ისეთი ფორმა, როგორიცაა - ტიული. ამ დროს ტიულები გადაეცემოდატ ხანების მიერ პირებს გარკვეული დამსახურებისათვის.

ტიულის გადაცემის დროს ხანი აძლევდა მფლობელს დოკუმენტს. შემდგომ ტიულები მემკვიდრეობით გადაეცემოდათ.

როგორც ადრე აზერბაიჯანში ფეოდალები და გლეხები ისევ ძირითად ფენებს წარმოადგენდნენ.

ელბეიები იღებდნენ მიწებს და ხდებოდნენ ფეოდალები. ელბეილები იღებდნენ მიწას სამხედრო სამსახურისათვის (ანუ იყვნენ სამხედრო ვალდებულნი ხანის წინაშე).

შეადარეთ მიწის საკუთრების ფორმები სახანოს ხანისა და სეფიანთა სახელმწიფოს მიწის ფორმებს.

სოციალური ჯგუფები აზერბაიჯანში
ფეოდალები
ხანი, ბეგი, სულთანი, მელიქი, სასულიერო პირი, ელბეი, რომელნიც იყვნენ ნახევრადმომთაბარე ტომების წინამძღვრები
გლეხები
რაიათები(ღარიბები), რანჯბარები, ელატები

აზერბაიჯანში მათგანი იყვნენ პრივილეგირებული. ისინი ყურადღებას აქცევდნენ საზოგადოებრივ წესრიგს, იმავდროულად ჯარის საფუძველს წარმოადგენდნენ. ამის სანაცვლოდ ხანმა გაანთავისუფლა მათგანი გადასახადებისაგან. ძირითადად მათგანი წოდება მამისგან შვილზე გადადიოდა. გლეხები შეადგენდნენ საზოგადოების უმდაბლეს ფენას და რამოდენიმე ჯგუფად იყოფოდნენ.

 როგორ ფიქრობთ, მათგანი თანამდებობის მემკვიდრეობით გადაცემით გაძლიერდებოდა თუ არა ცენტრალური ხელისუფლების გავლენა სახანოებში?

რაიათები	ცხოვრობდნენ დივანის, მიულქისა და ვაკუფის მიწებზე. ისინი ამუშავებდნენ მათზე გამოყოფილ მიწებს და იხდიდნენ გადასახადებს ან ფეოდალის ან ხაზინის სასარგებლოდ
რანჯბარები	იმის გამო, რომ მათ არ გააჩნდათ თავისი მიწები, ისინი მუშაობდნენ ფეოდალის მიწებზე და თავისი შრომისათვის იღებდნენ მოსავლის 1/3
ელატები	ეწოდნენ მესაქონლეობას. ეწოდნენ კიშლაკურ ცხოვრებას და იმყოფებოდნენ ტომის უფროსის დაქვემდებარებაში. ისინი შეადგენდნენ ხანის ჯარის ძირითად ნაწილს.

გადასახადების ასაკრებად განსაკუთრებული პირობები არ იყო. ეს აძლევდა გადასახადის ამკრებველებს, დარგას მეთაურობით (სოფლისკაცი, ფეოდალის წარმომადგენელი) თვითნებობისათვის. გლეხების მიმართ ყოფა აიძულებდათ მათ ფეოდალების საწინააღმდეგოდ გამოსულიყვნენ.

 გლეხების რომელ ჯგუფს უკეთესი მდგომარეობა ჰქონდათ? რასთან იყო ეს დაკავშირებული?

LAWYER

მირზა ჯამალი წერდა, ყოველწლიურად მხეგართმთავრებს ნოვრუზის დღესასწაულზე ხანი უკეთებდა საჩუქრებს. ფეოდალები თავის მხრივ ხანსაც უკეთებდნენ საჩუქრებს. როდესაც იბრაჰიმ-ხალილ ხანი ადგილზე არ იმყოფებოდა, ან განლაგებული იყო ბანაკად, მასინ უმრავლესობა მინბასებისა (ათასის მეტაურები), იუზბაშები (ასმეთაურები), ბეგებისა, ალებისა (თავადები), ზოგიერთი ჯარისკაცი იღებდნენ საჭმელს ხანის სამზარეულოდან. ხშირად ხანის სამზარეულოს ხარჯი ყოველდღიურად შეადგენდა ათეულობით ცხვარს და ორმოც ფუთ ბრინჯს, და სხვა პროდუქტებს.

როგორ ფიქრობთ, ვის ხარჯზე ხდებოდა ეს ხარჯები?

როგორ ფიქრობთ, როგორ გამოთქვამდნენ გლეხები თავიანთ პროტესტს?

რატომ ეთმობოდა თავდაცვით ღონისძიებებს ასეთი დიდი ყურადღება?

ქალაქები. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე ასეთ ზველ ქალაქებთან ერთად, როგორებიც იყვნენ თავრიზი, შამახა, ნახიჩევანი, არდებილი, დერბენთი, ბაქო, განჯა, სეჯი, ირევანი, ჰოი, ურმია, ასევე დაარსდნენ ახალი ქალაქები – შუშა (ფანახაბადი), იენი შამახი (ახალი შამახა). XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ეს ქალაქები ციხის გალავნებით იყვნენ შემოფარგლულნი. ამ კედლების გარშემო ამოთხრილი იყო სანგარები და ავსებული იყო წყლით. ყოველ დედაქალაქში არსებობდა ძირითადი, გარე და სახელოსნო უბანი.

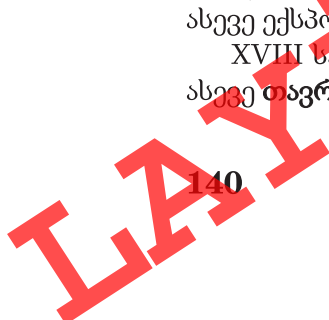
XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ბაქოს გარშემო აღიმართა ორ რიგათ კედლები – შიდა და გარე კედლები. ციხე ნახევარწრის ფორმის იყო.

ბაქოს სახლები ერთ ან ორსართულიანები იყვნენ. მეორე სართულზე თვითონ პატრონი ცხოვრობდა, პირველზე კი დუქანი ან სახელოსნო იყო განლაგებული.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ყველაზე განთქმული ქალაქი იყო განჯა, რომელიც პოლიტიკურადაც და ეკონომიკურადაც განთქმული იყო.

ზონა, რომელშიც განჯა იდგა მდიდარი იყო რკინით, სპილენძით, ტყვიით, მარილით და ა.შ. ეს ქმნიდა ხელოსნობის განვითარებისათვის კარგ ნიადაგს. ხელოსნური ნაკეტობები, რომელნიც განჯაში მზადდებოდა ასევე ექსპორტზეც გადიოდა.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის მსხვილ ქალაქებში ასევე თავრიზიც გადიოდა. თავრიზის ტერიტორიაზე გამავალი სავაჭრო

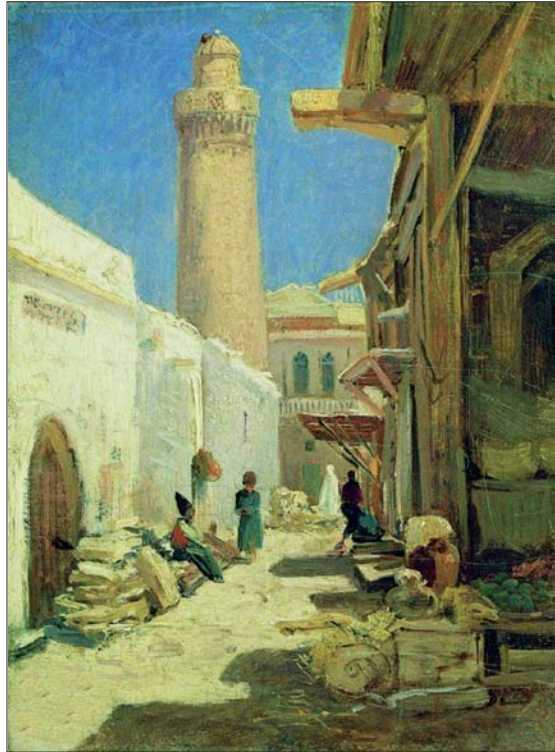
და საქარავნო გზებს იმ პერიოდში, დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა გააჩნდათ. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც თავრიზი გახდა დამოუკიდებელი სახანოს ცენტრად, რამოდენიმეჯერ გადაიტანა მეზობელი სახანოების თავდასხვა. ამან უარყოფითი გავლენა მოახდინა მეურნეობის განვითარებაზე და მოსახელობის რაოდენობაზე.

ამ ხანაში, ძველებურ აზერბაიჯანულ ქალაქ **ირევანში**, აშენდა მეჩეთები, ქარავან სარაიები, აბანოები, რომელნიც მაშინდელი არქიტექტურის მარგალიტებად მიიწვევიან. ქალაქში გამოყვანილი იქნა სასმელი წყალი, ქირს ბულაგიდან; ახალი საერიგაციო არხებით, ირევანი გადაიქცა აყვავებული ბაღების მხარედ.

ქალაქი ირევანი შდგებოდა ოთხი ნაწილისგან სახელწოდებებით გალა, შეხრი (ძველი ქალაქი), ტებებაში და დემირბულადი.

ქალაქებს შორის, რომელიც დაარსდნენ XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, ქალაქ **შუშას** ეკავა განსაკუთრებული პოლიტიკური და ეკონომიკური ცენტრის ადგილი. შუშა წარმოადგენდა ბუნებრივ ციხეს, რომელიც ერთი მხრიდან უფსკრულით, ხოლო მეორე მხრიდან-სალი კლდეებით იყო შემოფარგლული. იმის მერე

რაც ფანახალი ხანმა შეარჩია ეს ადგილი თავდაცვით ციხე-სიმაგრედ, აქ აშენებული იქნა ციხის გალავანი, ხოლო შემდეგ-სახლები და სასახლეები. სამშენებლო სამუშაოების დამთავრების შემდეგ, ფანახალი ხანი, ბევრი თავადები და ხელისნები ყარაბაგიდან დასახლდნენ ციხე-სიმაგრეში. ხალხს, რომელიც გადმოსახლდნენ სხვა ქალაქებიდან, ახალ დედაქალაქში, რომელსაც „**ფანახაბადს**“ უძახდნენ, ასახელებდნენ კვარტლების მიხედვით. ამაზე მეტყველებს ფანახაბადის ქალაქის ქუჩების დასახ-

ბაქო. იჩერიშეჰერი

აღნიშნეთ ფაქტორები, რომელმაც დადებითი და უარყოფითი გავლენა მოახდინეს XVIII საუკუნის აზერბაიჯანული ქალაქების განვითარებაზე.

რაზე მოწმობენ ქალაქ შუშას კვარტლების დასახელებები?

ჩამოთვალეთ ქალაქ შუშას თავისებურებები, როგორც ციხესიმაგრესი.

ელეგები (თებრიზლი, აილისლი, გაზანჩალი, კოჩარლი, გურდლარ, ჯულფალარ და სხვა).

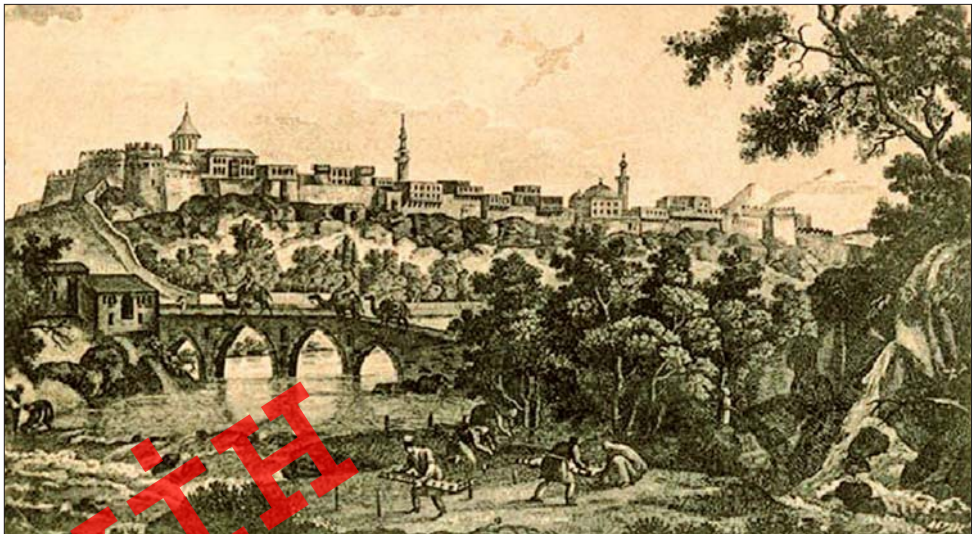
შუშის ციხეში აშენებული იყო ხანის სასახლე, ხოლო შუშასგან მოშორებით-ასკერანის ციხე. ამ ციხეში ძირითადად განთავსებულები იყვნენ ჯარისკაცები, რომლებიც იცავდნენ შუშის ციხისკენ მიმავალ გზას.

სახანოების მმართველობა. სახანოს პოლიტიკური წყობა იყო დამყარებული, ერთმართველობაზე. სახანოს მართავდა ხანი, რომელსაც გააჩნდა შეუზღუდავი საკანონმდებლო, სასამართლო და აღმასრულებელი ძალაუფლება. ზოგიერთ სახანოში, ასევე დივანი მოქმედებდა-ხანის საბჭო. ადმინისტრაციულად სახანო იყოფოდა მაგალებზე, ხოლო მაგალები – დასახლებებზე. მაგალებს მმართვედნენ ნაიბები. ქალაქი იყოფოდა კვარტლებზე, ყოველ კვარტალს ჰქავდა თავისი უფროსი-უხუცესი. ისინი კრეფდნენ გადასახადებს, ასრულებდნენ ნაიბებისა და ხანის განკარგულებებს.

დარგა(მმართველი), რომელიც ქალაქის მმართველობაში პოლიციის ფუნქციას ასრულებდა, იმავდროულად ამყარებდა წესრიგს, ქალაქში და ბაზრებზე.

დარგა-მმართველებს ჰქონდათ დიდი უფლებამოსილება. მათი წახალისების მიზნით, პატიოსნად საქმიანობის შესრულებისათვის ხანები ანიჭებდნენ მათ დამატებით უფლებებს რაც გულისხმობდა ზოგიერთი

დარგა-მმართველებს ჰქონდათ დიდი უფლებამოსილება. მათი წახალისების მიზნით, პატიოსნად საქმიანობის შესრულებისათვის ხანები ანიჭებდნენ მათ დამატებით უფლებებს რაც გულისხმობდა ზოგიერთი

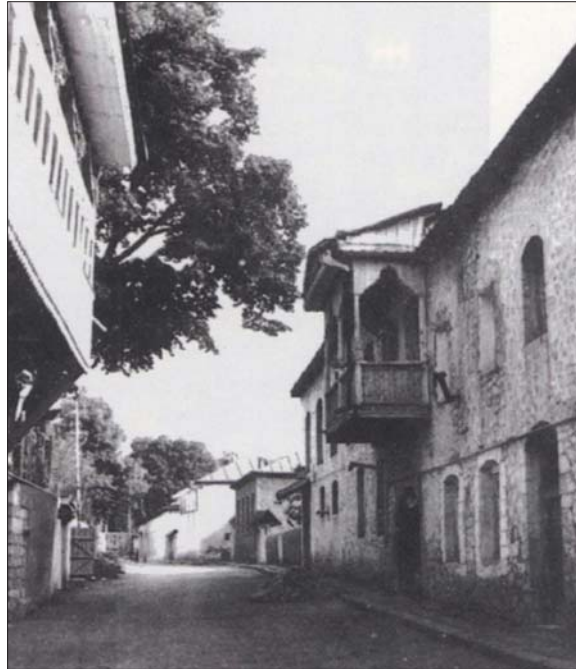

ირევანის ციხე. 1796 წ.

LAYIH

შეადარეთ განვითარება და მმართველობა ევროპული ქალაქებისა და XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის ქალაქების?

უბანი შუშაში

გადასახადის დაწესებას თავისი სახელით (თვითნებურად).

მოსახლეობა ვალდებული იყო რიგრიგობით ედარაჯათ ღამით ქალაქში. მაგრამ ხანები, ღამის მორიგეობის სანაცვლოდ, მოსახლეობას თანხას ახდევინებდნენ. მოსახლეობიდან აკრეფილი თანხით, იქმნებოდა განსაკუთრებული რაზმები, რომელნიც ქალაქს უდარაჯებდნენ.

გარკვეული როლი ქალაქის მმართველობაში, ასევე უფროს ხელოსნებსაც გააჩნდათ, რომლებიც სახელოსნოებს მართავდნენ. ისინი განაგებდნენ ადმინისტრაციულ, ფინანსურ და სამოქალაქო სასამართლო საქმეებს, ხელოსნების სახელით. ხალხი რომელიც დაკავებული იყო, სახანოს მმართველობით სისტემაში, არ იღებდნენ ხელფასს. მათი სამსახურის ხარჯები იქვითებოდა გადასახადებიდან-ხაზინას სასარგებლოდ.

კითხვები და დავალებები

1. რა ცვლილებები მოხდა მიწის საკუთრების ფორმებში, სახანოების არსებობის ხანაში?
2. დაახასიათეთ სახანოს ხანის სოციალური წყობა?
3. დააკომენტარეთ საერთო და განსხვავება აზერბაიჯანულ ქალაქებს შორის.
4. შეაგროვეთ დამატებითი იმფორმაცია, ერთ ძველ და ერთ ახალ აზერბაიჯანის ქალაქზე, და მოამზადეთ პრეზენტაცია.
5. ჩამოაყალიბეთ XVIII საუკუნის, სახანოსა და ქალაქის მმართველობის საერთო ნიშნები

LALAH

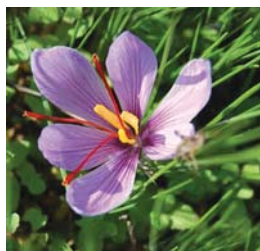
20. ეკონომიკური მდგომარეობა, ხელობა, ვაჭრობა

აზერბაიჯანულ მიწებზე, რომელსაც გააჩნდა მდიდარი ბუნებრივი რესურსები, ყველანაირ დროს შესაძლებელი იყო განვითარებულიყო, სოფლის მეურნეობა და ხელოსნობა. მაგრამ პოლიტიკური ვითარება, მეზობელი ქვეყნების შეუწყვეტელი თავდასხმები, ხელს უშლიდნენ ქვეყნის ეკონომიკრ განვითარებას. ეკონომიკურმა ქაოსმა, ხშირმა ფეოდალურმა ურთიერთდაპირისპირებმა, რომელიც ხდებოდა XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, მოიტანა ქალაქების ნანგრევებად ქცევა, ხელოსნების მიერ თავისი სახელოსნოების მიტოვება, ვაჭრების და მთლიანად ქალაქის მოსახლეობის მიერ თავისი კერის მიტოვება.

მეურნეობის რომელი დარგები იყო განვითარებული აზერბაიჯანში XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში?

რა მიღწევებს ჰქონდა ადგილი XVIII საუკუნის ხელოსნობაში?

ზაფრანა

სოფლის მეურნეობა. ხელსაყრელი კლიმატი და ნოციერი მიწები, ქმნიდნენ კარგ პირობებს აზერბაიჯანში სხვადასხვა კულტურის, მათ შორის სელის, ხორბლის ქერის, ბრინჯის (**ჩელტიკი***) და სხვა.

გარკვეულ როლს სოფლის მეურნეობაში ასევე, მეფუტკრეობა, მეყურძნეობა, მებაღეობა, განსაკუთრებით კი მებაღეობა თამაშობდნენ. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, ცალკეული ოლქები სპეციალიზირდებოდნენ თოთოეულ მეურნეობის დარგში.

მეაბრეშუმეობა იკავებდა მნიშვნელოვან როლს სახელმწიფოს ეკონომიკაში, განვითარებული იყო შამახაში, შექიში, ყარაბაღში, ნახიჩევანში.

გუბის და ბაქოს მოსახლეობა დაკავებულნი იყვნენ მიწათმოქმედებით. აბშერონმა სახელი გაითქვა, თავისი არომატული ზაფრანათი.

შეაგროვეთ იმფორმაცია ზაფრანის გამოყენებაზე მსოფლიოში, დღევანდელ დღეს. რომელი ქვეყნის ეკონომიკაში უკავია ზაფრანას, მნიშვნელოვანი ადგილი დღევანდელ დღეს?

* **ბრინჯი (ჩელტიკი)** – გაუსუფთავებელი ბრინჯი (დასათესად). ბრინჯი-ჩელტიკის დასათესად ხელოვნურად დატბორილ მიწაში, აკეთებენ ორმო-ჩაღრმავებებს.

ზაფრანა ძირითადად გამოიყენებოდა ლეზვით საქმეში, ფარმაცევტიკაში და მრეწველობაში. რეზვით საქმეში ზაფრანას ფართოდ გამოიყენებდნენ ხალიჩების შესაღებად. ეს აიხსნება იმით, რომ ზაფრანას გააჩნია ძლიერი საღებავის მახასიათებლები და იძლევა სასიამოვნო ყვითელ ფერს. მაგრამ ზაფრანას სიძვირის გამო, დღევანდელ დღეს უკვე აღარ იყენებენ საღებავად.

ლენქორანის (თალიშის)სახანოში მოჰყავდათ ბრიჯი-ჩელტიკი და შაქრის ლერწამი. კასპიისპირეთისა და მტკვრისპირა მოსახლეობა მეთევზეობას მისდევდა.

სოფლის მეურნეობის უმნიშვნელოვანესი დარგი, იყო მესაქონლეობა. მესაქონლეობას ძირითადად მისდევდნენ ის ტომები, რომელნიც ნახევრად მომთაბარე ცხოვრებას ეწეოდნენ.

ბრინჯის ყანა

ხელოსნობა. ზოგიერთ შემთხვევაში ადგილობრივმა ფეოდალებმა იცოდნენ რომ, მათ ტერიტორიაზე იყო მდიდარი საბადო, მაგრამ არ იყენებდნენ მას იმის გამო რომ ეშინოდათ მეზობელი ფეოდალების თავდასხმების. ადგილობრივი მმართველები, დანგრეულ ქალაქის მეურნეობის აღსადგენად, მათ შორის ხელოსნობისა, იძულებულნი ხდებოდნენ მოეწვიათ ხელოსნები სხვა ქალაქებიდან. ესეთი ნაბიჯი გადადგა მუჰამედსაით ხან შამახელმა. მეაბრეშუმეობის აღსადგენად, რომელიც განადგურებული იყო შამახაში. მან დაპატიჯა ასი ხელოსანი თავრიზიდან.

სამი მსხვილი დასახლება შამახის სახანოში – ბასგალი, მუჯი და ლაგიჩი გადაიქცნენ ხელოსნობის ცენტრებად. ამ დასახლებების ხელოსნების მიერ დამზადებული ნაკეთობები, ცნობილი იყო მთელს აზერბაიჯანში. სოფლებში ბასგალდში და მუჯიში კეთდებოდა აბრეშუმის ნაჭრები, კელაგაი, ხოლო ლაგიჯში მზადდებოდა სპილენძის ჭურჭელი, სხვადასხვა სახის იარაღი, მათ შორის თოფები, ხანჯლები და სხვა.

კელაგაი -ქალის თავსაბურავი წვრილი ნატურალური აბრეშუმისაგან. აზერბაიჯანის დასავლეთ ზონაში მას უძახოდნენ „ჩარგატ“-ს. შექისა და ბასგათის კალაგაებს შორის ყველაზე ხშირი მოთხოვნადი იყო ისეთი სორტები როგორიცაა „შაჰ ბუტა“, „საია ბუტა“, „ხირდა ბუტა“.

რატომ ეშინოდათ ადგილობრივ ფეოდალებს წიაღისეულების გამოყენება?

LAY III

სპილენძის დოქი

ბისერით ნაქარგი

კელაგაი

აზერბაიჯანში გავრცელებულ ხელოსნობის დარგებში ერთ-ერთი იყო, მხატვრული ქარგავა. გიულაბატინი- არის ქარგვის ისეთი სტილი, რომელშიც გამოიყენება ოქროსა და ვერცხლის ძაფები. გიულაბატინით რთავდნენ ტანსაცმელს, ყოფით საგნებს, (საფულეებს, სათუთუნეებს, მაკრატლის ფუტლიარებს, ბეჭდებს ცხენების უნაგირებს და სხვა). გიულაბატინის ქარგვის დროს გამოიყენებოდა, მუქი ფერის ნაჭრები (ხავერდი, კანოასი, მოარი, მისგალი და თირმა).

მხატვრული ქარგვის სხვა დარგს ეწოდებოდა ტეკელდუზი. სიტყვა „ტეკელდუზი“ პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს „ტეკელი“ – „ერთი ხელი“, „დუზი“ – „წამოცმული“ – ანუ „წამოცმული ერთ ხელზე“. ტეკელდუზის სამშობლოდ ითვლება შექი. შექიში მეაბრეშუმეობის განვითარებამ, როგორც მთავარი დარგისა, მისცა დიდი გასაქანი ტეკელდუზის ხელოვნებას.

შუშა, განჯა, ყაზახი, ნახიჩევანი, ბაქო და თავრიზი- ადგილები სადაც გავრცელებული იყო ბისერით ქარგვა. მძივებს აცვამდნენ სპეციალურ ძაფებზე, ხოლო შმდეგ ამაგრებდნენ საფულეებზე, საფარცხლის ფუთლიარებზე და სხვა საგნებზე.

შებეკეს ხელოვნება, რომელიც იქმნება ხის გისოსებით ერთმანეთთზე მიმაგრება და ნაპრალებში ფერადი შუშების ჩასმა, ძირითადად გამოიყენებოდა ისეთი არქიტექტურული ძეგლების მშენებლობისა, როგორცაა მეჩეთები, სასახლეები. შებეკეს თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მისი შექმნისას არ გამოიყენებოდა არც წებო და არც ლურსმანი. ხისგან და ფერადი შუშისგან დამზადებულ ასეთ გისოსებს, იყენებდნენ ფანჯრებისა და კარებების ნაცვლად. შებეკეს ხელოვნების, ჩვენამდე მოღწეულ ნიმუშებს შორის, არის შექელი ხანების სასახლე და სხვა ისტორიული ძეგლები.

როგორ ფიქრობთ, შეინარჩუნა თუ არა მხატვრულმა ქარგვამ თავისი მნიშვნელობა დღესაც?

გიულაბატინი

ტკველდუზი

თქვენის აზრით რატომ აოცებს შბეკეს ხელოვნება მთელს მსოფლიოს?

შებეკე

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში, აზერბაიჯანის ქალაქებში, გვხვდებოდნენ ორი სახის ხელოსნები: ხელოსნური ცეხების წევრები (კავშირების) და ხელოსნები, რომლებიც ინდივიდუალურად სახლის პირობებში მუშაობდნენ.

სახელოსნო ცეხებს ეწოდებოდათ „ასნაფი“. ასნაფები აერთიანებდნენ სხვადასხვა პროფესიონალებს და მეწარმეებს. ქალაქებში არსებობდა საქსოვი, საიუველირო, სამჭედლო, თიხის სახელოსნო, ქუდების სამკერვალო, სამკერვალო, ტიკის გამომყვანი და სხვა ცეხები- ანაფები.

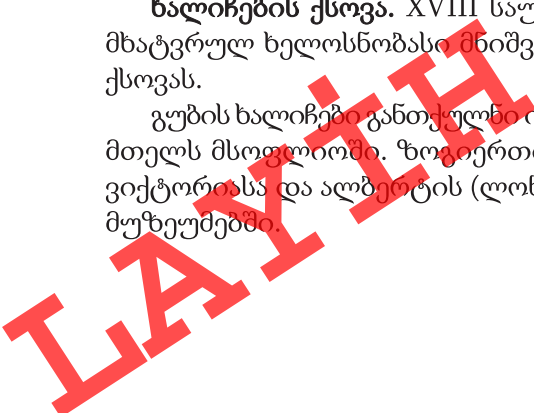
დღემდე შექიში, შამახაში, ბაქოში, შუშაში და სხვა ქალაქებში არსებობენ უბნები, რომელსაც ხალხი ხელოსნობის დარგების მიხედვით უწოდებენ. შექიში არსებობდა უბნების ისეთი დასახელებები: შალბალარ (ხელოსნები შალის მქსოველები), საბუნჩულარ (საპნის მხარშავები), ხარატლარ (მეხარათეები), ზერგერლიარ (იუველირები), დულუსჩულარ (თიხის ხელოსნები), სანდიქჩილარ (ზრადახშის ხელოსნები), ჩანახჩილარ (ჯამის გამკეთებლები) და სხვა.

არის ცნობები ქალაქ შუშაში სამჭედლო, საბაშმაკო და სხვა ცეხები.

რა ინფორმაციას გადმოგვცემენ ამ უბნების დასახელებები?

ხალიჩების ქსოვა. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში დეკორატიულ მხატვრულ ხელოსნობასი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ხალიჩების ქსოვას.

გუბის ხალიჩები განთქმულნი იყვნენ არა მხოლოდ აზერბაიჯანში, არამედ მთელს მსოფლიოში. ზოგიერთი გუბური ხალიჩა – ჩიჩი გამოფენილია ვიქტორიასა და ალბერტის (ლონდონი), მეტროპოლიტენის (ნიუ-იორკი) მუზეუმებში.

ბაქოს რუსული ჯარებს დაპყრობის შემდეგ რუსმა გენერალმა ა. ერმოლოვმა გამოსცა ბრძანება: “მიეცეს ხელოსნებს ქალაქის ციხეში(დღეს იჩერიშეჰერი) ცხოვრების უფლება, მხოლოდ მჭედლებს კი ქალაქის განაპირას. მღებავები, ტყავის ხელოსნები

და ყველა სხვა ხელოსანს იქვე (ანუ ქალაქის განაპირას) უნდა ეცხოვრათ.”

რატომ გასცა ესეთი ბრძანება ა.ერმოლოვმა?

წყაროს საფუძველზე რა შეგიძლიათ თქვათ ხელოსნობის განვითარებაზე ბაქოში?

როგორ ფიქრობთ, რატომ არიან აზერბაიჯანული ხალიჩები შეყვანილნი მსოფლიოს არამატერიალურ ფასეულობათა სიაში?

ირევანის ხალიჩები - ვორსიანი (ხალჩა, ხალი, გაიბია და სხვა) და უვორსო (პალასი, კელიმი, ჯეჯიმი, სუმაგი, ზილი და სხვა), გამოირჩეოდნენ ორნამენტის სილამაზითა და საღებავების სიმდიდრით. ხალიჩებზე ასახული იყო სხვადასხვა სახის ატრიბუტები და ნიშნები, რომელნიც თურქული მითოლოგიიდან იყო გადმოღებული, ხშირად მათზე აღნიშნული იყო შექმნის თარიღი და ხელოსნის სახელი.

ირევანის მდიდარი ბუნება ანიჭებდა ამ ხალიჩებს განსაკუთრებულ კალორიტს. ძირითად განსხვავებად ამ მხარის ხალიჩებისა იყო ფერთა სიუხვე და მათი სილამაზე.

ბაქოს ძველ ნაწილში - იჩერიშეჰერში ქსოვდნენ ულამაზეს და მაღალხარისხიან ხალიჩებს. ბაქოს ხალიჩებს ძირითადად გალას, ნოვხანასა და მამტაღაში ქსოვდნენ. ამ ხალიჩების ზოგიერთი ნიმუში ინახება სტამბულის მუზეუმ „თურქ ვე ისლამ ესრლერ მუზესი“-ში.

ვაჭრობა. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ვაჭრობა აზერბაიჯანში ისევე, როგორც ადრე მიმდინარეობდა საქარავნო და საზღვაო გზებით.

როგორ ფიქრობთ, რა გავლენას ვოლგა-კასპის სავაჭრო გზაზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ბაქოს პორტს. ამ საზღვაო გზით შესაძლებელი იყო არა მარტო რუსეთის ქალაქებში შესვლა, არამედ რუსული მდინარეების საშუა-

ირევანის ხალიჩა

ჩვენს დროს მსოფლიო ბაზრებზე გამოფენილი „ერევნის ხალიჩები“ ან „სომხური ხალიჩები“ სინამდვილეში მოქსოვილნი იყვნენ აზერბაიჯანელი მეხალიჩეების მიერ. გამოთქვით თქვენი აზრი ამ ფაქტთან დაკავშირებით.

ლებით დასავლეთ ევროპის ქალაქებამდე მიღწევაც, განსაკუთრებით – ინგლისისა და ჰოლანდიისა.

ყველა აზერბაიჯანულ ქალაქში დაწესებული იყო მაღალი საბაჟო მოსაკრებელი ყველა სახის ვაჭრობაზე. ყველა დასახლებულ პუნქტთან, დაწყებული ქალაქის შესავლელიდან, ყველა მდინარის გადასასვლელთან, ყველა გზებზე, რომელნიც ტაძრისკენ მიმავალნი იყვნენ, იდგნენ ხანის რადხარები და ბადჯდარები (მოსაკრებლის ამგროვებლები), რომელნიც აგროვებდნენ რახდარის გადასახადს.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის ქალაქებში იბეჭდებოდნენ ისეთი სპილენძისა და ვერცხლის მონეტები, როგორებიცაა აბასები – ორშაურიანი, თუმანი, გრანი, შაჰი. სახელოსნოებს, რომელშიც იბეჭდებოდა ფული, ეწოდებოდათ ზერბხანა (სამონეტო ეზო). შუშაში დაბეჭდილი „ფანახაბადები“ გამოიყენებოდნენ არა მარტო აზერბაიჯანში, არამედ სხვა სახანოებში და ქვეყნებში.

აზერბაიჯანის სახანოებში გამოიყენებოდა სხვადასხვა სახის საზომი ერთეულები. ყველა სახანოში იყო თავისი სიგრძის საზომი და წონის ერთეული. ეს ხელს უშლიდა ვაჭრობის განვითარებას არა მარტო სახანოებში, არამედ სხვა ქვეყნებთანაც და იწვევდა უკმაყოფილებას.

ახდენდა საბაჟო მოსაკრებელი რადხარი, ვაჭრობაზე?

კითხვები და დავალებები

1. რამდენად მნიშვნელოვანია იმ დარგების განვითარება დღევანდელ დღეს, რომელნიც აზერბაიჯანში უძველესი დროიდან ვითარდებოდა? განიხილეთ.
2. რა სიახლეები დაინერგა XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობაში?
3. შეაგროვეთ ინფორმაცია აზერბაიჯანის XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ხელოვნების მარგალიტებზე, მოამზადეთ პრეზენტაცია.
4. ფაქტების მეშვეობით დაამტკიცეთ აზერბაიჯანის XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში სასაქონლო მეურნეობის განვითარება.

LAYERS

21. აზერბაიჯანის კულტურა XVIII საუკუნეში

XVIII საუკუნის უცხოელი დამპყრობლების ლაშქრობებმა და შიდა არეულობებმა შეაჩერეს აზერბაიჯანული კულტურის განვითარება. ვაკუფის მიწები, რომელნიც სასწავლო დაწესებულების შესანახად იყო გამოყოფილი ფეოდალებმა მიითვისეს. ომების დროს, რომელსაც ნადირ შაჰი აწარმოებდა განათლების სისტემას არ ექცეოდა საკმარისი ყურადღება. სახანოების ომების ხანასი კი ვაკუფის სასწავლებლების შესანახი მიწები დაპყრობილნი იყვნენ.

როგორ აისახა ეს ფაქტები იმ დროის განათლებაზე და ხელოვნებაზე?

რა დროიდან დაიწყო ვაკუფის მიწის საკუთრება? რა მიზნით იყენებდნენ ვაკუფის მიწებს?

განათლება. სკოლები (მექთებეები), რომლებიც იქმნებოდა პირველადი განათლების მისაღებად, მოქმედებდნენ მეჩეთებსა და კერძო სახლებში. ასეთ მექთებეებს თავისი მასწავლებლის სახელი ჰქონდათ. მექთებეში ძირითადად ერთი მასწავლებელი ასწავლიდა. ბავშვები მექთებეში დადიოდნენ ექვსი წლიდან. 6–8 საათის განმავლობაში, სანამ მიმდინარეობდა გაკვეთილები, მოწაფეები იატაკზე იჯდნენ. ყურანი ითვლებოდა სწავლების ძირითად საშუალებად. ღარიბებს არ გააჩნდათ შესაძლებლობა, განათლება მიეცათ თავისი ბავშვებისათვის. ამიტომაც ისინი ასწავლიდნენ ხელობას პატარაობიდანვე.

უმალესი განათლების მისაღებ დაწესებულებებს **მედრესეები** ეწოდებოდა. აქ სტუდენტები სწავლობდნენ, როგორც სასულიერო, ასევე საზოგადოებრივ მეცნიერებასაც. მედრესეს შენობაში განლაგებული იყო ოთახები, როგორც სამეცადინოდ, ასევე სტუდენტთა საცხოვრებლადაც.

სასწავლო სახელმძღვანელოების სიმცირის გამო, სტუდენტების ძირითადი დრო მიდიოდა ლამაზი წერის სწავლაზე- სუფთა წერაზე. არდებილში განლაგებული შეიხ სეფის ბიბლიოთეკამ XVIII საუკუნეშიც შეინარჩუნა თავისი დიდება. ამ ბიბლიოთეკას იყენებდნენ ასევე სტუდენტებიც. მედრესეების შენახვა და პროდუქტებით

შეადარეთ თანამედროვე სკოლები XVIII საუკუნის სკოლებს.

მომარაგება ივარებოდა ვაკუუმის მიწებიდან. მედრესეების კურს დამთავრებულებს ეძლეოდათ სპეციალური მოწმობები (დიპლომები).

მდიდარი ხალხი ქირაობდა მასწავლებლებს, თავისი ბავშვების მოსამზადებლად სახლში. დაბალი დონის განათლების გამო, XVIII საუკუნის აზერბაიჯანში მეცნიერების განვითარება შეჩერებული იყო. ამის მიუხედავად გეოგრაფები ჰაჯი, ზეინალაბდინ, შირვანი, ჰაჯი, მუჰამედ დალი, შირვანი, ისტორიკოსი აბდურრაზაგ დუმბული იყვნენ მსოპლიოში ცნობილი მეცნიერები. აბდურრაზაგ დუმბული იყო თავრიზისა და ჰოის ვაზირი. მისი ნაშრომები წარმოადგენენ დიდ ფასეულობას, აზერბაიჯანის ისტორიის შესასწავლად. ნაწარმოები „მასერ-ი სულთანი“ („სულთანის დაუვიწყარი ღვაწლი“). აღწერს მოვლენებს, რომელიც აღმოსავლეთში XVIII საუკუნის ბოლოს, XIX საუკუნის დასაწყისში ხდებოდა. ამ ნაწარმოების ერთადერთი ეგზემპლარი ინახება ხელნაწერთა ინსტიტუტში, სახელწოდებით „მატენადარანი“ რომელიც სასომხეთშია.

ლიტერატურა. მხატვრული ლიტერატურის ნიმუშები აღწერენ ამ დროის პროცესებს. ამ დროში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ, ისეთი გამორჩეული სააშულო პოეზიის წარმომადგენლები, როგორებიც არიან ხასტა გასიმი, ურფანი და სხვა აშულები, ასევე პოეტები, რომელნიც აშუღურ სტილში წერდნენ. მათი ნაწარმოებები გამოხატავდა ხალხის ოცნებებს. ლექსებში ძირითადად სიყვარულის მოტივები ადამიანისადმი და ქალური სილამაზით აღფრთოვანება იყო გამოხატული. ეს პოეტები ასევე ქმნიდნენ ლექსებს, სოციალურ უთანასწორობაზე, მძიმე ცხოვრებაზე და უბრალო ხალხზე. ცნობილი აშუღური პოეზიის წარმომადგენლის ხასტა გასიმის ბევრი უსტადნამე, ფართოდ გამოიყენებოდა სხვადასხვა დასტანების საწყისებში, რომელნიც შემდეგ საუკუნეში იქმნებოდა.

ამასთან ერთად, რიგმა პოეტებმა-ნიშატ შირვანი, არიფ შირვანი, შაქირ შირვანი და სხვამ შექმნეს ლირიული ნაწარმოებები. შაქირ შირვანი თავის ნაწარმოებებში აღწერა მოვლენები, რომელიც ხდებოდა ნადირ შაჰის მმართველობის დროს, და მოუწოდებდა მმართველებს ყოფილიყვნენ სამართლიანები.

ჰუსეინ შაჰ შექელი, რომელიც **მუშტაგის*** ფსევდონიმით წერდა ნაწარმოებს, დიდ ყურადღებას უთმობდა განათლებას, მფარველობდა პოეტებს, იგი მეგობრობდა თავისი დროის გამოჩენილ პოეტთან მოლა ველი ვიდადისთან. მათმა მეგობრობამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა ვიდადის ნაწარმოებში

რასთან იყო დაკავშირებული, იმ დროინდელი პოეტების მიერ მმართველებისადმი, ყოფილიყვნენ სამართლიანები? დაამტკიცეთ თქვენი აზრი.

* **მუშტაგი** – მყვარებული, ვნებიანი, მოჯადოებული რაიმეთი

„მუსიბატნამე“. მუშტაგა ვიდადის სახით მან გამოხატა თავისი ოცნებები სამართლიან მმართველზე.

XVIII საუკუნის აზერბაიჯანული პოეზიის ერთ-ერთი წარმომადგენელი იყო, მოლა თანახ ვაგიფი. უბრალო მასწავლებლისგან ვაგიფი ამაღლდა ყარაბაღის სახანოს მთავარ ვაზირამდე. მისი ნაწარმოებების მთავარ თემას წარმოადგენს- სიყვარულისა და სილამაზისადმი სწრაფვა.

რა იმფორმაციის გაგებაა შესაძლებელი იმ პერიოდის წერიითი ძეგლებიდან?

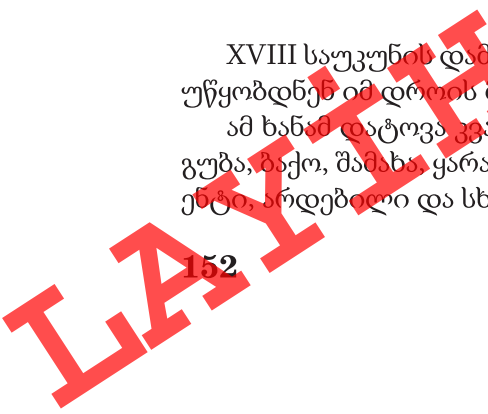
XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის ლიტერატურამ, დიდი როლი ითამაშა ეროვნული კულტურის ჩამოყალიბებაში, რითიც გაუხსნა დიდი შესაძლებლობები აზერბაიჯანულ ლიტერატურას განვითარების ახალ სტადიაზე გადასვლისათვის.

ხელოვნება. XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის ისტორიის შესწავლაში, დიდი როლი უკავია ეპიგრაფიულ წარწერებს. წარწერები არქიტექტურულ ძეგლებზე, სასაფალოებზე, თავისი ტექსტის მიხედვით შეიძლება დაიყოს ხუთ ჯგუფად:

სამშენებლო ხასიათის	აღინიშნება არქიტექტურის სახელი, იმ დროის მმართველის, რომლის ბრძანებითაც შენდებოდა ეს შენობა, ისტორიული მშენებლობის აღწერილობით
დოკუმენტების ეგზემპლარები	ამაში შედის, სახელმწიფო დოკუმენტები, ბრძანებები, მოწმობები რომლებიც გვატყობინებენ პოლიტიკურ ვითარებაზე.
ეპიტაფიები	წარწერები, რომელიც საფლავის ქვაზე იწერება. მათში აღინიშნება სახელი, გარდაცვალების რიცხვი და სხვადასხვა სახის იმფორმაცია დაღუპულზე.
რელიგიური ტექსტები	ამაში შედიან, ყურანის აიათები და ხადისები, ისტორიული ძეგლების შესაბამისად.
ლექსების ნაწყვეტები	ბაიათები, რუბაეები, ელეგიები, რომელნიც საფლავის ქვებზე და მეჩეთის კედლებზეა.

XVIII საუკუნის დამწერლობითი ძეგლების დღემდე შემონახვას ხელს უწყობდნენ იმ დროის მეცნიერები, არქიტექტორები და კალიგრაფები.

ამ ხანამ დატოვა კვალი ისტორიაში და დეკორატიულ-ხელოვნებაში. გუბა, ბაქო, შამახა, ყარაბაღი, თავრიზი, ირევანი, ნახიჩევანი, შექი, დერბენტის, არდებილი და სხვა ქალაქებმა გაითქვეს თავი მეხალიჩეობით.

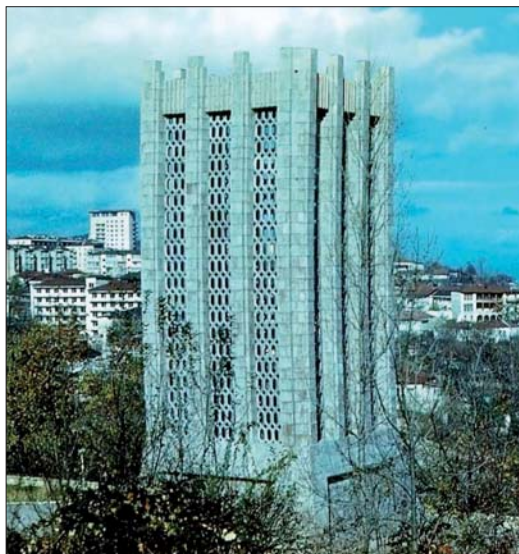

იმ ხანაში ასევე ფართოდ იყო გავრცელებული მხატვრული ქსოვა. განჯა, შექი, თავრიზი, მარაგა და სხვა ქალაქები დაკავებული იყვნენ ქსოვილების გამოშვებით. აბრეშუმის ქსოვილები, რომელსაც უშვებდა შამახა, შექი, თავრიზი, გამორჩეულად გადიოდა გასაყიდად სხვა ქვეყნებში.

ოქროსი, რკინის, სპილენძის და სხვა მეტალების მდიდარმა მარაგმა მისცეს ბიძგი აზერბაიჯანის მეტალ-გადამამუშავებელი დარგის განვითარებას. XVIII საუკუნეში დამზადებული თასები, საშანდლები, მანგალები და სპილენძის სხვა ნაკეთობები თავისი ფორმებითა და ორნამენტებით იქცევდნენ უცხოელების ყურადღებას. იმ ხანის უამრავი ნაკეთობები ინახება, როგორც ადგილობრივ ასევე, სხვა ქვეყნის მუზეუმებში.

არქიტექტურა. XVIII საუკუნეში მომხდარი ისტორიულმა და სოციალ-ეკონომიკურმა ცვლილებებმა თავისი გავლენა მოახდინა არქიტექტურაზე. ხანობის ხანაში, ფართო განვითარება ჰპოვა სასახლეების მშენებლობამ, თავდაცვითი სისტემების აგებამ, კულტურული ნაგებობებისა და მეჩეთების მშენებლობამ.

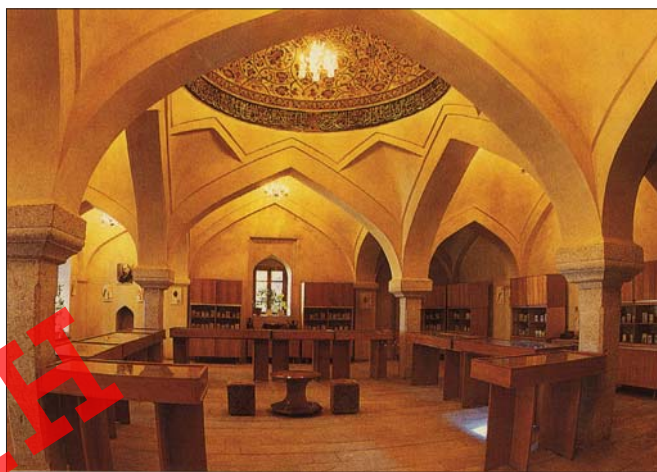
შახ ბულაგი, შუშის ციხე, რომელნიც ყარაბაღის სახანოს ციხე-სიმაგრეები არიან, ფანახალი ხანის მე-

შუშა. მოლა ფანახ ვაგიფის მავზოლეუმი.

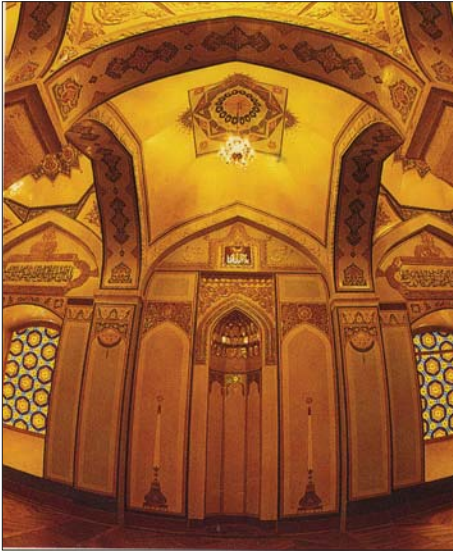

როგორ ახსნით ჩვენი მდიდარი ხელოვნების ძეგლების შენახვას, სხვა ქვეყნის მუზეუმებში?

შუშა. ფანახალი ხან ჯავანშირის ბიბლიოთეკა

LAYI.H

შუშა. ფანახალი ხანის მეჩეთი

ეთი, ფანახალი ხანის ბიბლიოთეკა-არიან იმ დროის არქიტექტურული ძეგლები. ყველაზე ძვირფასი არქიტექტურული ნაწარმოები არის, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია, არის შექმნილი ხანების სასახლე, რომელიც შექმნილი არის აშენებული. ეს სასახლე, რომელიც აშენდა 1763 წელს, მორთული არის აჭურული ორნამენტებით, შებევს სტილში, მხატვრულად მორთული. სასახლის კედლებზე წერია ხელოსნის სახელი - „Ustad abbasqulu“ („ხელოსანი აბაზგულუ“).

XVIII საუკუნეში ბაქოში, ციხის შიგნით იჩერიშეჰერში, შამახის კარიბჭესთან აშენდა ულამაზესი სასახლეთა კომპლექსი.

გამოჩენილი თურქი პოეტი ნაზიმ ჰიქმეტი, რომელმაც შეხედა სასახლეს, და შეიცხადა: „აზერბაიჯანში სხვა რაიმე ძველი ნაგებობა რომ არ არსებობდეს, მაშინ შექმნილი ხანების სასახლე, საკმარისი იქნებოდა მსოფლიოსთვის საჩვენებლად“.

შექმნილი ხანების სასახლე

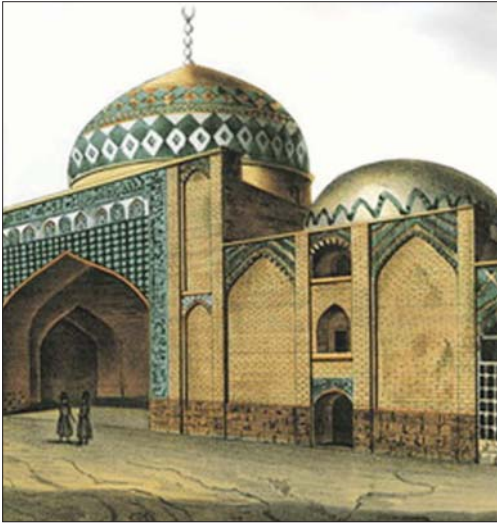
1764 წელს ჰუსეინ ალი ხან ირევანელის ბრძანებით ჩაატარეთ კვლევები შექმნილი ხანების სასახლის შესახებ და მოამზადეთ პრეზენტაცია.

ქალაქ ირევანში, აშენებული იქნა გიორგი მეჩეთი და სარდარის სასახლე.

ჩაატარეთ კვლევები შექმნილი ხანების სასახლის შესახებ და მოამზადეთ პრეზენტაცია.

LAYIH

სახანო მეჩეთი ირევანში

ირევანის ხანი იღებს უცხოელ ელჩს. მხატვარი გ. გაგარინი

მისი შვილის მუჰამედ ხანის განკარგულებით კი 1791 წელს აშენდა გიუზგიულიუს სალონი (სარკის სალონი) და საზაფხულო რეზიდენცია.

ამ ხანაში ასევე ვითარდებოდა და სრულყოფილებას აღწევდა სხვა კულტურის დარგებიც-მუსიკა და ხელოვნება. სასიმღერო ხელოვნება ხაკემდესთან ერთად ვითარდებოდა აშუღური ხელოვნება. განვითარების უმაღლეს მწვერვალს მიაღწია, საკედლო მხატვრობის ხელოვნებამ. ამის მაგალითი არის, შექმნილი ხანების სასახლის საკედლო ნახატები.

მთლიანობაში XVIII საუკუნის აზერბაიჯანულმა კულტურამ, თავისი შეუდარებელი ძეგლებით, ღრმა კვალი დატოვა ისტორიაში.

თანამედროვე დეკორატიული ხელოვნება, ულამაზესი საიუველირო ნაკეთობები, მხატვრობა, მეხალიჩეობა და ხელოვნების სხვა დარგები თავისი განვითარებით ვალში არიან იმ დროინდელ ხელოსნებთან.

ხითხვები და დავალებები

1. ჩამოთვალეთ ფაქტები, რომელმაც იქონიეს გავლენა XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის კულტურაზე.
2. შეადგით ცხრილები რომლებშიც გამოსახულია, XVIII საუკუნის აზერბაიჯანის კულტურის დარგების განვითარება.
3. ახსენით მიზეზები, რატომ ენიჭებოდა უპირატესობა ქალაქმშენებლობაში, თავდაცვით ციხეებს.

LAYMAN

IV. სახანოებიდან კოლონიალურ
დამოკიდებულებმდე – აზერბაიჯანი
XIX საუკუნეში

IV

22. მეფის რუსეთი იწყებს სამხრეთ აზერბაიჯანის დაპყრობას

ამ ხანაში მეფის რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება იყო, სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა. მეფის რუსეთი ცდილობდა გადაეცია სამხრეთ კავკასია დამატებითი შემოსავლის წყაროდ, ხოლო კასპიის ზღვა კი-რუსეთის შიდა ზღვათ. აზერბაიჯანის სასარგებლო გეოგრაფიული განლაგება, მისი ბუნებრივი სიმდიდრეები, განსაკუთრებით კი სასარგებლო წიაღისეულების არსებობა, უკვე კარგად ცნობილი იყო რუსეთისათვის. სამღებრო საშუალებები, მატყელი, აბრეშუმის ნედლეული, ბამბა, თამბაქო, ნავთობი რომლითაც იყო მდიდარი აზერბაიჯანი, შეეძლო მოემარაგებინა რუსეთი ნედლეულითა და საწვავით.

პირველ რიგში რომელი მიწებიდან აპირებდა აზერბაიჯანის დაპყრობას რუსეთი?

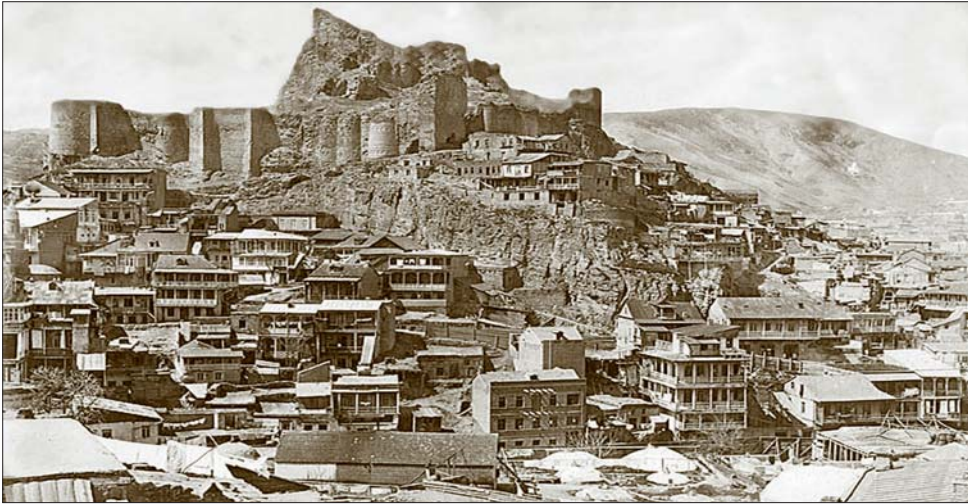

რა პოლიტიკურ მიზნებს მისდევდა რუსეთი, სამხრეთ კავკასიის დაპყრობით?

დასავლეთ ევროპული სახელმწიფოების კავშირები აზერბაიჯანთან. ქართული გუბერნიის შექმნა. სამხრეთ კავკასიას დიდი პოლიტიკური და სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობა გააჩნდა. ამ ტერიტორიების მითვისებით რუსეთს შეეძლო სერიოზულად შეეცვალა, ძალთა თანაფარდობა რუსულ-ოსმალურ ურთიერთობებში, რუსეთის სასარგებლოდ. რუსეთმა ჯერ კიდევ

ვერ შესჯღოთ ბოლომდე ჩრდილოეთ კავკასიის დამორჩილება. სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა, ხელს შეუწყობდა მთიელების ტერიტორიების აღწის შემორტყმას ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან. იმავდროულად

LAYIHI

ტიფლისი ნარიყალა, XIX საუკუნის დასაწყისი

ამ მიწების დაპყრობა რუსეთის მხრიდან დიდ დარტყმას მიაყენებდა ინგლისის პოზიციებს აღმოსავლეთში, მათ შორის ოსტ-ინდოეთის კომპანიის მონოპოლიას.

რთული პოლიტიკური, ეკონომიკური და საერთაშორისო მდგომარეობა სამხრეთ კავკასიაში, უადვილებდა რუსეთს თავისი დამპყრობლური გეგმების განხორციელებას. ფეოდალური შიდა ომები და უცხოელი დამპყრობლების თავდასხმები, ასუსტებდნენ სამხრეთ კავკასიას.

ტიფლისი ნარიყალა, XIX საუკუნის დასაწყისი

ცალკეული ხანების მიერ აზერბაიჯანის მიწების გაერთიანება, სასურველი შედეგით ვერ დამთავრდა.

დასავლეთ ევროპული სახელმწიფოები, ძირითადად კი ინგლისი და საფრანგეთი სცდილობდნენ დაეპყროთ სამხრეთ კავკასია. ამიტომაც ისინი სცდილობდნენ ხელი შეეშალათ რუსული გეგმებისათვის, ამ ტერიტორიებთან დაკავშირებით.

1801 წლის დასაწყისში, ინგლისმა დადო ყაჯართა სახელმწიფოსთან პოლიტიკური და სავაჭრო ხელშეკრულებები. ამ ხელშეკრულებების მიხედვით ინგლისს ეძლეოდა შესაძლებლობა, ყაჯართა სახელმწიფო საქმეებში ჩარევის უფლება. ინგლისი იღებდა ვალდებულებას, რომელიმე სახელმწიფოს მიერ, ყაჯართა სახელმწიფოზე თავდასხმის დროს დახმარებოდა მასს, სამხედრო ძალით და ასევე საჭირო სამხედრო სახრებით.

სავაჭრო ხელშეკრულებებით კი, ქვეყნის ყველა ბაზარი ღია იყო, ინგლისელი ვაჭრებისათვის. ამით ინგლისი პრაქტიკულად აქცევდა ყაჯართა სახელმწიფოს თავის იარაღად, თავისი კოლონიების გასაფართოებლად.

LAYERS

დღევანდელ დღეს, რომელ სახელმწიფოთა შემადგენლობაში შედიან, ყაზახი, ბორჩალო, შამშადილი და პამბეკი? როგორი ეროვნული შემადგენლობა გააჩნია დღესდღეობით ამ ოლქებს?

როდესაც რუსეთმა გაიგო ინგლისისა და ყაჯართა სახელმწიფოს დაახლოვებაზე, რუსეთმა დაიწყო მოქმედება. მეფე ალექსანდრე I, 1801 წლის 12 სექტემბერს გამოსცა მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს, რუსეთთან შეერთებაზე. ქართველი მეფეების ხელისუფლება გაუქმდა. შეიქმნა ქართული გუბერნია, რომელიც იმართებოდა რუსული ჯარებისა და სამოქალაქო მმართველის გენერალ კარლ კრონინგის მიერ. იმავდროულად დაშვებული იქნა დიდი უსამართლობა აზერბაიჯანის მიმართ. აზერბაიჯანის ისტორიული მიწები- ყაზახის, ბორჩალოს, შამშადილის, სასულთანოები და ამბეკის ოლქი ასევე, შეყვანილ იქნა ქართულ გუბერნიაში. ამის შდეგად რუსეთმა დაიწყო აზერბაიჯანის მიწების ოკუპაცია.

რუსეთის მიწები- ყაზახის, ბორჩალოს, შამშადილის, სასულთანოები და ამბეკის ოლქი ასევე, შეყვანილ იქნა ქართულ გუბერნიაში. ამის შდეგად რუსეთმა დაიწყო აზერბაიჯანის მიწების ოკუპაცია.

ერთნაირ მიზნებს ისახავდნენ? რუსეთი გეორგიევსკის ხელშეკრულებაში 1783–1802 წელს? გამოხატეთ თქვენი აზრი

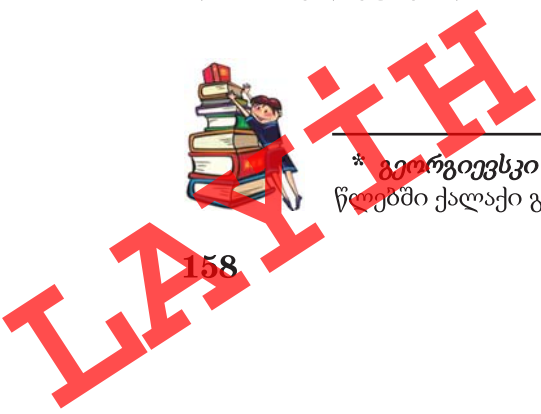
გეორგიევსკის ხელშეკრულება. ალექსანდრე I პირველ რიგში, მიისწრაფვოდა აზერბაიჯანის კასპისპირა ოლქების დაპყრობისადმი. მისი მითითებით 1802 წელს გენერალ კნორინგმა. კნორინგი შეხვდა ქალაქ გეორგიევსკში* ჩრდილო აზერბაიჯანის ხანებს და სხვა კავკასიის მმართველებს. მოლაპარაკებებში ტარკოვის შამხალთან, კარაკაიტაკის უსმისთან, ტაბასარანის მმართველთან და სხვა მთიელთა მმართველებთან ერთად, ასევე

მონაწილეობდნენ ორი აზერბაიჯანული სახანოს – გუბისა და ლენქორანის (თალიშის) მმართველები. სხვა აზერბაიჯანული სახანოების წარმომადგენლები შეხვედრაში არ მონაწილეობდნენ. იმიტომ, რომ ყაჯართა შახის წარმომადგენელი გამოცხადდა იბრაგიმ ხალილ ხანთან, მოსთხოვა მას ყარაბაღის დამორჩილება.

ბაქოს ხანისათვისაც ასეთივე მოთხოვნა იყო წამოყენებული 1802 წელს მოლაპარაკებების შედეგად გეორგიევსკში დაიდო ხელშეკრულება. ხელშეკრულებაში აღინიშნა, რომ „მას ხელი მოაწერეს საკუთარი თხოვნით“ და იღებენ რუსეთის მფარველობას. რუსეთი შეპირდა მათი დამოუკიდებლობის ხელშეუხებლობას.

* გეორგიევსკი – განლაგებულია ჩრდილო კავკასიაში, 1802–1822 წლებში ქალაქი გეორგიევსკი იყო, კავკასიის გუბერნიის ცენტრი.

ხელშეკრულება ითვალისწინებდა, ვაჭრობის განვითარებას სამხრეთ კავკასიაში, გემოსნობის განვითარებას კასპიის ზღვაზე და სხვა საკითხებს. გეორგიევსკის ხელშეკრულების დადების შემდეგ, მეფის მთავრობამ დაადგინა ხელშეკრულების პირობები და დაიწყო აზერბაიჯანული სახანოების ოკუპაციისათვის მზადება.

რა მიზნის მისაღწევად დადო რუსეთმა გეორგიევსკის ხელშეკრულება?

აზერბაიჯანულმა ხანებმა რომლებსაც არ გააჩნდათ საკმარისი სამხედრო ძალები წინააღმდეგობის გასაწევად, დაუჯერეს რუსეთის მთავრობას დამოუკიდებლობის შენარჩუნების თაობაზე. რუსეთი შეპირდა, ყოველ აზერბაიჯანულ სახანოს თავდაცვას ყველანაირი საფრთხისგან, ყაჯართა და ოსმალთა სახელმწიფოებისგან. მაგრამ ეს სრულიად არ ნიშნავდა იმას, რომ მეფის რუსეთი აპირებდა სახანოებისათვის დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას. მეფის რუსეთს ეშინოდა აზერბაიჯანის ფეოდალური მმართველების წინააღმდეგობის გაწვევისა, რუსული ოკუპაციის დროს.

XIX საუკუნის დასაწყისში, სახანოებს შორის ურთიერთობების დამაბვის გამო შეიქმნა ხელსაყრელი პირობები, მათი დაპყრობისათვის. აზერბაიჯანის შიდა ომებმა, გააუარესეს სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა ქვეყანაში. პოლიტიკური ერთიანობის უქონლობამ, უცხოელი დამპყრობლების მისცა საშუალება შემოსაჭრელად. ჯერ კიდევ პეტრე I დროს, რუსები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ სომხურ ფაქტორს. მეფის რუსეთი იყენებდა სომხებს, აზერბაიჯანის საწინააღმდეგოდ შპიონურ საქმიანობაში. სასურველი იმფორმაციის მოსაპოვებლად სომხები, დიდი მონდომებით და აქტიურობით იჩენდნენ თავს. მათ განუხორციელებადი ოცნება აზერბაიჯანის, ოსმალეთისა და საქართველოს სახელმწიფოების მიწებზე „დიდი სასომხეთის“ შექმნის იდეას ხორცის შებმის მიზნით, სომხები რუსეთის დახმარების საშუალებით ახორციელებინებდნენ რუსეთს **რეაქციონურ*** პოლიტიკას კავკასიაში, თავისი ვერაგული მიზნების მისაღწევად.

თქვენის აზრით, რა იმედით მიიღეს ხანებმა რუსეთის მფარველობა?

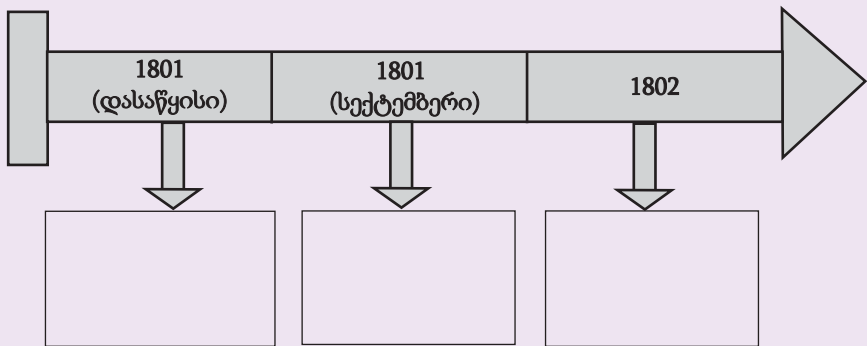
* **რეაქციონერი** – მტრული პოლიტიკა პროგრესის საწინააღმდეგოდ, თავისუფალი აზროვნების წინააღმდეგ.

LAYI.H

კითხვები და დავალებები

1. რაში გამოიხატებოდა აზერბაიჯანის სამხედრო-სტრატეგიული დამოკიდებულება რუსეთისადმი?
2. რა პოლიტიკურ მიზნებს მიზნევდა ინგლისი ყაჯართა სახელმწიფოსთან დადებულ ხელშეკრულებით?
3. რა პირობები იყო 1802 წლის გიორგიევსკის ხელშეკრულებაში? ჩამოთვალეთ.
4. შეადგინეთ ცხრილი, რომელიც გამოხატავს აზერბაიჯანის საგარეო და შიდა პოლიტიკის გაუარესება XVIII საუკუნეში.
5. დაასაბუთეთ რუსეთის მიერ აზერბაიჯანის მიწების ოკუპაციის ფაქტი 1801 წლდან.
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

23. მეფის რუსეთის შემოსვლა აზერბაიჯანში

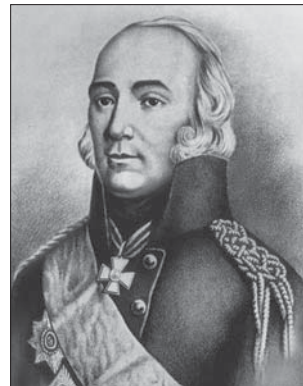
1801 წლის 12 სექტემბერს გამოიცა მანიფესტი ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთისადმი შეერთებაზე. ქართლ-კახეთის სამეფოსთან ერთად ასევე ანექსირებული იქნა - ანუ ძალადობრივად მიერთებული იქნა რუსეთისადმი ასევე აზერბაიჯანული მიწები: ყაზახი, ზორჩალო, შამშადილი და პამბეკის ოლქი. ასე დაიწყო რუსეთის მიერ აზერბაიჯანული მიწების ოკუპაცია. მეფის რუსეთმა, გამოიყენა რა საქართველოს ტერიტორიას, დაიწყო თავისი დამპყრობლური გეგმების განხორციელება აზერბაიჯანის მიმართ. კარლ კნორინგი შეცვალა გენერალ ციციანოვმა. იგი დანიშნული იყო, რუსეთის ჯარის მხედართმთავრად კავკასიაში, რომელმაც დაიწყო რუსეთის კოლონიალური პოლიტიკის განხორციელება სამხრეთ კავკასიაში. პავლე ციციანოვმა დატოვა სისხლიანი კვალი აზერბაიჯანის ისტორიაში.

ვინ იყო გენერალ ციციანოვი?
რა მიზნები ჰქონდა დაკისრებული
მას?

ჯარა ბელაქანისა და ილისუს სასულთანოების დაპყრობა. პავლე ციციანოვი წარმოშობით ქართული არისტოკრატიული გვარიდან იყო. მეფის რუსეთმა, ციციანოვი აღჭურვა მთლიანი სამხედრო -სამოქალაქო ძალაუფლებით, სამხრეთ-კავკასიაში. ციციანოვი გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სისასტიკით. მას არ უყვარდა აზერბაიჯანელი ხალხი, სამხრეთ კავკასიის თურქ-მუსულმანური მოსახლეობა მთლიანობაში. ამაზე მოწმობენ წერილები, რომელიც მან აზერბაიჯანელ ხანებს გაუგზავნა, რუსეთის აზერბაიჯანული ტერიტორიების ოკუპაციის პერიოდში.

მეფის გენერალი
პავლე ციციანოვი

გენერალ ციციანოვი ანიჭებდა ჯარა-ბელაქანის საჯამათოს დაპყრობას დიდ მნიშვნელობას. იმიტომ, რომ ეს ტერიტორია განლაგებული იყო ყაზახზე, რომელიც საქართველოდან აზერბაიჯანის სიღრმეში გადიოდა. ქართველი მმართველები, რომელნიც სცდილობდნენ აზერბაიჯანის ჩრდილო დასავლეთის მიწების მიერთებას, ასევე მხარი

LAYOUT

**რატომ აირჩიეს რუსეთის
ჯარებმა, ოკუპაციის დასა-
წყისად ჯარა -ბელაქანი?**

დაუჭირეს ციციანოვს. რუსული ჯარები ამ ტერიტორიის გავლის შემდეგ, უნდა მსული-ყვნენ აზერბაიჯანის სიღრმეში.

1803 წლის გაზაფხულზე, რუსულ- ქართულმა ჯარმა დაიწყო შეტევა. მაგრამ ადგილობრივმა ჯარა-ბელაქანის მოსახლეობამ ღირსეული პასუხი გასცა. მდინარე განიხზე (ალაზანი)

მოხდა ბრძოლა. ადგილობრივი მოსახლეობის წინააღმდეგობის გადალახვის შემდეგ, გენერალ გულიაკოვმა ბელაქანი გადაწვა. ჯარა დაპყრობილი იყო. 12 აპრილს 9 კაციანი დელეგაცია ჯარა -ბელაქანიდან ტიფლისში გენერალ ციციანოვთან გაემართა. აქ მათ შორის ხელმოწერილი იქნა დოკუმენტი- „ფიცის ვალდებულება“, რომლითაც ჯარა-ბელაქანის საჯამათო გადადიოდა რუსეთის მმართველობის ქვეშ.

ხელშეკრულების მიხედვით ჯარელები იღებდნენ ვალდებულებას, გადაეხადათ რუსეთის ხაზინაში ხარკი, აზრემუმის მეშვეობით, თავისი ერთგულების ნიშნად უნდა გადაეცათ მძევლები (ამანათი) და განელებინათ რუსის ჯარის თავის ტერიტორიაზე მაგრამ, ჯარა -ბელაქანის საჯამათოს მოსახლეობის მიერ თავიანთი ვალდებულების შუსრულებლობის გამო, 1804 წლის იანვარში, გენერალ გულიაკოვი, თავისი ჯარით კვლავ ჯარაში შეიჭრა. ჯარა კვლავ დაიპყრეს და გადაწვეს. ამის შემდეგ ჯარი ზაქათალისკენ დაიძრა. ზაქათალის გზაზე ხეობაში რუსეთის ჯარს თავს დაესხნენ ჯარელები. სისხლისმღვრელ ბრძოლაში ჯარელებმა გაიმარჯვეს.

ბელაქან. ჯუმა (პარასკევის) მეჩეთი

LAYI.H

გადარჩენილი რუსული ჯარების ნაწილი მუხახის დასახლებაში, ხოლო გენერალ გულიაკოვი მოკლული იქნა .

რომელი ქვეყანაში მომხდარ მოვლენებს გახსენებს, ციციანოვის საპასუხო წერილი?

1804 წლის მარტში ჯარელებმა მიმართეს თხოვნის წერილით ციციანოვს წინააღმდეგობაში მონაწილე ხალხის შწყალებაზე. ციციანოვმა უარი თქვა, ჯარელების თხოვნაზე და საპასუხო წერილი გაუგზავნა: „თქვენ გინდათ, რომ მეთქვენ გენდოთ და შგიწყალოდ? თქვენ დაელოდებით ჩემს ჩამოსცვლას და მე ცეცხლით გავივლი.. გადავწვავ ყველაფერს, რასაც ჩემი ჯარი დაიკავებს...თქვენ მიწას სისხლით ავავსებ...“.

განჯის ციხის აღება

როდესაც ჯარელებმა დაინახეს რუსეთის ჯარისათვის წინააღმდეგობის გაწევის უსაფუძვლო მათ, უარი თქვეს ბრძოლაზე. 29 მარტს ჯარა დაპყრობილ იქნა. ჯარა-ბელაქანის დამორჩილების შემდეგ, მის მეზობლად არსებული ილისუს სასულთანოც ასევე იძულებული გახდა რუსეთის ქვეშევმდგომი გამხდარიყო. მაგრამ ციციანოვი ჯარა-ბელაქანისა, ილისუსისა და შექის სახანოს აღების შემდეგ, ვეგარ ბედავდა აზერბაიჯანის სიღრმეში შეჭრას.

განჯის სახანოს აღება. გენერალ ციციანოვი დიდი მნიშვნელობას ანიჭებდა, განჯის სახანოს დაპყრობას. იმიტომ რომ, განჯის ციხე იყო გასაღები რუსის ჯარის შემდგომი წინსვლისა აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე.

მედალი რომელიც რუსეთის მთავრობამ გამოუშვა, განჯის აღებასთან დაკავშირებით

XVIII საუკუნის 90-იანი წლებიდან განჯის სახანოს, რუსეთთან დიპლომატიური ურთიერთობები აკავშირებდა. ჯავადან ხანი ციციანოვის წინააღმდეგაზე, რუსეთის მფარველობის შესახებ წერდა: „მნ

LAYLA

რაზე მოწმობს რუსეთის მთავრობის მიერ, განჯის ალუბასთან დაკავშირებით მედალის დაწესებაზე?

თუ ფიქრობ ჩემთან ომს, მაშინ მე მზად ვარ... წარმატება ალაჰის ხელშია... რაც შეეხება ქალაქის ჩაბარებას, გირჩევ უარი თქვა შენს ფუჭ ოცნებებზე. განჯაში შენ შეგიძლია შეხვიდე მხოლოდ ჩემი სიკვდილის შმდეგ! გაიგე? მხოლოდ ჩემის სიკვდილის შემდეგ და სხვანაირად ვერა“. ჯავადან ხანის საპასუხო წერილში, გენერალი პასუხობდა ქედმაღლურად, ამან უფრო გაამძაფრა ურთიერთობები.

ციციანოვმა განჯის სახანოს წინააღმდეგ დააყენა დაუნდობელი მოთხოვნები. მან მოსთხოვა ჯავადან ხანს ყოველწლიურად 20 ათასი **ჩერვონეცი*** (რაც 3 ჯერ მეტი იყო იმ თანხისა, რომელსაც შემდგომში იხდიდა შექის, ყარაბაღისა და შირვანის სახანოები) ყოველწლიურად გადახდა. ამავდროულად იგი წერდა: „თუ შენ არ მიიღებ ჩემს წინადადებას, მაშინ მე განჯას გავანადგურებ და გადავწვავ“.

განჯის გზაზე, ორი ვერსტის დაშორებით ქალაქიდან, გურუგოგუმში მოხდა პირველი შეტაკება, რუსულ ჯარებსა და განჯელებს შორის. ჯავადან ხანი გარკვეული წინააღმდეგობის გაწევის შმდეგ დაბრუნდა ციხე-სიმაგრეში. ამის შმდეგ რუსულმა ჯარმა ალყა შემოარტყა განჯას. ეს გრძელდებოდა ერთი თვის განმავლობაში. ღამით, 1804 წლის 2 დან 3 იანვარს რუსის ჯარი გადავიდა ციხის შეტევაზე. მათმა ორმა მცდელობამ ფუჭად ჩაიარა. ციხი დამცველებმა გაუწიეს ძლიერი წინააღმდეგობა. ჯავადან ხანი და მისი შვილი ჰუსეინგულუ ალა გმირულად დაეცნენ ამ ბრძოლაში. სისხლისმღვრელი ომების შემდეგ განჯის ციხე, რუსეთის ჯარმა დაიპყრო. განჯის სახანო გაუქმებული იქნა და მისი ძველი სახე-

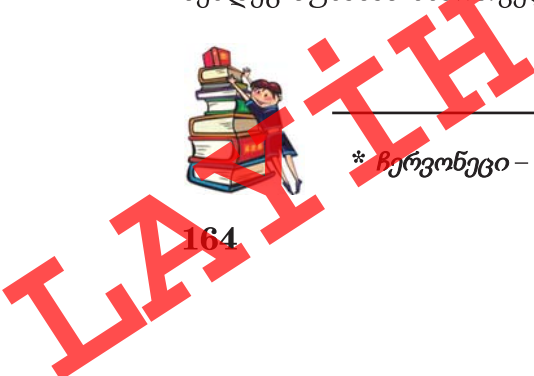
რატომ იყო განჯა მნიშვნელოვანი რუსებისათვის? დაამტკიცეთ.

ლწოდება იქნა შეცვლილი რუსეთის მეფის. ალექსანდრე I მეუღლის საპატივსაცემოდ, ელიზავეტპოლად. აკრძალული იქნა სიტყვა განჯას ხსენება. ვინც ამას არღვევდა აჯარიმებდნენ. სომხები, რომელნიც მისსწრაფოდნენ აზერბაიჯანში დამკვიდრებას, განჯის ოკუპაციის დროს ყველანაირად ეხმარებოდნენ რუსის მეფის ჯარს.

განჯის ალუბას ჰქონდა უდიდესი მნიშვნელობა, ოკუპანტებისათვის აზერბაიჯანული სახანოების დასამორჩილებლად. განჯის დაცემის შემდეგ სუმახას მმართველი რომელიც ვასალურ დამოკიდებულებაში

* ჩერვონეცი – ფულის ერთეული

იყო განჯის ხანისგან, ასევე ვალდებული გახდა მიეღო რუსეთის დაქვემდებარება. ამის შედეგად, რუსეთმა მიიღო შესაძლებლობა სხვა აზერბაიჯანული ტერიტორიებისაც. გენერალ ციციანოვმა, გააგზავნა მაიორ ლისანევიჩი ყარაბაღში, იბრაჰიმჰალილ ხანთან, და მოსთხოვა მას რუსეთის დაქვემდებარება.

1801 წლის დეკემბერში, მეფე ალექსანდრე I, კავკასიის ჯარების მხედართმთავარს გენერალ კნორინგს მისწერა: „ადგილობრივ მოსახლეობასთან ურთიერთობაში, შეეცადეთ გამარავლოთ რუსეთის მომხრე მოსახლეობა, ძირითადად ერივანის, განჯის შექის, შამახისა და ბაქოს ხანები,

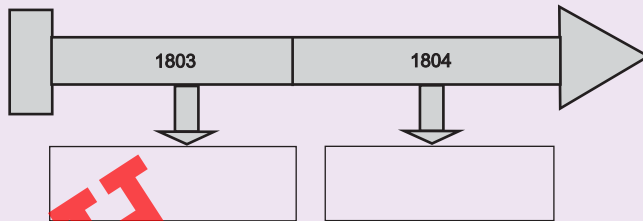
და სხვანი, რომლებზეც ბაზახანას (ფათალი ხანის) ძალაუფლება ჯერ არ გავრცელებულა...“.

„აზერბაიჯანის ისტორია“, 7 ტომში, I V ტომი.

კითხვები და დავალებები

1. გაანალიზეთ „ფიცის ვალდებულება“, როგორც პირდაპირ, ასევე მისი შინაარსი.
2. თქვენის აზრით შეეძლო თუ არა ჯავადან ხანს დამორჩილება, ციციანოვს უფრო ადვილი მოთხოვნები რომ დაეყენებინა? იმსჯელეთ.
3. გაანალიზეთ განჯის სახანოს დაცემის მიზეზები
4. მოყვანილი წყაროს საფუძველზე, გაანალიზეთ მეფის რუსეთის გეგმები აზერბაიჯანის მიმართ.
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

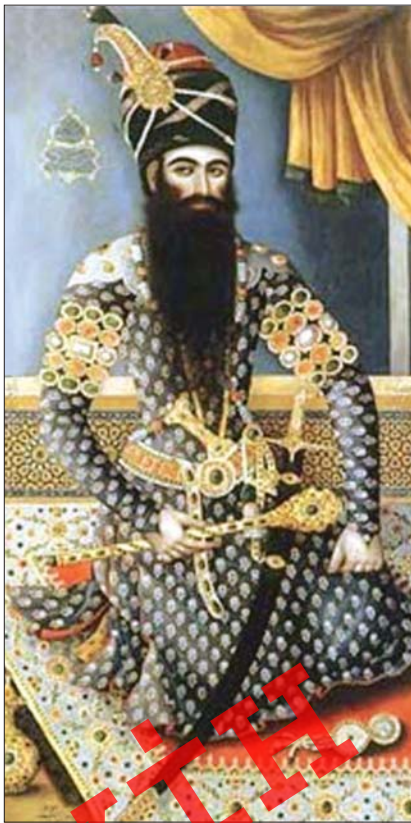
LAYIH

24. ყაჯართა სახელმწიფო ითხოვს რუსეთისგან ჯარის გაყვანა

საქართველოსი და ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწების ოკუპაციამ სერიოზული შეშფოთება გამოიწვია ოსმალეთისა და ყაჯართა სახელმწიფოსი, ასევე ინგლისისა და საფრანგეთისა, რომლებსაც თვითონ სურდათ სამხრეთ კავკასიაში დამკვიდრება.

რა მოიტანა ამ შეშფოთებამ?
რა დამაბულობა მოხდა აზერბაიჯანის
პოლიტიკურ ცხოვრებაში?

ფათალი ხან ყაჯარი

ომი აზერბაიჯანის მიწებისათვის. ფათალი ხან ყაჯარს ჯერ სურდა ყველა აზერბაიჯანული მიწების დამოჩილება ქართლ-კახეთის სამოფესი და განჯის სახანოს სახლვრებამდე. მაგრამ, შიდა არეულობებმა და ინგლისის მიერ თავისი ვალდებულებების შეუსრულებლობამ ეს მიზნები გადაწია. იმავდროულად ინგლისი ყველანაირად აქეზებდა ყაჯართა სახელმწიფოს რუსეთთან ომისათვის.

1804 წლის მაისში ყაჯართა სახელმწიფომ მოსთხოვა რუსეთს სამხრეთ კავკასიიდან თავისი ჯარის გაყვანა. რუსეთმა უარი განაცხადა ყაჯართა სახელმწიფოს მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე და 1804 წლის ივლისში გაწყვიტა მასთან ყველანაირი დიპლომატიური კავშირები. ამას მოჰყვა რუსეთის იმპერიისა და ყაჯართა სახელმწიფოს ომის დაწყება, რომელიც 10 წლის განმავლობაში გრძელდებოდა. ამ ომისადმი დამოკიდებულება აზერბაიჯანში ყველგან ერთნაირი არ ყოფილა.

ზოგიერთი ფეოდალური მმართველი, ასევე ფეოდალიც, უყურებდნენ ომს,

როგორც გადარჩენის საშუალებას, ვინაიდან ემინოდათ თავისი ხელისუფლების დაკარგვისა. ისინი ეხმარებოდნენ ყაჯარებს, იმის იმედით, რომ თუ ყაჯარები გაიმარჯვებდნენ, მათ შეუწარმუნებდნენ თავიანთ ძალაუფლებას. მოსახლეობას კი არ სურდა არც ყაჯართა და არც რუსეთის ოკუპაცია და მიმართავდა თავის ხანებს და პირდებოდა ყველანაირ დახმარებას ოკუპანტებთან ბრძოლაში.

პირველი ბრძოლა რუსულ და ყაჯართა ჯარებს შორის მოხდა ირევანის სახანოში, უჩვილსეს კედლებთან. რუსეთის ჯარმა, ქართველი ცხენოსნების დახმარებით სძლიეს ყაჯართა ჯარს.

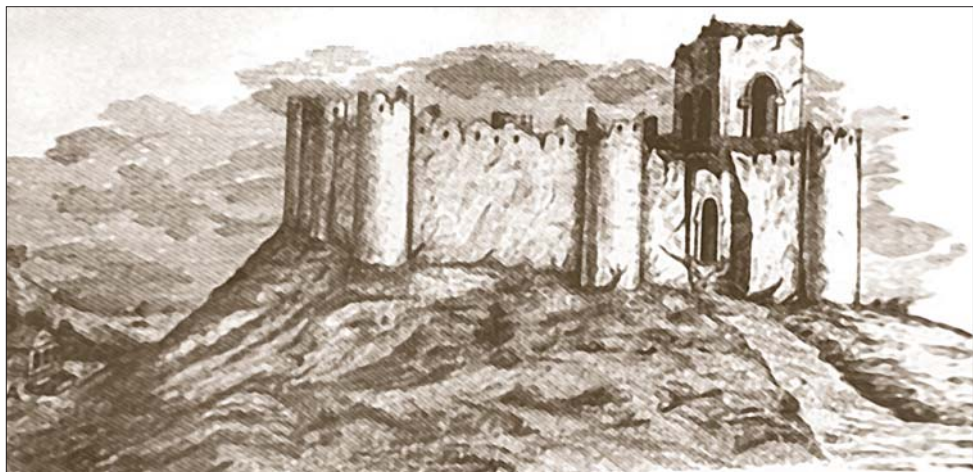
შემდეგი ბრძოლა მოხდა ირევანის მახლობლად გამარლის დასახლებაში. ღამით 1804 წლის 29-დან 30 ივლისს რუსეთის ჯარსა და ყაჯართა უდიდეს ჯართა შორის მოხდა სისხლისმღვრელი შეტაკება. რუსები დამარცხდნენ და იძულებულნიუ გახდნენ დაეტოვებინათ ირევანის სახანოს ტერიტორია.

კიურეკჩაის ხელშეკრულება. იბრაჰიმხალილ ხან ყარაბაღელი თავისი დამოუკიდებლობის გადასარჩენად ორიენტირებული იყო რუსეთისაკენ. ყაჯართა თავდასხმის ასაცილებლად, მან სთხოვა გენერალ ციციანოვს სამხედრო დახმარება. ყაჯართა სახელმწიფომ, რომელიც შეშფოთებული იყო ყარაბაღისა და რუსეთის დაახლოვებით გაგზავნა 500 კაციანი ჯარი ყარაბაღში. იბრაჰიმხალილ ხანმა გაანადგურა ეს რაზმი. ამ გამარჯვების შემდეგ გენერალ ციციანოვმა გამოაგზავნა რუსეთის ჯარის რაზმი მაიორ ლისანევიჩის მეთაურობით. იმავდროულად მან მოსთხოვა ხანს რუსეთის მფარველობის მიღება. იბრაჰიმხალილ ხანი, თავისი სახანოს დამოუკიდებლობის გადასარჩენად დათანხმდა ციციანოვთან შეხვედრას. გენერალ ციციანოვმი შეხვდა ჰუსეინხალილ ხანს 1805 წლის 14 ნაისს განჯის მახლობლად მდინარე კიურეკჩაისთან, სადაც მათ ხელი მოაწერეს ხელშეკრულებას. ამ ხელშეკრულების მიხედვით ხანიც და მისი შთამომავლობაც ხდებოდნენ რუსეთის ქვეშევრდომები და იღებდნენ ვალდებულებას ემსახურად რუსეთის ინტერესების დასაცავად და რუსეთის ერთგულნი ხდებოდნენ რუსეთის მეფე კი, თავისი მხრივ ადასტურებდა ხანის ძალაუფლებას სამუდამოდ. ხანი იღებდა ვალდებულებას შეეშვა

პრინცი აბას მირზაჯარების

LAYI

შაჰულაგის ციხე

შეაგროვეთ დამატებითი ინფორმაცია შაჰულაგის ციხის შესახებ.

რუსეთის გარნიზონი შუშაში და მოემარაგებინა ისინი ყველა საჭირო ნივთებითა და პროვიანტით, გადაეხადა ყოველწლიური გადასახადი 8 ათასი ჩერვონეცის მოსაკრებელი. ერთ კვირაში იბრაჰიმხალილ ხანის შუამდგომლობით შექის სახანომ ასეთივე ხელშეკრულებას მოაწერა ხელი.

ცოცხალი ხიდი (I რუსულ - სპარსული ომი). მხატვარი ფრანც რუბო

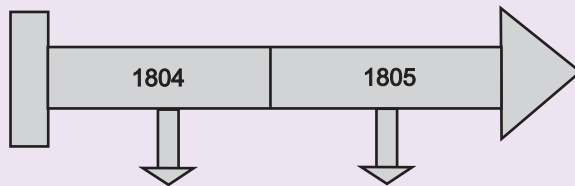
ყაჯართა ჯარის შემოჭრა ცრდილო აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე. 1805 წლის ივნისის შუაში ყაჯართა ჯარი შეიჭრა ყარაბაღში. 26 ივნისს შაჰის ჯარმა ალყაში მოაქცია შაჰზულაგის ციხე, სადაც განლაგებული იყო რუსეთის გარნიზონი. შაჰის ჯარების მხედართმთავარმა პრინც აბას მირზამ მოითხოვა ციხის ჩაბარება. რუსეთის ჯარი იძულებული გახდა ჩაბარებოდა. ამის შემდეგ ყაჯართა ჯარი შევიდა ყაზახში. მან მიმართა სოფლის თავკაცებს - ქენდხუდებს, და მოუწოდა ყაზახის მოსახლეობას დაეწყოთ აჯანყება რუსეთის წინააღმდეგ.

27 ივლისს რუსები თავს დაესხნენ ყაჯართა ჯარს, რომელიც განლაგებული იყო ზეიემას მახლობლად. ყაჯართა ჯარებმა 1805 წლის ზაფხულში გაიძლიერეს თავისი პოზიციები აზერბაიჯანში. შირვანის, ბაქოს და გუბის სახანოები ყაჯარებს ემორჩილებოდნენ.

კითხვები და დავალებები

1. გარკვეით აზერბაიჯანის მმართველთა დამოკიდებულებები რუსეთისა და ყაჯართა მიმართ.
2. შეადარეთ უჩკილესა და გამარლის ბრძოლები.
3. შეადგუნეთ ცხრილი კიურეკჩაის ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით.
4. შეადგინეთ სქემა 1805 წლის ბრძოლების შესახებ.
5. ტექსტის საფუძველზე განიხილეთ უსამართლობა და ძალადობა, რომელსაც განიცდიდა აზერბაიჯანის მოსახლეობა რუსეთ-ყაჯართა ომის დროს.
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

25. დაპყრობა გრძელდება

ყაჯართა ჯარი განლაგებული იყო შამახის, ბაქოს და გუბის სახანოებში. ესეთი განლაგება აღშფოთებდა ციციანოვს, და აიძულებდა უფრო გადაწყვეტი ზომების მისაღებად. მის დამპყრობლურ მიზნებში ახალი სამიზნე შამახას სახანო იყო. მუსტაფა ხან შამახელი თავის მხრივ ძლიერად იდგა აზრზე დაეცვა თავისი მიწები.

შესძლო თუ არა მუსტაფა ხანმა თავისი მიწების შენარჩუნება? რითი დამთავრდა მისი ეს მცდელობა?

გამოთქვით თქვენი აზრი მუსტაფა ხანის პოზიციაზე.

შამახას სახანოს დაქვემდებარება რუსეთისადმი. ჯერ კიდევ ხელშეკრულების შედგენისას ყარაბაღისა და შქის სახოებთა გენერალ ციციანოვმა მოთხოვა შამახის მმართველს მუსტაფა ხანს რუსეთისადმი დამორჩილება. მუსტაფა ხანმა უარი განაცხადა ყოველწლიური გადასახადის გადახდაზე და ითხოვა თავისთვის სახანოს დამოუკიდებლობისა და

სახანოს საქმეში ჩაურევლობის გარანტიებს. ციციანოვმა უარი განაცხადა ამ პირობებზე. იმაში დარწმუნების შემდეგ, რომ მოლაპარაკებებიჩიხში შევიდა, 1805 წლის ნოემბერში მან გადალახა მტკვარი მინგეჩაურის მახლობლად და დაიძრა ჯარებით შამახისაკენ.

მუსტაფა ხანმა თავისი ჯარი განალაგა ფითდაგის მთაზე, რომელიც ბუნებრივ ციხეს წარმოადგენდა და საიმედო თავშესაფარს. ციციანოვმა შეაგროვა ჯარი თვითონ შამახასთან. რუსული ჯარი მიადგა ფითდაგის მთას. მუსტაფა ხანმა დაინახა რა თავისი გამოუვალი მდგომარეობა დათანხმდა რუსეთის ქვეშევმდგომობას. მუსტაფა ხანმა და ციციანოვმა დადეს ხელშეკრულება.

ამ ხელშეკრულებაში, ანალოგიურად ყარაბაღისა და შქის სახანოს ხელშეკრულებისა ნათქვამი იყო, რომ შამახას სახანო გადადიოდა რუსეთის გავლენის ქვეშ, მაგრამ არ იყო ნათქვამი, რომ რუსული ჯარი უნდა დარჩენილიყო შამახაში. ყოველწლიური გადასახადი იყო შემცირებული 7 ათას ჩერვონეცამდე.

შამახის სახანო ვალდებული იყო დაეცვა ქარავნების უსაფრთხოება, რომელნიც გაივლიდნენ მის ტერიტორიაზე. ხანი ასევე იძლეოდა რუსული თავდაცვითი სამხედრო პუნქტის აშენების უფლებას მტკვრიის სანაპიროზე - ჯავადში.

შამახას სახანო იყო ერთ-ერთი მსხვილი სახანო აზერბაიჯანში, იკავებდა ცენტრალურ ადგილს სახანოებში, და გააჩნდა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობა. მეფის რუსეთი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა შამახის დამორჩილებას ჩრდილო - აზერბაიჯანული მიწების ოკუპაციის საქმეში.

ბაქოს აღება. ციციანოვის შემდეგ მიზანს ბაქოს სახანო წარმოადგენდა. რუსეთის ფლოტილიამ, რომელმაც 1805 წელს ვერ შესძლო რემტისა და ენზელის აღება, მოუახლოვდა ბაქოს. 1806 წლის თებერვალში ციციანოვის ჯარმა შეუტია ბაქოს. სახანოს სტრატეგიული ადგილები არებული იყო.

ციციანოვმა გაუგზავნა ჰუსეინგულუ ხან ბაქოელს ხელშეკრულების პროექტი. ხელშეკრულებაში ცხადდებოდა ბაქოს ოკუპაცია ყველანაირი შემოსავლის მეფის რუსეთის ხაზინასი გადაცემით. ხელშეკრულებაში ასევე ნათქვამ იყო, რომ ბაქოს ხანი და სხვა თავადები მიიღებდნენ ჯამაგირს და ეკრძალებოდათ რაიმე სახით სახანოს შიდა და გარე პოლიტიკაში ჩარევა.

ჰუსეინალი ხანმა შეატყობინა ციციანოვს ყველა პირობის მიღებაზე და სთხოვა მას პირადი შეხვედრა. იგი შეხვდა ციციანოვს, ვითომდა, ბაქოს გასაღების გადაცემის მიზნით. შეხვედრის დროს ჰუსეინგულუ ხანის შიდაშვილმა იბრაჰიმ ბეგმა მოკლა ციციანოვი. ციციანოვის მოკვლის შემდეგ რუსეთის ჯარი იძულებული გახდა დაეხია უკან. რუსულმა გემებმა კუნძულ სარიზე გაცურეს, იქიდან კი ყიზლარში.

1806 წლის 22 ივნისს დაპყრობილ იქნა დერბენტი. რუსული ფლოტილია ბაქოსკენ დაიძრა. გენერალ ბულგაკოვმა მიმართა მოსახლეობას და შეპირდა ხელშეუხებლობას. როდესაც, ჰუსეინგულუ ხანმა დაინახა, რომ წინააღმდეგობის გაწევას აზრი აღარა ჰქონდა, იგი გაემართა ყაჯართა სასახლეში. 1806 წლის 3 ოქტომბერს ბაქო იქნა ოკუპირებული, ხოლო თვის ბოლოს - გუბაც.

რუსეთ-ოსმალეთის ომის დასაწყისი. ყველა აზერბაიჯანის მიწები არაქსის ჩრდილოეთით, ლენკორანის, ნახიჩევანისა და ირევანის სახანოების გარდა ოკუპირებული იყვნენ რუსული ჯარის მიერ. რუსეთი ცდილობდა დაემთავრებინა ომი ყაჯართა სახელმწიფოსთან. ეს

რამი იყო განსხვავება ყარაბაღისა და შამახას სახანოსთან დადებულ ხელშეკრულებებს შორის ?

გამოხატეთ თქვენი დამოკიდებულება ციციანოვის დასჯასთან დაკავშირებით.

LAYI

დამპყრობელი - გენერლის ციციანოვის მკვლელობა

იყო რუსეთის სახელმწიფოს საერთაშორისო ვითარებასთან დაკავშირებული.

დამპყრობლური პოლიტიკა, რომელსაც რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში ახორციელებდა აღიზიანებდა ოსმალეთის სახელმწიფოს. ოსმალეთის სახელმწიფო, რომელსაც აქეზებდა საფრანგეთი და ინგლისი, ომისთვის ემზადებოდა რუსეთის წინააღმდეგ. რუსეთი თავის მხრივ ემებდა მოკავშირეებს მომავალ ომში. ამისათვის რუსეთს სურდა ზავის დადება ყაჯართა სახელმწიფოსთან და ყაჯარებთან ერთად ოსმალეთთან ომის გაგრძელება.

1806 წლის ოქტომბერში რუსეთმა დაარღვია ოსმალეთის საზღვრები და 20–30 კილომეტრით შეიჭრა ოსმალეთის მიწებზე. ასე რუსეთს სურდა ომის დაშორება კავკასიის ფრონტისაგან.

1806 წლის ბოლოს ოსმალეთმა გამოუცხადა ომი რუსეთს დასავლეთე-ვროპული ქვეყნების დახმარებით.

ომი მიმდინარეობდა რამოდენიმე ფრონტზე. 1807 წელს დასავლეთ აზერბაიჯანში გიუმრის მახლობლად მოხდა სისხლისმღვრელი ბრძოლა. რუსებმა ოსმალები დაამარცხეს. ამ გამარჯვების შემდეგ რუსეთი ყაჯარებთან ომში ახალ ფაზაზე გადავიდნენ.

ნახიჩევანის დაპყრობის შემდეგ რუსულმა ჯარმა ალყა შემოარტყა ირევანს. ხანგრძლივმა ალყამ და რუსულმა ჯარის ხანგრძლივმა შეტე-

ვებმა სასურველი შედეგი ვერ გამოიღეს. რუსული ჯარი იძულებული გახდა არა მხოლოდ ირევანი, არამედ ნახიჩევანიც დაეტოვებინა. აბას მირზას ჯარი დევნიდა რუსებს. 1809 წლის ბრძოლაში ყარაბაბას დასახლებასთან რუსები დამარცხდნენ. ამან რუსების მხედართმთავრის გადაყენება გამოიწვია. კავკასიის ჯარის ახლ მხედართმთავრად დაინიშნა ა.პ. ტორმასოვი.

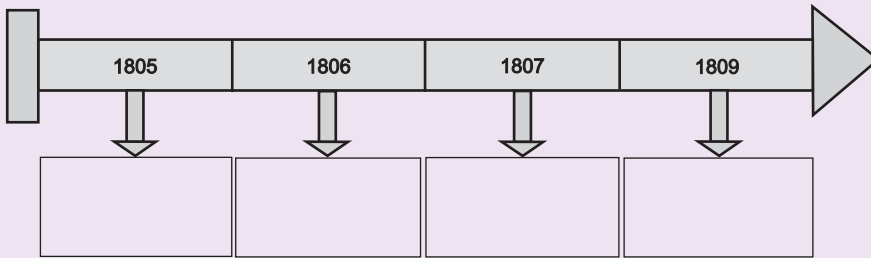

თქვენის აზრით, რატომ არ სურდა რუსეთს ომის წარმოება კავკასიის ტერიტორიაზე? გამოთქვით თქვენი აზრი.

კითხვები და დავალებები

1. გაანალიზეთ ხელშეკრულების პირობები, რომელიც მუსტაფა ხან შამახელმა მოაწერა და შეადგინეთ სქემა.
2. გახსნა თუ არა რუსეთის რეაქციონული პოზიცია ხელშეკრულების პროექტმა, რომელიც ბაქოელ მმართველს გაუგზავნეს? დაამტკიცეთ.
3. მოამზადეთ პრეზენტაცია აზერბაიჯანული სახანოების ოკუპაციის შესახებ.
4. რასთან იყო დაკავშირებული რუსეთის წარმატებები ოსმალეთთან და ყაჯარებთან ომში?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

26. გიულისტანის ხელშეკრულება

გიულისტანის ხელშეკრულება- ერთ-ერთი ყველაზე უსამართლო და იძულებითი ხელშეკრულება აზერბაიჯანის ისტორიაში. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე აზერბაიჯანი იყო გატყოფილი ორი დამპყრობელი ქვეყნის მიერ.

რა პირობებში დაიდო ეს ხელშეკრულება?
რა პირობები ჰქონდა ამ ხელშეკრულებას?

ალექსანდრე ტორმასოვი

რა იყო მიზეზი რუსეთის სწრაფვისა ყაჯარებთან მშვიდობისაკენ?

ყაჯართა უკან დახევვა. სამხრეთ კავკასიაში მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესდა. ოსმალები და ყაჯარები ემზადებოდნენ სამხედრო შემოჭრისათვის, იმერეთში და აფხაზეთში ძლიერდებოდა აჯანღებებისათვის მზადება. ყაჯარები ინგლისის მიერ გამხნევებულები ემზადებოდნენ ყარაბაღის დასაპყრობად. შაჰი, სამხედრო ოპერაციების გაფართოებისა და ოსმალეთთან გასაერთიანებლად ჩამოვიდა სამხრეთ აზერბაიჯანში. მან წერილები დააგზავნა აზერბაიჯანულ მოსახლეობისათვის მოწოდებით საერთო ძალებით რუსების დასამარცხებლად.

ინგლისის ელჩი ირანში ყოველ ღონეს ღებულობდა, რომ არ დაეშვა ყაჯართა სახელმწიფოსა და რუსეთის შორის ზავის დადებას. იგი ყველანაირად არწმუნებდა შაჰს, რომ ხელშეკრულების პირობები მოდიოდა არა რუსეთის იმპერატორისგან, არამედ კავკასიის მხედართმთავრისაგან ალექსანდრე ტორმასოვისაგან. იმავდროულად ინგლისი აწვდიდა შეიარაღებას ყაჯართა სახელმწიფოს.

ჩრდილოაზერბაიჯანული სახანოები XIX საუკუნის დასაწყისში

1810 წელს ყაჯართა ჯარი, დაიდრნენ ყარაბაღისკენ, განჯისა და პამბეკისკენ და დაბანაკდნენ გარგაბაზარსი და მეგრეში. **ხიშტების** * ბრძოლაში ყაჯართა რაზმები დამარცხდნენ და განდევნილი იყვნენ ყარაბაღიდან.

იმავე წელს ყაჯართა და ოსმალთა შორის დაიდო სამხედრო კავშირი რუსეთის წინააღმდეგ. მაგრამ, მოკავშირეები არ ეხმარებოდნენ ერთმანეთს აქტიურად. აბას მირზამ კვლავ დაიწყო მოლაპარაკებები ზავის შესახებ.

რუსეთიც დაინტერესებული იყო ყაჯარებთან მშვიდობით, ვინაიდან მას საფრანგეთთან დაეძაბა ურტიერთობები. მაგრამ, მოლაპარაკებები გაიწელა.

* **ხიშტი** – მჩხვლეტავი ცივი იარაღი, რომელიც ეცმევა ცეცხლსასროლი იარაღის, თოფის ლულაზე

„გადამარჩინე ჩემი მეგობრებისაგან!“
 კარიკატურა ინგლისური
 გაზეთიდან „the times“

მაგ დროს რუსებმა რამოდენიმე ბრძოლაში დაამარცხეს ოსმალები. 1812 წლის 12 მარტს ბუქარესტში დაიდო მშვიდობიანი ხელშეკრულება რუსეთსა და ოსმალეთის შორის. ამ ხელშეკრულების საფიძველზე ოსმალები სცნობდნენ რუსეთის მიერ ოკუპირებულ მიწებს სამხრეთ კავკასიაში.

ლენქორანის (თალიშის) სახანოს ოკუპაცია რუსეთის მიერ. 1812 წლის დასაწყისში აბას მირზას ჯარმა ყარაბაღში სულთანბუდში დაამარცხა რუსული ჯარი. ამ გამარჯვებამ აამაღლა ყაჯართა საბრძოლო სული.

რუსებმა გამოაგზავნეს ახალი ჯარები, როგორც ხმელეთით, ასევე ზღვითაც. 30 ათასიანი ჯარი აბას მირზას ხელმძღვანელობით დაბანაკდა არაქსის სანაპიროზე ასლანდიუზის მახლობლად.

იგი აპირებდა რუსულ ჯარებზე თავდასხმას ყარაბაღამდე და განჯამდე მისვლას, შემდეგ კი საქართველომდე. მაგრამ, რუსულმა ჯარმა

ლენქორანის ციხის აღება. მხატვარი ფრანც რუბო

LAYIH

ბრძოლა სულთანბუდთან

შემოუარა უკნიდან და დაესხა თავს, რითიც ჩაუშალა გეგმები.

დეკემბერში რუსულმა ჯარმა გადალახა მდინარე არაქსი და დაიწყო წინსვლა მულანის მიმართულებით. 21 დეკემბერს რუსული ჯარი შეიჭრნენ ლენქორანის ტერიტორიაზე. ლენქორანის მოსახლეობამ გაუწია წინააღმდეგობა რუსულ ჯარს. რუსულმა ჯარმა ალყა შემოარტყა ლენქორანის ციხეს. მოსახლეობა, სადიხ ხანის მეთაურობით, გამირულად იბრძოდა. მაგრამ, გამირული თავდადეგების მიუხედავად ლენქორანი დაეცა.

რომელ გამირებს გახსენებს სადიხ ხანის გამირულმა ბრძოლამ?

გიულისტანის ხელშეკრულების დადება. რუსეთის გამარჯვებებმა ასლანდიუზეში და ლენქორანში განაპირობა ომის შედეგი. ინგლისის ელჩმა ირანში სერ გორ ოუსლიმ ლონდონიდან მიიღო მითითება ხელი შეეწყო რუსეთისა და ყაჯართა სახელმწიფოებს შორის ზავი დაედო.

1813 წლის დასაწყისში რუსეთის მეფისნაცვალის სამხედრო და სამოქალაქო საქმეებში კავკასიასი ნიკოლაი რტიშჩევი გამოთქვა მზადყოფნა მოლაპარაკებებზე. დაიწყო მიმოწერა ყაჯართა სახელმწიფოსთან.

ნიკოლაი რტიშჩევი

LALIA

სად არის განლაგებული დასახლება გიულისტანი? რა შეგიძლიათ თქვათ ამ ადგილის შესახებ დღევანდელ სინამდვილეში?

დაამტკიცეთ გიულისტანის ხელშეკრულების უსამართლო ხასიათი.

რტიშჩევმა აღნიშნა, რომ მზადაა დადოს ხელშეკრულება ზავის შესახებ დაპყრობილი მიწების რუსეთის შემადგენლობასი დატოვებით, რაზეც ყაჯართა სახელმწიფომ უარი განაცხადა.

მოლაპარაკების შედეგად 1813 წლის 12 ოქტომბერს გიულისტანის დასახლებაში, ყარაბაღში ხელი მოეწარა მშვიდობიან ხელშეკრულებას. გიულისტანის ხელშეკრულების მიხედვით ყაჯართა სახელმწიფომ სცნო განჯის, ყარაბაღის, შექის, შირვანის, გუბის, ბაქოსი, ლენქორანის სახანოებისა, საქართველოსი და დაღესტანის რუსეთის მიერ ოკუპაცია. ირევანისა და ნახიჩევანის სახანოები დარჩნენ ყაჯართა სახელმწიფოს გავლენის ქვეშ.

ყაჯარებმა უფლება მისცეს რუსეთს კასპიის ზღვაზე ეყოლიათ სამხედრო გემები. რუსი ვაჭრები განთავისუფლდნენ ყველანაირი გადასახადებისგან ყაჯართა სახელმწიფოში. გიულისტანის ხელშეკრულებამ დაამტკიცა მეფის რუსეთის ოკუპაცია ჩრდილო აზერბაიჯანისა (ნახიჩევანისა და ერივანის გარდა) და მთელი კავკასიისა.

გიულისტანის ხელშეკრულების ხელის მოწერა

LAY III

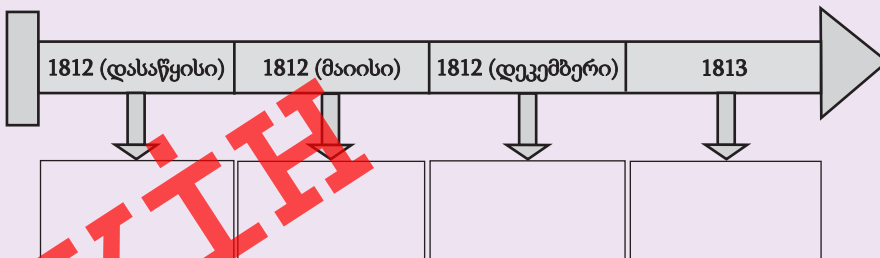
რუკა, რომელიც ასახავს საზღვრებს გიულისტანის ხელშეკრულების მიხედვით.
 რუკა შედგენილია ნ.ს. ანოსოვის მიერ გენერალ პოტტოს რედაქციით.
 ტიფლისი 1902 წელი.

ამ ხელშეკრულებით დამთავრდა რუსეთის მიერ ჩრდილოაზერბაიჯანის ოკუპაციის პირველი ეტაპი.

კითხვები და დავალებები

1. ახსენით ინგლისის გავლენა რუსეთ-ყაჯართა ომზე.
2. ახსენით მიზეზები, რომლებმაც აიძულეს ყაჯართა სახელმწიფო დაედო ხელშეკრულება რუსეთთან.
3. დაწერეთ ესე თემაზე სადიხ და ჯავადან ხანების გმირობაზე.
4. შეადგინეთ სქემა, რომელიც გამოხატავს გიულისტანის ხელშეკრულებას.
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYTHE

27. რუსეთის კოლონიალური რეჟიმი ჩრდილოეთ აზერბაიჯანში

აზერბაიჯანის ჩრდილო ტერიტორიების ოკუპაციების შემდეგ, რუსეთმა დაიწყო მმართველობის ახალი სისტემის გამოყენება. შექიში, შამახაში, ყარაბაღსა და ლენქორანში ფორმალურად შენარჩუნებული იყო ძველი სახანო მმართველობის სისტემა.

რითი განსხვავებოდა მმართველობის ახალი ფორმა?
შენარჩუნდა თუა არა სახანოები?

რასთან იყო დაკავშირებული სახანო სისტემის გაუქმება განჯაში და ბაქოში?

რუსეთ-ყაჯართა ომის პირველ ეტაპზე, რუსეთის მმართველმა წრეებმა, აზერბაიჯანის ოკუპირებულ ტერიტორიებზე გააუქმეს სახანოები და შექმნეს კოლონიალური მმართველობის სისტემა. განჯისა და ბაქოს სახანოებში, სახანო მმართველობის სისტემა გაუქმდა, და მის მაგივრად შეიქმნა მმართველობის კომენდანტური რეჟიმი. სათავეში იდგა რუსი ოფიცერი-კომენდანტი.

გუბის სახანოს დაპყრობის შემდეგ, შეიქმნა პროვინციის საბჭო ადგილობრივი ბეგებისაგან. ეს საბჭო მოქმედებდა რუსული სამხედრო წრეების ზედამხედველობის ქვეშ. სინამდვილეში ეს საბჭო წარმოადგენდა, გადასასვლელ სისტემას, რომელიც შმდგომ შეიცვალა, კომენდანტური მმართველობით. გუბის პროვინციის საბჭოს თავმჯდომარედ დაინიშნულ იქნა, ყოფილი ბაქოს ხანი-მირზა მუჰამედ ხან II. ეს საბჭო ატარებდა ფორმალურ ხასიათს. რუსი ჯარისკაცები მარცვავდნენ და ყაჩაღობდნენ გუბაში. მაგრამ პროვინციულ საბჭოს არ გააჩნდა ძალები ამის მოსასპობად.

აზერბაიჯანის ისტორიოგრაფიის ფუძემდებელი
ა.ა. ბაეიხანოვი იყო, ბაქოს ხანის მირზა მუჰამედ ხანი II ბეილი.

1810 წელს, გუბის პროვინციაში დაიწო პროტესტები რუსეთის წინააღმდეგ. მაგრამ პროტესტის ტალღა ჩახშული იყო. პროვინციის

საბჭომ, შეწყვიტა თავისი მოქმედება. გუბაში დამყარდა კომუნდანტური მმართველობა.

შექიში, შამახაში, ყარაბაღში და ლენქორანში ოკუპაციის პირველ ეტაპზე შენარჩუნებულ იქნა სახანო მმართველობა. სახანოების დამოუკიდებლობის შენარჩუნების მიუხედავად, თვითონ ხანების უფლებამოსილებები შეიზღუდა. ხანებს მიენიჭათ გენერლის ჩინები. ისინი ითვლებოდნენ რუსეთის სამეფოს სამხედრო გენერლებად და ემორჩილებოდნენ კავკასიის მთავარ მმართველს.

ოკუპაციის პირველი ეტაპის დამთავრების შემდეგ, გენერალ ა.პ. ერმოლოვმა გამოიმუშავა სპეციალური გეგმები აზერბაიჯანული სახელმწიფოებრიობის ტრადიციის ლიკვიდაციასთან დაკავშირებით. მას მიაჩნდა, რომ ხანის მმართველობა ფიქტიურ ფორმაშიც კი ხელს უშლიდა რუსეთის გეგმებს ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწებთან დაკავშირებით. მეფის რუსეთი ყველა თავის კოლონიაში, მათ შორის კავკასიაშიც, იღებდა ყველანაირ ზომებს სახელმწიფო ტრადიციების ლიკვიდაციასთან დაკავშირებით, ხალხის დამორებას თავის ფესვებთან, ატარებდა რუსიფიკაციისა და ქრისტიანიზაციის პოლიტიკას ადგილობრივ მოსახლეობაში.

რატომ სთვლიდა ერმოლოვი ხანობის ფორმალურ შენარჩუნებასაც კი დაბრკოლებად რუსეთის გეგმების განხორციელებაში?

უკვე დაწყებული იქნა სახანოების გაუქმება. მეფის რუსეთის, სომხური წარმოშობის გენერლის ვ. მადატოვის ბრძანებით 1819 წელს ისმაილ ხან შექელი მოწამლული და მოკლული იქნა. ერმოლოვმა გააუქმა შექის სახანო, დააფუძნა კომუნდანტური მმართველობის რეჟიმი. ამ მოვლენამ გამოაჩინა მეფის რუსეთის ნამდვილი სახე. შამახის ხანი, რომელმაც დაკარგა ნდობა რუსეთისადმი, იპოვა თავშესაფარი ყაჯართა კარზე. 1820 წელს გაუქმებული იქნა შამახის სახანოც.

მიუხედავად კიურეკჩაის ხელშეკრულებისა, რომელშიც იმპერატორი იძლეოდა სახანო მმართველობის შენარჩუნების გარანტიას, 1822 წელს ყარაბაღის სახანოც გაუქმებული იქნა. იბრაგიმ ხალილ ხანის და მისი მემკვიდრეობის ხელისუფლება ყარაბაღში, ჩანაცვლებული იქნა კომუნდანტური მმართველობით.

1826 წელს მეფის რუსეთმა, ლენქორანის სახანოს ლიკვიდაციით მიაღწია თავის მიზნებს.

მეფის რუსეთის რეაქციონურმა პოლიტიკამ, მიიღო სხვა ხასიათი. ხანების, ბეგების, ალაღარების და სხვა ადგილობრივი მმართველების უფლებები ჩრდილო აზერბაიჯანში შესამჩნევად შემცირდნენ. იმისათვის, რომ აეძლებინათ ისინი დაეტოვებინათ სამშობლო, მიმართავდნენ სხვადასხვა ხერხებს და პროვოკაციებს. ყველა მიწები და ქონება, რომელიც ეკუთვნოდათ გაქცეულ ხანებს და მათ მემკვიდრეებს, მითვისებული

LAYLA

რა გავლენას ახდენდა მოსახლეობის რაოდენობა, რუსეთის ეკონომიკურ ინტერესებზე? იმსჯელეთ.

იყო ცალკეული რუსი და სომეხი სამხედროების მიერ.

სომეხმა გენერალმა ვ. მადატოვმა ყარაბაღში იმდენი მიწა მიითვისა რომ გადაიქცა ყველაზე მსხვილ ფეოდალად. იმის გამოცხადებით, რომ იგი წარმოშობით არის ყარაბაღის მელიქების გვარიდან, ვ. მადატოვს სურდა მიტაცებული მიწების დაკანონება. მაგრამ, სხვისი მიწების უკანონო მითვისებისათვის, იგი გასამართლებული იქნა.

ამ დროს მთლიანად ხანების მიწები, ქონება, ბაღები, მთლიანად გამარცვული იქნა კოლონიზატორების მიერ და გადაცემული იქნა ხაზინის განკარგულებაში (სახელმწიფოზე).

რა საშუალებებით ზრდიდა რუსული მთავრობა, მოსახლეობის რაოდენობას ჩრდილო აზერბაიჯანში?

მეფის რუსეთმა დაიწყო ეკონომიკის გამოცოცხლება ჩრდილო აზერბაიჯანის ოკუპირებულ მიწებზე. ერთ-ერთი ღონისძიება იყო, გაქცეულ და ტყვედ წაყვანილ მოსახლეობის უკან დაბრუნება. ამით კოლონიზატორები სცდილობდნენ გაეზარდათ გადასახადების გადამხდელი მოსახლეობა. ამ საქმეში მათ ეხმარებოდნენ, აზერბაიჯანელი ქენტხუდები- სოფლის თავები, რომელნიც მსახურობდნენ რუსეთის მმართველ ორგანოებში. ამის შედეგად, რუსებმა შესძლეს სამშობლოში

ათასობით აზერბაიჯანელის დაბრუნება, რომლებიც სამხრეთ აზერბაიჯანსა და ირანში იქნენ გახიზნულები.

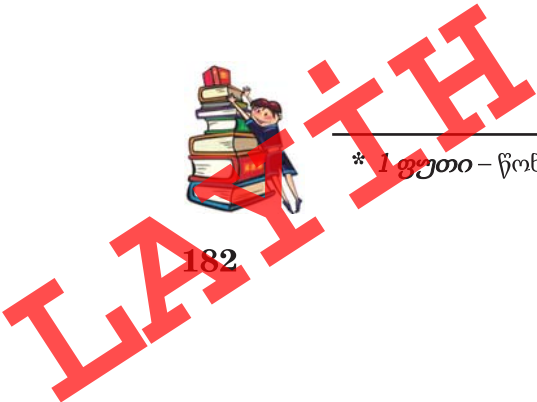
მეფის რუსეთმა დაიწყო აზერბაიჯანის ბუნებრივი სიმდიდრეების მითვისება. წართმეულ იქნა და გადაცემული მსხვილ ვაჭრებზე, ნავთობი, ჭაბურღილები, მარილის ტბები, თებზის საწარმოები და სხვა მეურნეობის დარგები. აბრეშუმში, რომელიც წარმოებდა აზერბაიჯანის მეაბრეშუმეობის ცენტრში-შექიში, ორიენტირებული გახდა რუსეთის წარმოებაზე.

რიგ პროვინციებში, ხორბლის სიმცირის მიუხედავად, რუსეთის მმართველი წრეები პირველ რიგში მაინც ამარაგებდნენ რუსულ ჯარს, რომელიც დისლოცირებული იყო, ჩრდილო აზერბაიჯანში, ადგილობრივი მოსახლეობის ხარჯზე.

მხოლოდ 1812 წელს შექისა და შირვანის სახანოებმა, მისცეს ხაზინას ათასობით ფუთი * ხორბალი.

* 1 ფუთი – წონის ერთეული დაახლოებით 16,4 კგ

ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელსაც რუსეთი ჩრდილო აზერბაიჯანში ატარებდა, კოლონიალური ხასიათის იყო. რუსეთი, როგორც ქვეყანა-კოლონიზატორი, განიხილავდა აზერბაიჯანს იაფი ნედლეულის წყაროდ და გასაღების ძვირ ბაზრად. ბუნებრივი რესურსები ნედლეულის სახით იგზავნებოდა რუსეთის ფაბრიკებში, ხოლო იქიდან ჩამოდიოდა გასაყიდად გამზადებული პროდუქცია.

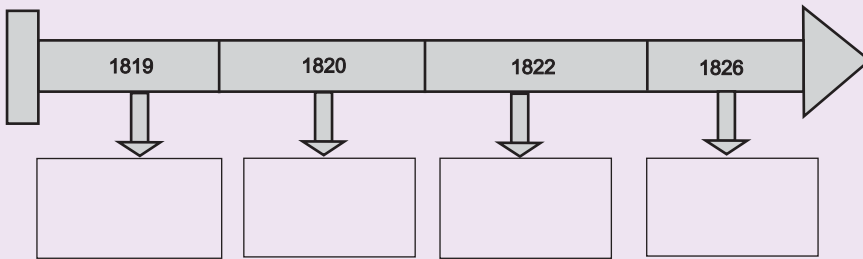
როგორ ვითარდება ურთიერთობები, რუსეთისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შორის დღეს?

სინამდვილეში რუსეთის მიერ შემუშავებული იქნა სპეციალური გეგმები, ჩრდილო აზერბაიჯანის ეკონომიკის გამოსაცოცხებლად. მაგრამ ყაჯართა სახელმწიფოსთან არასტაბილური პოლიტიკის გამო, რუსეთი ჯერ არ ახორციელებდა მსხვილ ეკონომიკურ პროექტებს.

კითხვები და დავალებები

1. ახსენით პროცესი სახანოების გაუქმებისა, მათში შენარჩუნებული ფორმალური სახანოს მმართველობის ფორმით.
2. როგორ იზღუდებოდა აზერბაიჯანის მმართველი წრეების უფლებები? გაანალიზეთ
3. განიხილეთ კოლონიალური ეკონომიკური პოლიტიკის არსი
4. ახსენით იმის მიზეზები, რატომ არ ახორციელებდა რუსეთი ჩრდილო აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე, მსხვილ ეკონომიკურ პროექტებს
5. გადახაზეთ სქემა რვეულში და განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIH

28. რუსული ჯარი შედის თავრიზში

1804–1813 წწ რუსეთის ოკუპაციის შედეგად სამხრეთ კავკასიის უდიდესი ნაწილის ოკუპაციამ შეადრწუნა ინგლისელი კოლონიზატორები. ყაჯართა სახელმწიფოც თავს შეურაწყოფილად გრძნობდა, გულისტანის ხელშეკრულების ხელმოწერის გამო, და ვერ ეგუებოდა რუსეთის მიერ სამხრეთ კავკასიის ოკუპაციას. ამიტომაც, 1814 წელს ინგლისმა და ყაჯართა სახელმწიფომ დადეს კავშირი რუსეთის წინააღმდეგ.

როგორ გრძელდებოდა აზერბაიჯანული მიწების განაწილება?

რატომ არ აწყობდა ირანს გიულისტანის ხელშეკრულება?

აბას მირზას მიერ ჯარის რეორგანიზაცია. ყაჯართა გეგმები სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებით სრულად ემთხვეოდა ინგლისის გეგმებს. ამიტომაც ინგლისური დიპლომატია ყოველთვის აქეზებდა ყაჯართა სახელმწიფოს რუსეთთან ომისათვის. ამ მიზნის მისაღწევად ტეირანში გაგზავნილი იქნა ახალი ელჩი. იგი ცდილობდა დაერწმუნებინა შაჰი იმამში, რომ ყაჯარები შესძლებდნენ სამხრეთ კავკასიის დაპყრობას, მაგრამ ამისათვის საჭიროა ძლიერი ჯარის შექმნა. ინგლისმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა თავისი ყოველწლიური ვალდებულებების შესრულება, ანუ თანხებით დანხარება რუსეთის საწინააღმდეგოდ და თავისი ჯარისა და სამხედრო გეგმების მიწოდება. ინგლისი შეპირდა, რომ მიაღწევდა გიულისტანის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საზღვრების გადახედვას. ინგლისმა დაიწყო ყაჯარებისათვის ახალი ოფიცერ-ინსტრუქტორების, შეიარღვებისა და ტყვია-წამლის, ასევე საიარაღო ქარხნებისათვის, რომელნიც თავრიზში მოქმედებდა, დანადგარების გაგზავნა.

სამხრეთ აზერბაიჯანის მმართველმა აბას მირზამ ინგლისელებთან ერთად დაიწყო თავისი ჯარის რეორგანიზაცია.

ინგლისთან ახალი ხელშეკრულების ხელმოწერასთან და ჯარის ომისათვის მომზადებასთან ერთად ყაჯართა სახელმწიფო ეძებდა ყველანაირ შესაძლებლობას, რომ მიეღწია რუსეთისაგან გიულისტანის

ყაჯართა ჯარის აღლუმი . 1816 წელი

ხელშეკრულების გადახედვა, და მიეღწია სამხრეთ კავკასიის ნაწილი მიწების დაბრუნება, ძირითადად კი ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწებიდან. მეფის რუსეთს არ სურდა ინგლისთან და ყაჯართა სახელმწიფოსთან ურთიერთობების გაფუჭება და წავიდა გარკვეულ უმნიშვნელო დათმობებზე საზღვრებზე.

თქვენის აზრით, დაიწყებდა თუ არა ყაჯართა სახელმწიფო რუსეთთან ომისათვის მზადებას, ინგლისელებს, რომ არ წაეკეზებინათ?

ა.პ. ერმოლოვის ვიზიტი ყაჯართა სასახლეში. 1817 წელს რუსეთმა გააგზავნა დელეგაცია ყაჯართა სასახლეში ა.პ. ერმოლოვის ხელმძღვანელობით. დელეგაცია უფლებამოსილი იყო დაედო სპეციალური ხელშეკრულება, რომელიც შეიძლებოდა გამხდარიყო რუსეთსა და ყაჯართა სახელმწიფოს, პარტნიორული ურთიერთობების ჩამოყალიბების საწყისი.

ა.პ. ერმოლოვი ცივად იყო მიღებული ყაჯართა სახელმწიფოს შაჰის სასახლეში. პრინცმა აბას მირზამ, რუსული დელეგაციის დასაშინებლად, მათთან შესავედრად თავრიზისკენ ატობით ათასი ჯარისკაცი. მთელ გზაზე ერმოლოვს თან ახლდნენ ინგლისელი ოფიცრები. მხარეთა შეხვედრის დროს ასევე ინგლისელი ელჩიც ესწრებოდა. პირველივე დღის შეხვედრაზე შაჰის დიპლომატებმა მოთხოვეს რუსეთის მხარეს იმ მიწების დაბრუნება, რომელნიც ვიულისტანის ხელშეკრულებით დაუმტკიცა რუსეთს. იმაში დარწმუნების შემდეგ, რომ ყაჯარები ომისათვის ემზადებიან, ერმოლოვმა დატოვა ირანი.

ყაჯართა ჯარისკაცი

აბას მირზას სამხედრო გეგმები ჩრდილო აზერბაიჯანის შესახებ. XIX საუკუნის 20-ან წლებში ინგლისელებმა უფრო გაზარდეს შაჰისადმი ფულადი დახმარება, იარაღისა და ტყვია-წამლის მოწოდება.

ინგლისელი ოფიცრები ამაგრებდნენ სასაზღვრო ციხეებს. თეირანში და თავრიზში შეიქმნა მეტალის გადამამუშავებელი ქარხნები, თავრიზში აწყობილი იყო დენტის წარმოება.

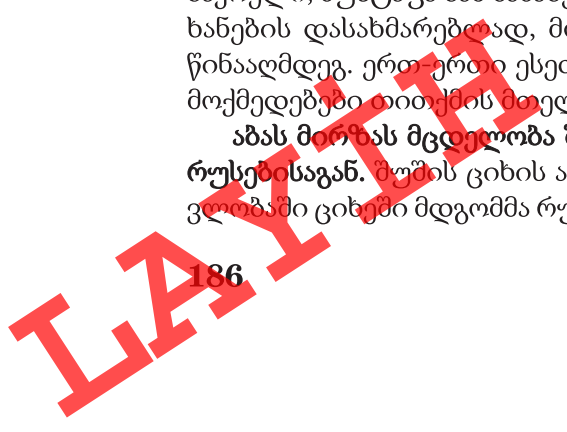
ყაჯართა სახელმწიფო ცდილობდა ოსმალეთისაგან დახმარების მიღებას მომავალ ომში. 1823 წელს მათ სორის ხელშეკრულება დაიდო. ინგლისელების დახმარებით სამხრეთ კავკასიაში შეიქმნა დაზვერვის სამსახური. ამით რუსეთთან ომის დაწყების შემდეგ იგეგმებოდა ყაჯართა მომხრეების მობილიზაცია და აჯანყებების მოწყობა რუსეთის საწინააღმდეგოდ.

რუსეთის მთავრობა ცდილობდა არ დაეშვა ომის დაწყება. 1826 წელს რუსეთის დელეგაცია ყაჯართა სასახლეს ეწვია. რუსეთი მზად იყო დაეთმო ყარაბაღისა და ლენქორანის ნაწილების დატმობას. მაგრამ, რუსეთის ამ მცდელობამ შედეგი ვერ გამოიღო.

რუსეთ-ყაჯართა ომის მეორე ეტაპის დასაწყისი. 1826 წელს აბას მირზას 60 ათასიანი ჯარი შემოიჭრა ჩრდილო აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე. აბას მირზა გეგმავდა უეცრად დასხმოდა ყარაბაღს, დაეპყრო შუშა, შემდეგ განჯა, დასხმოდა ტიფლისს.

ჯარის ნაწილი განჯისაკენ დაიძრა. ძირითადი ჯარის ნაწილი კი შუშისკენ დაიძრა. ყაჯართა ჯარის ლაშქრობაში ასევე იღებდნენ მონაწილეობას ჯავადან ხან განჯელის შვილი - უგურლუ ხანი, ჰუსეინგულუ ხან ბაქოელი, მუსტაფა ხან შამახელი და სხვა აზერბაიჯანელი ხანები. თავისი ხანების დასახმარებლად, მოსახლეობამ დაიწყო აჯანყებები რუსეთის წინააღმდეგ. ერთ-ერთი ესეთი აჯანყება განჯაში დაიწყო. ასე სამხედრო მოქმედებები თითქმის მთელს აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე გაჩაღდა.

აბას მირზას მცდელობა შუშის, განჯისა და ბაქოს განთავისუფლება რუსებისაგან. შუშის ციხის ალყა 48 დღე გრძელდებოდა. ამ ხანის განმავლობაში ციხეში მდგომმა რუსულმა გარნიზონმა სტრატეგიული ინიცია-

ტივა თავის ხელში აიღო. დანაწილებული ძალები გაერთიანებულნი იყვნენ ერთ ცენტრში.

ჰუსეინგულუ ხანმა ალყა დაარტყა ბაქოს ციხეს ხმელეთიდანაც და ზრვიდანაც. მისი ყველა შეტევა რუსებმა მოიგერიეს. რუსული სამხედრო ხელმძღვანელობა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ბაქოს. ბაქოს პორტი დიდ როლს თამაშობდა მუდმივი კავშირის დამყარებაში ასტრახანთან, საიდანაც ტყვია-წამალი ეწოდებოდა რუსულ ჯარს. ამიტომაც აბას მირზამ, ბაქოს დაპყრობის მიზნით, რუსეთის ჯარის შეიარაღებისა და მომარაგების გარეშე დატოვების მიზნით, ჰუსეინგულუს გაუგზავნა დახმარება.

შუსის ხანგრძლივი ალყა აბას მირზას სტრატეგიული შეცდომა იყო.

1826 წლის სექტემბერში განჯის მიმოგარენში ყაჯართა ჯარი გადავიდა თავდასხმაზე. მოხდა დაუნდობელი ბრძოლა, რომელშიც რუსებმა გაიმარჯვეს. აბას მირზა დარჩენილ რაზმთან ერთად, რომელიც მას გააჩნდა შუშაში, გადავიდა არაქსის მარცხენა ნაპირზე. განჯის ბრძოლა იყო ერთ-ერთი მნისვნილოვანი და გადაძწყვეტი ბრძოლა მტელს ომში და რომელმაც ომის მომავალი ბედი გადაწყვიტა. შაჰის ჯარმა დატოვა ჩრდილო აზერბაიჯანი.

მუსტაფა ხან შამახელს მოუწია შამახის დატოვება. სხვა ხანებმაც დატოვეს ჩრდილო აზერბაიჯანი. მხოლოდ ერთი მირგასან ხან ლენქორანელი დარჩა.

გამარჯვების მიუხედავად, ერმოლოვი აითვალწუნა მეფე ალექსანდრე I. ამიტომაც ის გადაყენებული იქნა ტანამდებობიდან, და კავკასიის მხედართმთავრად დანიშნულ იქნა გენერალ ივან პასკევიჩი.

ირევანის სახანოს ოკუპაცია. რუსეთის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა არ დაეკარგა დრო ირევანის ალყაზე და გააგრძელა ჯარების სვლა ნახიჩევანისაკენ. 1827 წლის 5 ივნისს დასახლება ჯავანზულაგთან მოხდა შეტაკება, რომელშიც კვლავ რუსებმა გაიმარჯვეს. რუსულმა ჯარმა დაიპყრო ნახიჩევანი. აგვისტოს ბოლოს ჯარი დაიძრა ირევანისაკენ.

პირველ რიგში ალყა შემოარტყეს ციხე სარდარაბადს, რომელშიც დიდი რაოდენობით ხარბალი და სხვა სახის პროვიზია ინახებოდა. სარდარაბადის ციხე დაეცა. 26 სექტემბერს დაიწყო ირევანის ალყა. ირევანის ციხე გამორულად იცავდა თავს, გასან ხან ყაჯარი მეთაურობდა ციხის დაცვას, და არ აქცევდა ყურადღებას ივან პასკევიჩის მიერ მიწერილ შეტყარის წერილებს. მაგრამ, 1 ოქტომბერს სისხლისმღვრელი

ახსენით, რა საერთო ჰქონდათ აბას მირზასა და ალა-მაჰმად – ხან ყაჯარების ლაშქრობებს.

კიდევ რომელი იისტორიული მოვლენა ამტკიცებს შუშას ციხის დაუმარცხებლობას?

ომი რუსეთისა და ყაჯართა სახელმწიფოს შორის. 1826–1828 წწ.

ბრძოლების სედეგად ირევანის ციხე რუსებმა აიღეს. გასან ხანი ბრძოლასი დაეცა.

ირევანის ბრძოლაში ასევე დიდი როლი ითამაშა სომხების გამცემლობამ. ჩამოსახლებულ სომხებს სურდათ თავიანთი სახელმწიფოს შექმნა ირევანის სახანოს ტერიტორიაზე და ყველანაირად ეხმარებოდნენ დამპყრობლებს.

რუსეთის მთავრობის მიერ დაწესებულიმედალი „თავრიზის აღებისათვის“

გასან ხან ყაჯარი, რომელიც გმირულად მეთაურობდა ირევანის ციხის დაცვას რუსული ჯარებისაგან

ირევანის ოკუპაციის შემდეგ რუსული ჯარი გაემართა სამხრეთ აზერბაიჯანისაკენ.

1827 წლის 3 ოქტომბერს რუსულმა ჯარმა თავრიზი დაიპყრო. ქალაქის სამართავად შექმნილი იქნა დროებითი მმართველობა. თავრიზის დაპყრობით გაიხსნა გზა ირანზე.

რუსების მიერ ირევანის ციხის აღება. მხატვარი ფრანც რუბო

გრაფ პასკევიჩის გამოსვლა თავრიზში. მხატვარი ვ. მაშკოვი

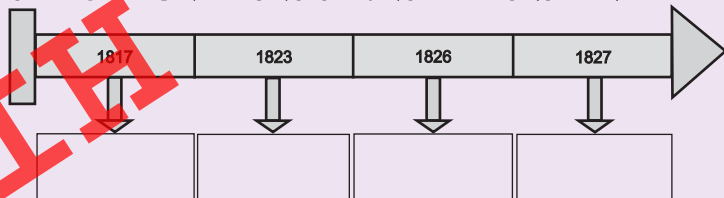

როგორც წერდა პასკევიჩი, ირევანის ოლქის ცხოვრობდნენ 10 ათასი მუსლიმი (აზერბაიჯანული - რედ.) და მხოლოდ 3 ათასი სომხური ოჯახი. სომხები ყველანაირად ეხმარებოდნენ რუსებს. ციხის კედლებზე იქნევდნენ ქუდებს, რითიც გვაცვენებდნენ, რომ გვნებდებიან. მათ ღალატით გახსნეს ციხის ჩრდილო კარები და 1 ოქტომბერს რუსული ჯარი შევიდა ციხეში.

კითხვები და დავალებები

1. გაანალიზეთ ინგლისის მოქმედება მე-II რუსეთ-ყაჯართა ომის წინ.
2. შეადგინეთ ცხრილი, რომელიც ასახავს რუსეთ-ყაჯართა დიპლომატიურ მოლაპარაკებებს.
3. რა გეგმები გააჩნდა აბას მირზას მე-II რუსეთ-ყაჯართა ომის წინ? შეადგინეთ სქემა.
4. გაანალიზეთ ყაჯართა სამხედრო ოპერაციების წარუმატებლობა 1826 წელს.
5. დაწერეთ მოთხრობა თემაზე „ირევანის ციხის აღყა“.
6. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYI.H

29. თურქმენჩაის ხელშეკრულება

რუსული ჯარი თავრიზამდე მივიდა. ყაჯართა სახელმწიფო, რუსეთის წინსვლის შესინებული, იძულებული იყო დაედო ზავი.

რითი დამთავრდა მშვიდობიანი მოლაპარაკებები?

რა დაკარგა აზერბაიჯანმა ამ მოლაპარაკებების შედეგად?

თურქმენჩაის ხელშეკრულება. 1827 წელს, თურქმენჩაის ხელშეკრულების დადებამდე, დაიწყო მოლაპარაკებები ყაჯარებსა და რუსეთს შორის. რუსეთი ითხოვდა ირევანისა და ნახიჩევანის სახანოების სემოერთებას, ლენქორანიდან ჯარის გაყვანას და ყაჯართა მხრიდან კონტრიბუციის გადახდას. შაჰის მთავრობა კი ითხოვდა რუსული ჯარების გაყვანას აზერბაიჯანიდან. მოლაპარაკებები ციხში შევიდა.

1828 წლის იანვარში პასკევიჩმა გასცა ბრძანება ჯარს თეირანისა და არდებილის მიმართულებით დაძვრაზე. რუსებმა არდებილი და ურმია დაიპყრეს. რუსეთის ახალმა შეტევამ გამოიწვია სიში ყაჯართა სასახლეში.

1826 წლის 6 თებერვალს თეირანის მახლობლად ტურქმენჩაის დასახლებაში აბას მირზამ და პასკევიჩმა კვლავ განაგრძეს მშვიდობიანი მოლაპარაკებები. რუსეთის მთავრობა ამჯერად უკვე სამხრეთ აზერბაიჯანის ტერიტორიების გადაცემას მოითხოვდა. მაგრამ, საფრთხე, რომელიც ოსმალეთის იმპერიიდან მოდიოდა აიძულა რუსები დაეჩქარებინათ მოლაპარაკებები ზავის დადებასთან დაკავშირებით.

ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 1828 წლის 10 თებერვალს.

თურქმენჩაის ხელშეკრულების მიხედვით, ყველა ჩრდილოაზერბაიჯანული მიწები, მათ

გრაფ ივან პასკევიჩი

რატომ ჩქარობდა რუსეთის მთავრობა ზავის დადებას?

თურქმენჩაის ხელშეკრულების დადება

შორის ირევანისა და ნახიჩევანის სახანოების ჩათვლით რუსეთს გადაეცა. სამხრეთ აზერბაიჯანი კი ყაჯართა სახელმწიფოში რჩებოდა. ამით, აზერბაიჯანის მიწები ორ ნაწილად იქნა გაყოფილი.

რუსეთის მიერ სამხრეთ აზერბაიჯანის დაპყრობას ინგლისმა შეუშალა ხელი. სამხრეთ აზერბაიჯანი დარჩა შაჰის მმართველობაში, ხოლო ჩრდილო აზერბაიჯანი გადაიქცა რუსეთის კოლონიად.

თურქმენჩაის ხელშეკრულების შედეგები. თურქმენჩაის ხელშეკრულება შესდგებოდა 16 პუნქტისაგან. ხელშეკრულებით ყაჯართა სახელმწიფო ცნობდა კასპიის ზღვას რუსეთის შიდა ზღვად. კასპიის ზღვასი სამხედრო ფლოტის ყოლის უფლება მხოლოდ რუსეთს გააჩნდა.

რუსეთს გააჩნდა უფლება ყაჯართა სახელმწიფოს ნებისმიერ ქალაქში გაეხსნა თავისი დიპლომატიური წარმომადგენლობა და განეხორციელებინა ვაჭრობა. ხელშეკრულების საფუძველზე ყაჯართა სახელმწიფო ვალდებული იყო გადაეხადა რუსეთისათვის კონტრიბუცია. ხელშეკრულებასი არის პუნქტი, რომლის მიხედვითაც იცვებოდა უფლებები სამხრეთ აზერბაიჯანიდან სამხრეთ კავკასიაში გადასახლებულების უფლებები.

ეს პუნქტი შეტანილი იყო ხელშეკრულებაში სომხების ინტერესების გასათვალისწინებლად და მათ გადმოსახლებაში, სამხრეთ აზერბაიჯა-

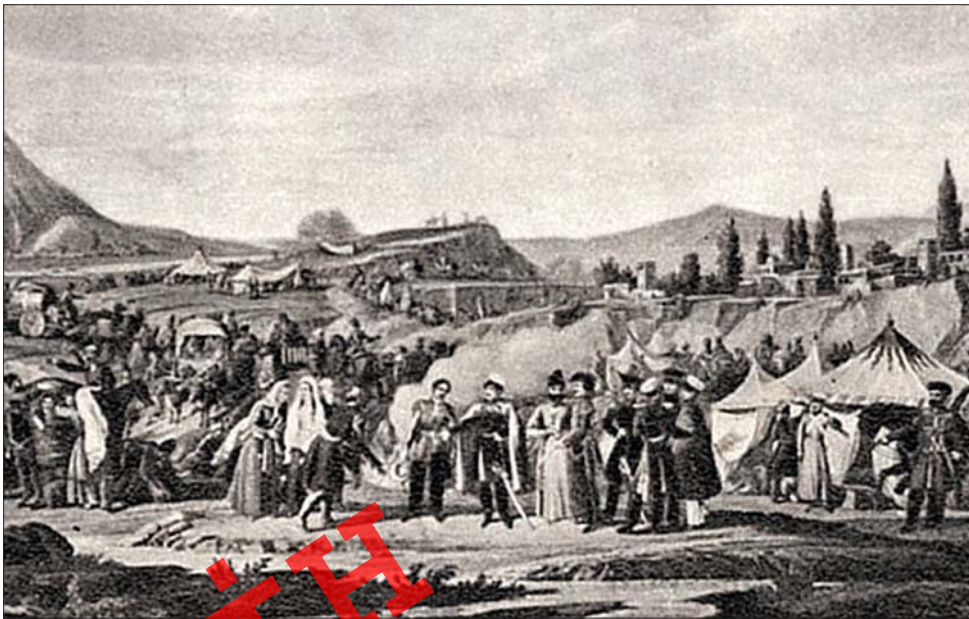
ნიდან რუსეთის მიერ კონტროლირებად ტერიტორიებზე, ხელის შეწყობის მიზნით. ამით სომხები მასობრივად იყვნენ გადმოსახლებულნი ნახიჩევანის, ყარაბაღისა და ირევანის სახანოების ტერიტორიებზე.

სომხების მასობრივი გადმოსახლებით 1804–1823 წლების ომის შემდეგ და 1826–1828 წლების ომის შემდეგ სომხების რიცხვი სამხრეთ აზერბაიჯანში გაიზარდა და ყოველწლიურად იზრდებოდა. ასე, რომ ჩრდილო აზერბაიჯანში გადმოსახლდა უამრავი სომხური ოჯახი. მათთვის მიწების გადაცემის შედეგად, ადგილობრივი თურქები მიწის გარეშე დარჩნენ.

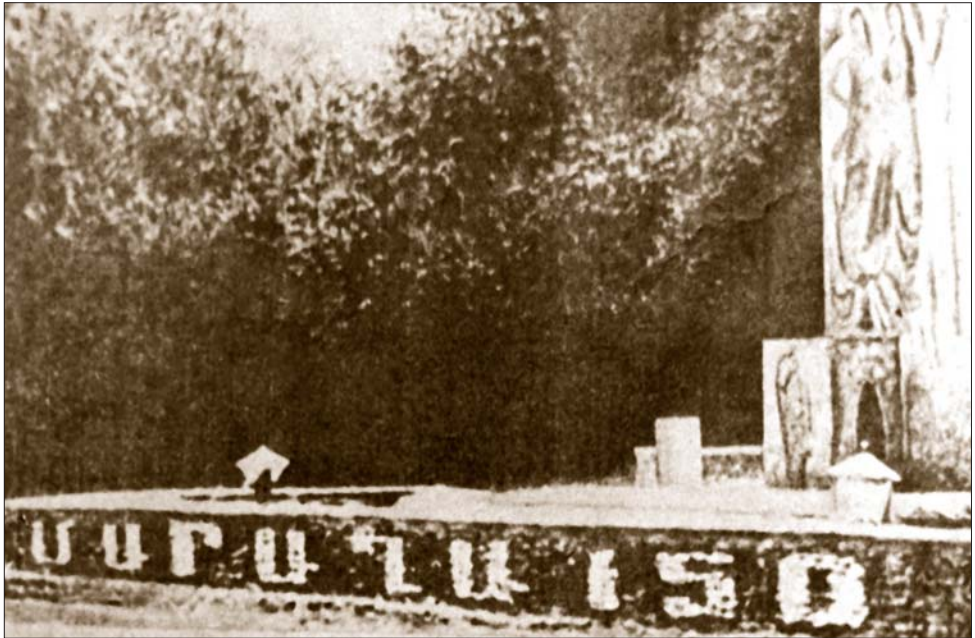
თურქმენჩაის ხელშეკრულებამ ბოლო მოუღო რუსეთ – ყაჯართა ომს. ყაჯართა სახელმწიფომ საბოლოო უარი განაცხადა სამხრეთ კავკასიაზე და დაღესტანზე. ხელშეკრულებამ გააძლიერა რუსეთის სტრატეგიული პოზიციები კავკასიაში, რითიც მას საშუალება მიეცა თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის გავრცელება მეზობელ ქვეყნებზე.

ომის შედეგად აზერბაიჯანელი ხალხი ძალით იყო გაყოფილი ორ ნაწილად, მოხდა ისტორიული უსამართლობა. ერთიანი ხალხი გაყოფილი იყო ორად და თვითოეული მათგანი იძულებული გახდა სხვადასხვა პოლიტიკურ-ეკონომიკურ, სოციალური და კულტურული გზით განვითარებულიყვნენ.

რუსეთ-ყაჯართა, ომის მეორე ეტაპის დამთავრების შემდეგ, უკიდურესად დაიძაბა, რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობები. ცარიზმს სურდა

სომხების მასობრივი გადმოსახლება ჩრდილო აზერბაიჯანის მიწებზე, მათ შორის ყარაბაღისა და ირევანის სახანოებში. მხატვარი ვ. მაშკოვი

ძეგლი, რომელიც დააყენეს სომხების ყარაბაღში გადმოსახლების 150 წლის თავის აღსანიშნავად. მთიანი ყარაბაღი, აღდერის რაიონი. ძეგლი დაამტკვრიეს 1988 წელს.

თქვენის აზრით, რატომ დაანგრეს სომხებმა ეს ძეგლი?

თავისი კოლონიების საზღვრების გაფართოვება, კასპიისა და შავი ზღვის, მთლიანად ხელში ჩაგდება. ყაჯართა სახელმწიფოზე გამარჯვების შემდეგ, კასპიის ზღვა გადაიქცა რუსეთის შიდა ზღვად.

რუსეთის მიერ სამხრეთ კავკასიის ოკუპაციის დასრულება. 1828 წელს, რუსეთმა ომი გამოუცხადა ოსმალეთის სახელმწიფოს. რუსულმა დაიწყო შეტევა ყარსის მიმართულებით. ყარსის აღების შემდეგ, რუსულმა ჯარმა ახალციხეც დაიკავა.

1829 წლის გაზაფხულზე, დაიწყო სამხედრო ოპერაციების მომზადება. რუსეთის მმართველმა წრეებმა, თავისი ახალი სამხედრო პოლკებისათვის, ჯარისკაცები აზერბაიჯანიდან გაიწვიეს. იმავე წელს სამხედრო მოქმედებების შედეგად აღებულ იქნა, ელზურუმი. რუსეთის ჯარებმა გადალახეს ბალკანეთის მთები, და დაიპყრეს ანდრიანოპოლი. ისინი მიუახლოვდნენ სტამბულოს. სულთანმა იძულებული გახდა დაეწყო მშვიდობიანი მოლაპარაკებები.

1829 წლის ადრიანოპოლის მშვიდობიანი ხელშეკრულების მიხედვით, ოსმალეთის სახელმწიფო უთმობდა რუსეთს, შავი ზღვის აღმოსავლეთ

LAY

სანაპიროს და ახალციხის საფაშლიგოს ნაწილს. ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეები, ღია ხდებოდნენ რუსი და დასავლეთ ევროპული სავაჭრო გემებისათვის.

ადრიანოპოლის ზავმა, დაამტკიცა რუსეთის ოკუპაცია მთლიანი სამხრეთ კავკასიისა. რუსეთის პოზიციები კიდევ უფრო გაძლიერდა, შექმნილი იქნა პირობები მისი შავი ზღვის ვაჭრობის გაფართოებისათვის. მოლაპარაკებების პირობებში ასევე ჩადებული იყო პუნქტი, ოსმალეთის სომხების გადასახლების თაობაზე ჩრდილო აზერბაიჯანში.

აზერბაიჯანულმა ეკონომიკამ მიიღო კოლონიალური ხასიათი. ეს ნიშნავდა, რომ აზერბაიჯანი გადაიქცა ქვეყანად, რომელიც ანხორციელებდა ნედლეულის ექსპორტს რუსეთის მრეწველობისათვის. ამის შედეგად ჩრდილო აზერბაიჯანი გადაიქცა რუსეთის კოლონიის უკიდურეს ნაწილად.

„თქვენო აღმატებულებავ, არ დაუშვათ სომხების დასახლება ცენტრალური რუსეთის მიწებზე. ისინი ისეთი ჯიშისანი არიან, რომ რამოდენიმე ათეული წლის ცხოვრების შემდეგ მათ ადგილზე, დაიწყებენ ყვირილს მთელს მსოფლიოში, რომ ეს მიწა არის მათი მამების და ბაბუების.“

ა.ს. გრიბოედოვი რუსეთის იმპერატორისადმი წერილიდან

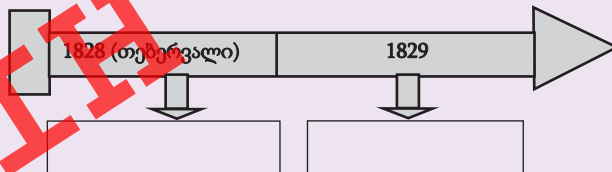

გამოხატეთ თქვენი დამოკიდებულება ამ აზრისადმი

კითხვები და დავალებები

1. რა პოლიტიკური ვითარება იყო აზერბაიჯანში, თურქმენჩაის ხელშეკრულების დადებამდე?
2. რა უფლებები მიენიჭა რუსეთს, თურქმენჩაის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე?
3. ვის ინტერესებს წარმოადგენდა სომხების გადმოსახლება აზერბაიჯანში, თურქმენჩაის ხელშეკრულების მიხედვით? განმარტეთ.
4. როგორ გააძლიერა რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა, მეზობელ ქვეყნებზე თურქმენჩაის ხელშეკრულებამ?
5. განსაზღვრეთ ისტორიული მოვლენები წლების მიხედვით დროის ხაზზე.

LAYIJI

ხელშეკრულება, რომელმაც დაყო აზერბაიჯანი და გადააქცია კოლონიად

დოკუმენტი

კიურეკჩაის ხელშეკრულება.

არტიკული პირველი

მე, იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი, ჩემი სახელით, მემკვიდრეებითა და გამგრძელებლებით საზეიმოდ საყოველთაოდ უარს ვაცხადებ, ყველანაირ ვასალობაზე ან სხვა რაიმე ტიტულით სპარსეთის ან სხვა სახელმწიფოს დამოკიდებულებაზე, და ამით ვაცხადებ მთელი მსოფლიოს წინაშე, რომ მე არა ვცნობ ჩემს თავზე და ჩემს შთამომავლებზე, სხვა ხელისუფლებას, გარდა რუსეთის უმაღლესი ხელისუფლებისა. მისი მემკვიდრეების და გამგრძელებლების ტრონის მთელი რუსეთის იმპერატორისა, და ვეფიცები ტრონს ერთგულებაში... რაშიც ვიძლევი ფიცს, ჩვეულების მიხედვით წმინდა ყურანზე დაფიცებით.

არტიკული მეოთხე

მე, იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი, ვამტკიცებ, რომ ჩემი ზრავები და მსჯელობა, და ჩემი მემკვიდრეები და ჩემი ერთგულების მთლიანი-რუსეთის იმპერიას ვაღიარებ უმაღლეს და ერთადერთ ორგანოდ უბრწყინვალესი იმპერიის მფლობელებს მყიფედ, გპირდებით, წინასწარი შეთანხმების გარეშე, არ ვიქონიო არანაირი ურთიერთობები მეზობელ მმართველებთან, საქართველოს მმართველის გარეშე, და, თუ როდესაც ისინი, გამომიგზავნიან მინდობილ პირს ან წერილებს, რა დიდი მნიშვნელობისაც არ უნდა იყოს, გაუგზავნი მთავარ მართველს საქართველოში და მოვითხოვ მის ნებართვას, და ნაკლებად მნიშვნელოვან ინფორმაციას გავარჩევ სპეციალურად გამოგზავნილ პირთან, რომელიც საქართველოს მართველისგან იქნება მოვლენილი ჩემთან.

არტიკული მეხუთე

უმაღლესი და ერთადერთი ძალაუფლების მქონე, მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის, აღიარების მიღების სანაცვლოდ იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი თავისი და მისი მემკვიდრეების სახელით პირდება: 1) პატივი სცეს ხალხებს, რომელნიც ცხოვრობენ რუსეთის უზარმაზარ იმპერიაში ისევე, როგორც ჩემს ერთგულ ხალხს განურჩევლად. 2) მაღალი. იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი და მისი მემკვიდრეები და შთამომავლების სახლის შენარჩუნება სამუდამოდ. 3) შიდა ხელისუფლებაში ჩაურევლობა, სამართლოებში და დასჯაში, ისევე როგორც შემოსავალს აქტივის საკუთრებაში ფლობის, რათა უზრუნველყოს თავისი მაღალი. სრული მისი ნება. 4) მის სადარაჯოდ და მისი სახლისა, ისევე როგორც ყველა მისი ქონება უნდა

დცული იქნას 500 ადამიანი ჯარით სუსი ციხეში, თავისი პერსონალით და უფროსი ოფიცრებით, და იმ შემთხვევაში თუ უფრო მეტი დაცვა დასჭირდეს საქართველოს მთავარსარდალმა უნდა დამატებით გაუზზავნოს სამხედრო ნაწილები, რაც რუსეთის იმპერიის მფლობელობასია და მას ეკადრება.

არტიკული მეექვსე

მე, იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი, ნიშნად ერთგულება გპირდებით:

1) რაც შეეხება პირველ შემთხვევაშს და ამ უკანასკნელ დღეებს შევიცდიდო აღნიშნული ძალებით საჭირო რაოდენობის ხორბალი და ფეტვი მარცვლეულის, მთავარმმართველის მიერ დამტკიცებულ გონივრულ ფასად, მიწოდებით სათანადო პირის მიერ ელიზავეტპოლიდან რთულია ან სრულიად შეუძლებელია, უნდა იყოს აღიარებული. 2) ზემოხსენებული ძალები განალაგოს შუსის ციხეში, გამოუყოს სახლები, და მიაწოდოს მათ საჭიროებების მიერ სურსათი, მათ შორის შეშა. 3) შუშის შემოსასვლელის კეთილმოწყობა ელიზავეტპოლის მხრიდან ისე, რომ შესძლონ ურმებმა შესვლა. 4) მთავრობის მიერ კეთილმოწყობილი იქნება გზა ჯავადიდან შუშის ციხემდე. ამისათვის მთავრობამ დააყენოს ჩემთვის მისაღებ ფასად მუშები.

არტიკული მეშვიდე

მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის, ნიშნად კეთილგანწყობისა, იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელ გულმოდგალედ მიანიჭოს მას და მის მემკვიდრეებს ჰერბსა და ემბლემას სრულიად რუსეთის იმპერიისა, რომელიც გულისხმობს, რომ მასთან უნდა იყოს, ნიშნად სახანოსი და ძალაუფლების, უმაღლესი დამსახურებისათვის, რომელსაც ომის შემთხვევაში გამოიყენებს დროშად.

არტიკული მერვე

მე, იბრაჰიმ-ხან შუშელი და ყარაბაღელი, რომელსაც მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის თანხმობით, ჩემი ჩვეულებრივი შემოსავალი, ვიღებ ვალდებულებას ხარკად შემოვიტანო მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის ხაზინაში, რომელიც მდებარეობს თბილისში, 8000 ჩერვონეცი წელიწადში, გადახდის განაეილებით 2 ვადაზე, ანუ პირველი გადახდა – 1 თებერვალს, ერთი ნახევარი და მეორე 1-სექტემბერს, დაწყებული პირველი ნახევრის გადახდით ანუ 4.000 ჩერვონეცი, ამ ტრაქტატის მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის, დამტკიცების თანავე. და უფრო მეტიც, აზიის წესით მე, ფიცის შესასრულებლად ვტოვებ უფროს ვაჟს მამედ-ჰასან-აღუს, ხოლო მეორე შვილს შუქურ-ულაჰას სამუდამოდ ტიფლისში ყოფნით.

არტიკული მეათე

მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის, მისი სპეციალური წყალობით გულმოდგალედ აძლევს შვილიშვილს სესანახად, რომელსაც თბილისში დარჩება, რთგულების პირობის დადების გამო, 10 რუსული მონეტას დღეში.

დოკუმენტი
გიულისტანის ხელშეკრულება
...პუნქტი მესამე

მისი საშაპო აღმატებულება, გულწრფელი დამოკიდებულებისა სრულიად რუსეთის მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისადმი, საზეიმოდ, როგორც თვითონ, ასევე სპარსეთის ყველა უმაღლესი მემკვიდრეების სახელით, სცნობს რუსეთის იმპერიის საკუთრებად სახანოებს: ყარაბაღისასა და განჯისა, რომელიც ეხლა ელიზაბეტპოლის პროვინციის სახელით არის ცნობილი; ასევე სახანოები: შექისა, შირვანისა, დერბენტისა, გუბისა, ბაქოსი და ლენქორანისა თავისი მიწებით, რომელნიც ეხლა რუსეთის ქვემ იმყოფებიან. ამასთან ერთად დადესტანს, საქართველოს, შურაგელის პროვინციასთან ერთად, იმერეთს, გურიას, სამეგრელოოსა და აფხაზეთს იგივენაირად თავისი მიწებით, რომელიც იმყოფებიან ახლად შექმნილი საზღვრების იქით, კასპიის ზღვის მიწებისა და ხალხების ჩათვლით.

...პუნქტი მეხუთე

რუსეთის სავაჭრო გემებს, როგორც ყოველთვის ეძლევა უფლება უფლება იცურონ კასპიის ზღვასი და მიადგნენ მის ნაპირებს; და სპარსეთის მხრიდან უნდა იქნას გაწეული დახმარება გემის დაზიანების დროს. იგივე უფლება ეძლევა სპარსეთის გემებს, კასპიის ზღვაზე და რუსეთის მხარე ასევე ვალდებულია დაეხმაროს სპარსელებს საჭიროებისამებრ. რაც შეეხება სამხედრო გემებს, მხოლოდ რუსეთს აქვს უფლება სამხედრო გემების ჩაშვება კასპიის ზღვაზე. მხოლოდ რუსეთის სამხედრო გემებს აქვთ ამის უფლება და არა სხვა ქვეყნის გემებს.

დოკუმენტი
თურქმენჩაის ხელშეკრულება
პუნქტი პირველი

დღეიდან და მუდამ იყოს მშვიდობა და სრული შეთანხმება სრულიად რუსეთის მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისა და მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰს შორის, და მათ მემკვიდრეებსა და შთამომავლებს შორის, მათ სახელმწიფოებასა და ქვეშევდგომებს შორის.

პუნქტი მეორე

სრულიად რუსეთის მისი საიმპერატორო უდიდებულესობისა და მისი უდიდებულესობის სპარსეთის ფადიშაჰი, აცხადებენ, რომ მათ შორის მორჩა ომი და გიულისტანის ტრაქტატში შეაქვთ ცვლილებები ამ ტრაქტატით, რომლის მიხედვითაც ამიერიდან უნდა დამყარდეს სამომავლო მშვიდობა და მეგობრული ურთიერთობები.

პუნქტი მესამე

მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰს შორის, და მათ მემკვიდრეებისა და შთამომავლების სახელით, უთმობს რუსეთს საკუთრებასი ირევანის სახანოს მდინარე არაქსის აქეთა და იქითა ნაპირებზე და ნახიჩევანის სახანოს.

პუნქტი მეხუთე

მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰს შორის, და მათ მემკვიდრეებისა და შთამომავლების სახელით, მეგობრობის ნიშნად, სრულიად რუსეთის მისი საიმპერატორო უდიდებულესობას სცნობს ყველა მიწებსა და კუნძულებს, რომელნიც განლაგებულნი არიან სასაზღვრო ზოლს იქით, ასევე ყველა მიწებსა და ხალხებს, ასევე მომთაბარეებსაც, რომელნიც განლაგებულნი არიან კავკასიის მთებსა და კასპიის ზღვას შორის, რუსეთის იმპერიის საკუთრებად, როგორც ეხლა ასევე სამუდამოდ.

პუნქტი მეექვსე

მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰი, მნიშვნელოვანი დანახარჯების ანაზღაურების მიზნით, რომელიც იყო გაწეული ომის დროს, იღებს ვალდებულებას აანაზღაუროს ფულადი სახსრებით.

პუნქტი მეშვიდე

რუსეთის სავაჭრო გემებს, როგორც ყოველთვის ეძლევა უფლება უფლება იცურონ კასპიის ზღვასი და მიადგნენ მის ნაპირებს; და სპარსეთის მხრიდან უნდა იქნას გაწეული დახმარება გემის დაზიანების დროს. იგივე უფლება ეძლევა სპარსეთის გემებს, კასპიის ზღვაზე და რუსეთის მხარე ასევე ვალდებულა დაეხმაროს სპარსელებს საჭიროებისამებრ. რაც შეეხება სამხედრო გემებს, მხოლოდ რუსეთს აქვს უფლება სამხედრო გემების ჩაშვება კასპიის ზღვაზე. მხოლოდ რუსეთის სამხედრო გემებს აქვთ ამის უფლება და არა სხვა ქვეყნის გემებს.

პუნქტი მეთხუთმეტე

მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰი, მოქმედებს რა ქველმოქმედებისა და გადარჩენის განძრახვით, და სურს სიწყნარე მოუტანოს ქვეყანას, და მის მაცხოვრებს რომ არარ მიადგეთ კიდევ დამატებითი ზიანი, ჩუქნის ყველა მოხელესა და რიგიტ მოსახლეს ადგილისა, რომელსაც აზერბაიჯანი ჰქვია შეწყალებას. არც ერთი მატგანი რომელ ფენასაც არ უნდა მიეკუთვნებოდეს არ სეიზლება დევნილი იყოს, არც თავისი მოსაზრების, არც თავისი წარსულში მოქმედებების გამო, რომელიც საომარი მოქმედებების დროს იყო. მაგის გარდა მათ მიეცემათ ერთი წლის ვადა რუსეთის ტერიტორიაზე გადასახლებისათვის, თავისი ქონების გაყიდვით, რომელსაც არც დაუშლიან და არც არანაირ დაბრკოლებას არ შეუქმნის მთავრობა და არც არანაირ გადასახადს არ გადაახდევინებს. ხოლო უძრავი ქონების გაყიდვასთან დაკავშირებით მიეცემად ხუთი ქლის ვადა, ეს არ გავრცელდება იმ პირებზე, რომელნიც ამ ერთი წლის განმავლობაში ჩაიდინეს რაიმე სახის დანაშაულს მომავალში, რომელზეც სასამართლო სასჯელი ვრცელდება.

AZƏRBAYCAN TARİXİ 8

*Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinfi üçün
Azərbaycan tarixi fənni üzrə*

DƏRSLİK

(Gürcü dilində)

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

**Yaqub Mikayıl oğlu Mahmudlu
Həcər Kamaləddin qızı Əlişova
Leyla Əhliman qızı Hüseynova
Hafiz Əkbər oğlu Cabbarov
Esmira Hümbət qızı Musayeva
Sevil Şivəxan qızı Bəhrəməva**

Tərcüməçi

Nəriman Əliyev

Redaktor

Tofiq Nəcəfli

Nəşriyyat redaktoru

Gülər Ələkbərqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Səbinə Məmmədova, Təhmasib Mehdiyev

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Aftandil Kapanadze

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
08.06.2015-ci il tarixli 645 №-li
əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 12,26. Fiziki çap vərəqi 12,5. Formatı 70x100⁷/₁₆.

Səhifə sayı 200. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Tiraj 200. Pulsuz. Bakı–2017.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

LAYIHƏ

PULSUZ

აზერბაიჯანის ისტორია

სახელმძღვანელო

LAYIH